

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

На правах рукопису

МИКИТЮК ЮЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 811.112.2-028.46:177.1]:821.112.2-2"17/19"(043.5)

КОМПЛІМЕНТ ЯК МОВЛЕННЄВИЙ АКТ
(на матеріалі німецькомовних драматичних творів XVIII–XX ст.)

10.02.04 – германські мови (німецька)

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник
Петращук Наталія Євгенівна,
кандидат філологічних наук,
доцент

Львів – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВЛЕННЄВОГО АКТУ КОМПЛІМЕНТУ	14
1.1. Комплімент з погляду психології та психолінгвістики	14
1.2. Комплімент у лінгвокультурному аспекті.....	16
1.3. Прагмалінгвістичний аналіз компліменту.....	20
1.3.1. Комплімент у теорії мовленнєвих актів	20
1.3.2. Комплімент у генології	30
1.3.3. Відмежування компліменту від суміжних МА.....	39
1.4. Комплімент у теорії ввічливості.....	52
1.4.1. Комплімент з погляду принципів мовленнєвої комунікації	53
1.4.2. Комплімент у теорії ввічливості П. Браун і С. Левінсона	56
1.4.3. Етикетний комплімент як зразок конвенційної ввічливості	62
1.5. Методологічні засади та методи дослідження МА компліменту в німецькомовних драматичних творах.....	66
Висновки до розділу 1	71
РОЗДІЛ 2. ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛІМЕНТУ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ДРАМАХ	74
2.1. Визначення МА компліменту та умови його реалізації.....	74
2.2. Комунікативні інтенції мовця та їхнє відображення у функціях компліментів	79
2.3. Тематично-смілова характеристика компліментів	88
2.4. Різновиди реакції на комплімент.....	94
2.5. Вплив позамовних чинників на висловлення компліментів	105
2.6. Типи реалізації експліцитних та імпліцитних смислів під час висловлення прямих і непрямих компліментів.....	114
Висновки до розділу 2	131

РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ КОМПЛІМЕНТУ

В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРАХ XVIII-XX СТ.	133
3.1 Комплімент з погляду історичної прагмалінгвістики та діахронної лінгвокультурології.....	133
3.2. Еволюція комунікативних інтенцій мовця та їхнє відображення у функціях компліментів	145
3.3 Зміна тематично-сміслових особливостей компліментів упродовж століть.....	153
3.4. Реакція на комплімент у діахронному розрізі.....	158
3.5. Динаміка впливу позамовних чинників на висловлення компліментів ...	162
3.6. Реалізація прямих та непрямих компліментів у діахронії	169
Висновки до розділу 3.....	184
ВИСНОВКИ	187
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	192
ДОДАТКИ	218

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

МА – мовленнєвий акт

МЖ – мовленнєвий жанр

МАК – мовленнєвий акт комплімент

ТМА – теорія мовленнєвих актів

ТМЖ – теорія мовленнєвих жанрів

ВСТУП

Комплімент як частина комунікативного процесу посідає вагоме місце в кожній лінгвокультурі, оскільки сприяє встановленню комунікативної рівноваги та гармонізує соціальні стосунки. У пропонованій роботі комплексно досліджено мовленнєвий акт (МА) комплімент у німецькомовних драматичних творах XVIII–XX ст. у межах антропоцентричної наукової парадигми із застосуванням лінгвопрагматичного та системно-діяльнісного підходів, що в поєднанні з лінгвокультурологією та психолінгвістикою дозволило всебічно проаналізувати комплімент та вивчити еволюцію його лінгвопрагматичних властивостей як результату внутрішнього розвитку мови та змін комунікативних потреб суспільства певного лінгвокультурного етносу.

Різні аспекти компліменту неодноразово ставали предметом аналізу мовознавчих студій, зокрема його соціо- та прагмалінгвістичні особливості досліджували А. В. Колєгаєва [45], Ч. Адачі [103], К. Дуттлінгер [124], А. Гендерсон [150], Р. К. Герберт та Г. Стрейт [151–153], Дж. Холмс [159; 160], А. Мустафа [179], А. Померантц [187]; структурно-семантичні характеристики компліменту як МА вивчали Л. О. Кокойло [44], Н. А. Трофімова [87; 88], Дж. Манес [170; 171], Н. Вольфсон [223]; жанрові особливості компліменту аналізували А. Вежбицька [18], В. В. Дементьєв [27], М. В. Китайгородська та Н. Н. Розанова [41], О. Б. Сиротініна [79], М. Ю. Федосюк [90; 92]; етнокультурну специфіку компліменту розглядали В. Я. Міщенко [59], І. В. Сальнікова [71]; контрастивний аналіз компліментів у різних лінгвокультурах здійснювали Н. Кузенна [48], Б. М. Фаренкія [125; 126], А. Голято [138], К. Гохрайнер [158], Л. Міроновші [178], С. Ніколайсен [182], Н. Ніксдорф [183], Ю. Пробст [188], К. Вертвайн [217]; барокові компліменти охарактеризували М. Беетц [113], К.-Г. Гьоттерт [139], С. Стівс [209]; як регулятивний МА комплімент описала Е. В. Мурашкіна [60], як оцінний МА –

А. Ю. Синбулатова [85], як маніпулятивну стратегію позитиву – І. Ю. Шкіцька [97], як комунікативно-мовленнєву ситуацію – Є. В. Зверєва [34]. Проте досі залишаються невисвітленими чимало проблем, пов'язані з особливостями функціонування компліменту в мовленні, зокрема в німецькомовній лінгвокультурі. Аналіз вищенаведених робіт засвідчив, що діахронний розвиток компліменту на матеріалі німецьких літературних творів дотепер не став предметом окремого дослідження як в українському, так і зарубіжному мовознавстві.

Актуальність теми дослідження обумовлена загальною орієнтацією сучасної лінгвістики на вивчення мовлення як динамічного процесу, значущістю національно-культурної специфіки мовленнєвої поведінки, а також необхідністю комплексного аналізу компліменту та його еволюції в німецькомовних драматичних творах XVIII–XX ст.

Дисертація має зв'язок із темами досліджень, які розробляє кафедра німецької філології Львівського національного університету імені Івана Франка, з науковою темою «Художні дискурси: форми, жанри, норми», № держреєстрації 0111 U 005536. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка, протокол № 25/2 від 23 лютого 2011 року.

Мета дисертаційної роботи полягає в комплексному аналізі МА компліменту та його еволюції у творах німецькомовних драматургів XVIII–XX ст. Поставлена мета передбачає розгляд таких завдань:

- сформулювати теоретичні засади вивчення компліменту та експлікувати його дефініцію;
- відмежувати комплімент від суміжних МА та виокремити умови його реалізації;
- дослідити комунікативні інтенції мовця та їхню еволюцію протягом XVIII–XX ст.;

- з’ясувати функції компліменту в драматичному діалозі та простежити динаміку їхніх змін;
- проаналізувати тематично-сміслові особливості компліментів упродовж XVIII–XX ст.;
- описати типи реакції на комплімент та виявити можливі зміни в сприйнятті компліментів;
- простежити динаміку впливу позамовних чинників на висловлення компліментів;
- ідентифікувати мовні особливості реалізації прямих та непрямих компліментів.

Об’єкт дослідження – МА комплімент у фрагментах текстів німецькомовних драматичних творів XVIII–XX ст..

Предмет дослідження – лінгвопрагматичні особливості реалізації МА компліменту в синхронному та діахронному аспектах.

Матеріалом дослідження слугували 1555 текстових фрагментів, що містять МА комплімент, виокремлені методом суцільної вибірки з 8-томної антології німецькомовних драматичних творів під загальною назвою «Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen», яку в 2004 р. видав відомий німецький літературний критик та публіцист Марсель Райх-Раніцкі. Антологія налічує 43 драматичні твори 23-ох німецькомовних письменників (Г. Е. Лессінга, Ф. Шиллера, Й. В. Гете, Г. фон Кляйста, Ф. Раймунда, Й. Нестроя, К. Граббе, Г. Бюхнера, Ф. Геббеля, А. Шніцлера, Г. фон Гофмансталя, Ф. Ведекінда, К. Штернгейма, Г. Гауптманна, О. фон Горвата, Б. Брехта, М. Фріша, Ф. Дюрренматта, П. Вайса, Т. Бернгарда, Б. Штрауса, Г. Мюллера, П. Гакса) від середини XVIII до кінця XX століття загальним обсягом 4434 сторінки.

Методологія та методи дослідження. Дослідження виконано в межах антропоцентричної наукової парадигми із застосуванням двох підходів: *лінгвопрагматичний* дозволяє розглянути комплімент у межах прагматики,

розпізнати стратегію, комунікативні інтенції мовця, функціональні та тематично-сміслові особливості компліментів, реакцію на комплімент, вплив позамовних чинників, типи прямих і непрямих компліментів; *системно-діяльнісний* підхід уможлиблює аналіз компліменту з погляду нових дослідницьких парадигм – *історичної прагмалінгвістики*, що вивчає еволюцію прагматичних властивостей мовленнєвої комунікації як результату внутрішнього розвитку мови й змін комунікативних потреб, зумовлених розвитком суспільства та культури, а також *діахронної лінгвокультурології*, що досліджує зміни лінгвокультурного стану етносу. Для досягнення визначеної мети та вирішення поставлених завдань у пропонованій роботі застосовано: *метод суцільної вибірки* забезпечив достовірність результатів аналізу компліменту в драматичному творі; *прийом інтент-аналізу* допоміг визначити комунікативні наміри мовців під час висловлення компліментів, розкрити прихований підтекст імпліцитних МА; *методом дискурсивного аналізу* визначено вплив позамовних чинників на висловлення компліментів; *класифікаційний метод* застосовано для систематизації різновидів реакції на комплімент, типів прямої та непрямой реалізації компліментів; *методом лінгвокультурологічного аналізу* з'ясовано культурно значущу інформацію для діахронного дослідження компліментів, виявлено зміну моральних та етичних цінностей, еволюцію комунікативних потреб суспільства та їхнє відображення в становленні поняття ввічливості та його реалізації в компліменті протягом XVIII–XX ст.; *методом кількісного підрахунку* встановлено співвідношення інтенційних, функціональних, тематично-сміслових особливостей компліменту, різновидів реакції на комплімент, типів реалізації експліцитних та імпліцитних смислів під час висловлення прямих і непрямих компліментів у синхронії та діахронії.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* 1) досліджено комплімент як комплексний МА на базі німецькомовних драматичних творів

XVIII–XX ст.; 2) *розглянуто* еволюцію компліменту в межах історичної прагмалінгвістики та діахронної лінгвокультурології; 3) *виявлено* вплив суспільно-історичних подій на формування етнокультурних та ввічливих норм спілкування в драматичному творі та їхнє відображення в комунікативних інтенціях мовця, функціонуванні та тематиці компліментів; 4) *встановлено* зміни в типах реакції на комплімент протягом семи літературних епох; 5) *визначено* динаміку впливу позамовних чинників на висловлення компліменту.

Теоретичне значення роботи полягає у встановленні лінгвопрагматичного статусу компліменту як МА, його відмежуванні від суміжних МА, дефініції компліменту та умов його реалізації, що є внеском у розвиток лінгвістичної прагматики та теорії ввічливості. Аналіз специфіки функціонування МА компліменту в німецькомовних драматичних творах збагачує теорію мовленнєвих актів. Лінгвопрагматичний аналіз компліменту протягом XVIII–XX ст. є внеском у розвиток історичної прагмалінгвістики та діахронної лінгвокультурології.

Практичне значення отриманих результатів дозволяє застосувати їх у нормативних курсах із «Лінгвістичної прагматики», стилістики німецької мови, спецкурсах з комунікативної лінгвістики, лінгвістичного аналізу тексту, соціолінгвістики, історичної прагмалінгвістики, на заняттях з аналітичного читання та інтерпретації тексту, для створення навчально-методичних посібників відповідної тематики та під час виконання дипломних та курсових робіт.

Основні положення, які виносимо на захист:

1. Комплімент – це поліфункціональний емотивно-оцінний фатичний МА, через який мовець виражає власні емоції, позитивно оцінює внутрішній світ, зовнішність, досягнення, вміння чи власність адресата, встановлює солідарність і комунікативну рівновагу та впливає на співрозмовника, який через позитивну, негативну чи гібридну реакції вербально або невербально реагує на

комплімент. Обов'язковими умовами реалізації компліменту є контекстуальні та фонові знання мовця та адресата, психологічні, ситуативні та логічні пресупозиції, комунікативна мета, щирість, прагматична коректність та відчуття симпатії до адресата.

2. Комплімент розглядаємо як ситуативно обумовлену комунікативну подію, що має таку горизонтальну структуру: мотив → позитивна стратегія ввічливості → почуття / емоції → комунікативні інтенції → висловлення компліменту → функції → реакція на локуцію та іллокуцію.

3. Поліфункціональність компліменту не дозволяє однозначно визначити його провідну функцію, оскільки мовець переслідує декілька комунікативних цілей: *вираження емоцій, встановлення солідарності та комунікативної рівноваги, вплив на адресата.*

4. Компліменти в драматичних творах поділяємо за способом вираження комунікативної інтенції на *прямі та непрямі*, за ступенем експлікації смислу на *прямі перформативні, прямі експліцитні, непрямі експліцитні та непрямі імпліцитні.*

5. У німецькій лінгвокультурі XVIII–XX ст. компліменту не притаманне перформативне вираження, усталена синтаксична форма та вживання конвенційних мовних засобів.

6. Перлокутивний ефект компліменту в німецькомовних драматичних творах XVIII–XX ст. виражається *позитивною, негативною або гібридною* реакцією адресата.

7. Еволюція компліменту в драматичних текстах свідчить про тенденцію розвитку смислової структури компліменту від емоційного до раціонально-прагматичного, що викликано зміною морально-етичних та культурно-естетичних цінностей німецькомовного етносу.

8. Суспільно-історичні події є визначальними під час формування етнокультурних та ввічливих норм спілкування та позначаються на тематиці й

проблематиці драматичного твору. На комунікативні інтенції мовця, частотність уживання прямих та непрямих компліментів, типи реакцій на комплімент, тематику, функціональні особливості компліментів та їхню мовну реалізацію впливають норми ввічливості.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням. Статей, написаних у співавторстві, немає.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації висвітлено в доповідях на *восьми* наукових та науково-практичних конференціях: на «Конференції для колишніх стипендіатів фонду Ганса Зайделя» (Львів, 2010); на IX Міжнародній науково-практичній конференції «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2015); на науково-звітних конференціях професорсько-викладацького складу ЛНУ імені Івана Франка (Львів, 2015-2016 рр.); на міжнародних колоквіумах аспірантів: «Ukrainisch-deutsches Doktorandenkolloquium» (Славське, 2010), «Forschungsaspekte der ukrainisch-deutschen Nachwuchsgermanistik» (Трускавець, 2014), «Junge Germanistik im interkulturellen Dialog» (Львів, 2015), «Neue Tendenzen in germanischer Forschung» (Львів, 2016). Дисертацію обговорено на розширеному засіданні кафедри німецької філології та кафедри міжкультурної комунікації та перекладу Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2016).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертації висвітлено в *дев'яти* одноосібних публікаціях: у *п'ятьох* статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, затверджених МОН України, в *одній* статті в зарубіжному виданні та тезах доповідей *трьох* наукових конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (281 позиція, з яких 43 найменування джерел ілюстративного матеріалу) та

15 додатків. Повний обсяг дисертації – 232 сторінки, основний текст викладено на 191 сторінці.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, фактичний матеріал, методологію та методи дослідження, наукову новизну дисертації, схарактеризовано теоретичне і практичне значення отриманих результатів, сформульовано основні положення, які виносимо на захист, указано особистий внесок здобувача, форми апробації, публікації, обсяг та структуру роботи.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні передумови дослідження мовленнєвого акту компліменту»** розкрито теоретичні питання, важливі для характеристики компліментів та реакцій на них, зокрема комплімент проаналізовано з погляду психології та психолінгвістики, обґрунтовано важливість дослідження компліменту в лінгвокультурному аспекті, розглянуто категорії прагмалінгвістики – МА та МЖ та визначено місце компліменту в теорії мовленнєвих актів (ТМА) та теорії мовленнєвих жанрів (ТМЖ), охарактеризовано комплімент як складову теорії ввічливості та з погляду принципів мовленнєвої комунікації, досліджено секвенційний характер компліменту, відмежовано його від таких суміжних МА як похвала, лестоці, вітання та привітання, а також від іронічних та етикетних компліментів, сформульовано методологічні засади та методи вивчення компліменту в німецькомовних драматичних творах.

У **другому розділі «Лінгвопрагматичні особливості компліменту в німецькомовних драматичних творах»** подано дефініцію компліменту та визначено умови його реалізації, виокремлено основні комунікативні інтенції мовця та показано їхнє відображення у функціях компліментів, проаналізовано тематично-сміслові особливості компліментів, досліджено реакцію на комплімент, вплив позамовних чинників (статусу та статі) на висловлення компліментів, висвітлено мовні особливості експлікації смислу під час висловлення прямих та непрямих компліментів.

У третьому розділі «Еволюція компліменту в німецькомовних драматичних творах XVIII–XX ст.» окреслено теоретичні аспекти історичної прагмалінгвістики та діяxронної лінгвокультурології, необхідні для дослідження компліменту в діяxронному розрізі, подано коротку суспільно-історичну та культурно-естетичну характеристику семи досліджуваних літературних епох, відтворено еволюцію комунікативних інтенцій мовця та їхнього відображення у функціях компліментів, висвітлено зміни в тематично-сміслових особливостях компліментів, охарактеризовано реакцію на комплімент у діяxронному розрізі, показано динаміку впливу позамовних чинників на висловлення компліментів протягом XVIII–XX ст.

У **висновках** узагальнено основні теоретичні та практичні результати дисертації згідно з поставленою метою та завданнями та окреслено перспективи подальших досліджень.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВЛЕННЄВОГО АКТУ КОМПЛІМЕНТУ

Багатоаспектний характер компліменту потребує залучення різних підходів для його аналізу та осмислення. Для найповнішого висвітлення суті компліменту передовсім розглядаємо його в рамках прагмалінгвістики, що в поєднанні з теорією комунікації, психолінгвістикою та лінгвокультурологією дозволяє комплексно дослідити комплімент як елемент людського спілкування.

1.1. Комплімент з погляду психології та психолінгвістики

Комплексний аналіз компліменту з погляду психології та її підрозділу психолінгвістики передбачає дослідження психічного стану мовця, в якому він перебуває перед і під час висловлення аналізованого МА, його емоцій та почуттів. Важливим є також визначення потреб, причин та мотивів, що спонукають мовця до висловлення компліменту.

Комплімент часто називають найпростішим та найнадійнішим способом задоволення соціально-психологічних *потреб* партнера в процесі спілкування, а застосування компліменту пояснюють бажанням мовця зробити приємне адресатові з метою позитивного впливу та подальшої співпраці [96, с. 245–250; 54, с. 47]. Через компліменти реалізують важливі потреби людини, а саме в любові, повазі, самореалізації, визнанні та позитивних емоціях [70, с. 386–391; 96, с. 250].

На думку О. В. Яшенкової, процес задоволення людських потреб має складну структуру і передбачає декілька етапів: *мотивацію* («спонука до діяльності, що скеровується певним мотивом, тобто причиною чи приводом до будь-якої дії») та *діяльність* («сукупність послідовних дій для досягнення певного результату, що актуалізують ставлення людини до світу, відповідають потребі та характеризуються мотивом») [102, с. 50]. Зовнішнім стимулом

реалізації компліменту є адресат, його внутрішній світ, зовнішність, досягнення, вміння чи власність. [172, с. 130]. Внутрішнім мотивом, тобто комунікативною інтенцією мовця є бажання висловити позитивні емоції, налагодити та підтримати контакт, вплинути на адресата тощо.

Ще однією причиною для висловлення компліменту є маскування загрози «позитивному обличчю» (теорія ввічливості П. Браун та С. Левінсона). Мовець використовує ввічливі висловлювання, щоб засвідчити свою повагу стосовно співрозмовника і щоб продемонструвати, що він бере до уваги принаймні частину його бажань. Ця стратегія включає МА, що свідчать про доброзичливість, дружні почуття, солідарність комунікантів і базується на зближенні співрозмовників (*approach-based*) [117, с. 101].

На думку Дж. Серля, під час висловлення будь-якого компліменту в ньому закладений репрезентативний намір мовця, тобто висловлення власних емоцій, інтенціонального стану мовця (умова щирості МА), що стосується певного стану справ (передумовою є існування такого стану справ) [202, с. 209, 219]. Водночас через комплімент мовець виражає і комунікативний намір, тобто прагне викликати в адресата певні емоції, емоційно вплинути на нього, його психічний стан та змінити його поведінку [87, с. 82; 113, с. 150; 124, с. 131–132; 202, с. 209]. В інтенціях, закладених в основу МА компліменту, можна виокремити три типи спрямованості [пор.: 147, с. 73]: на самого мовця (вираження власних емоцій), на адресата (вплив на співрозмовника), на інших учасників діалогу (викликати прихильність до адресата, спонукати до висловлення власних думок щодо сказаного). Ці типи інтенційної спрямованості компліментів переграються з трьома найважливішими функціями компліменту в міжособистісній комунікації, які визначив німецький лінгвіст М. Беетц: (а) висловлення почуттів мовця, (б) вияв взаємовідносин між людьми, (в) досягнення бажаного впливу на адресата [113, с. 150].

Німецький науковець Д. Херубім розглядає *почуття* як необхідну передумову людського спілкування і вважає його виникнення наслідком певного зовнішнього подразника, що сприяє когнітивним та емоційним процесам [119, с. 4]. Учений поділяє почуття на позитивні (напр., любов, радість, симпатія), негативні (напр., відраза, лють, заздрість) та амбівалентні (напр., цікавість, сум, сором), що залежно від ситуації можуть бути позитивними та негативними [119, с. 6]. За цією класифікацією комплімент провокується позитивними почуттями симпатії, любові, радості тощо. Так само й С. Мартен-Клеф вважає, що для висловлення компліменту мовця мають переповнювати емпатичні *емоції*, а саме один з типів прихильності: доброзичливість, повага, любов, захоплення і шана. А яка саме емоція втілена в компліменті, можна визначити тільки в конкретній комунікативній ситуації [172, с. 132].

Зауважмо, що науковці [51; 61] розмежовують поняття емоцій та почуттів. Відтак *емоції* – це швидкоплинні і відносно прості за змістом психічні процеси ситуативного характеру, тоді як *почуття* – стійкіші та складніші явища предметного характеру [51, с. 437]. Проте дослідники компліментів здебільшого не акцентують на їхньому відмежуванні та вживають їх синонімічно [87; 113; 124; 172].

Отож, формування компліменту ґрунтується на важливих емоційно-психологічних потребах. Зовнішнім стимулом реалізації компліменту є адресат, а внутрішнім – бажання мовця висловити позитивні емоції, налагодити та підтримати контакт, вплинути на адресата тощо. Висловлення компліменту здебільшого базується на симпатії.

1.2. Комплімент у лінгвокультурному аспекті

Важливим елементом сучасної комунікативної лінгвістики є національно-специфічний аспект комунікації, трактування мови як віддзеркалення

ментальності, національного характеру народу. Тому в 90-х рр. ХХ ст. формується окрема наукова дисципліна – лінгвокультурологія, що «вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови у їх[ньому] функціонуванні» [235, с. 139–140], досліджує вияви культури народу, які закріпилися у мові [55, с. 9].

Використання МА також підпорядковується певній національній специфіці мовленнєвого спілкування, яка, на думку О. В. Яшенкової, є системою факторів, що «зумовлюють відмінності в організації, функціях і способі опосередкування процесів спілкування, притаманних певній культурно-національній спільності (етносу)» [102, с. 289]. Для досягнення успіху в комунікації представники різних культур повинні знати не тільки відповідні етикетні формули, але й умови використання, прагматичне значення МА, вміти передбачити перлокутивний ефект їхнього вживання. До т. зв. *компліментарної компетенції* Б. М. Фаренкія зараховує (окрім знань про граматичні, лексико-семантичні, риторико-стилістичні та просодичні індикатори) також і елементи позамовного контексту: знання про цінності, норми, конвенції, табу певної культури [125, с. 64].

Культурне середовище, в якому перебувають співрозмовники, та значення компліменту в певній культурі впливають на вибір цінностей, що вербалізуються під час висловлення компліментів. Саме тому під час дослідження компліменту як важливого елементу позитивної стратегії ввічливості науковці фактично завжди враховують його лінгвокультурні особливості та намагаються визначити місце цього МА у відповідній мові, а відтак і культурі.

Більшість мовознавців досліджують комплімент на матеріалі *англійської мови* та її варіантів, а саме: А. В. Колегаєва вивчає інтенціональні, соціолінгвістичні, гендерні, національно-культурні та прагмасемантичні характеристики інтерактивної єдності «комплімент – реакція» [45, с. 3]; Л. О. Кокойло аналізує структуру, семантику та вживання компліментарних

висловлювань [44]; Е. В. Мурашкіна розглядає комплімент як регулятивний мовленнєвий акт [60]; В. В. Леонт'єв трактує комплімент як компонент формул привітання та вдячності [52]. В. Я. Міщенко та І. В. Сальнікова основну мету своїх досліджень бачать у виявленні та теоретичному обґрунтуванні етнокультурних особливостей, національної специфіки компліменту як одиниці мовленнєвої поведінки *британців та американців*» [59, с. 1; 71, с. 3]. Дж. Манес та Н. Вольфсон, застосувавши етнографічний підхід для збору емпіричного матеріалу, роблять висновок, що компліменти в *американському варіанті англійської мови* мають формальну структуру [171, с. 115]. Дж. Холмс досліджує компліментарну поведінку жінок та чоловіків, функції компліменту та реакцію на нього в *новозеландському варіанті англійської мови* [159; 160]. А. Мустафа передусім акцентує увагу на статі співрозмовників і в *нігерійському варіанті англійської мови* вивчає взаємозв'язок статі з іншими екстралінгвальними характеристиками, тематикою компліментів тощо [179]. Р. К. Герберт та Г. С. Стрейт на базі *англійської мови* аналізують відмінності в прийнятті та відхиленні компліментів двох соціальних груп – білого середнього класу *американців* та білого середнього класу *південноафриканців* [153]. А. Гендерсон здійснює прагматичний аналіз компліментів та реакцій на них в *афро-американському* соціокультурному середовищі [150].

В *українському* лінгвопросторі комплімент як маніпулятивну стратегію позитиву досліджує І. Ю. Шкіцька [97]. На матеріалі *іспанської мови* комплімент як комунікативно-мовленнєву ситуацію вивчає Є. В. Зверєва [34], комплімент та реакцію на нього, його функції, застосування, теми, позамовні чинники та засоби реалізації досліджує К. Дуттлінгер [124]. Соціолінгвістичною розвідкою є дисертаційна робота Ч. Адачі, який аналізує МА комплімент у східному культурологічному середовищі, де бере до уваги спілкування молодих *японців* [103]. Комплімент як оцінний МА з фатичними

та прагматичними функціями у *башкирській мові* простежує А. Ю. Синбулатова [85].

Контрастивний аналіз компліментів та реакцій на них у *камерунській та німецькій мовах* здійснює Б. М. Фаренкія [125; 126], у *російській та німецькій мові* Л. Міроновші [178], в *англійській та німецькій мові* К. Гохрайнер [158], в *американському варіанті англійської та німецькій мові* А. Голято [138], у *французькій та німецькій мові* Ю. Пробст [188], в *англійській та українській мові* Н. Кузенна [48]. С. Ніколайсен порівнює комплімент як стратегію ввічливості в *шведській мові та американському варіанті англійської* [182]. Д. К. Вертвайн досліджує відмінні риси між вербальними реакціями на комплімент у *німецькій мові та австралійському варіанті англійської* [217]. Н. Ніксдорф вивчає комунікативні стратегії *німецьких, англійських та російських мовців* на основі респонсивних МА – реакції на комплімент та відхилення пропозиції [183, с. 13].

У *німецькомовному культурному просторі* історію виникнення поняття компліменту, його історичний розвиток, побудову, зміст та функціонування аналізує С. Стівс [209], барокові компліменти у літературно-історичному розрізі досліджує М. Беетц [113], Н. А. Трофімова проводить дескриптивний аналіз компліменту, щоб в такий спосіб показати втілену в цьому МА соціальну структуру й систему цінностей [87; 88].

Відповідно до поглядів Б. Кольберта, вважаємо, що природну мову потрібно вивчати з урахуванням усіх фактів, що стосуються як діячності, так і синхронії [122, с. 239–240]. Відтак у пропонованому дослідженні комплімент розглядаємо в межах *діахронної лінгвокультурології*, що є розділом лінгвокультурології, «у межах якого вивчаються зміни лінгвокультурного стану етносу (національної лінгвокультурної спільноти) в конкретний період часу» [235, с. 140] та *історичної прагмалінгвістики*, яка входить у сферу прагматики та вивчає «постійні й змінні елементи мовленнєвих актів і дискурсів, розглядає

динамічні процеси у вербальній комунікації як результат саморозвитку мови і змін комунікативних потреб, обумовлених динамікою культури і суспільства» [95, с. 78].

1.3. Прагмалінгвістичний аналіз компліменту

Розвиток прагмалінгвістики як окремого лінгвістичного напрямку досліджень датують другою половиною ХХ ст, коли під впливом міркувань Л. Віттгенштайна про взаємозв'язок мовних висловлювань і їхнього вживання відбувається становлення, осмислення та розвиток основних категорій прагматичної лінгвістики – мовленнєвого акту (МА) та мовленнєвого жанру (МЖ). Комплімент та реакцію на нього досліджують, аналізують та класифікують як у теорії мовленнєвих актів (ТМА), так і в теорії мовленнєвих жанрів (ТМЖ), тому вважаємо за необхідне насамперед дослідити лінгвопрагматичний статус компліменту.

1.3.1. Комплімент у теорії мовленнєвих актів. Основи ТМА заклав Дж. Остін [107] та продовжили досліджувати його послідовники Дж. Серль [78; 200–204], К. Бах та Р. Гарніш [108], П. Ф. Стросон [210], С. Р. Шиффер [210], Д. Вундерліх [224–228] та інші. В українському мовознавстві МА розглядали Ф. Бацевич [6–10], Л. Кокойло [44], В. Міщенко [59], Н. Одарчук [62], О. Селіванова [75; 76], Т. Яхонтова [101] та інші. У межах ТМА є чимало ґрунтовних праць, у яких досліджено комплімент [45; 60; 71; 113; 124; 159; 160; 170; 171; 188; 209] та реакцію на нього [125; 126; 138; 152; 153; 158; 178; 182; 183].

Центральним предметом аналізу ТМА Дж. Остін вважає МА, що структурно містить три складові: *локуцію* (побудова фонетично і граматично правильного висловлювання з певним смислом та референцією, тобто мовлення саме по собі), *іллокуцію* (втілення у висловлюванні певної комунікативної

інтенції / мети, що надає йому конкретної спрямованості) та *перлокуцію* (наслідок впливу іллокутивного акту на адресата, тобто мовлення з ефектом цілеспрямованої дії, спрямованої на слухача) [83, с. 135; 107, с. 8]. На думку Дж. Остіна, основними характеристиками МА є *умисність (інтенціональність), цілеспрямованість та конвенціональність* [7, с. 129].

Поняття МА дослідники трактують по-різному: наприклад, Н. Арутюнова окреслює МА як «цілеспрямовану мовленнєву дію, що здійснюється відповідно до принципів та правил мовленнєвої поведінки, узвичаєної в певному суспільстві» [234, с. 412–413]; Н. Одарчук та В. Богданов розуміють його як «дію виголошення мовцем деякого висловлення, побудованого за правилами певної мови, з властивим йому пропозиційним змістом, іллокутивною функцією та орієнтованого на адресата, і також як мовну одиницю, що утворилася у результаті інтенційної спільності змісту комунікативного акту» [62, с. 55].

У роботі послуговуємося визначенням Ф. Бацевича, який, розширивши дефініцію Н. Арутюнової, вважає типовим таке розуміння МА: «Мовленнєвий акт – це цілеспрямована мовленнєва дія, котра здійснюється відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, які прийнятні в певному суспільстві; одиниця нормативної соціомовленнєвої поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації [7, с. 129].

Одним із найскладніших та найдискусійніших питань ТМА є проблема класифікації МА, що зумовлена відсутністю єдиних критеріїв їхнього розмежування, різним підходом до визначення іллокутивної сили висловлювання та виокремленням різної кількості класів МА. Огляд низки класифікацій здійснив В. Богданов [15, с. 25–37]. У пропонованому дослідженні розглядаємо тільки основні типології мовленнєвих актів, до яких можна зарахувати комплімент.

Головним критерієм більшості класифікацій МА стала *іллокутивна* (комунікативна) *мета* (інтенція) [107; 108; 130; 131; 203; 172; 210; 226; 230]. За цим критерієм МА поділяють на *інформативні* та *неінформативні*. Інформативні Дж. Остін поділяє на *констативні* (дескриптивні або описові), що «відображають (не повідомляють) обставини, за яких відбулося висловлювання, обмеження, які на нього вплинули тощо [...]» [107, с. 24] та *перформативні*, під час яких мовець не описує чи стверджує, що щось робить, а просто відзначає здійснення певних дій [107, с. 27].

Відповідно до різної іллокутивної сили, Дж. Остін вперше класифікує МА і виокремлює «п'ять великих класів» [107, с. 165] перформативних дієслів: *вердиктиви* (або *репрезентативи*, *асертиви*); *директиви*; *комісиви*; *кондуктиви* (або *бегабітиви*, *експресиви*); *експозитиви* (або *декларативи*) [107, с. 179]. У цій класифікації тільки умовно зараховуємо комплімент до кондуктивних (експресивних) висловлювань, що передають ставлення та поведінку мовця в суспільстві, адже вчений насамперед розглядає нетипові для компліменту експліцитні перформативні дієслова, тобто дієслова «першої особи теперішнього часу дійсного способу з відповідним додатком» [204, с. 2–3].

Послідовники Дж. Остіна продовжують аналізувати та розвивати ТМА, а також і критикувати його класифікацію через занадто велику кількість МА (кожен МА поділяється на щонайменше п'ять актів – фонетичний, фатичний, ретичний, іллокутивний та перлокутивний) [121, с. 13]; нечітке розмежування між значенням висловлювання та його іллокутивною силою, між іллокутивними та перлокутивними актами. Крім того, різні класи МА Дж. Остіна містять не перелік іллокутивних актів, а перелік іллокутивних дієслів, серед яких навіть не всі наведені дієслова можна зарахувати до іллокутивних. Проте найбільшим недоліком вважають відсутність «чіткого та загального принципу, на основі якого побудована класифікація» [203, с. 90].

Тому головною проблематикою досліджень найвідомішого учня Дж. Остіна – Дж. Серля стає аналіз структури іллокутивних актів та їхня класифікація. На думку вченого, існують певні *умови доречності*, що необхідні для виконання МА і охоплюють правильну форму висловлювання, зовнішні обставини, учасників спілкування, їхні переконання та налаштування. Якщо ці умови будуть виконані, а МА буде належним чином інтегрований в контекст, тобто відповідатиме правилам, що діють в певній ситуації, можна буде стверджувати його успішне втілення [203, с. 107–113].

Дж. Серль виділяє «(щонайменше) дванадцять важливих вимірів [критеріїв], за якими іллокутивні акти відрізняються один від одного» [203, с. 83] і на основі трьох найважливіших – іллокутивної мети адресата; відмінності в спрямованості між світом і словами та різному психічному стану мовця, тобто його щирості чи нещирості – створює власну класифікацію, поділяючи МА на *репрезентативи* (або *асертиви*); *директиви*; *комісиви*; *експресиви* та *декларативи* [200, с. 92–96]. Учений зараховує комплімент до експресивних МА, що виражають психологічний стан мовця, характеризують міру його відвертості. На основі семантичного аналізу Дж. Серль та Д. Вандервекен роблять висновок, що через комплімент мовець висловлює схвалення щодо слухача чи щодо об'єкта, що йому належить. На думку вчених, комплімент, як і похвала, може належати як до класу експресивів, так і асертивів, бо висловлюючи позитивне ставлення до чогось, мовець стверджує, що він це відчуває [204, с. 215].

Класифікація Дж Серля також зазнала критики, наприклад, німецький лінгвіст Т. Бальмер вважає, що вона неповна, не здатна пояснити відмінності між окремими класами МА, окреслити чіткі межі і надати відповідні приклади, негомогенна, нетранспарентна тощо, а також зауважує, що спробу Дж. Серля класифікувати іллокутивні акти не можна охарактеризувати через певну логічну форму, оскільки іллокутивна мета кожного МА залежить від

теоретичних факторів, вибору пропозиційного змісту та контексту [110, с. 254–270]. Крім того, класифікація Дж. Серля, як і Дж. Остіна зорієнтована тільки на опис і типологізацію так зв. елементарних, або ініціативних МА та не враховує секвенційний характер більшості МА [75; 109; 136; 156; 164; 176; 186; 213; 226; 227].

Значний вплив на розробку подальших класифікацій мала праця П. Стросона «Намір та конвенція в мовленнєвих актах» (1964), у якій він висловлює свою найвідомішу тезу, т. зв. тезу Стросона: «Типи іллокутивних актів – це форми *комунікативних* дій». Проте, на думку вченого, існують такі іллокутивні акти, що є тільки конвенційними, тобто їх регулюють тільки інституційні правила, а наміри (в т.ч. і комунікативні) не відіграють при цьому ніякої ролі. Тому тезу П. Стросона можна було б сформулювати так: «Типи іллокутивних актів – це форми *комунікативних* чи *інституційних* дій» [210, с. 52–53].

Класифікація С. Шиффера ґрунтується на першій тезі П. Стросона і полягає в тому, що «конкретні іллокутивні ролі можна визначити залежно від типу відповідної *первинної комунікативної мети*» [210, с. 53]. Учений розрізняє між *іллокутивними ролями*, визначеними *змістом*, *причиною*, *змістом і причиною* [210, с. 55]. Натомість К. Бах та Р. Гарніш дотримуються другого формулювання тези П. Стросона, враховуючи як комунікативні, так і конвенційні (інституційні) типи дій та створюють власну класифікацію, що ґрунтується на понятті *іллокутивної інтенції* та *висловленого ставлення*. Науковці вважають, що визначальною рисою розмежування іллокутивних актів є те, що слухач повинен ідентифікувати на останньому етапі схеми МА, тобто іллокутивний акт є успішним тільки тоді, коли наміри мовця зміг розпізнати слухач [108, с. 80].

К. Бах та Р. Гарніш виділяють шість загальних класів іллокутивних актів: *констативи* (*репрезентативи* за Дж. Серлем); *директиви*; *комісиви*; *акти*

визнання (*експресиви* за Дж. Серлем) [108, с. 39–55]; *ефективи* (*декларативи* за Дж. Серлем); *вердиктиви* (*декларативи* за Дж. Серлем) [108, с. 110–111)]. У цій класифікації комплімент належить до класу *актів визнання*, через які, подібно до кондуктивів за Дж. Остіном чи експресивів за Дж. Серлем, мовець виражає почуття, що стосуються слухача. Якщо висловлювання є поверхневим чи формальним, К. Бах та Р. Гарніш не вважають його конвенційним, проте наголошують, що акти визнання часто задовольняють певні соціальні очікування, за якими, наприклад, мовець повинен висловити вітання, а слухач на нього відповісти [108, с. 39–55].

У класифікації Б. Фрейзера також наголошено на *іллокутивній інтенції* мовця і виокремлено вісім основних типів МА відповідно до ставлення мовця щодо пропозиційного змісту висловлювання: *стверджувальні МА*; *МА оцінки*; *МА, що віддзеркалюють ставлення мовця*; *встановлювальні МА*; *МА вимоги*; *МА пропозиції*; *авторитарні МА*; *МА самозобов'язання* [131, с. 152–155]. Комплімент зараховуємо до *МА, що віддзеркалюють ставлення мовця*, оскільки в цьому класі мовець оцінює стан справ, що виник через попередній МА. У цій класифікації не враховано секвенційний характер компліменту та реакції на нього, проте відзначаємо інтуїтивне прагнення науковця показати взаємозалежність різних МА, скажімо, до цього класу Б. Фрейзер зараховує таку пару МА як *просити пробачення* і *вибачати* [131, с. 153].

Враховуючи відповідність / невідповідність структурно-семантичних особливостей речення іллокутивній силі МА, Дж. Серль, а потім і Й. Майбауер та ін. розрізняють *прямі* (що виражають безпосередню інтенцію мовця через дослівну семантику) та *непрямі* (недослівний зміст, що не збігається за іллокутивним типом з іллокутивною інтенцією) МА. Непрямі МА ґрунтуються на правилі імплікації: *експліцитно* передається один зміст, а *імпліцитно* закладається інший [236, с. 429] (див. детал.: Підрозділ 2.6. Типи реалізації експліцитних та імпліцитних смислів під час висловлення прямих і непрямих

компліментів). Деякі МА можуть містити кілька іллокутивних сил [78, с. 194], тобто це *комплексні* МА, що реалізуються кількома *елементарними* МА [227, с. 275–324].

Релевантними для дисертаційної роботи є аналіз та подальші спроби розмежування експресивних МА у працях С. Мартен-Клеф [172] та В. Цілліга [230]. С. Мартен-Клеф створює та описує різні типи експресивних МА, дотримуючись традиції Дж. Серля, а В. Цілліг аналізує клас експресивів, що залишився поза увагою Дж. Серля, – оцінювань мовленнєвих дій. Ці дослідження досить близькі за тематикою, оскільки висловлення почуттів, характерне для експресивних МА, дуже часто експліцитно або імпліцитно пов'язане з оцінюванням цих дій, тому деякі типи МА, які С. Мартен-Клеф характеризує як експресивні (наприклад, *побиватися* чи *скаржитися*), В. Цілліг зараховує до МА, що оцінюють мовлення.

С. Мартен-Клеф на трьох рівнях класифікує елементарні експресивні МА, що не вимагають певної послідовності і не є інституційними. За основу першого поділу дослідниця бере два важливі компоненти кожної емоційної події, а саме «сприйняття» та «оцінку» ситуації, і ділить МА на дві групи: експресиви з *преференцією мовця* і експресиви з *антипатією мовця*, тобто відповідно до того, чи «до певного стану справ висловлено позитивне чи негативне почуття» [172, с. 74]. На другому етапі науковець розглядає поняття емпатії, що визначає, чи «стосовно адресата висловлюють однаково спрямоване (емпатичне) чи неоднаково спрямоване (неемпатичне) почуття» [172, с. 76] та розрізняє експресиви з *взаємною преференцією, односторонньою преференцією мовця, взаємною антипатією і односторонньою антипатією мовця*. На третьому рівні розрізнено між підвидами експресивних МА, що виражають *симпатію, спротив* або *абреакцію* (процес вивільнення почуттів) [172, с. 76–77]. У цій класифікації комплімент зараховано до *експресивів з взаємною преференцією, що виражають симпатію*. З їхньою допомогою мовець виражає

симпатію, показує адресату, «що він емоційно підтримує його долю чи тип поведінки» [172, с. 80], а адресат відчуває спільність почуттів з мовцем.

У дослідженні В. Цілліга головну увагу зосереджено на позитивному чи негативному оцінюванні мовленнєвих дій. На відміну від С. Мартен-Клеф, В. Цілліг повністю відкидає класифікацію Дж. Серля, вважаючи її неточною, без належного розрізнення змістових правил тощо. Натомість бере за основу т. зв. «модель повідомлення-денотату» [230, с. 85], за якою виділяє три основні класи МА оцінювання: *оцінки*, *оцінки оцінок* та *оцінки МА*. У класифікації В. Цілліга серед можливих МА оцінки не виділено компліменту, проте згадано суміжні МА – похвалу та лестоці. На думку вченого, похвала належить до класу *оцінок* та його підвиду *позитивних оцінок*, за допомогою яких «мовець прославляє досягнення адресата» [230, с. 95], а лестоці – до класу *оцінок оцінок* з підвидом *позитивно-негативних оцінок*, характерною ознакою лестоців є нещирість [230, с. 101–102].

Більшості МА притаманний секвенційний характер [34; 45; 75; 82; 87; 109; 136; 156; 164; 176; 186; 197; 213; 226; 227]. За О. О. Селівановою, «секвенція – це певна кількість комунікативних ходів або реплікових кроків, які відповідають реакції на перший репліковий крок і релевантні їм за змістом. Межа секвенції встановлюється на підставі завершення відповіді на перший запит» [75, с. 73].

Як слушно зазначає Й. Майбауер, діалогічну структуру секвенцій можна пояснити характером певних МА, завданням яких є встановлення певних обов'язків. Приміром, реципієнт обов'язково повинен дати відповідь на питання чи відреагувати на комплімент, оскільки це певний вид соціального зобов'язання [176, с. 134]. Соціолог Е. Гоффман також вважає, що однією з визначальних ознак соціальної взаємодії є зворотний зв'язок, тобто, коли два індивідууми перебувають в одному комунікативному просторі, то щонайменше частина їхнього світогляду базуватиметься на факті, що позиція мовця дійде до

свідомості співрозмовника, незалежно від того, як останній цю інформацію використає [136, с. 32–33]. На думку Г. Пельц, кожна мовленнєва дія відбувається тільки у взаємозв'язку з іншими (вербальними або невербальними), що їй передують або йдуть за нею. Таким чином, існують такі мовленнєві дії, до яких у конвенційній схемі змін належить інший тип мовленнєвої дії і які разом утворюють *секвенції мовленнєвих дій*, наприклад, такі як питання і відповідь, привітання і привітання у відповідь, звинувачення і вибачення [186, с. 262]. Як зазначають учені, більшість МА неможливо адекватно описати без урахування їхнього секвенційного характеру [164, с. 7–8; 213, с. 84–85].

Секвенційну природу МА відзначає і німецький мовознавець Д. Вундерліх, розділяючи усі МА на два великі класи: *ініціативні*, тобто такі, що відкривають секвенцію, а з нею й низку послідовних МА, та *реактивні*, що закривають секвенцію, або мають певне місце в межах секвенції, яке не є початковим. До таких секвенцій учений зараховує і комплімент та «винагороду за нього» [226, с. 300]. Подібним є й дослідження німецького вченого Г. Гінделянга, що вслід за Р. Маєром-Германном, виділяє так зв. *метакомунікативні МА*, в яких про об'єкт МА говорять у межах вербально-комунікативної *інтерактивної секвенції*, або він є одним з її аспектів, що передуює метакомунікативному МА чи йде за ним, проте належить тій самій інтерактивній єдності, що й метакомунікативний акт. Відтак позитивну чи негативну реакцію на попередній МА учені називають *реактивно-метакомунікативним МА* [156, с. 34–37], що в нашому дослідженні є реакцією на комплімент.

Німецький дослідник Е. Рольф створює класифікацію МА на базі валентності мовленнєвих дій, беручи до уваги також і МА з секвенційним характером. Дослідник виокремляє *одновалентні* або *презентативні* МА (передбачають тільки одну мовленнєву дію, наприклад, повідомлення,

ствердження), *двовалентні* або *реактивні* (що стосуються попереднього МА, наприклад, погоджуватися, сперечатися) та *тривалентні* або *реініціативні* (їхньою метою є спроба повторно досягти комунікативної цілі, що не вдалася з першого разу, їм передують двоактна секвенція, наприклад, обґрунтовувати, доводити, підтверджувати, спростовувати) (Рівень 1). У цій класифікації зараховуємо комплімент до двовалентних, або реактивних МА. Відтак важливі для нашого дослідження реактивні МА розмежовано відповідно до «загального смислу дії» (Рівень 2) (тобто чи пропозиційний зміст ініціативного МА прийнято чи відхилено) та «спеціального смислу дії» (Рівень 3) (відповідно до їхньої комунікативної цілі) на низку окремих актів (Рівень 4): *акцептативні* (виражають позитивне ставлення до висловленого пропозиційного змісту); *проблематичні* (виражають невизначену, або тимчасову реакцію на попереднє висловлювання) та *акти відхилення* (виражають негативне ставлення до висловленого пропозиційного змісту) [164, с. 5–12].

Заслуговує на увагу і теорія іллокутивної ієрархії (речення \rightarrow МА \rightarrow текст), у межах якої виділяють два типи поєднань іллокутивних мовленнєвих дій: *координативні* (рівнозначні, незалежні одне від одного) та *субординативні* (коли виконання іллокутивної дії Б є зручною й необхідною передумовою для досягнення цілі іллокутивної дії А, тобто А – це *домінантна* іллокутивна дія, а Б – *субсидіарна*, допоміжна) [109, с. 72–73]. У межах цієї теорії визначаємо комплімент як домінуючу іллокутивну дію, а реакцію на нього як субсидіарну іллокутивну дію. Проте ця теорія передбачає виключно позитивну реакцію, з метою задоволення перлокутивного ефекту домінуючої іллокутивної дії – компліменту. А фактичний матеріал засвідчує, що реакція на комплімент виходить далеко за межі виключно його позитивного сприйняття.

Отже, комплімент та реакція на нього існують у межах певної комунікації, не є ізольованими один від одного, а систематично стосуються один одного, взаємодіють та тісно між собою пов'язані. Тобто це так зв.

двочленні секвенції, що відповідають за зміну мовців, а в комунікативному аналізі такі пари називають за Й. Майбауером *парними секвенціями* [176, с. 134], за Г. Гінделянгом – *інтерактивними секвенціями* [156, с. 34–37], за Г. Пельц – *секвенціями мовленнєвих дій* [186, с. 262] чи за Б. Шлібен-Лянге – *секвенціями мовленнєвих актів* [197, с. 94–96]. У російському мовознавстві комплімент та реакцію на нього визначають за Є. В. Зверєвою як *комунікативно-мовленнєву ситуацію* [34], за А. В. Колєгаєвою як *інтерактивну єдність* [45, с. 3], за Є. А. Суровою як *компліментну інтеракцію* [82, с. 5], за Н. А. Трофимовою як *діалогічну єдність* [87, с. 84].

Аналіз класифікацій МА дозволяє зробити висновок, що більшість науковців зараховують комплімент до *експресивів* [172, с. 124; 200, с. 92–96], або до їхніх відповідників – *кондуктивів* [107, с. 179], *актів визнання* [108, с. 39–55], *МА, що віддзеркалюють ставлення мовця* [131, с. 153], за допомогою яких висловлюють почуття, емоції та ставлення до співрозмовника. Проте вважаємо, що комплімент може належати і до класу *констативів* (К. Бах та Р. Гарніш), що відповідають *репрезентативам* або *асертивам* (Дж. Серль), адже, висловлюючи позитивне ставлення до чогось, мовець стверджує, що це відчуває, тобто констатує певний стан справ.

Елементом пропозиційного змісту компліменту є позитивна оцінка одного з аспектів, що стосується внутрішнього світу, зовнішнього вигляду, власності, досягнень чи вмінь адресата. Для компліментів не характерна експліцитна перформативна формула. Через комплімент мовець може виражати різні комунікативні цілі. Формально комплімент має секвенційну структуру, проте в комунікативному аспекті не обмежується діалогічною формою.

1.3.2. Комплімент у генології. Лінгвопрагматичний статус компліменту не обмежується розглянутою вище теорією мовленнєвих актів, а може відобразитися і в *мовленнєвому жанрі* (МЖ) – основній одиниці *теорії*

мовленнєвих жанрів (ТМЖ). Основоположником цієї теорії є М. М. Бахтін, який увів поняття МЖ, звернув увагу на необхідність його дослідження та сформулював загальні основи поняття жанру [3, с. 237–280]. Це стало поштовхом до інтенсивного вивчення окремих МЖ та створення нової дисципліни – жанрології (генології), що особливо інтенсивно розвинулася у російському мовознавстві, де проблематику класифікації МЖ вивчали Н. Д. Арутюнова [233], В. Е. Гольдін [22], В. В. Дементьєв [25–27], Є. А. Земская [32], Н. В. Китайгородська, Н. Н. Розанова [40], Н. В. Орлова [63], К. Ф. Сєдов [73; 74], О. Б. Сиротініна [79] та ін. Окремі жанри досліджували Т. Багдасарян [2], Н. Галлямова [21], І. Г. Дьячкова [30], Т. С. Зотеєва [35], Ю. В. Казачкова [38], С. Н. Плотнікова [67], К. Ф. Сєдов [72], М. Ю. Федосюк [91] та ін.

В українському мовознавстві МЖ вивчали Ф. С. Бацевич [6–10], А. Д. Белова [13], І. Д. Довганюк [29], Х. Ю. Дяків [31], Л. І. Клочко [42], Н. О. Краснопірська [47]; І. М. Осовська [64], Н. І. Паламар [65], О. О. Селіванова [75; 76], О. М. Шум'яцька [100], Т. В. Яхонтова [101] та ін.

У польському мовознавстві визначальну роль відіграли дослідження А. Вежбицької [18; 218; 219] та С. Гайди [134].

На думку М. Бахтіна, люди спілкуються через «висловлювання», що є ширшим поняттям, ніж речення, і не є його еквівалентом у мовленні [5, с. 172]. Висловлюванням притаманні такі головні характеристики: чіткі межі (визначаються зміною мовленнєвих суб'єктів) [5, с. 172–173]; завершеність (визначається предметно-сисловою вичерпаністю; мовленнєвим задумом чи мовленнєвою волею мовця; типовими композиційно-жанровими формами завершення [5, с. 179]; діалогічність (адресованість, зверненість до кого-небудь) [5, с. 197–200]. Отже, «мовленнєві жанри – це відносно стійкі тематичні, композиційні і стилістичні типи висловлювань» [4, с. 255]. Основними ознаками МЖ учений вважає їхню формально-композиційну та смислову

цілісність, стильове оформлення, фіксованість у свідомості носіїв мови, певний обсяг та відповідність типовим темам міжособистісного спілкування [4, с. 271–272]. Іншою важливою ознакою МЖ є їхня тональність, оскільки «ці жанри вимагають ... певного тону, тобто включають у свою структуру певну експресивну інтонацію» [4, с. 272].

М. Бахтін класифікує МЖ на *первинні* (прості, «життєві жанри», що трапляються у щоденному спілкуванні, наприклад, привітання, прощання, побажання тощо) та *вторинні* (складні (романи, драми, наукові дослідження тощо), що виникають в умовах складнішого, розвинутішого, організованішого культурного спілкування, тобто у художньому, науковому, суспільно-політичному стилях, вбирають у себе і трансформують різноманітні первинні жанри) [5, с. 161]. Учений виокремлює *високі, офіційні, фамільярні, інтимні* [5, с. 182]; *стандартизовані* (з фіксованою структурою, наприклад, привітання, військові команди) та *вільні* (не прив'язані до чіткої структури, наприклад, салонні, інтимно-дружні, інтимно-сімейні бесіди) [5, с. 273–274]; *діалогічні* (наприклад, побутовий діалог) й *монологічні* (наукова творчість, повісті й оповідання тощо) [5, с. 213]; *спеціалізовані* (первинні) та *конструктивні* (вторинні) [5, с. 235]; *усні* (первинні) та *писемні* (вторинні) МЖ [5, с. 275–277].

Комплімент як МЖ розглянуто в працях А. Вежбицької [18], В. В. Дементьєва [27], М. В. Китайгородської та Н. Н. Розанової [41], О. Б. Сиротініної [79], М. Ю. Федосюка [90; 92] та ін.

Ідею М. Бахтіна про первинні та вторинні МЖ розвинув В. Дементьєв, поділивши їх на *інформативні* (орієнтовані на повідомлення певної інформації) та *фатичні* (метою яких є живе спілкування). До останніх, подібно до інших російських лінгвістів, дослідник зараховує і комплімент [16, с. 75; 27, с. 39; 41, с. 72–73; 74, с. 22; 92, с. 112–113]. Ґрунтуючись на шкалі міжособистісних стосунків А. Р. Балаяна та ступеню близькості співрозмовників, В. Дементьєв вважає комплімент МЖ, що покращує міжособистісні стосунки в прямій формі

[27, с. 39]. У структурі невимушеної (фатичної) комунікації І. Н. Борисової комплімент поряд з привітанням, прощанням, побажанням, вибаченням тощо належить до інтеррелятивних (що покращують, підтримують стосунки) етикетних (соціально-ритуалізованих) монологічних мікрожанрів [16, с. 75].

А. Вежбицька описує МЖ комплімент у рамках семантичної теорії елементарних смислових одиниць (т. зв. «семантичних примітивів») і визначає для опису компліменту такий підбір формул:

- кажу: про тебе можна сказати щось добре;
- відчуваю, що тобі це буде приємно;
- кажу це, оскільки хочу, щоб тобі було приємно [18, с. 99–111].

Проте, розглядаючи комплімент як фатичний МЖ або в межах теорії семантичних примітивів, дослідники не враховують імпліцитно виражених компліментів, що, як доводить зібраний фактичний матеріал, є часто вживаною формою вираження особистісних почуттів мовця, а також не досліджують позиції адресата, що суттєво спрощує поняття «компліменту».

М. Ю. Федосюк пропонує класифікувати МЖ через аналіз семантичної структури *метаімен* (насамперед іменників та дієслів) у конкретній ідіоетнічній мові [93, с. 61–64]. Продовжуючи традиції М. Бахтіна про первинні та вторинні МЖ та відповідно до поділу Т. В. Шмельової на одноактні та багатоактні МЖ, учений пропонує поділити МЖ на *елементарні* (тематичні, композиційні й стилістичні типи текстів, у складі яких відсутні компоненти, які можна кваліфікувати як тексти певних жанрів, наприклад, повідомлення, привітання, похвала тощо) та *комплексні* (типи текстів, що складаються з компонентів, які теж є текстами певних жанрів). Комплексні МЖ науковець ділить на *монологічні* (утішання, переконування, вмовляння) та *діалогічні* (бесіда, дискусія, суперечка) [91, с. 76–77].

Досліджуючи висловлювання з позитивною оцінкою, М. Ю. Федосюк розглядає особливості компліменту та його співвідношення з іншими

суміжними висловлюваннями (похвалою, лестощами тощо). Учений також зараховує комплімент до сфери фатичного спілкування, проте вважає, що реакція на нього виходить за межі чисто фатичного характеру й повідомляє деяку інформацію. На думку лінгвіста, основна мета компліменту полягає не в об'єктивній позитивній оцінці адресата чи предметів, що входять в його особистісну сферу, а в здійсненні позитивного впливу на емоції адресата. Проте така мета суперечить одному з важливих постулатів мовленнєвого спілкування – постулату щирості. Нещирістю мовця вчений пояснює і численні негативні реакції на прямі компліменти [92, с. 112–113].

На нашу думку, мовець реалізовує різні комунікативні цілі під час висловлення компліменту, тому доволі важко визначити його основну мету. Адже комплімент – це суб'єктивне висловлювання, через яке адресант виражає власні емоції та почуття, прагне встановити солідарність та комунікативну рівновагу, позитивно вплинути на адресата та засвідчити свою ввічливість. Проте вважаємо, що висловлення неетикетного компліменту не передбачає нещирої оцінки, а висока частотність негативної реакції на комплімент зумовлена насамперед бажанням адресата продемонструвати власну скромність та уникнути самовихваляння (див. детал. 2.4. Різновиди реакції на комплімент).

Як фатичний факультативний субжанр МЖ балаканини комплімент розглядає і К. Ф. Сєдов [74, с. 22], прирівнюючи поняття «субжанру» як мінімальної жанрової форми до МА. Науковець детально характеризує образи мовця та адресата та подає три типи мовних особистостей мовця чи адресата: *інвективна особистість* (у мовленні переважає низька семіотичність, спілкування відображає емоційно-біологічні реакції); *куртуазна особистість* (мовленню властивий підвищений рівень семіотичності, етикетизація висловлювань); *раціонально-евристична особистість* (безпристрасне, розважливе мовлення з непрямою формою вираження негативних емоцій) [72, с. 192]. На думку вченого, різні типи особистостей під час побудови

компліментів використовуватимуть неоднакові мовленнєві стратегії, а на вибір стратегії значно впливає тип особистості адресата, оскільки компліменти продиктовані насамперед прагненням сказати йому щось приємне. А щоб викликати у людини позитивні емоції, потрібно знати її особистісні характеристики, у тому числі й особливості її мовної сутності [72, с. 194]. Загалом мовознавець вважає, що висловлення компліменту потребує від мовця усвідомлених мовленнєвих зусиль, у ньому закладена установка на художність, а тому комплімент належить до штучних, етикетних МЖ [72, с. 194–196].

У пропонованому дослідженні вважаємо, що мовна особистість адресата дійсно важлива для етикетних компліментів – у таких випадках головною метою мовця є виразити ввічливість, не порушити правил та норм етикету. Проте під час висловлення неетикетних, щирих компліментів мовець часто не враховує мовних особливостей адресата, про що свідчать численні негативні реакції на комплімент.

Т. В. Шмельова на основі «анкети жанру» створює «модель» МЖ та називає сім основних критеріїв, на основі яких можна проаналізувати будь-який МЖ: 1) комунікативна мета як фундаментальна ознака типології МЖ (виокремлено *інформативні* (повідомлення, заперечення), *оцінні* (похвала, докір), *етикетні* (привітання, прощання) та *імперативні* (наказ, заборона) МЖ; 2) образ (або концепція) автора (з врахуванням таких характеристик як свій / чужий, старший / рівний / підлеглий, авторитетний / неавторитетний, зацікавлений / незацікавлений у продовженні спілкування тощо; 3) образ адресата з аналогічними характеристиками; 4) чинник (або образ) комунікативного минулого (розрізнено *ініціативні* та *реактивні* МЖ); 5) чинник (або образ) комунікативного майбутнього, що прогнозує подальший розвиток мовленнєвих подій; 6) диктумний (подійний) зміст (виокремлено *одноактні* та *багатоактні* МЖ; 7) мовне втілення МЖ, за яким вони поділені на *клішовані* (анкети, формуляри) та *творчі* (романи тощо) МЖ [98, с. 88–95].

«Модель МЖ» Т. В. Шмельової можна використати для вивчення компліменту, проте цей підхід обмежує його аналіз. Адже навіть за першим критерієм – комунікативною метою – комплімент можна зарахувати як до етикетних, так і до оцінних чи інформативних МЖ, бо, висловлюючи комплімент, мовець може як оцінювати адресата та інформувати його про своє позитивне ставлення, так і у випадку етикетного компліменту дотримуватися конвенційних норм мовленнєвої ситуації. Так само недоцільним вважаємо окреме вивчення компліменту як ініціативного МЖ, а реакції на комплімент як реактивного МЖ, бо комплімент та реакція на нього тісно пов'язані один з одним та постійно взаємодіють у міжособистісній комунікації, тому необхідне їхнє вивчення в рамках одного лінгвопрагматичного підходу. Крім того, в «моделі Шмельової» не враховано психічного стану мовця, причин, що спонукають висловити комплімент.

Як слушно зазначає Ф. С. Бацевич, теорії МЖ і МА тривалий час розвивалися і в багатьох аспектах продовжують розвиватися ізольовано [7, с. 130]. Проте в останнє десятиріччя щоразу більше вчених порівнюють та зіставляють ці теорії (Ф. С. Бацевич, Т. В. Яхонтова, О. О. Селіванова), оскільки, як зазначає Т. В. Яхонтова, «інтенціональність мовленнєвих актів певною мірою «споріднює» їх із жанрами та закономірно викликає питання про співвідношення цих понять і явищ та їх[ню] делімітацію» [101, с. 111].

Узявши за основу праці М. М. Бахтіна [3–5], Ф. С. Бацевича [6–10], С. Дьоннінгхауз [28], В. В. Дементьева [25; 26], М. Н. Кожині [43] та Т. В. Яхонтової [101], виокремлюємо такі спільні ознаки двох теорій: 1) МЖ і МА є одиницями мовленнєвого спілкування, їх розглядають як категорії комунікації, одиниці прагмалінгвістики та прагматики загалом; 2) у ТМЖ і ТМА мовленнєві висловлювання розглядають через взаємодію мовця та слухача, тобто у ТМА чинники адресанта й адресата виявляються в категоріях інтенціональності та перлокутивного ефекту, що відповідає діалогічним

співвідношенням між мовцем і слухачем у теорії М. М. Бахтіна [6, с. 92–93]; 3) багато термінів ТМА та ТМЖ перегукуються: *ініціативні* та *реактивні МЖ* [98, с. 88–95] та *ініціативні* та *реактивні МА* [226, с. 300], *комунікативна мета* у ТМЖ [98, с. 88–95] та *іллокуція* у ТМА [83, с. 135; 107, с. 8] та ін.; 4) МЖ, як і МА характерна як комунікативна спрямованість (мета чи інтенціональність), так і конвенційність [101, с. 111]; 5) у межах обох теорій важливі як ситуативний контекст, так і функціональна орієнтація мовленнєвого висловлювання [6, с. 93]; 6) концепції автора (мовця, адресанта) та слухача (адресата), умови успішності тощо є спільними як для ТМА, так і для ТМЖ; 7) МА часто трактують як елементарні складові МЖ, або ототожнюють їх з первинними МЖ М. М. Бахтіна [6; 7; 18; 25; 43; 99; 101].

Загалом у сучасній прагмалінгвістиці виокремлюють три можливі підходи до співвідношення та потенційного використання МА та МЖ: 1) поняття «жанр» і «мовленнєвий акт» вживають і розглядають окремо, як категорії різних наукових напрямків, без з'ясування подібних рис або відмінностей; 2) МЖ і МА фактично визнають тотожними; 3) МА трактують як одиниці комунікації, як форми мовного існування, а МЖ – як вторинні комунікативні утворення, що склалися в умовах високорозвиненого і відповідно організованого культурного спілкування. МЖ вбирають в себе МА; водночас МЖ і МА існують і паралельно, як різнорівневі види комунікації (див. праці Ф. С. Бацевича [6, с. 93], С. Дьоннінгхауз [28, с. 104–117], Т. В. Шмельової [99, с. 57–65], Т. В. Яхонтової [101, с. 227–228]).

Таким чином, у роботах низки науковців [6; 18; 25; 28; 99; 101] бачимо тенденцію до ієрархічного співвідношення МЖ і МА: МЖ → МА, тобто МЖ складається із сукупності МА. Проте Ф. С. Бацевич наголошує, що МЖ – це не просто сума МА, а між ними існують складні співвідношення, оскільки у межах одного МЖ можуть виявлятися кілька МА, МА можуть бути навіть різного

іллокутивного спрямування. Тобто невелика кількість МА може належати до складу значної кількості МЖ [6, с. 94; 7, с. 134].

У дисертаційному дослідженні розглядаємо МЖ як складну сукупність МА. Дотримуючись думки Т. В. Яхонтової, вважаємо, що трактування первинних жанрів як МА, а вторинних жанрів як «власне» жанрів відповідає як традиційним науковим, так і загальним стереотипним уявленням про жанри як про відносно великі розвинені способи і формати комунікації, певною мірою систематизовані як у науковій, так і в суспільній свідомості; таксономічні одиниці і класи текстів, часто з досить виразними конвенційними рисами. З позиції сучасної прагматики первинні жанри, які склалися в умовах безпосереднього мовленнєвого спілкування, можна вважати МА, що входять у жанри вторинні і які функціонують як стратегічні орієнтири та зразки і часто потребують свідомого опанування [101, с. 227–228]. Погоджуємося з Ф. С. Бацевичем, що «МА виявляються як власне «іллокутивні сили», комунікативні, «енергетично-імпульсні» імпліцитні складові МЖ, які рухають МЖ в напрямі розгортання комунікативної стратегії мовця, задаючи їй певну «траєкторію» [7, с. 135]. Натомість МА – це «базові мінімальні одиниці вербальної комунікації» [236, с. 425], що створюють, як влучно зазначає Ф. С. Бацевич, «комунікативне осереддя формальних складових МЖ, тобто тих фраз та їхніх частин, що представляють МЖ у межах дискурсу» [7, с. 135].

Комплімент розглядаємо в мовленнєвоактовому підході, бо МЖ, за М. М. Бахтіним, вважаємо тематичними, композиційними та стилістичними типами висловлювань, в яких важливий насамперед текстово-стилістичний смисл [6, с. 93]. А компліменти визначаємо як МА з конкретною іллокутивною метою та перлокутивним впливом, що втілюється певною позитивною чи негативною реакцією адресата. На нашу думку, ТМЖ «виходить далеко за межі «чистого» дослідження мови, переходячи в сферу літературної теорії» [28, с. 113], адже ще М. М. Бахтін ставив питання, хто повинен вивчати МЖ –

лінгвісти чи літературознавці [5, с. 226]. Також вважаємо, що комплімент не доцільно вивчати як один із «вторинних жанрів» у бахтінському дусі, оскільки такі МЖ (романи, драми, наукові дослідження тощо) вбирають у себе і трансформують різноманітні первинні жанри [5, с. 161].

Комплімент аналізуємо в ТМА, що має усталену термінологічну базу [28, с. 113–114] та велику кількість досліджень компліменту [44; 45; 59; 60; 71; 113; 124; 126; 127; 138; 150–153; 158–160; 170–172; 178; 182; 183; 187; 188; 209; 223]. У перспективі вважаємо за можливе досліджувати комплімент як один із МА, що входять до етикетно-оцінних МЖ, які є складовими дискурсу.

1.3.3. Відмежування компліменту від суміжних МА. Передумовою для висловлення компліменту є позитивна оцінка одного з аспектів, що стосується слухача. Це зближує комплімент з такими суміжними МА як похвала та естоці. У МА вітання та привітання також відзначаємо подібні з компліментом риси, тому розмежовуємо і їхню сферу вживання.

Найтоншою є межа між **компліментом** та **похвалою**, тому багато дослідників намагаються їх розрізнити [37, с. 178; 65, с. 9; 87, с. 81; 90, с. 76; 113, с. 146; 126, с. 13; 172, с. 127; 188, с. 211]. Інші ж учені [90, с. 78; 204, с. 215] фактично не розрізняють ці МА, вважаючи, що за допомогою як похвали, так і компліменту висловлюють схвалення щодо слухача за певні досягнення чи зовнішність, а адресат, якому роблять комплімент, чи річ, яку хвалять, будуть позитивно оцінені. М. Ю. Федосюк також зазначає, що компліменти, лестощі чи похвала збігаються за формою вираження, а відрізнити їх можна лише з врахуванням характеру ситуації спілкування, особистостей комунікантів, їхньої статі та стосунків між ними. Що ж стосується мовного втілення компліменту та похвали, то в цьому аспекті вони збігаються [90, с. 78]. Після детального аналізу фактичного матеріалу, виокремлюємо низку критеріїв, що розмежовують ці МА, а саме: *об'єктивність / суб'єктивність, реакція на МА,*

функціональний аспект, сфера вживання цих МА, статус співрозмовників та часові обмеження.

Насамперед відзначаємо важливість відмежування мовленнєвих актів компліменту та похвали за допомогою аспекту *об'єктивності* – *суб'єктивності*, оскільки під час висловлення компліменту головну роль відіграє суб'єктивне бачення світу мовця, який через позитивну оцінку об'єкта чи досягнень адресата відображає власні ціннісні критерії. Притаманна похвалі об'єктивність уможлиблює широке застосування похвали в педагогічному контексті, оскільки під час висловлення похвали мовець реалізує свій дидактичний намір, інформуючи адресата про те, що його досягнення чи дії вважаються добрими в межах певної об'єктивної системи норм [126, с. 13; 172, с. 127] і таким чином вводить адресата в цю систему норм, як це виражено у нижченаведеному прикладі:

(1) «DER PRINZ Bei Gott! wie aus dem Spiegel gestohlen! Noch immer die Augen auf das Bild geheftet: O, Sie wissen es ja wohl, Conti, daß man den Künstler dann erst recht lobt, wenn man über sein Werk sein Lob vergißt» [263, с. 117].

Під час висловлення компліменту головну роль відіграє суб'єктивний світогляд мовця, прагнення виразити власні почуття, що відповідають його відчуттю цінності, а не певній системі норм, як у випадку похвали. Подібне зауважує і російська вчена О. С. Іссерс, вважаючи, що головна відмінність між компліментом і похвалою полягає в тому, що «для похвали позитивна оцінка є основною метою, а для компліменту – методом повідомити про добрі почуття чи ставлення» [37, с. 178]. Як приклад наводимо комплімент, який тамплієр виловлює ченцю з метою повідомити про своє суб'єктивне позитивне ставлення. У цьому контексті мовець не реалізовує ні свого дидактичного наміру, ні не підпорядковує свої почутті певній об'єктивній системі норм:

(2) «TEMPELHERR

Mein frommer, lieber Mann! Gebt Euch zufrieden.

Deswegen komm' ich nicht; deswegen will
 Ich nicht den Patriarchen Sprechen. Noch,
 Noch denk'ich über jenen Punkt, wie ich
 Gedacht, und wollt' um alles in der Welt
Die gute Meinung nicht verlieren, deren
Mich ein so grader, frommer, lieber Mann
Einmal gewürdiget. [...]» [265, с. 288].

На відмінність між компліментом і похвалою вказує і *реакція адресата*, оскільки «для похвали показником успішності є прийняття оцінки, показником невдачі – її відхилення», а «для компліменту навіть незгода адресата з мовцем не означає неспіху» [85, с. 1048]. Для мовця передовсім важливо висловити свої почуття, навіть якщо їх повністю відкине адресат:

(3) «DAS FRÄULEIN Wie? in diesem Tone? – So soll ich, so muß ich in meinen eigenen Augen verächtlich werden? Nimmermehr! Es ist eine nichtswürdige Kreatur, die sich nicht schämet, ihr ganzes Glück der blinden Zärtlichkeit eines Mannes zu verdanken!

V. TELLHEIM Falsch, grundfalsch!» [264, с. 102].

Дослідники компліменту і похвали відзначають відмінності також і в їхньому функціонуванні. Відтак похвалі притаманні *мотиваційна, підбадьорлива* [87, с. 81; 126, с. 13; 188, с. 211] та *оцінювальна* функції [87, с. 81; 90, с. 76; 188, с. 211]. Натомість спектр функціонування компліменту набагато ширший: *вияв солідарності чи симпатії, вияв захоплення, вияв поваги та визнання, підбадьорення та стимулу, пом'якшення критики, флірт чи залицяння, полегшення висловлення прохань, встановлення контакту / початок розмови, висловлення ввічливості*. Компліменти відіграють важливу роль «у розвитку особистості, допомагають зняти стрес та розчарування, зменшують кількість конфліктів або дозволяють їх уникнути, а також створюють сферу соціальної гармонії» [126, с. 3].

На важливій функції компліменту у *встановленні соціальної гармонії та висловленні солідарності* наголошує і Ю. Пробст, вважаючи, що якщо мовець висловлює через комплімент спільні смаки або подібні зацікавлення, а таким чином і певні об'єднувальні елементи обох співрозмовників, то між ними встановлюється соціальний зв'язок, а мовець солідаризується зі слухачем [188, с. 212]. Варто зазначити, що деякі дослідники говорять і про *оцінювальну функцію* компліменту, якщо мовець чи адресат володітимуть відповідною компетенцією [87, с. 81; 188, с. 211]. Проте (на підставі проаналізованого фактичного матеріалу) вважаємо цю функцію для компліменту другорядною, оскільки головне завдання компліменту полягає саме у висловленні власних почуттів, а не в оцінюванні співрозмовника. *Підбадьорлива, мотиваційна* функція похвали також перетинається з функцією *підбадьорення та стимулу* компліменту, проте для похвали характерне задоволення її перлокутивного ефекту (див.: Приклад 4), а підбадьорлива функція компліменту часто не досягає своєї мети, оскільки мовець не володіє відповідною компетенцією (див.: Приклад 5):

(4) «DER ALTE MOOR Ich will ihm schreiben, daß ich meine Hand von ihm wende.

FRANZ Da tut ihr recht und klug daran.

DER ALTE MOOR Daß er nimmer vor meine Augen komme,

FRANZ Das wird eine heilsame Wirkung tun» [269, с. 22];

(5) «CLÄRCHEN [...] Laß uns nicht lang vergebliche Worte wechseln. Hier kommen von den alten, redlichen, wackern Männern! Hört Freunde! Nachbarn hört! – Sagt wie ist es mit Egmont.

ZIMMERMEISTER Was will das Kind? Laß sie schweigen!» [247, с. 79].

Іншим важливим критерієм є *сфера вживання* цих МА. Адже об'єктом компліменту є насамперед адресат, його дії чи предмети, пов'язані з інтересами цього адресата, а хвалити можна й об'єкти, що не мають нічого спільного з

адресатом, наприклад, побачений фільм, молодого актора, незнайоме місто [90, с. 76]. Важливо наголосити, що похвалу висловлюють і про відсутніх, – натомість компліменти про відсутніх практично не висловлюють. М. Беетц наводить таку модель: «Після визнавального висловлювання А про Б, В може погодитися з висловлюванням (і), але не (і'):

(і) Ти правильно його похвалив;

(і') Ти зробив йому правильний комплімент» [113, с. 146]. Тому вважаємо нижчеподане позитивне висловлювання про відсутню людину похвалою, але не компліментом:

(6) «JUST Einem Officier wie meinen Herrn! Oder meint Er, daß ein abgedankter Officier nicht auch ein Officier ist, der Ihm den Hals brechen kann? [...]

DER WIRT Was ereifert Er sich nun, Herr Just? –

JUST Ich will mich ereifern. – –» [264, с. 14].

Наступним важливим аспектом розмежування є *категорія статусу*, адже похвалу здебільшого застосовують, щоб стимулювати розвиток інших людей, в якому зацікавлені як мовець, так і адресат, тому похвалу насамперед висловлюють в ієрархічних відносинах, в яких адресат похвали підпорядковується іншій особі (батьки – діти, вчитель – учні, керівник – підлеглі). Похвала підлягає сильнішим обмеженням, ніж комплімент і залежна від статусу співрозмовників на відміну від іллокутивно незалежного висловлювання компліменту. М. Беетц наголошує, що «вищий за рангом має право без роздумів хвалити підлеглого, але останній не може висловити керівнику обґрунтовану похвалу, проте має право на комплімент-захоплення» [113, с. 146], як, наприклад, у «Фаусті» Й. В. Гете, де Вагнер захоплюється своїм наставником та вчителем:

(7) «WAGNER

Welch ein Gefühl muß du, o großer Mann!

Bei der Verehrung dieser Menge haben!

O! glücklich! Wer von seinen Gaben

Solch einen Vorteil ziehen kann.

Der Vater zeigt dich seinem Knaben,

Ein jeder fragt und drängt und eilt,

Die Fiedel stockt, der Tänzer weilt.

Du gehst, in Reihen stehen sie,

Die Mützen fliegen in die Höh':

Und wenig fehlt, so beugten sich die Knie,

Als käm' das Venerabile.

FAUST

Nur wenig Schritte noch hinauf zu jenem Stein,

Hier wollen wir von unsrer Wandrung rasten [...] [248, с. 320].

А характерною рисою похвали вважаємо її спрямованість на нижчого за рангом:

(8) «CARIBALDI [...]

über den Jongleur, zur Enkelin

Er sucht das Kolophonium

Und du hast schön getanzt

fehlerfrei

fehlerfrei und schön

Enkelin nickt» [239, с. 566].

Ще одна відмінність між похвалою та компліментом полягає в *часових обмеженнях*, адже комплімент переважно висловлюють у теперішньому часі дійсного способу, бо через нього часто виражають спонтанні почуття та емоції. А періодом референції похвали може бути минулий, теперішній, а в поодиноких випадках і майбутній час. Прикладом похвали, вираженої в минулому часі, є репліка з розмови двох жінок:

(9) «DAS FRÄULEIN Siehst du, Franciska? da hast du eine sehr gute Anmerkung gemacht. →» [264, с. 29].

Відмінності між компліментом та похвалою підсумовано на рис. 1.1:

Розмежування компліменту та похвали

Комплімент	Похвала
Суб'єктивний	Об'єктивна
Різноманітна реакція на комплімент	Реакція на похвалу – позитивна
Широкий спектр функціонування (вияв солідарності чи симпатії, захоплення, поваги та визнання, підбадьорення та стимулу тощо)	Мотиваційна / підбадьорлива, оцінювальна функції
Обов'язкова присутність адресата	Необов'язкова присутність адресата
Соціально необумовлені ієрархічні відносини	Соціально залежні ієрархічні відносини
Часове обмеження	Необмежена у часі

Рис. 1.1. Розмежування компліменту та похвали

Відтак вважаємо, що комплімент – це МА з широким спектром функціонування, через який висловлюють суб'єктивні позитивні почуття, що можуть викликати різноманітну реакцію в адресата. Для компліменту характерні соціально необумовлені ієрархічні відносини, обов'язкова присутність адресата та висловлювання в теперішньому часі дійсного способу. А похвалою називаємо такий експресивний МА, що спрямований на введення адресата в об'єктивно наявну культурну систему норм, його головною метою є висловлення позитивної оцінки з метою мотивування чи підбадьорення адресата. Реакція на похвалу здебільшого позитивна, їй притаманна соціальна обумовленість, проте похвала необмежена у часі й можлива також і щодо відсутнього співрозмовника.

Комплімент потрібно також відмежувати від **лестоців**, оскільки ще в 1600 р., відповідно до етимологічного словника В. Пфайффера, комплімент мав значення як «ввічливого вислову» так і «лестоців». Але вже у другій половині XVII ст. значення слова змінилося на «уклін» чи «привітання». Як зазначає С. Стівс, у перекладі з французької комплімент означає «вияв ввічливості», «ввічлива пропозиція», «обов'язкове звертання», «вітання», а також і «лестоці» [209, с. 8].

Головне розмежування між компліментом та лестоцями проводимо за аспектом *щирості / нещирості*. Лестоці використовують, щоб «сказати перебільшено добре про кого-небудь, багатослівно похвалити його, [щоб заслужити чиюсь прихильність]» [238, с. 1389]; лестоцям характерна нещирість [230, с. 101–102], високий рівень емотивності та емоційності, максимально позитивна оцінка та багатослівність. На відміну від компліменту, лестоці успішні тільки тоді, коли «адресат не усвідомлює, що це лестоці» [113, с. 147]. Яскравим прикладом такої мовленнєвої поведінки є лестоці сина під час розмови зі своїм батьком з метою досягнення власної вигоди:

(10) «FRANZ Ja Vater aus euren Augen soll er sie [Tränen] wischen. Euer Franz wird sein Leben dran setzen das eurige zu verlängern. Euer Leben ist das Orakel, das ich vor allem zu Rate ziehe, über dem was ich tun will, der Spiegel durch den ich alles betrachte – keine Pflicht ist mir so heilig die ich nicht zu brechen bereit bin, wenn's um euer kostbares Leben zu tun ist. – Ihr glaubt mir das?» [269, с. 20].

Нещирість мовця під час застосування лестоців не викликає сумнівів, натомість питання щирості / нещирості мовця під час висловлення компліменту є дискусійним. Наприклад, Дж. Серль зараховує комплімент до експресивних МА, що виражають психологічний стан мовця, характеризують міру його відвертості. На його думку, такі висловлювання часто можуть бути нещирими, проте навіть тоді успішними. [200, с. 92–96]. М. Ю. Федосюк

також вважає однією з ознак компліменту нещирість [92, с. 112–113]. До штучних, етикетних МЖ комплімент зараховує і К. Ф. Сєдов [72, с. 194–196], а Н. А. Трофімова зазначає, що комплімент може виражати заздрість, бажання отримати річ, що належить адресату [87, с. 82].

Згідно з дослідженням Л. О. Кокойло, пропонуємо розглядати такі МА як компліментарні висловлювання у широкому трактуванні – тоді до них можна зарахувати *лестоці, етикетний комплімент, т. зв. іронічний комплімент, похвалу* тощо [пор. 44, с. 5-6]. А предметом дисертаційного дослідження є щирий та доброзичливий комплімент, якому не притаманна етикетна формальність. Головним маркером щирості вважаємо смисл, який мовець закладає в комплімент. *Смисл* визначаємо як «значення слова, речення, висловлення або мовленнєвого акту, що є сконструйованим мовною свідомістю комунікантів у дискурсі» [11, с. 18]. У драматичних творах цей маркер визначаємо з контексту, з аналізу почуттів, емоцій, намірів автора компліменту в конкретній комунікативній ситуації.

Під час висловлення компліменту мовець також не прагне отримати зиск, власну вигоду, не має наміру улестити співрозмовника, натомість *іллокутивна мета* лестоців полягає у намірі обманути співрозмовника, досягти власної вигоди шляхом надмірно позитивного наголошення на певному стані справ (успіхів чи рис характеру адресата) [85, с. 1048; 113, с. 147; 172, с. 127–128;]. Взірцем до сказаного є лестоці Торквато Тассо з однойменної драми Й. В. Гете, який після суперечки вирішує обманути свого недруга і переконати у своїй лояльності щодо нього:

(11) «TASSO Alphons hat mich zuerst begeistert, wird
Gewiß der letzte sein der mich belehrt.

Und deinen Rat, den Rat der klugen Männer

Die unser Hof versammelt schätz' ich hoch» [250, с. 256].

У соціальному аспекті компліменти вживають як між рівноправними співрозмовниками, так і в асиметричних ситуаціях. А лестоці насамперед використовують у рольових відносинах, в яких мовець підпорядковується іншій особі і намагається її улестити [87, с. 81], наприклад, у нижченаведеному фрагменті тексту господар заїзду лестоцями намагається здобути прихильність багатой панночки, виманити в неї якнайбільше грошей чи майна:

(12) «DER WIRT Was sollten Ihre Gnaden nicht? – Ich muß Ihnen einen Ring zeigen, einen kostbaren Ring. Zwar gnädiges Fräulein haben da auch einen sehr schönen am Finger, und je mehr ich ihn betrachte, je mehr muß ich mich wundern, daß er dem meinigen so ähnlich ist. [...]» [264, с. 35].

Відмінності між цими МА узагальнено на рис. 1.2:

Розмежування компліменту та лестоців

Комплімент	Лестоці
Щирий	Нещирі
Іллокутивна мета – виразити емоції, встановити солідарність та комунікативну рівновагу тощо	Іллокутивна мета – обман співрозмовника
Соціально необумовлені ієрархічні відносини	Соціально залежні ієрархічні відносини

Рис. 1.2. Розмежування компліменту та лестоців

Зауважмо, що комплімент та лестоці мають і спільні характеристики, відтак комплімент, як і лестоці, висловлюють за умови обов'язкової присутності адресата оцінки, вони функціонують в обмежених часових рамках – у теперішньому часі, є неконвенційними та неритуалізованими.

Отже, за допомогою компліменту мовець щиро висловлює певні почуття, намагається сказати щось приємне адресатові. Лестоці

використовують, щоб похвалити неіснуючі успіхи чи риси характеру адресата, або сильно їх перебільшити з метою обману співрозмовника та досягнення власної вигоди.

Важливо відмежувати **комплімент** від **МА вітання**, адже вони часто перетинаються, бо компліменти вживають для посилення ефекту вітання. З французької комплімент означає також і «вітання» [209, с. 8], так само і в авторитетному словнику «ДУДЕН» як друге, застаріле значення подано «вітання» [237, с. 931].

Різницю між цими МА визначаємо, обмежуючи насамперед *сферу їхнього використання*. Дослідники зазначають, що на відміну від компліменту, який не підлягає чітким обмеженням у сфері вживання, вітання висловлюють лише під час визначених традиційних подій, таких як ювілей, день народження тощо. У таких ситуаціях промовець повинен дотримуватися строго визначених правил ввічливості та традицій, а тому вітання має суто конвенційний характер [87, с. 81; 188, с. 211]. Натомість комплімент не вимагає спеціально встановленої мовленнєвої ситуації та дотримання певних, наперед визначених правил чи умовностей, можливий як під час офіційно-ділового спілкування високопосадовців (див.: Приклад 13), так і в буденних, побутових ситуаціях (див.: Приклад 14):

(13) «MARGARETHE Ich kenne dich und deine Treue, und weiß daß einer ein ehrlicher und verständiger Mann sein kann, wenn er gleich den nächsten besten Weg zum Heile seiner Seele verfehlt hat. [...]» [247, с. 20–21].

(14) «MUTTER *im Sessel strickend*: Singt doch einst! Brackenburg sekundiert so hübsch. Sonst wart ihr lustig, und ich hatte immer was zu lachen» [247, с. 24].

МА вітання підлягає чітким обмеженням: «здебільшого йде мова про заздалегідь складений МА з дуже *обмеженими* змінами у своїй *формальній структурі*» [188, с. 211]. Так само вважає і Н. Трофімова, зазначаючи, що

вітання обмежене вибором мовленнєвих засобів: «Мова йде про формалізований, побудований за певною моделлю МА з дуже обмеженими варіативними можливостями [87, с. 81]. Натомість комплімент не має системно-організованої лексики та синтаксичних конструкцій, строго пов'язаних з його вираженням. Комплімент, як правило, реалізовується не в значеннях слів, а через прагматичні смисли.

Комплімент та вітання також відмінні за *тематикою*. Якщо через комплімент здебільшого відтворено внутрішній світ (див.: Приклад 15), зовнішність (див.: Приклад 16), досягнення та вміння чи власність адресата, то для вітань характерним є побажання успіхів, щастя чи доброго самопочуття співрозмовникові [172, с. 127–129]:

(15) «DAJA Was seh' ich? – Edler Ritter, Euch? – Gott Dank! [...]» [265, с. 222];

(16) «WERNER [...] Frauenzimmerchen, Frauenzimmerchen, ich sehe, Sie ist hübsch, und ist wohl gar fremd – Und hübsche fremde Leute müssen gewarnet werden [...]» [264, с. 53].

Підсумок відмінностей між цими двома МА показано на рис. 1.3.:

Розмежування компліменту та вітання

Комплімент	Вітання
Не підлягає чітким правилам та умовностям у сфері вживання	Чітко визначені традиційні події
Неформалізований МА	Формалізований МА з обмеженими варіаційними можливостями
Тематика – внутрішній світ, зовнішність, власність адресата тощо	Тематика – побажання успіхів, щастя чи доброго самопочуття

Рис. 1.3. Розмежування компліменту та вітання

МА вітання має конвенційний характер, формальну структуру та обмежену сферу використання та тематики. А для компліменту характерна багатогранна тематика, відсутність наперед визначених правил чи умовностей, а також чітких рамок у сфері вживання.

Часто перетинаються також і **комплімент** та **привітання**, оскільки за допомогою цих МА мовець прагне засвідчити солідарність зі співрозмовником, щоб у такий спосіб виявити свою симпатію. Саме тому МА привітання дуже часто або включає в себе комплімент, або повністю складається з компліментів як МА стратегії зближення [50, с. 189]. Співрозмовники часто розпочинають розмову з компліменту, оскільки таким чином вдається посилити уважність та зацікавлення обох сторін подальшою темою розмови. На думку В. В. Леонтьєва, через комплімент мовець намагається посилити очікуваний ефект привітання як важливого соціального знаку та своєрідної стратегії ввічливості [52, с. 136].

Під час привітання важливим є вибір форми звертання, на який впливає соціальний статус та позиція співрозмовників у суспільстві, бо якщо мовець з нижчим соціальним статусом звертається до адресата з вищим соціальним статусом, то це вимагає від нього застосування ввічливіших звертань. Наступним чинником є сама ситуація, що коливається від зовсім неформальної до повністю формальної, а, відповідно, чим формальнішою є ситуація, тим формальнішим буде і звертання співрозмовників один до одного [114, с. 85]. У спілкуванні з адресатом використовують займенники «ти» (ознака близькості співрозмовників) або «ви» (ознака ввічливого дистанціювання співрозмовників). Цікаво, що сучасна форма звертання на «ви» («Sie») виникла в німецькій мові тільки в кінці XVII століття [114, с. 92], у XVIII ст. можливості різноманітних звертань досягають свого розквіту. Яскравим прикладом є драма «Мінна фон Барнгельм» Г. Е. Лессінга, де трапляються такі типи звертань як «du», «Du», «Er», «Ihr», «Sie», «SIE» [106,

с. 33]. Проте вже наприкінці XVIII ст. простежується явна тенденція до використання двох форм звертань – «du» та «Sie», інші ж форми стають або діалектизмами, або повністю зникають з ужитку [114, с. 92–93].

Звертаючись до співрозмовника, часто використовують іменники (імена, прізвища, професії, академічні титули тощо) та застосовують компліменти. Т. зв. компліменти-звертання поділяємо на конвенційні, усталені в суспільстві форми, що є елементами етикету й не мають на меті висловити щирі позитивні емоції мовця. Вживання таких конвенційних компліментів у звертаннях надзвичайно поширене в драматичних творах (*Liebe / Lieber...; Gnädige / Gnädiger*), але не є предметом пропонованого дослідження. Натомість фактичний матеріал підтвердив, що комплімент часто вживається як один з елементів неконвенційного звертання, наприклад:

(17) «Ah, meine guten lieben Freunde!» [265, с. 338];

(18) «O du guter, lieber, süßer!» [247, с. 54].

Межа між компліментом, похвалою, лестощами, вітанням чи привітанням залишається нечіткою, їх доволі важко розрізнити. Інколи ці МА перетинаються або доповнюють одне одного, у деяких випадках мовці комбінують їхні структурні особливості або вживають їх нетрадиційно. Визначення компліментів, похвали, лестощів, вітання та привітання залежить від комунікативної ситуації, адресата та адресанта, від їхнього віку, статі, взаємовідносин, а тому потребує детального вивчення в кожному окремому випадку.

1.4. Комплімент у теорії ввічливості

Комплімент розглядають не тільки в прагматиці та з позиції психолінгвістики та лінгвокультурології, а і як важливий різновид соціальної поведінки, що регулюється певними принципами та максимами ввічливості, нормами та правилами мовленнєвого етикету, яких повинні дотримуватися

учасники комунікації для досягнення успішного й гармонійного спілкування. Саме тому аналізуємо комплімент з погляду принципу кооперації Г. П. Грайса [142], принципу ввічливості Р. Лакофф [166], максим Дж. Ліча [167], теорії ввічливості П. Браун і С. Левінсона [117; 118], а також досліджуємо питання його ритуалізованості, конвенційності та етикетності.

1.4.1. Комплімент з погляду принципів мовленнєвої комунікації.

Безконфліктне спілкування, що базується на ввічливому ставленні співрозмовників, є однією із базових проблематик багатьох прагматичних досліджень. Вважаючи, що співрозмовники зацікавлені в ефективності передачі інформації, а тому в процесі спілкування кооперують один з одним, Г. П. Грайс формулює *принцип кооперації* [142, с. 113] та виокремлює чотири максими мовленнєвого спілкування: якості, кількості, доречності (релевантності) та способу.

Максима якості – це вимога достовірної інформації, що конкретизується правилом «Говори правду, будь щирим» [117, с. 95; 142, с. 114;]. Під час висловлення МА компліменту ця максима вимагає від мовця щирості, вираження істинних почуттів. Якщо ж мовець порушує цю максиму (тобто є нещирим), окреслюємо такий МА як *лестоці* або *етикетний комплімент*.

Максима кількості стосується вимоги щодо оптимального обсягу інформації, її можна окреслити двома правилами: «Не говори менше, ніж необхідно; не говори більше, ніж необхідно» [117, с. 95; 142, с. 113]. Під час висловлення компліменту мовці часто її порушують, висловлюючи багатослівні та великі за обсягом компліменти.

Максима доречності (релевантності) полягає у дотриманні теми розмови й сформульована в правило «Говори по суті» [117, с. 95; 142, с. 114]. Ця максима закликає мовця не відхилятися від теми розмови й висловлювати комплімент тоді, коли це доречно.

Максима способу вимагає від мовця логічності та зрозумілості викладу інформації і конкретизується правилом «Говори чітко, уникай двозначності та незрозумілості» [117, с. 95; 142, с. 114]. За цією максимою комплімент мав би бути завжди прямим та експліцитним, проте, як засвідчив подальший аналіз, більшість компліментів висловлюють у непрямий спосіб, що викликає двозначність і незрозумілість.

Г. П. Грайс вважає, що запропоновані правила спілкування не є абсолютними, тому можливі інші максими естетичного, морального, соціального характеру, такі як «Будь ввічливим» [142, с. 115]. Якби комунікація здійснювалася виключно за принципом кооперації, то викликала б реакцію байдужості у співбесідника і підштовхувала до припинення комунікативної чи соціальної взаємодії, таке спілкування було б нецікавим та формальним. Власне саме через порушення максим кооперації співрозмовники підтримують стосунки співробітництва [117, с. 95; 166, с. 296].

Р. Лакофф однією з перших поєднує постулати Г. П. Грайса з категорією ввічливості, формулюючи два основні правила прагматичної компетенції: «Висловлюй інформацію чітко» (*Be clear*) та «Будь увічливим» (*Be polite*). На думку вченої, усі постулати Г. П. Грайса включені у перше правило. А друге прагматичне правило включає в себе три правила ввічливості: 1) не нав'язуй себе і своєї думки (*Don't impose*); 2) не позбавляй співрозмовника права на вибір (*Give options*); 3) будь доброзичливим, поведься так, щоб співрозмовнику було приємно (*Make A feel good – be friendly*) [166, с. 296].

Загалом Р. Лакофф відзначає, що всі правила спрямовані на досягнення однієї мети (*Make A feel good*), відмінність полягає тільки в застосуванні різних методів [166, с. 303]. Утім Р. Лакофф чітко не окреслює поняття ввічливості, яке, безумовно, охоплює набагато ширший контекст і не може бути зведене тільки до трьох правил.

Теорію максим мовленнєвого спілкування розвинув Дж. Ліч, вважаючи, що існує певний набір правил, які мовці беруть за основу під час спілкування. У рамках прагматики учений виокремлює текстуальну риторичу та міжособистісну риторичу [167, с. 100]. До останньої, поряд з принципом кооперації Г. П. Грайса та принципом іронії, він зараховує і принцип увічливості. Дж. Ліч зауважує, що принцип увічливості більше регулює спілкування, ніж принцип кооперації, оскільки дотримання увічливості підтримує соціальну рівновагу, дружні стосунки між співрозмовниками, показує зацікавленість мовців у співпраці один з одним. Учений також зазначає, що ці два принципи рівносильні в координації мовленнєвої взаємодії, коли один не існує без іншого і кожен може бути порушений дією іншого [167, с. 80–82]. Дж. Ліч описує шість максим, дотримання яких націлене на розкриття почуттєвого шару змісту комунікації, а в цілому – на підтримку гармонійних відносин з співбесідником: максими тактовності, великодушності, схвалення, скромності, згоди та симпатії [167, с. 132].

МА *комплімент* стосуються насамперед максими схвалення, скромності та симпатії. *Максима схвалення* виражає позитивне ставлення мовця до адресата, позитивну оцінку його зовнішності, внутрішнього світу, досягнень чи вмінь. *Максима скромності* передбачає відсутність самовихваляння й показує спрямованість компліменту на адресата. *Максима симпатії* спрямована на збільшення симпатії між співрозмовниками. Через комплімент мовець висловлює позитивні емоції щодо адресата, а таким чином намагається створити доброзичливий, сприятливий фон для подальшого спілкування.

Проте для компліменту характерне порушення *максим згоди, тактовності та великодушності*, що передбачають встановлення порозуміння між співрозмовниками та збільшення вигоди слухача. Як показує фактичний матеріал, незважаючи на намагання мовця встановити комунікативну рівновагу та солідарність, адресат реагує на комплімент здебільшого

негативно, що не сприяє порозумінню між співрозмовниками. Так само комплімент ставить адресата в невігідне становище, оскільки той не знає, як сприйняти комплімент, щоб уникнути самовихваляння, тому здебільшого відхиляє його.

Принцип кооперації Г. П. Грайса та принцип увічливості Дж. Ліча вдало підходять для мовленнєвих дій, що мають на меті передати інформацію, проте їх тільки частково можна застосувати для компліментів і реакцій на них, оскільки останні порушують більшість максим мовленнєвого спілкування. Ці принципи насамперед характерні для ідеального міжособистісного спілкування, а аналіз фактичного матеріалу засвідчив набагато складніші процеси та умови, за яких відбувається висловлення компліменту.

1.4.2. Комплімент у теорії увічливості П. Браун і С. Левінсона. Теорія увічливості П. Браун і С. Левінсона близька до концепцій Р. Лакофф і Дж. Ліча, оскільки увічливість тут розглянуто як генеральну стратегію врахування почуттів та інтересів співрозмовника. Комплімент є важливою складовою вербальних форм увічливості, тому вважаємо за необхідне з'ясувати місце компліменту в цій теорії.

Витоки теорії увічливості П. Браун і С. Левінсона йдуть з теорії «збереження позитивного обличчя» (*face-model*) Е. Гоффмана [137, с. 10–20], що полягає у самопрезентації кожної людини в суспільстві, насамперед через самоповагу та повагу до віку співрозмовника. На думку вченого, кожен перебуває в безперервному прямому чи непрямому контакті з іншими людьми та дотримується при цьому певної *стратегії* поведінки, наперед визначених вербальних чи невербальних дій, що виражають оцінку ситуації, учасників взаємодії та його самого. Таку позитивну соціальну поведінку він окреслює терміном *обличчя* [137, с. 10–11].

П. Браун і С. Левінсон надають гофманівському терміну «обличчя» (*face*) рис універсальності, вважаючи його певним соціальним іміджем, у збереженні якого зацікавлений кожен член суспільства, і розділяють його на два взаємозв'язаних поняття: «негативне обличчя» (*negative face*) – прагнення свободи дій, можливості залишатися самим собою, право на те, щоб не відчувати тиску і не переймати неприємних обов'язків та «позитивне обличчя» (*positive face*) – наповнений позитивним змістом образ чи особистість, яку бажають бачити комунікативні партнери і що передбачає бажання комуніканта отримати позитивну оцінку та схвалення співрозмовника [117, с. 61].

Залежно від комунікативних зусиль мовця, спрямованих на збереження позитивного чи негативного іміджу партнера, розрізняють поняття *позитивної* (*positive politeness*) та *негативної ввічливості* (*negative politeness*) [117, с. 91–94]. Метою позитивної ввічливості є маскування загрози «позитивному обличчю». Мовець використовує ввічливі висловлювання, щоб засвідчити свою повагу стосовно співрозмовника і щоб продемонструвати, що він бере до уваги принаймні частину його бажань. Ця стратегія включає твердження, що свідчать про доброзичливість, дружні почуття, солідарність комунікантів і базується на зближенні співрозмовників (*approach-based*) [117, с. 101]. Негативна ввічливість зорієнтована на «негативне обличчя» співрозмовника, враховує бажання слухача бути незалежним, підкреслює відсутність тиску на адресанта і базується на дистанціюванні співрозмовників (*avoidance-based*) [117, с. 129]. Згодом ці стратегії детально розглянула й описала російська дослідниця Т. В. Ларіна, назвавши їх *ввічливістю зближення* та *ввічливістю дистанціювання* [50, с. 172–188, 308–323].

Комплімент як *стратегія позитивної ввічливості* зменшує соціальну дистанцію, посилює солідарність між мовцем та адресатом, є яскравим прикладом «врахування потреб слухача, турботи про його інтереси, бажання,

потреби, речі» [117, с. 103], для компліментів характерне «перебільшене (зацікавлення, схвалення, симпатія щодо слухача)» [117, с. 104], компліменти виступають як «подарунок слухачеві», що включає симпатію, розуміння, співпрацю з адресатом [117, с. 129]. У такий спосіб мовець показує адресатові повагу та симпатію, тобто враховує потреби його «позитивного обличчя».

П. Браун і С. Левінсон вважають, що в реальному спілкуванні існує багато МА, що загрожують позитивному чи негативному обличчю людини, т. зв. «*Face Threatening Acts*» (FTA), які мовознавці поділяють на чотири категорії залежно від того, кому вони загрожують: негативному чи позитивному обличчю адресата, або негативному чи позитивному обличчю мовця.

Комплімент, на думку П. Браун і С. Левінсона, загрожує *негативному обличчю адресата*, оскільки через комплімент мовець показує, що йому подобається щось, що належить адресатові, а це викликає в останнього бажання захистити об'єкт зазіхань мовця або віддати йому цей об'єкт. Прийняття компліментів натомість загрожує *позитивному обличчю мовця*, оскільки мовець буде змушений або принизити об'єкт первісного компліменту адресата й у такий спосіб втратити своє власне обличчя; або висловити комплімент адресатові у відповідь [117, с. 65–68].

Комплімент як загрозу *негативному обличчю адресата*, тобто як елемент *стратегії негативної ввічливості* розглядають також інші дослідники [87; 153; 160; 182]. У їхніх працях зазначено, що в деяких культурах така загроза негативному обличчю адресата цілком звична, наприклад, якщо в Самоа мовець висловлює захоплення якимось об'єктом, то адресат обов'язково повинен запропонувати його мовцю [153, с. 38; 160, с. 448–449], або якщо в Польщі мовець робить т. зв. «комплімент-поздоровлення», це означає, що він намагається вивідати певну інформацію про річ, якій висловлює комплімент [182, с. 40–42]. Н. Трофимова також вважає, що

комплімент, зроблений в інтересах співрозмовника, свідчить про його включення у систему цінностей суб'єкта та сприяє розвитку взаємовідносин комунікантів. Водночас комплімент можна сприйняти і як втручання у сферу життєвого простору адресата, що ставить співрозмовника у незручне становище, утруднюючи його мовленнєву реакцію. Тоді комплімент може виражати заздрість, бажання отримати річ, що належить адресату [87, с. 82].

У пропонованій роботі розглядаємо насамперед щирі компліменти, які не зараховуємо до *Face Threatening Acts*. Погоджуємося з теорією дослідників компліментів, які вважають, що компліменти часто вживаються замість або разом з МА, які, згідно з класифікацією П. Браун і С. Левінсона, належать до *FTAs*: подяка, вітання, прощання [171, с. 127–130], вибачення, прохання, критика [124, с. 125–126]. О. С. Іссерс називає такі МА (у її термінології комунікативні тактики) супутніми компліментами, що є компонентами інших тактик, таких як комплімент-вдячність, комплімент-похвала, комплімент-прохання, комплімент-визнання, комплімент-схвалення тощо [37, с. 192]. У таких випадках комплімент вживається з метою пом'якшення впливу цих тактик на адресата, щоб не викликати в нього надмірно негативної реакції й у такий спосіб встановлює комунікативну рівновагу [172, с. 130], а негативний вплив дистанціювання, викликаний *FTAs*, врівноважується позитивним впливом зближення, що виникає внаслідок висловленого компліменту [пор. 124, с. 126, 129].

У цьому контексті вважаємо за необхідне відрізнити щирі компліменти від т. зв. *іронічних компліментів* – натяків, що виникають замість справжніх компліментів. Наприклад, якщо мовець охоплений почуттям заздрості, його метою є образа адресата або намагання в іронічній формі показати, що т. зв. позитивні ознаки реципієнта такими не є. Щоб відокремити іронію від справжнього компліменту, необхідні контекстуальні та загальні знання, а також реакція адресата на комплімент. Висловлювання т. зв. «іронічних

компліментів» порушує насамперед *максими якості* та *способу* Г. П. Грайса [пор. 142, с. 121], *максими згоди* та *симпатії* Дж. Ліча [167, с. 132], адже викликають двозначність, руйнують комунікативну рівновагу, негативно впливають на адресата і спричиняють конфлікт. Загалом принцип іронії Дж. Ліч формулює так: «Якщо необхідно когось образити, то принаймні потрібно зробити це так, щоб відкрито не конфліктувати з *принципом ввічливості*, а дозволити слухачеві зрозуміти зауваження непрямо, шляхом імплікатури» [167, с. 82]. Приклад т. зв. *іронічного компліменту* бачимо в розмові двох високопоставлених чоловіків, що недолюблюють один одного і викликають один одного на дуель, – камердинера принца Маріnellі та графа Аппіані у драмі Г. Е. Лессінга «Емілія Галотті»:

(19) «MARINELLI [...] nur daß ich dem zärtlichen Bräutigam den heutigen Tag nicht verderben mag.

APPIANI Gutherziges Ding! Nicht doch! Indem er ihn bei der Hand ergreift: Nach Massa freilich mag ich mich heute nicht schicken lassen: aber zu einem Spaziergange mit Ihnen hab' ich Zeit übrig. – Kommen Sie, kommen Sie!» [263, с. 145].

Маркером *іронічного компліменту* в драматичних творах часто є відповідні ремарки автора:

(20) «ORSINA *höhnisch*: [...] O des weisen Mannes, den man sagen lassen kann, was man will! – Gleichgültigkeit! Gleichgültigkeit an die Stelle der Liebe? – Das heißt, Nichts an die Stelle von Etwas. Denn Lernen Sie, nachplauderndes Hofmännchen, lernen Sie von einem Weibe, daß Gleichgültigkeit ein leeres Wort, ein bloßer Schall ist, dem nichts, gar nichts entspricht. [...] Ist dir das zu hoch, Mensch?

MARINELLI vor sich: O weh! wie wahr ist es, was ich fürchtete!» [263, с. 166–167].

Дотримуємося думки, що т. зв. *іронічні компліменти* тільки за формальними ознаками (наявність позитивних характеристик) нагадують комплімент, насправді ж – це один зі способів образити співрозмовника, а комунікативною метою мовця є вираження негативного ставлення до адресата. Натомість щирий комплімент досліджуємо як складову позитивної стратегії ввічливості, що базується на зближенні співрозмовників і яку комунікативні партнери застосовують, щоб показати повагу до співрозмовника, засвідчити свої добрі наміри, дружні почуття, солідарність, а також для кооперації під час спілкування з метою збереження свого обличчя та обличчя свого партнера.

Якщо комплімент вживається разом з іншими МА, що є елементами негативної стратегії ввічливості, наприклад, як елемент образи, то під час аналізу фактичного матеріалу зараховуємо такий комплімент до позитивної стратегії ввічливості, адже комплімент і в таких випадках виконує одну зі своїх найголовніших умов реалізації – підкреслення позитивної ознаки адресата. Якщо ж ця умова порушена (іллокутивна ціль мовця не збігається з наявним станом справ), формується інший тип МА, що за формою є компліментом, а за суттю – глузуванням, насмішкою [пор. 37, с. 192].

Зауважмо, що теорія ввічливості П. Браун і С. Левінсона зазнала суттєвої критики, адже розглядає майже всі мовленнєві дії як такі, що загрожують позитивному чи негативному обличчю мовця чи адресата; ідеалізує міжлюдські стосунки [132; 229]; висвітлює усі мовленнєві дії як семантичні універсалії, а таким чином показує існування компліменту в кожній культурі в однакових рамкових умовах, з реалізацією за однаковими правилами і з однаковим сприйняттям. Проте інші дослідження засвідчують, що на мовленнєві дії набагато більший вплив мають культурні норми та цінності, ніж загальні правила, а норми мовної поведінки в конкретній

культури базуються на системі цінностей цієї культури, а міжкультурні відмінності існують вже навіть на найпримітивнішому рівні [178; 217].

Підсумовуючи, констатуємо, що П. Браун, С. Левінсон та Р. Лакофф вважають, що принцип кооперації Г. П. Грайса не діє під час реального спілкування, а співрозмовники постійно порушують задані правила через те, що дотримуються *стратегії ввічливості*. Концепції Р. Лакофф і Дж. Ліча та теорію П. Браун і С. Левінсона наближують розуміння ввічливості як генеральної стратегії врахування почуттів та інтересів співрозмовника і збереження позитивного іміджу партнера. Проте у такий спосіб обмежується вербальна поведінка мовців, оскільки потрібно враховувати інтереси, бажання, думки, емоції та почуття комунікативного партнера.

У дисертаційному дослідженні дотримуємося думки, що ввічливість не є самоціллю, а засобом досягнення певних комунікативних цілей. Способи і методи застосування ввічливості, зокрема і висловлення компліментів, також залежать від багатьох факторів – від культури певного народу чи епохи, у межах якої висловлюють комплімент, а також від особистісних чинників адресата чи реципієнта – віку, статі, соціального статусу тощо. У другому та третьому розділі на основі фактичного матеріалу ми детально розглянемо, як ці фактори впливають на висловлення компліментів та які комунікативні цілі в межах позитивної стратегії ввічливості переслідує мовець під час висловлення компліментів та як на них реагує адресат.

1.4.3. Етикетний комплімент як зразок конвенційної ввічливості.

Увічливість та принципи мовленнєвої комунікації тісно пов'язані з мовленнєвим етикетом, що впливає на мовленнєву поведінку співрозмовників, сприяє встановленню гармонійних стосунків та є важливою складовою кожної культури.

Дослідники компліментів порушують питання їхньої ритуалізованості, конвенційності та етикетності [59, с. 11–13; 87, с. 82; 103, с. 22; 126, с. 9; 137, с. 81; 178, с. 2; 223, с. 86], вважаючи, що комплімент не завжди виконує максимум якості Г. П. Грайса, бо хоч мовець здебільшого висловлює комплімент щиро й чесно, але існують ситуації, коли висловлення компліменту є ритуалізованим і конвенційним, елементом добрих манер та збереженням ієрархії в соціальних класах [103, с. 22]. Н. Вольфсон називає такі компліменти «соціальним мастилом» (*social lubricants*), що допомагає змащувати «соціальні коліщата» [223, с. 86].

На думку Б. М. Фаренкіа, співрозмовники часто роблять компліменти, щоб відповідати суспільній соціальній нормі, що передбачає висловлення чогось позитивного про дії, риси, ставлення, думки чи власність інших осіб. Коли компліменти висловлюють для задоволення цієї норми, форма їхнього вираження є здебільшого формальна та рутинна і складається з кільком лексем чи груп слів. Відповідно до традиційного концепту ввічливості, учений розглядає вживання компліментів як очікувану конвенційну комунікативну діяльність у повсякденних ситуацій, а тих, хто робить комплімент, називає ввічливими та соціально компетентними [126, с. 9].

Таким чином мова йде про *етикетні компліменти*, вживання яких продиктоване соціально-культурними нормами, правилами етикету. Такі компліменти є ситуативно зумовленими і відповідають очікуванням адресата. Якщо етикетний комплімент не прозвучить, очікування адресата будуть незадоволені, а це може призвести до негативних для їхніх відносин наслідків. Якщо ж з позиції норм і правил спілкування вживання компліменту не обов'язкове і він реалізується з власної ініціативи мовця з метою позитивного емоційного впливу на адресата та його поведінку, то такий комплімент визначаємо як щирий та істинний. В. Міщенко зараховує такі компліменти до класу інструментальних, а головною ознакою під час розподілу компліментів

як соціальних дій називає характер соціальної цілі, зміст якої для інструментальних компліментів полягає в зміні поведінки адресата, а для етикетних – у підтриманні неантагоністичних відносин між співрозмовниками [59, с. 11].

Американський соціолог Е. Гоффман дотримується думки, що компліменти, як і вітання, запрошення, вибачення чи надання незначних послуг, належать до найуживаніших форм вираження ввічливої поваги [137, с. 81]. Учений називає такі форми церемоніальними діями, що супроводжують соціальні взаємовідносини та визначає їх як «ритуали статусу» чи «міжособистісні ритуали». Застосування поняття «ритуал» Е. Гоффман обґрунтовує так: «ці дії, навіть якщо вони неформальні чи повсякденні, дають індивідууму можливість звернути увагу на символічний смисл його дій і спланувати їх, коли він стоїть безпосередньо перед об'єктом, що має для нього особливе значення» [137, с. 64–65].

Іншою є позиція В. І. Карасика, який протиставляє ритуал етикетним діям, що є фатичними актами підтримання розмови у доброзичливій тональності між людьми, які належать до різних груп суспільства, і розглядає ритуал як «закріплену традицією послідовність значущих дій» [39, с. 159]. Науковець розрізняє ритуал та етикет за такими ознаками: ритуал – ригідний, циклічний, не підлягає змінам, характерний певному етносу, конфесії, натомість етикетні дії варіюють від щирої доброзичливості до формальних етикетних знаків; ритуал – це символічний, сакральний вчинок, а сфера дії етикету – буденне спілкування; ритуалові притаманна колективність, етикетним діям – індивідуальність тощо [39, с. 159]. Мовознавець зазначає, що майже будь-яка мовленнєва дія може стати ритуалізованою, а потім і ритуальною, проте є дії, що тяжіють до ритуалізації, наприклад, прохання, вибачення, вітання, привітання, прощання тощо, а є й такі, для яких це не актуально, наприклад, лестощі чи комплімент [39, с. 170].

З класифікації В. Богданова випливає, що комплімент є *неінституційним (неритуальним) МА*, адже до цього класу поряд з *коміссивами, інтеррогативами, ін'юнктивами, реквестивами, адвісивами, констативами та афірмативами* учений зараховує ще й клас *експресивів* [15, с. 25–37], до якого можна було б зарахувати і комплімент. Тобто за В. Богдановим, експресиви – неінституційні (неритуальні), неспонукальні МА, що виражають психологічне ставлення мовця до адресата.

Вважаємо, що *етикетні компліменти* належать до конвенційної стратегії ввічливості, що базується на етикетності мовленнєвого спілкування. У таких випадках головною комунікативною інтенцією мовця є дотримання етикету і засвідчення власного ввічливого ставлення до співрозмовника. Етикетний комплімент не обов'язково повинен бути щирим та відповідати емоціям мовця. Проаналізований фактичний матеріал засвідчує, що для драматичних творів XVIII–XX століття не характерне часте вживання етикетних компліментів у межах конвенційної ввічливості. У таких випадках комплімент вживається у своєму другому, застарілому значенні «вітання» [237, с. 931]. Наприклад, коли офіцери та фельдмаршал, прощаючись, віддають честь, Г. фон Кляйст окреслює це перформативом «*komplimentieren*»:

(21) «FELDMARSCHALL Dann wird er die Fanfare blasen lassen.

DIE KURFÜRSTIN *da einige Offiziere sie komplimentieren*:

Auf Wiedersehen, ihr Herren! Laßt uns nicht stören.

Der Feldmarschall komplimentiert sie auch» [262, с. 224].

Компліменти у застарілому значенні «ввічливого вітання» зараховано як зразки конвенційної етикетної ввічливості до фактичного матеріалу, проте вони не є предметом нашого дослідження, адже комплімент розглядаємо насамперед як неінституційний, неконвенційний, а відтак і неритуальний МА.

1.5. Методологічні засади та методи дослідження МА компліменту в німецькомовних драматичних творах

Дисертаційне дослідження здійснено в межах *антропоцентричної наукової парадигми*, що розглядає людину та її діяльність основним предметом досліджень в усіх галузях мовознавства, дозволяє дослідити когнітивно-прагматичні процеси продукування, сприйняття та функціонування мовлення й уможливорює розгляд мовних одиниць крізь призму історії та культури народу.

Основним теоретичним підходом вважаємо *лінгвопрагматичний*, що дозволяє розглянути комплімент у межах прагматики, розпізнати стратегію, комунікативні інтенції мовця, функціональні та тематично-сміслові особливості компліментів, реакцію на комплімент, вплив екстралінгвальних чинників, типи прямих і непрямих компліментів. *Системно-діяльнісний* підхід дає змогу дослідити комплімент у межах нових дослідницьких парадигм – *історичної прагмалінгвістики*, що вивчає еволюцію прагматичних властивостей мовленнєвої комунікації як результату внутрішнього розвитку мови й змін комунікативних потреб, зумовлених еволюцією суспільства та культури, а також *діахронної лінгвокультурології*, що досліджує зміни лінгвокультурного стану етносу.

У межах лінгвопрагматичного підходу мінімальною комунікативною одиницею, що реалізує комплімент, визначаємо *мовленнєвий акт*, трактуючи його як цілеспрямовану мовленнєву дію, що здійснюється відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, прийнятих у певному суспільстві; одиницю нормативної соціомовленнєвої поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації [7, с. 129]. Структура компліменту формується *локуцією* – побудовою граматично правильного речення з позитивно-оцінним смислом та референцією до об'єкта мовлення, *ілокуцією* – наданням висловлюванню позитивно-оцінної комунікативної спрямованості та *перлокуцією* –

здійсненню емоційного впливу на адресата з метою піднесення емоційного стану й стимулу до подальшої позитивної діяльності [7, с. 128]. У дослідженні враховуємо *секвенційний характер* компліменту, згідно з яким комплімент виступає *ініціативним*, а реакція на нього – *реактивним* МА. Проте вважаємо, що комплімент може функціонувати і як реактивний (респонсивний) МА, що є вимушеною реакцією мовця на «напрошування адресата на комплімент» [44, с. 17]. У комунікативному плані комплімент не обмежується діалогічною формою «комплімент – реакція на комплімент», а комплексний аналіз МА передбачає врахування психолінгвістичних чинників, що впливають на висловлення компліменту.

Комплімент ґрунтується на важливих емоційно-психологічних *потребах*: у любові, повазі, самореалізації, визнанні, спілкуванні та в позитивних емоціях. *Зовнішнім стимулом* для компліменту вважаємо адресата, його внутрішній світ, зовнішність, досягнення, вміння чи власність. [172, с. 130]. Цей стимул формує або стійке почуття *симпатії*, що є визначальним для виникнення компліменту, або швидкоплинні *емоції* як психічні процеси ситуативного характеру, такі як доброзичливість, прихильність, повага, любов, захоплення, шана тощо [172, с. 132]. Емоції та почуття мовця втілюються в його *комунікативні наміри* – бажання виразити емоції, встановити солідарність та комунікативну рівновагу, вплинути на адресата та виразити ввічливість. Конкретне втілення певної інтенції відображається у *функціях* компліменту – вияв захоплення, поваги та визнання, флірт чи зваблення, освідчення в коханні; вияв солідарності чи симпатії, початок розмови / привітання / встановлення контакту; пом'якшення критики, відмови, образи, полегшення висловлення прохань, вияв вдячності, елемент вибачення; засіб підбадьорення та стимулу; вияв увічливості. *Перлокутивний ефект* компліменту як результат мовленнєвого впливу на адресата [102, с. 291] полягає в його сприйнятті або несприйнятті адресатом і реалізується

позитивною, негативною *реакцією* або різними механізмами уникнення самовихваляння.

З погляду генології розглядаємо комплімент як один із МА, що входять до етикетно-оцінних МЖ, які, в свою чергу, є складовими побутового дискурсу.

Комплімент визначаємо як стратегію позитивної ввічливості, що зменшує соціальну дистанцію, посилює солідарність між мовцем та адресатом, є яскравим прикладом «врахування потреб слухача, турботи про його інтереси, бажання, потреби, речі» [117, с. 103]. Розглядаємо насамперед щирі компліменти, які не зараховуємо до «*Face Threatening Acts*», а т. зв. «компліменти», які дослідники трактують як загрозу *негативному обличчю адресата* пропонуємо розглядати як *лестоці, етикетний комплімент, або іронічний комплімент*. Також відмежовуємо компліменти від таких суміжних МА як *похвала, вітання та привітання*.

У рамках системно-діяльнісного підходу комплімент досліджуємо в діяхронному розрізі в межах двох відносно нових дисциплін – *діяхронної лінгвокультурології* та *історичної прагмалінгвістики*. Базуючись на методології опрацювання матеріалу німецького науковця Г. Глінца [135, с. 82], виробляємо власну методологію аналізу діяхронного розвитку компліменту, що має чіткий *ретроспективний* [80, с. 123] характер: визначаємо вплив суспільно-історичних подій на етику й естетику епох; показуємо, як цінності кожної з епох впливали на тематику та проблематику драм, а відтак і на висловлення компліментів як одного з різновидів увічливості; порівнюємо компліменти кожної епохи відповідно до їхньої теми, функцій у спілкуванні, гендерно-статусних особливостей тощо.

Комплімент та реакцію на нього досліджують із застосуванням трьох основних методів збору емпіричного корпусу: *метод польових досліджень* [138, с. 24–25; 150, с. 200; 153, с. 38; 160, с. 446; 161, с. 2027; 171, с. 115–116;

182, с. 71–73; 187, с. 83–112; 223, с. 84]; *лабораторні методи (Discourse Completion Test (DCT))*: опитування [126, с. 25–32; 188, с. 216] та проведення інтерв'ю [158, с. 70–72; 217, с. 75–80] та *метод суцільної вибірки* [44, с. 3; 45, с. 3; 59, с. 1; 81, с. 4; 88, с. 112–124; 124, с. 55–59].

У пропонованому дослідженні використано *метод суцільної вибірки* на основі драматичних текстів з низки причин: 1) драматичному мовленню характерний діяльнісний характер, а мовлення фігур має перформативний характер [198, с. 2–3], що сприяє чіткішому розрізненню та дослідженню МА та інтенцій, що лежать в їхній основі; 2) драматичній мовленнєвій ситуації притаманно чимало ознак, що зближують її з розмовним мовленням – адже їхній природний код (мова) є однаковим [11, с. 65; 198, с. 7], бо «в основі реального й художнього діалогу лежить єдиний досвід людського спілкування, тому в драмах навряд чи можливі такі МА та їхні послідовності, які б не існували в реальному спілкуванні» [49, с. 35]; 3) перевагою драматичних творів є вибір найтипівіших ситуацій, пов'язаних з основними темами людського буття (любов, ненависть, моральність тощо), що, по-перше, допомагає сконцентруватися на типовому [11, с. 66], по-друге, надає унікальну можливість проаналізувати характерні для розмовного мовлення імпліцитні смисли [33, с. 306], по-третє, спрощує процес збору матеріалу [11, с. 66]; 4) текст драми дає можливість довше «поспостерігати» за персонажами [124, с. 59], що дозволяє збагнути інтенції співрозмовників (часто експліцитно виражені в авторських ремарках чи через т.зв. репліки «в сторону», в яких фігури драми виражають свої плани та наміри, коментують потенційні наслідки побаченого чи почутого [198, с. 51]), ступінь їхньої близькості, ієрархічну взаємозалежність, причини висловлення компліменту, частково доступними є і невербальні реакції адресата (якщо їх описує автор). Таким чином вирішується проблема каузальної атрибуції, оскільки дослідник володіє широким контекстом для інтерпретації висловлювання; 5) через призначеність

драматичного тексту для сценічної постановки, у ньому відтворено живе, «стилізоване розмовне мовлення, [що] точно відбиває особливості живого мовлення» [11, с. 66]. Окрім того, аналіз діяхронного розвитку МА компліменту з позиції історичної прагмалінгвістики можливий тільки на базі літературних текстів, адже саме в них втілена мовна комунікація певного етносу, його лінгвокультурна спільність.

Базою для підрахунку є мовленнєвий хід мовця в межах кожного уривку діалогу, що завершувався зміною співрозмовника. Під мовленнєвим ходом розуміємо «частину розмови, в якій говорить один учасник діалогу; тобто частину розмови, що триває після закінчення мовлення попереднього учасника діалогу і аж до передачі слова наступному» [215, с. 171]. Якщо в межах такого мовленнєвого ходу мовець робив кілька компліментів, в яких, або перелічувалися позитивні оцінки, або позитивні висловлювання розподілялися на кілька речень, але інтенція мовця щодо адресата залишалася однією і тією ж, то до корпусу зараховувався тільки один комплімент. Якщо реакцією на комплімент також був комплімент, то враховувався комплімент тільки в межах першого мовленнєвого ходу. Якщо позитивні висловлювання стосувалися третіх осіб, проте близькість до адресата дозволяла сприйняти комплімент як імпліцитне позитивне висловлення і щодо самого адресата, то такі висловлювання теж зараховувалися до емпіричного матеріалу. Якщо ж мовець в межах одного уривку діалогу висловлював комплімент різним адресатам чи з різною інтенцією, то до корпусу додавалася більша кількість прикладів. Переважну частину компліментів, наявних у фактичному матеріалі, співрозмовники висловили усно, в процесі комунікації (99,6%), проте до джерельної бази зараховані й ті нечисленні приклади, в яких компліменти висловлено через листування (0,4%), оскільки адресат не тільки читав лист, але й реагував на нього, тобто іллокутивна та перлокутивна інтенція мовця була досягнута.

У пропонованій роботі використано низку методів: *метод суцільної вибірки* забезпечив достовірність результатів аналізу компліменту в драматичному творі; *прийом інтен-аналізу* допоміг визначити комунікативні наміри мовців під час висловлення компліментів, розкрити прихований підтекст імпліцитних МА; *методом дискурсивного аналізу* визначено вплив позамовних чинників на висловлення компліментів; *класифікаційний метод* застосовано для систематизації різновидів реакції на комплімент, типів прямої та непрямой реалізації компліментів; *методом лінгвокультурологічного аналізу* з'ясовано культурно значущу інформацію для діахронного дослідження компліментів, виявлено зміну моральних та етичних цінностей, еволюцію комунікативних потреб суспільства та їхнє відображення в становленні поняття ввічливості та його реалізації в компліменті протягом XVIII–XX ст.; *методом кількісного підрахунку* встановлено співвідношення інтенційних, функціональних, тематично-сміслових особливостей компліменту, різновидів реакції на комплімент, типів реалізації експліцитних та імпліцитних смислів під час висловлення прямих і непрямих компліментів у синхронії та діахронії.

Висновки до розділу 1

Вивчення мовознавчих студій, у яких застосовано лінгвопрагматичний та системно-діяльнісний підходи для дослідження феномену компліменту, дає змогу дослідити його на перетині гуманітарних наук – психології, етики, культурології, а також різних галузей лінгвістики – психолінгвістики, лінгвокультурології, прагмалінгвістики та їхніх підрозділів – діахронної лінгвокультурології та історичної прагмалінгвістики.

Згідно з ТМА, комплімент трактуємо як МА, за допомогою якого висловлюють почуття, емоції та ставлення до співрозмовника. Комплімент можна зарахувати як до *експресивів*, так і до *констативів* (К. Бах та

Р. Гарніш), що відповідають *репрезентативам* або *асертивам* (Дж. Серль), адже, висловлюючи позитивне ставлення до чогось, мовець стверджує, що це відчуває, тобто констатує певний стан справ. Елементом пропозиційного змісту компліменту є позитивна оцінка одного з аспектів, що стосується слухача – внутрішнього світу, зовнішнього вигляду, власності, досягнень чи вмінь адресата.

Близькість компліменту до таких суміжних МА як *похвала*, *лестоці*, *вітання* та *привітання*, зумовлює необхідність їхнього розмежування. Комплімент визначаємо як неінституційний, неконвенційний, а відтак і неритуальний МА, тобто предметом розгляду пропонованого дослідження є щирий та доброзичливий комплімент, який також відмежовуємо від *етикетних* та *іронічних компліментів*. Головним маркером щирості вважаємо смисл, сконструйований мовною свідомістю комунікантів у дискурсі та реалізований через комплімент. У драматичних творах цей маркер визначаємо з контексту, літературознавчої критики та аналізу почуттів, емоцій та намірів автора компліменту в конкретній комунікативній ситуації.

Комплімент тісно пов'язаний з категорією ввічливості та реалізацією принципу ввічливості як одного зі способів гармонійного та успішного спілкування. Щирий комплімент досліджуємо як елемент *позитивної стратегії ввічливості*, що базується на зближенні співрозмовників. У межах *принципу кооперації* Г. П. Грайса, щирим компліментам характерне дотримання *максими якості* та *максими доречності*. У теорії максим мовленнєвого спілкування Дж. Ліча, компліменту стосуються насамперед *максими схвалення*, *скромності* та *симпатії*, йому притаманне порушення *максим згоди*, *тактовності* та *великодушності*.

У межах *стратегії позитивної ввічливості* виокремлюємо потенційні комунікативні інтенції мовця. Схематично горизонтальне розгортання компліменту зображуємо так: (потреба → позитивна стратегія ввічливості →

зовнішній стимул → почуття / емоції → комунікативні інтенції мовця → висловлення компліменту → функції → перлокутивний ефект → реакція).

У перспективі вважаємо за можливе вивчення компліменту в його вертикальному розгортанні, тобто з позиції генології та дискурсології, адже комплімент трактуємо як один із МА, що поряд з похвалою, лестощами, вітаннями, привітаннями тощо входить до етикетно-оцінних МЖ, які є складовими дискурсу.

РОЗДІЛ 2. ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛІМЕНТУ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРАХ

2.1. Визначення МА компліменту та умови його реалізації

Широкий прагматичний потенціал компліменту, його невизначений комунікативний статус, поліфункціональність, необхідність дослідження не за визначеними конвенційними моделями, конкретними лексичними засобами та синтаксичними конструкціями, а за закладеними комунікативними смислами, їхня різноманітність під час висловлення прямих та непрямих компліментів, роль екстралінгвальних чинників тощо зумовлюють необхідність вивчення лінгвопрагматичних особливостей компліменту. Багатоаспектний характер компліменту вимагає також дослідження умов його реалізації та дефініції компліменту як МА.

Грунтуючись на дослідженнях учених [69; 94; 109; 112; 172; 203] та на базі фактичного матеріалу, визначаємо такі умови реалізації компліменту та реакції на нього: 1) *умова присутності* щонайменше двох суб'єктів мовлення: M_1 – адресант / мовець, тобто автор компліменту; M_2 – адресат, тобто суб'єкт, якому адресована іллокуція компліменту; 2) *попередні умови*: адресат володіє достатньою контекстуальною та фоновою інформацією для сприйняття компліменту; мовець вважає, що адресат володіє достатньою контекстуальною та фоновою інформацією для сприйняття компліменту; 3) *умова пропозиційного змісту*: пропозиційне висловлювання, сказане в теперішньому часі дійсного способу; 4) *умова комунікативної мети, або суттєва умова*: висловлювання з певною перлокутивною метою, спрямованою на вербальну або невербальну реакцію адресата; 5) *умова щирості*: M_1 щиро висловлює комплімент; M_2 вірить у чесність висловленого компліменту; 6) *умова прагматичної коректності*: M_1 і M_2 перебувають у відповідній ситуації, що сприяє висловленню компліменту (наявний позитивний стан справ (С), за який

відповідає адресат (M_2) чи який його стосується, тобто C відповідає почуттям M_1 і, на його думку, також і почуттям M_2); 7) *умова психічного підтримання*: на підставі C M_1 відчуває симпатію до M_2 , а оскільки через MA комплімент виражають симпатію, то M_1 намагається показати адресату (M_2) свою симпатію у зв'язку з C [172, с. 129–130]; 8) *умова сприйняття*: M_2 адекватно (позитивно чи негативно) реагує на комплімент.

Як показує фактичний матеріал, більшість умов (від другої до сьомої) є обов'язковими. Проте у драматичному тексті адресати часто порушують *умову сприйняття* (див.: 2.4. Різновиди реакції на комплімент) та *умову присутності* щонайменше двох суб'єктів мовлення. Порушення останньої є радше винятком, аніж правилом і зумовлене характерними ознаками драматичного тексту, а саме можливістю обміну думок як у формі діалогічного та полілогічного, так і монологічного мовлення. Наприклад, зразком монологічного мовлення є драма П. Гакса «Розмова у будинку Штайнів про відсутнього пана фон Гете», в якій жінка звертається до мовчазного персонажа-чоловіка (що насправді є набитим опудалом), висловлюючи йому комплімент з метою пом'якшення критики. Чоловік на нього не реагує, як і на весь монолог жінки, проте драма побудована так, що в глядача / читача виникає відчуття, наче спілкування все-таки відбувається, крім того, комплімент виконує тут свої основні функції – мовець-жінка передає свої почуття, намагається пом'якшити критику та вплинути на адресата:

(22) «Es zeugt also von bei Ihnen ungewöhnlicher Rücksicht, daß Sie die Frage als eine eheliche hinstellen. Aber diese Art Schonung bringt uns nicht weiter [...]» [252, с. 461].

До монологічного мовлення зараховуємо й інші ситуації, наприклад, коли пані Штайн у діалогічній формі переказує чоловікові свої розмови з Й. В. Гете. Діалог відбувся раніше, проте комплімент вжито відповідно до принципів спілкування: наявні мовець та адресат, зрозумілою є комунікативна мета мовця

– висловити позитивні емоції щодо адресата; доступною для аналізу є реакція – ігнорування компліменту та відповідь питанням на питання:

(23) «– Sie sind ein böses Kind, Goethe. Ich befehle Ihnen, Ihre Launen abzulegen.

– Was ist mit Ihnen, meine teuerste Freundin? Sie sind unglücklich?

– Ich unglücklich? Wie kommen Sie darauf?» [252, с. 477].

До корпусу дослідження зараховуємо і комплімент у монологічному мовленні з драми Г. ф. Гофманнстала «Дурень і Смерть», у якій мовець через прямий експліцитний комплімент захоплюється жінкою на старій картині, оспівує її красу і в такий спосіб перетворює її на повноцінного адресата:

(24) «CLAUDIO [...] *Vor einem alten Bild:*

Gioconda, du, aus wundervollem Grund

Herleuchtend mit dem Glanz durchseelter Glieder,

Dem rätselhaften, süßen, herben Mund,

Dem Prunk der träumeschweren Augenlider:

Gerad so viel verrietest du mir Leben,

Als fragend ich vermocht dir einzuweben!» [256, с. 14].

Ще одним прикладом монологічного мовлення є комплімент, висловлений у телефонній розмові. Хоча між співрозмовниками немає візуального контакту, крім того, у текстовому фрагменті не наведено реплік адресата, проте ми зараховуємо такий комплімент до фактичного матеріалу, адже мовець висловлює непрямий експліцитний комплімент зовнішності жінки-адресата, щоб пом'якшити у такий спосіб свою відмову:

(25) «HOFRAT Hier kaiserlich und königliches Ministerium für Kultus und Unterricht. – Hofrat Winkler, ja. – Ah, die Stimm sollt ich ja kennen. – Küß die Hand, gnädige Frau. – Heut abend? – Ja, wenn's mir möglich ist, gern. – Gar nix sag ich zu den Wahlen. – Nein. – Weil ich das nicht mag, daß sich schöne Frauen auch schon mit Politik beschäftigen. – Von Politik versteht keine was. – Bis dahin haben

Sie noch mindestens zwanzig Jahre Zeit, gnädige Frau. – Also auf Wiedersehen, gnädige Frau. Schöne Empfehlungen dem Herrn Gemahl. *Klingelt ab*» [276, с. 267–268].

На базі умов реалізації дослідники намагаються вивести формулу компліменту, або сформулювати його визначення. Найпростішу структуру пропонує Р. К. Герберт: 1. А робить комплімент Б; 2. Б відповідає / усвідомлює, що А було висловлено [152, с. 5] та зазначає, що такі компліментарні події (*compliment event*) можуть не обмежуватися тільки однією парою МА (К – КР¹), а мати довшу структуру: 1. К₁ – КР₁; 2. К₂ – КР₂, де К₁ може стосуватися, або не стосуватися К₂. Проте навіть якщо ці пари і поєднані за тематично-смісловим змістом, їх все одно можна розділити на дві секвенційні пари [152, с. 6].

Найпоширенішим серед англомовних лінгвістів є визначення Дж. Холмс, за яким комплімент – це «МА, який експліцитно чи імпліцитно стосується когось, хто не є мовцем, зазвичай особи, яка має щось «добре» (власність, риси характеру, вміння), і яке позитивно оцінює як мовець, так і слухач» [160, с. 446]. А реакцію на комплімент, на думку Г. Нельсона, окреслюють як «вербальне підтвердження того, що адресат почув і відреагував на комплімент» [180, с. 413]. Варто зауважити, що по-перше, реакція на комплімент не завжди є позитивною, оскільки хоча комплімент і має на меті висловити щось позитивне, добре, але це не мусить бути так само позитивним і для адресата [172, с. 128]. По-друге, реакція на комплімент може бути не тільки вербальною, але й невербальною, або вербальною і невербальною водночас, оскільки реакція на комплімент починається ще навіть не з репліки у відповідь, а ще від активного, зацікавленого слухання співрозмовника, стриманої усмішки тощо [113, с. 158].

Німецькі науковці формують дефініцію компліменту насамперед за його тематикою [172, с. 130; 188, с. 210–211], а в німецькому універсальному словнику «ДУДЕН» комплімент фактично не відмежовано від лестощів та

¹ К – комплімент;

КР – реакція на комплімент.

похвали та визначено як «похвальне, лестиве висловлювання, яке хтось робить іншій особі, щоб сказати їй щось приємне та сподобатися» [237, с. 931].

Російські мовознавці подають ширше визначення компліменту, наприклад, І. В. Сальнікова називає комплімент позитивним оцінним МА, головною метою якого є бажання гармонізувати стосунки, зробити приємне співрозмовникові, налаштувати його на подальше спілкування [71, с. 4]; Е. В. Мурашкіна вважає, що регулятивний характер функціональних особливостей компліменту як МА виявляється в реалізації інваріантної формули: «Цим я визнаю (фіксую / констатую) на основі екзистенційних детермінантів наявність позитивних характеристик та якостей Х і таким чином, віч-на-віч, висловлюю Х своєю мовленнєвою дією оцінку цих характеристик та якостей» [60, с. 9].

Із врахуванням численних наукових праць про комплімент та реакцію на нього [36; 44; 45; 48; 59; 60; 71; 72; 85; 87; 88; 103; 113; 124–126; 138; 139; 150–153; 158–161; 168; 170–172; 178–180; 182; 183; 187; 188; 209; 217; 223] та на основі проаналізованого фактичного матеріалу, визначаємо *комплімент як поліфункціональний емотивно-оцінний фатичний МА, через який мовець виражає власні емоції, позитивно оцінює внутрішній світ, зовнішність, досягнення, вміння чи власність адресата, встановлює солідарність і комунікативну рівновагу та впливає на співрозмовника, який через позитивну, негативну чи гібридну реакції вербально або невербально реагує на комплімент.*

Таке трактування компліменту застосовано під час вибірки емпіричної бази дослідження, на основі якої проаналізовано функціональні та тематично-сміслові особливості компліменту, описано типи реакції на комплімент, простежено вплив екстралінгвальних чинників на висловлення компліментів, досліджено типи та мовні особливості реалізації експліцитних та імпліцитних смислів під час висловлення прямих та непрямих компліментів.

2.2. Комунікативні інтенції мовця та їхнє відображення у функціях компліментів

Функції компліменту в міжлюдському спілкуванні намагалися визначити багато дослідників [103, с. 22–24; 113, с. 150–152; 124, с. 120–172; 126, с. 3–12; 138, с. 85–95; 158, с. 37–41; 160, с. 447–449; 171, с. 123–131; 178, с. 41–50; 182, с. 36–44], відзначаючи при цьому численні труднощі. Коротко окреслимо головні: по-перше, компліменти можуть мати різні функції не тільки в різноманітних висловлюваннях, але й конкретний комплімент у певній ситуації може водночас виражати кілька функцій. По-друге, компліменти часто вживаються у поєднанні з іншими МА, наприклад, вітанням, подякою чи образою, що ускладнює їхній аналіз. По-третє, функціонування компліментів прямо залежить від інтенцій комунікантів, адже, як зазначає Д. Вундерліх, у природніх мовах, на відміну від штучних (мови логіки, математики), завжди наявний прагматичний компонент, а будь-який акт мовленнєвої діяльності – це не тільки передача змісту, але й висловлення певної інтенції; цей акт змінює наявні стосунки між співрозмовниками і створює передумови для подальших мовленнєвих і немовленнєвих дій [226, с. 96–105].

Перш ніж детально розглянути функції компліменту, вважаємо за необхідне визначити термінологічну базу, якою послуговуватимемося, а саме: експлікувати поняття комунікативної стратегії, інтенції та функції, що важливі для аналізу горизонтальної структури компліменту.

Комунікативну стратегію визначаємо як ментальний процес, відповідно до якого формується мовленнєва поведінка людини [дет. див. 36; 37; 89; 190]. Схарактеризувати такий процес можемо тільки узагальнено, скажімо, як кооперативний чи конфронтаційний [37, с. 70], оскільки він не має прямого мовленнєвого втілення, а є «універсальним надзавданням» для співрозмовників [37, с. 112]. Такими стратегіями є позитивна та негативна стратегії ввічливості

П. Браун і С. Левінсона [117, с. 91–94] чи стратегії ввічливості зближення та ввічливості дистанціювання Т. В. Ларіної [50, с. 172–188, 308–323].

Компліменту притаманна прагматична багатозначність, тобто залежно від контексту мовець може виражати через нього різні *інтенції* (термін Г. П. Грайса, пізніше його використовував Дж. Серль та інші) [103, с. 22–24; 124, с. 120–172; 140, с. 9; 159, с. 486; 202, с. 208–210]. Іntenція – це спрямованість людської свідомості на об'єкти й стани речей зовнішнього світу. Вона буває репрезентаційною – спрямованість свідомості на певний об'єкт – концепт або пропозицію, і комунікативною – намір адресанта донести до адресата свою репрезентаційну інтенцію і таким чином вплинути на нього. Комунікативна інтенція передбачає наявність у комуніканта іллокутивної та перлокутивної цілей і зумовлює формування смислу мовленнєвого акту [11, с. 101–102]. Подібної позиції дотримується і В. Я. Міщенко, зазначаючи, що до комунікативних цілей належать як мовленнєві (іллокутивні), так і немовленнєві (перлокутивні та соціальні цілі), що пов'язані з процесом соціально-психологічної взаємодії [59, с. 6–7].

Комплімент розглядаємо як стратегію позитивної ввічливості, у межах якої окреслюємо потенційні комунікативні інтенції мовця, з якими він висловлює комплімент, оскільки під час спілкування партнери не просто обмінюються певними мовленнєвими діями, але й реалізують їх з певною комунікативною метою. Вважаємо, що «певна послідовність МА є результатом певних стратегій мовця або адресата, що вжили певний МА, щоб досягти відповідної комунікативної мети» [198, с. 21]. Терміни «мета», «ціль», «намір» вживаємо синонімічно до терміна «комунікативна інтенція», оскільки тонкощі в їхньому розрізненні не впливають на визначення функцій компліменту. Комунікативні інтенції мовця визначаємо із залученням наукових літературно-критичних досліджень та застосовуючи техніку контекстуального аналізу, тобто визначення соціальних ролей співрозмовників, їхніх стосунків (включно з

їхньою спільною життєвою та комунікативною передісторією), інституційних рамок їхньої комунікації, явних та прихованих цілей, знань про наявні норми та цінності та про поведінку, що супроводжує вербальне спілкування [207, с. 36].

Функцію визначаємо як роль, призначення, завдання компліменту під час комунікативної інтеракції. Іntenції мовця втілюються у функціях компліменту. Більшість науковців головною функцією компліментів вважає посилення чи встановлення почуття солідарності між мовцем та адресатом [44, с. 16; 126, с. 7; 160, с. 447; 170, с. 97; 171, с. 124; 182, с. 37]. Адаже коли мовець виявляє розуміння чи відзначає спільність інтересів, виникає соціальний зв'язок між індивідуумами, що засвідчує солідарність чи соціальне єднання [188, с. 212], так відбувається становлення спільних поглядів на світ [126, с. 7]. Комплімент з такою функцією Дж. Холмс називає позитивними, емоційно-забарвленими МА [160, с. 447].

Почуття солідарності є особливо цінним під час встановлення та підтримання контактів [126, с. 3; 171, с. 126; 182, с. 37], оскільки тоді компліменти посилюють уважність та зацікавлення обох сторін щодо подальшого спілкування, сконцентровують увагу на найбільш цікавих і приємних частинах розмови, що викликає симпатію між партнерами, покращує самопочуття і самооцінку обох, викликає бажання спілкуватися та кооперувати. У такий спосіб мовець створює собі доступ до слухача і стимулює його готовність співпрацювати. Головним при цьому є автентичний спосіб поведінки мовця, який дійсно бачить у слухачеві гідні компліменту риси характеру чи зовнішності, а не просто намагається улестити його, тобто таким компліментам характерна спонтанність та щирість [124, с. 124; 126, с. 3; 171, с. 130]. Окрім того, компліменти можуть бути доказом ввічливості та поваги, слугувати для підбадьорення і стимулу, використовуватися як елемент флірту [пор. 126, с. 3].

Компліменти можуть виконувати також функцію схвалення чи захоплення (чиєюсь роботою, зовнішністю чи смаком) [170, с. 96]. У таких

випадках комплімент є цілком спонтанним, мовець висловлює його не через соціальну зобов'язаність чи очікування співрозмовника, а щоб висловити свої відчуття [124, с. 128].

Аналіз фактичного матеріалу підтвердив багатофункціональність компліменту (бівалентність чи плурівалентність (терміни Дж. Холмс)) [159, с. 488], тобто можливість поєднання в компліменті багатьох функцій водночас. Вважаємо, що мовець, висловлюючи неконвенційний комплімент у межах позитивної стратегії ввічливості, що базується на зближенні співрозмовників, завжди переслідує кілька комунікативних цілей: по-перше, прагне виразити власні позитивні емоції, по-друге, намагається встановити позитивний соціальний зв'язок з адресатом і, насамкінець, свідомо чи несвідомо на нього вплинути.

Зважаючи на поліфункціональність компліменту, чітко й однозначно визначити функції компліменту здебільшого дуже складно, тому розмежовуємо їх відповідно до «домінантної комунікативної функції, реалізованої через комунікативний хід чи секвенцію МА» [198, с. 25]. На основі аналізу фактичного матеріалу визначено п'ять головних інтенцій мовця з якими він висловлює комплімент. Схематично їх відображено нижче (див.: Рис. 2.1).

Рис. 2.1. Комунікативні інтенції мовця

Виокремивши основні комунікативні інтенції мовця, розгляньмо їхню реалізацію у функціях:

1) Найчисельнішу групу (37% (576 МАК)) складає комунікативний намір мовця *виразити* власні, спонтанні, позитивні *емоції*. Такі компліменти виникають як спонтанна реакція на зовнішні подразники і виконують такі функції:

а) вияв захоплення (17,5% (272 МАК)), як, наприклад, у текстовому фрагменті з берлінської трагікомедії Г. Гауптманна «Пацюки»:

(26) «SPITTA *nimmt Walburga in den Arm: Du Brave! du Tapfere! Siehst du, jetzt weiß ich erst, was ich an dir besitze! weiß ich erst, was für ein Schatz du eigentlich bist. Heiß. Und wie schön du aussiehst, Walburga.*

WALBURGA Nicht! Nicht! – Ich vertraue dir, Erich, weiter ist es doch nichts» [253, с. 373];

б) вияв поваги та визнання (10,4% (161 МАК)), як у непрямому імпліцитному компліменті у формі порівняння, через який мовець висловлює визнання набутим вмінням співрозмовника. У цьому прикладі цікавою є реакція співрозмовника, в якій відбувається цілковите применшення власних заслуг та перенесення компліменту на іншу особу:

(27) «RUYSUM Daß ich euch sage! – Er schießt wie sein Herr, er schießt wie Egmont.

BUYCK Gegen ihn bin ich nur ein armer Schlucker. Mit der Büchse trifft er erst, wie keiner in der Welt. Nicht etwa wenn er Glück oder gute Laune hat, nein wie er anlegt immer rein schwarz geschossen. Gelernt habe ich von ihm. Das wäre auch ein Kerl der bei ihm diente und nichts von ihm lernte. – Nicht zu vergessen meine Herren! Ein König nährt seine Leute und so, auf des Königs Rechnung, Wein her!» [247, с. 11].

в) флірт чи зваблення (7,8% (121 МАК)), приміром, у сцені зваблення з драми А. Шніцлера «Хоровод»:

(28) «SOLDAT *kommt pfeifend, will nach Hause.*

DIRNE Komm, mein schöner Engel.

SOLDAT *wendet sich um und geht wieder weiter.*

DIRNE Willst du nicht mit mir kommen?

SOLDAT Ah, ich bin der schöne Engel?

DIRNE Freilich, wer denn? Geh, komm zu mir. Ich wohn' gleich in der Näh'»

[277, с. 71].

г) освідчення в коханні (1,4% (22 МАК)), що демонструє текстовий фрагмент з «Фауста» Й. В. Гете, де показано початок любовного конфлікту, що виник через протилежність інтересів у межах буржуазного суспільства [146, с. 32]. Адже, для Фауста стосунки з Гретхен – всього лиш гра, флірт, нове й цікаве проведення часу, натомість дівчина в нього закохана й зізнається у своїх почуттях:

(29) «FAUST *kommt.*

Ach Schelm, so neckst du mich!

Treff' ich dich!

Er küßt sie.

MARGARETE *ihn fassend und den Kuß zurückgebend*

Bester Mann! von Herzen lieb' ich dich!» [248, с. 403].

2) Компліменти, які мовець виражає з наміром *встановити солідарність* чи позитивний соціальний зв'язок з адресатом становлять другу за чисельністю групу компліментів, що складає 29,9% прикладів (465 МАК). Такі компліменти засвідчують зацікавлення щодо співрозмовника, сигналізують про їхню близькість і виконують такі функції як:

а) вияв солідарності чи симпатії (25,1% (391 МАК)). Наприклад, у трагедії А. Шніцлера «Забавки» таку функцію компліменту бачимо в розмові між двома рівними за статусом жінками:

(30) «KATHARINA Ja, er schwärmt so viel dafür. Aber hören Sie, Fräulein Mizi, Sie haben ein reizendes Hüterl auf. Neu, was?

MIZI Aber keine Spur. – Kennen Sie denn die Form nimmer? Vom vorigen Frühjahr; nur aufgeputzt ist er neu» [275, с. 45];

б) початок розмови / привітання / встановлення контакту (4,8% (74 МАК)). В англійських дослідженнях цю функцію вважають «прекрасним вступом до процесу комунікації» [223, с. 90]. Комплімент як елемент привітання є в п'єсі О. фон Горвата «Оповідки Віденського лісу»:

(31) «RITTMEISTER *taucht auf; mit einem Papierhütchen und in gehobener Stimmung*: Küß die Hand, schöne Frau Valerie! A, das ist aber ein angenehmer Zufall! Habe die Ehre, Herr Zauberking!

ZAUBERKÖNIG Prost, Herr Rittmeister! Prost, lieber Herr von Rittmeister. – *Er leert sein Glas und verfällt in wehmütigen Stumpsinn.*

VALERIE Darf ich Ihnen etwas von meiner Salami, Herr Rittmeister?» [258, с. 71].

3) Компліменти, висловлені з наміром *встановлення комунікативної рівноваги* (22,3% (346 МАК)), що є або буде порушена через МА, що загрожують обличчю («FTAs»). У такий спосіб мовець намагається врівноважити спілкування та відновити втрачену комунікативну гармонію. Компліменти виконують функції:

а) пом'якшення критики (9,2% (143 МАК)), як, наприклад, у драмі Ф. Дюрренматта «Відвідини старої дами»:

(32) «ILL Schön, dein Kleid, Otilie. Doch gewagt, findest du nicht?

DIE TOCHTER Ach geh, Vater. Da solltest du erst mein Abendkleid sehen» [245, с. 440];

б) завуалювання прохань (5,2% (81 МАК)), приміром, у звертанні графа фон Штраля до вуглярів з «Кетхен з Гайльбронна, або Випробування вогнем»:

(33) «GRAF VOM STRAHL

So, meine wackern Köhler; leuchtet mir!» [260, с. 127].

в) вияву вдячності (4,2% (66 МАК)), наприклад, у драмі Г. фон Гофмансталя «Важкий характер» головний персонаж не тільки дякує адресатові, але й висловлює прямий експліцитний комплімент його рішучості:

(34) «HANS KARL *gibt sich einen Ruck*: Im Gegenteil, Crescence. Ich danke euch so sehr, als ich nur kann, Ihr und dem Stani, für das gute Tempo, das ihr mir gebt mit eurer Frische und eurer Entschiedenheit. *Er küßt ihr die Hand*.

CRESCENCE Findet Er, daß Ihm das gut tut, uns in der Nähe zu haben? [257, с. 73–74].

г) пом'якшення відмови (1,9% (29 МАК)), до прикладу, у драмі «Підступність і кохання» Ф. Шиллера, Міллер відмовляється від грошей, що пропонує Фердинанд. Батько Луїзи вважає співрозмовника щедрою та чесною людиною, яка колись обов'язково віддячить йому:

(35) «MILLER Wie? Was? Gehen Sie mir Baron! Wofür halten Sie mich? Das steht ja in guter Hand, tun Sie mir doch den Schimpf nicht an, und sind wir ja, wills Gott, nicht das letztmal bei einander.

FERDINAND Wer kann das wissen? Nehm er nur. Es ist für Leben und Sterben» [271, с. 254].

г) елементу вибачення (0,9% (14 МАК)), як у «Талісмані» Й. Нестроя:

(36) «MARQUIS *für sich*: Ich habe sie beleidigt. *Zu Constantia in einem sanften Ton*. Verzeihen Sie, schönste Constanze, ich wollte nur –

CONSTANTIA Sie wollten die blonde À-l'enfant-Perücke der gnädigen Frau frisieren; im Kabinett dort *nach rechts zeigend* im großen Wandschrank werden Sie sie finden. Gehen Sie an Ihr Geschäft!» [267, с. 499];

д) пом'якшення образи (0,8% (13 МАК)), де завдяки компліментам образа не звучить так гостро, як, наприклад, у драмі «Войцек» Г. Бюхнера:

(37) «WOYZECK Friert's dich Marie, und doch bist du warm. Was du heiße Lippen hast! Heiß, heißn Hurenatem und doch möcht' ich den Himmel gebe sie noch

eimal zu küssen... und wenn man kalt ist, so friert man nicht mehr. Du wirst vom Morgentau nicht friern.

MARIE Was sagst du?

WOYZECK Nix» [244, с. 654].

4) Компліменти з провідною комунікативною інтенцією *впливу на адресата* слугують засобом підбадьорення та стимулу (10,2% (159 МАК)). Такі компліменти здебільшого виступають як реактивні МА, що є реакцією на попередній комунікативний хід, як, наприклад, у комедії Ф. Раймунда «Король Альп та ворог людей»:

(38) «MALCHEN [...] Laß uns vertrauen auf den Alpenkönig. Er scheint nicht böse zu sein, ich hab ihm dreist ins Auge geblickt, und es hat mir nichts geschadet, nicht wahr, lieber August? Ich bin um gar nichts älter geworden?

AUGUST Nein, liebes Malchen. Seit ich dich wiedersehe, kaum um eine Stunde.

MALCHEN Um eine Stunde nur? *Ihm sanft ins Auge blickend.* Nun, eine Stunde kann ich schon verschmerzen – und es war eine glückliche, denn ich habe sie mit dir verlebt» [268, с. 312–313].

5) Комунікативний намір мовця полягає в засвідченні *ввічливого ставлення* до адресата, тобто компліменти є виявами конвенційної ввічливості (0,84% (13 МАК)). До цієї групи зараховуємо насамперед прямі перформативні компліменти, що вживаються у застарілому значенні «ввічливо вітати» [237, с. 931]. Їх уживають з метою дотримання конвенційних правил етикету. Вони не відображають ані справжніх емоцій мовця, ані їхнього бажання налагодити стосунки з адресатом. Останній також відчуває фальш і несправжність таких висловлювань, тому відповідним чином і реагує, як, наприклад, у драмі Й. Нестроя «Талісмані»:

(39) «DIE KNECHTE *zur Mitte eintretend:* Wir machen alle unser Kompliment.

TITUS Aha, meine Untergebenen! Ihr tragt mir's Obst nach!» [267, с. 486].

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що взаємозв'язок між інтенціями мовця та їхньою реалізацією в конкретних функціях висловлювання є доволі складним і потребує залучення ситуативного контексту, вивчення мотивів співрозмовників та соціальних норм поведінки. Труднощі виникають і під час визначення комунікативних інтенцій мовця та функцій компліменту, тому в пропонованому дослідженні використано літературно-критичні джерела, що дають змогу визначити соціальні ролі та стосунки комунікантів, проаналізовано комунікативну передісторію співрозмовників та взято до уваги ремарки драматургів.

2.3. Тематично-сміслова характеристика компліментів

У лінгвістичних досліджень про МА комплімент дослідники передусім розглядають тематично-сміслові характеристики цього акту (див. праці Ч. Адачі [103], К. Дуттлінгер [124], А. Голято [138], Дж. Холмс [160], С. Мартен-Кліф [172], А. Мустафи [179], Ю. Пробст [188] та ін.). Відтак більшість учених виокремлюють такі основні теми компліментів як зовнішність, уміння (вчинки, досягнення), власність (адресата) та особистість (дружба, риси характеру) [103, с. 149; 124, с. 219–224; 160, с. 455; 172, с. 130; 179, с. 154–168; 188, с. 210–211]. Ч. Адачі та К. Дуттлінгер доповнюють цей список компліментами, що стосуються інших осіб (з якими адресат перебуває у тісному контакті, наприклад, члени сім'ї, партнери) та місцем походження адресата [103, с. 147; 124, с. 222–223]. А. Голято подає як окремий підтип ще й поведінку особистості [138, с. 83]. У пострадянських дослідженнях спостерігаємо тенденцію до розрізнення багатьох тематичних груп компліментів (див. праці А. В. Колегаєвої [45, с. 8] А. Ю. Синбулатової [85, с. 1048–1049], Є. А. Сурової [82], Н. А. Трофімової [87, с. 80–81] та ін.).

Узагальнюючи вище перелічені праці, відзначаємо, що вчені виокремлюють компліменти зовнішньому вигляду загалом, окремим елементам зовнішності, особистим (внутрішнім, (високим) моральним, позитивним) якостям, розумові, професійним досягненням чи здібностям, певним конкретним здібностям, особистим досягненням, характеру співрозмовника, поведінці співрозмовника, родичам чи близьким людям адресата, віку людини, одягу людини, власності, житлу співрозмовника.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що найбільшу кількість компліментів висловлюють **внутрішньому світові** адресата (52,3% (813 МАК)). Сюди зараховуємо як імпліцитні компліменти, в яких через відсутність експліцитних засобів вираження неможливо виокремити конкретних морально-духовних цінностей людини (*узагальнено*), як і такі, де через лексичні засоби можемо розмежувати риси людського характеру: чесність, правдивість, скромність, відчуття власної гідності, ввічливість, тактовність, чуйність тощо, наприклад, прямий експліцитний комплімент *морально-духовним цінностям*, зокрема благородності, наводимо з «Егмонта» Й. В. Гете:

(40) «EGMONT [...] Ich kenn ein Mädchen, du wirst sie nicht verachten weil sie mein war. Du bist ein edler Mann, ein Weib das den findet ist geborgen. Lebt mein alter Adolph? ist er frei.

FERDINAND Der muntre Greis, der Euch zu Pferde immer begleitete?» [247, с. 97].

До цієї групи зараховуємо також компліменти *професійно-інтелектуальним здібностям* адресата, наприклад, у драмі А. Шніцлера «Професор Бернаді»:

(41) «BERNHARDI Ja, als einziger. Hast es aber sorgfältig vermieden, bei Lebzeiten des Kranken etwas davon verlauten zu lassen. Und warum du es vermieden hast, das ist eine Frage, die du dir selbst beantworten magst. Aus Überzeugung dürfte es wohl nicht gewesen sein.

FLINT Donnerwetter, du hast ein gutes Gedächtnis. Auch ich erinnere mich dieses Falles, und es stimmt, ich habe es tatsächlich für mich behalten, daß ich eine andere Behandlung für erfolgversprechend, sogar für geboten erachtete. Und es sei dir ohne weiteres zugestanden, ich hatte nur deshalb geschwiegen, um Rappenweilers Empfindlichkeit nicht zu verletzen, der, wie du weißt, es nicht gerne sah, wenn seine Assistenten klüger waren als er [...].

BERNHARDI Du glaubst, daß dich Rappenweiler fallen gelassen hätte, wenn du → [276, с. 198–199].

Другу за чисельністю групу складають компліменти **досягненням та вмінням** адресата (21,2% (330 МАК)). У цій групі розрізняємо *досягнення* адресата *в особистому та професійному житті*. Прикладом є непрямий імпліцитний комплімент, висловлений багаторічному слугі радника Кляузена – Вінтеру, а саме його досягненням у професійній сфері, спостережливості, умінню все бачити та чути:

(42) «KLAMROTH Sie wissen es nicht? Sie werden mir das nicht weismachen. Wenn hier im Hause ein Floh hustet, wissen Sie es.

WINTER Zuviel Ehre für meine Gehörsnerven» [254, с. 454].

Також відмежовуємо компліменти *вродженим талантам* адресата та його *набутим вмінням*. Скажімо, акторка в драмі А. Шніцлера «Хоровод» робить комплімент вродженому генію поета:

(43) «SCHAUSPIELERIN *ernst*: Das ist wohl ein herrliches Stück!

DICHTER Nun also!

SCHAUSPIELERIN Ja, du bist ein großes Genie, Robert!

DICHTER Bei dieser Gelegenheit könntest du mir übrigens sagen, warum du vorgestern abgesagt hast. Es hat dir doch absolut gar nichts gefehlt» [277, с. 127].

А непрямий експліцитний комплімент у формі підрядного означального речення, висловлений стосовно набутих вмінь адресата (вміння грати в

настільну азартну гру на гроші), бачимо в драмі Г. Е. Лессінга «Мінна фон Барнгельм»:

(44) «DAS FRÄULEIN Daß ich sehr gern gewinne; sehr gern mein Geld mit einem Mann wage, der – zu spielen weiß. – Wären Sie wohl geneigt, mein Herr, mich in Gesellschaft zu nehmen? mir einen Anteil an Ihrer Bank zu gönnen?

RICCAUT Comment, Mademoiselle, Vous voulés être de moitié avec moi? De tout mon cœur» [264, с. 73–74].

Окремо групуємо компліменти *поведінці / діям* адресата, приміром, у формі непрямого експліцитного компліменту соратник ватажка банди з «Тригрошової опери» Б. Брехта висловлює свою повагу та визнання поведінці / діям головного персонажа Мака:

(45) «MATTHIAS Viele Leute in London werden sagen, daß das das Kühnste ist, was du bis heute unternommen hast, daß du Herrn Peachums einzigstes Kind aus seinem Hause gelockt hast.

MAC Wer ist Herr Peachum?» [240, с. 207].

Третю за чисельністю групу складають компліменти **зовнішності** адресата – 20,5% (319 МАК). У цій групі також виокремлюємо компліменти зовнішності *узагальнено*, наприклад, мовець через прямий експліцитний комплімент висловлює захоплення красою жінки у драмі Ф. Шиллера «Марія Стюарт»:

(46) «MORTIMER *mit glühenden Blicken sie betrachtend:*

Wie dich der edle königliche Zorn

Umglänzte, deine Reize mir verklärte!

Du bist das schönste Weib auf dieser Erde!

MARIA Ich bitt' euch, Sir! Stillt meine Ungeduld.

Was spricht Mylord? O sagt, was darf ich hoffen?» [272, с. 401].

Фактичний матеріал засвідчує, що предметом компліменту можуть бути окремі елементи зовнішності, наприклад, під час освідчення в коханні Мортімера до королеви Марії Стюарт в однойменній драмі Ф. Шиллера:

(47) «MORTIMER Ja, glühend, wie sie hassen, lieb' ich dich!

Sie wollen dich enthaupten, diesen Hals,

Den blendend weißen, mit dem Beil durchschneiden.

O weihe du dem Lebensgott der Freuden,

Was du dem Hasse blutig opfern mußt.

Mit diesen Reizen, die nicht dein mehr sind,

Beselige den glücklichen Geliebten.

Die schöne Locke, dieses seidne Haar,

Verfallen schon den finstern Todesmächten,

Gebrauch's, den Sklaven ewig zu umflechten!

MARIA O welche Sprache muß ich hören! Sir!

Mein Unglück sollt euch heilig sein, mein Leiden,

Wenn es mein königliches Haupt nicht ist» [272, с. 404].

Набагато рідше (1,2% (18 МАК)) висловлюють компліменти одягу адресата, наприклад, в «Егмонті» Й. В. Гете Клерхен висловлює захоплення одягу співрозмовника через прямий експліцитний комплімент:

(48) «EGMONT Nun hab ich die Arme frei. *Er herzt sie.*

CLÄRCHEN Laßt! Ihr verderbt Euch. *Sie tritt zurück.* Wie prächtig, da darf ich Euch nicht anrühren.

EGMONT Bist du zufrieden! Ich versprach dir, einmal spanisch zu kommen» [247, с. 55].

Найменшу підгрупу в цій категорії складають компліменти вікові адресата (1% (16 МАК)), наприклад, у драмі Г. Гауптманна «Пацюки»:

(49) «DIREKTOR HASSENREUTER *nimmt ihr den Schleier ab:* Mädel, du bist ja noch jünger geworden!

ALICE RÜTTERBUSCH *hochrot, beglückt*: da müßt' einer auch gehörig daherlügen, wenn einer behaupten wollt', daß du dich zum Nachteil verändert hast. Aber weißt, arg finster hast's bei dir oben und a bissel – Harro, wenn's d' mechst a Fenster aufmachen! – so a bissel a schwere Luft» [253, с. 308].

До четвертої тематичної групи зараховуємо компліменти **власності адресата** (4,6% (72 МАК)), зокрема *майновій власності* (одяг, житло, машина, картина), наприклад, шахівниці у драмі Г. Гауптманна «Перед заходом сонця»:

(50) «PROFESSOR GEIGER *mit Bezug auf das Schachbrett und die aufgestellten Schachfiguren auf einem kleinen Tischchen*: Ein wunderbares antikes Stück. Wahrscheinlich persisch, meinst du nicht? Die Felder Perlmutter und Lapislazuli, Silber und Gold, wahre Kunstwerke, diese Figuren!

GEHEIMRAT CLAUSEN Man findet ein gleiches Stück wahrscheinlich in ganz Europa nicht. Meine Herren wissen, daß ich zuweilen eine Partie spiele» [254, с. 424–425].

Приклад компліменту *немайновій власності* адресата (його імені) наводимо з драми Й. Нестроя «Талісман»:

(51) «SALOME Und darf man Ihren Namen wissen – wenigstens den Taufnamen?

TITUS Ich heiß' Titus.

SALOME Das ist ein schöner Nam'.

TITUS Paßt nur für einen Mann von Kopf» [267, с. 467].

П'яту тематичну групу складають **компліменти іншим особам** (сім'ї, родині, друзям). Вважаємо, що такі компліменти стосуються не тільки інших осіб, але й безпосереднього співрозмовника, що в той чи той спосіб дотичний до об'єкта компліменту. Скажімо, якщо в драмі Г. Е. Лессінга «Емілія Галотті» принц робить комплімент батькові щодо вроди його доньки, то останній повинен відчувати гордість за те, що виховав таку красуню:

(52) «DER PRINZ So viel Schönheit soll in einem Kloster verblühen? – Darf eine einzige fehlgeschlagene Hoffnung uns gegen die Welt so unversöhnlich machen? – Doch allerdings: dem Vater hat niemand einzureden. Bringen Sie Ihre Tochter, Galotti, wohin Sie wollen.

ODOARDO gegen Marinelli: Nun, mein Herr?» [263, с. 183–184].

Так само комплімент, висловлений чоловікові щодо вроди його дружини, стосуються не тільки цієї жінки, але й у непрямий імпліцитний спосіб вказує на гарний смак чоловіка:

(53) «GEHEIMRAT CLAUSEN Sie waren noch nicht in diesem Zimmer? Meine verstorbene Frau als Mädchen, von Fritz August Kaulbach gemalt.

PROFESSOR GEIGER Sie war wohl die schönste junge Dame, die mir zeit meines Lebens zu Gesicht gekommen ist.

BETTINA Sehen die Herren hier rechts auf dem langen schwedischen Handschuh den Schmetterling? Der Maler hat zu Mama gesagt, das sei er, der sie in dieser Gestalt ewig durchs Leben begleiten wolle» [254, с. 417].

Детальні результати дослідження наводимо у додатку А: Тематично-сміслові різновиди компліментів.

Аналіз тематично-сміслових різновидів компліментів на матеріалі німецькомовних драматичних текстів виявив, що переважну кількість компліментів висловлюють внутрішньому світові, досягненням та вмінням та зовнішності адресата, рідше – власності адресата та іншим особам.

2.4. Різновиди реакції на комплімент

Іллокутивний акт, здійснений з певною комунікативною інтенцією, викликає перлокутивний ефект, який, згідно з О. В. Яшенковою, є результатом мовленнєвого впливу на адресата, що може відповідати або не відповідати наміру адресанта [102, с. 291]. Перлокутивний ефект реалізується у реакції на комплімент. Різноманітність типів реакції на комплімент, що відрізняються за

своєю структурою та змістом, зумовила низку наукових спроб класифікувати та впорядкувати їх.

Базою більшості класифікацій реакції на комплімент [125, с. 301; 126, с. 15–16; 138, с. 174–185; 153, с. 38; 158, с. 47–52; 160, с. 459–462; 182, с. 62–70; 217, с. 54–55] є дослідження А. Померантц (1978), що розрізняє між двома *позитивними*: 1) прийняти комплімент (acceptance), тобто погодитись з ним, 2) відповісти компліментом на комплімент (agreement), щоб уникнути самовихваляння та двома *негативними* можливостями реакцій на комплімент: 1) відхилення компліменту (rejection), 2) незгода з компліментом (disagreement), щоб уникнути самовихваляння [187, с. 81–82].

Коли адресат чує комплімент, то вступає в потенційний конфлікт – яким чином відреагувати на комплімент, щоб уникнути самовихваляння. Тому дослідниця виділяє так зване «прийняття, але не в повному обсязі» («*scaled-down agreement*») [187, с. 94], що містить в собі ознаки як прийняття, так і відхилення компліменту. Наприклад, коли адресат повторює комплімент, але вже у стриманіших висловлюваннях, або повторює комплімент, переформулювавши його, чи висловлює аргументи «за» або «проти».

Проаналізувавши ілюстративний матеріал, виокремлюємо три основні типи реакції на комплімент: *позитивну*, *негативну* та *гібридну*. Окремо групуємо випадки, де реакція на комплімент з об'єктивних причин відсутня. Схематично цю типологію зображуємо так:

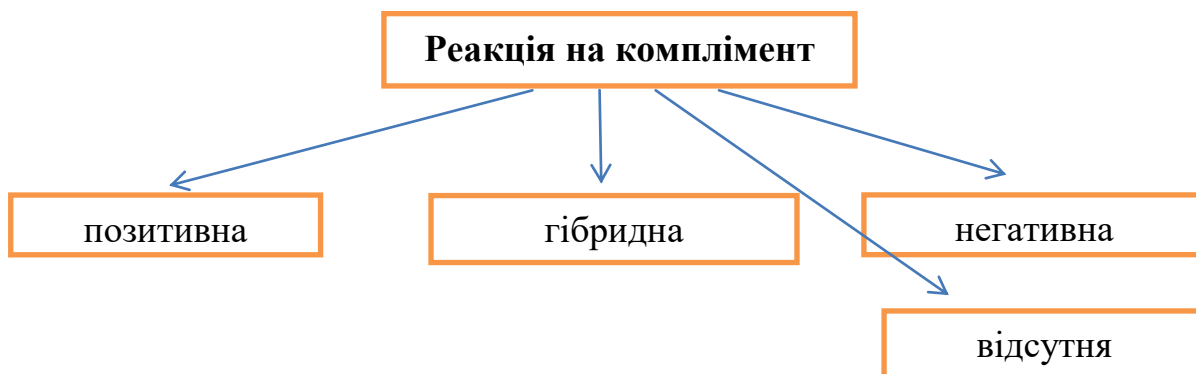

Рис. 2.2. Реакція на комплімент

Частотність уживання реакцій на комплімент відображено на рис. 2.3:

Рис. 2.3. Частотність вживання реакцій на комплімент

Хоча відхилення компліментів і вважається некооперативною комунікативною дією, що порушує максими мовленнєвого спілкування Дж. Ліча та загрожує позитивному образу адресата відповідно до теорії ввічливості П. Браун і С. Левінсона, проте аналіз ілюстративного матеріалу виявив, що **негативна реакція** на комплімент складає найбільшу групу прикладів – 54,1% (650 МАК). Найчастіше компліменти *ігнорують* (29,8% (463 МАК)), наприклад, у драмі «Марія Стюарт» Ф. Шиллера королева Єлизавета не звертає жодної уваги на щойно висловлений комплімент її зовнішності:

(54) «ELISABETH Was ist euch, Lord?

So ganz betreten?

LEICESTER *faßt sich*: – Über deinen Anblick!

Ich habe dich so reizend nie gesehen,

Geblendet steh ich da von deiner Schönheit.

– Ach!

ELISABETH

Warum seufzt ihr?» [272, с. 382].

У 8,3% випадків (129 МАК) адресати негативно сприймають комплімент, заперечуючи його. Такі реакції об'єднані в підгрупу *абсолютне відхилення компліменту*, як, наприклад, у текстовому фрагменті з драми «Підступність і кохання» Ф. Шиллера, де закоханий Фердинанд оспівує красу дівчини, а вона повністю відкидає все сказане:

(55) «FERDINAND Ich fürchte nichts – nichts – als die Grenzen deiner Liebe. Laß auch Hindernisse wie Gebürge zwischen uns treten, ich will sie für Treppen nehmen und drüber hin in Louisens Arme fliegen. Die Stürme des widrigen Schicksals sollen meine Empfindung emporblasen, Gefahren werden meine Louise nur reizender machen. – Also nichts mehr von Furcht meine Liebe. Ich selbst – ich will über dir wachen, wie der Zauberdrach über unterirdischem Golde – Mir vertraue dich! Du brauchst keinen Engel mehr – Ich will mich zwischen dich und das Schicksal werfen – empfangen für dich jede Wunde – auffassen für dich jeden Tropfen aus dem Becher der Freude – dir ihn bringen in die Schale der Liebe. *sie zärtlich umfassend* An diesem Arm soll meine Louise durchs Leben hüpfen; schöner als er dich von sich ließ soll der Himmel dich wieder haben, und mit Verwunderung eingestehn, daß nur die Liebe die letzte Hand an die Seelen legte –

LOUISE *drückt ihn von sich, in großer Bewegung*: Nichts mehr! Ich bitte dich, schweig! – Wüßtest du – Laß mich – du weißt nicht, daß deine Hoffnungen mein Herz, wie Furien, anfallen. *will fort* [271, с. 165–166].

Досить поширеним є *перепитування* мовця (6,1% (95 МАК)). Г. Пельц та Д. Вундерліх називають таку реакцію «пробним сприйняттям» (*probeweises Akzeptieren*) і вважають її тимчасовою. «Пробне сприйняття» означає, що слухач готовий відреагувати на висловлювання, проте йому потрібно уточнити деякі деталі, тому він перепитує мовця ще раз. Якщо ж після «пробного сприйняття» слухач негативно реагує на висловлювання, то

порушує правила комунікації [228, с. 23]. Така реакція на комплімент свідчать про незгоду з ним, наприклад:

(56) «STANI Aber ich kenn' doch ihr Genre. In letzter Linie kann die sich für keinen Typ von Männern interessieren als für den unsrigen; alles andere ist eine Verirrung. Du bist so still, hast du dein Kopfweh?

HANS KARL Aber gar nicht. Ich bewundere deinen Mut.

STANI Du und Mut und bewundern?

HANS KARL Das ist eine andere Art von Mut als der im Graben» [257, с. 71].

Менш чисельними підвидами негативних реакцій є *зміна теми розмови* (2,8% (44 МАК)) та *перебивання співрозмовника* (1,7% (27 МАК)). Наводимо приклад з драми О. фон Горвата «Казимир і Кароліна», де адресат змінює тему:

(57) «KASIMIR *streichelt Elli*: Du bist ein anständiges Wesen. Du gefällst mir jetzt. Du hast so schöne weiche Haare und einen glatten Teint.

ELLI Ich möchte gern was zum trinken» [259, с. 140].

Найменш поширеними реакціями на комплімент є *сарказм або іронія* (1,7% (26 МАК)) та *висловлення сумніву* (1,0% (15 МАК)). В аналізованих драмах виявлено також низку *негативних невербальних реакцій* (2,7% (42 МАК)): байдужість, приголомшеність, здивування та неспокій, удар, переляк, страждання, лютя, прикидання, страх, роздратування, мовчання, розпач, іронічний сміх тощо. Наприклад, у «Розбійниках» Ф. Шиллера Карл Моор лякається й відчужено реагує на комплімент, коли старий слуга впізнає його:

(58) «DANIEL [...] Lieber, bester Karl!

MOOR *erschrickt, faßt sich, fremd*: Freund, was sagst du? Ich verstehe dich nicht» [269, с. 109].

Аналіз німецькомовних драм засвідчив, що тільки у 16,8% випадків (219 МАК) адресати **позитивно реагують** на комплімент. Такий результат

суперечить дослідженням інших учених: наприклад, А. Померантц вважає, що «прийняття компліменту переважає, тобто є сталою формою сприйняття компліменту» [187, с. 109] і називає такий тип реакції «зразковою відповіддю» [187, с. 81], за Р. К. Гербертом, – це «правильна відповідь» [151, с. 205], за М. Ю. Федосюком – «природна реакція» [90, с. 76].

Позитивна реакція на комплімент відбувається через дві підгрупи: *прийняття компліменту* (5,3% (83 МАК)) та *зустрічні позитивні висловлювання* (7,4% (115 МАК)). До першої зараховуємо *підтвердження компліменту* (3,3% (52 МАК)) (див.: Приклад 59), *висловлення радості* (1,0 % (16 МАК)); *подяку* (0,6 % (9 МАК)) (див.: Приклад 60) та *самовихваляння* (0,4 % (6 МАК)).

(59) «LOTTE Nicht wandeln, nichts verschleppen und noch schneller!

Tipp-topp ... Tipp-topp ... Tipp-topp!

Ja, so gehen Sie schön. Klasse!

Ach, wenn ich die Augen ein bißchen blinzeln lasse, da sind Sie fern und ein Idol ...

Gut für die Erinnerung, danke sag ich.

Wie geschaffen für Erinnerung.

Gehen Sie! Gehen Sie! Und umgebogen!

Was Ihnen fehlt, sind Tausende, die Sie beneiden.

Was Ihnen fehlt, sind Laufsteg, Galadiner und Tête-à-têtes auf höchster Ebene!

FRAU Das ist meine Welt!

LOTTE Und sonst gar nichts!

FRAU Und sonst gar nichts» [279, с. 663].

(60) «EGMONT Allen Beistand sollt ihr finden, es sind Maßregeln genommen dem Übel kräftig zu begegnen. Steht fest gegen die fremde Lehre und

glaubt nicht durch Aufruhr befestige man Privilegien. Bleibt zu Hause, leidet nicht daß sie sich auf den Straßen rotten. Vernünftige Leute können viel tun.

Indessen hat sich der größte Haufe verlaufen.

ZIMMERMEISTER Danken Ew. Exzellenz danken für die gute Meinung! Alles was an uns liegt. *Egmont ab*» [247, с. 37].

Серед зустрічних позитивних висловлювань передусім виокремлюємо компліменти у відповідь (5,2% (81 МАК)). Така реакція на комплімент є виграшною комбінацією для обох співрозмовників, адже тоді адресат і приймає комплімент, і водночас запевнює мовця, що і той має ті ж характерні риси чи зовнішні ознаки, а відтак відбувається позитивна оцінка обох співрозмовників, як, наприклад, у драмі «Вільгельм Телль» Ф. Шиллера:

(61) «BERTHA [...] Hier, wo die alte Treue heimisch wohnt,

Wo sich die Falschheit noch nicht hingefunden,

Da trübt kein Neid die Quelle unsers Glücks,

Und ewig hell entfliehen uns die Stunden.

– Da seh ich Dich im echten Männerwert,

Den Ernsten von den Freien und den Gleichen,

Mit reiner freier Huldigung verehrt,

Groß wie ein König wirkt in seinen Reichen.

RUDENZ Da seh ich dich, die Krone aller Frauen,

In weiblich reizender Geschäftigkeit,

In meinem Haus den Himmel mir erbauen,

Und, wie der Frühling seine Blumen streut,

Mit schöner Anmut mir das Leben schmücken,

Und alles rings beleben und beglücken!» [274, с. 530].

Інші типи зустрічних позитивних висловлювань є зовсім нечисельними: *похвала* (0,5% (8 МАК)); *лестоці* (0,4% (6 МАК)); *пропозиція* (0,2 (3 МАК)). Останній з перелічених типів реакції наводимо з драми «Мінна фон

Барнгельм» Г. Е. Лессінга: Юст через непрямий імпліцитний комплімент висловлює своє захоплення майором фон Тельгаймом, а той пропонує Юстові помститися за нього:

(62) «JUST Daß Sie Sich rächen – Nein, der Kerl ist Ihnen zu gering. –

V. TELLHEIM Sondern, daß ich es dir auftrüge, mich zu rächen? Das war von Anfang mein Gedanke [...]» [264, с. 16].

Трохи більшу кількість прикладів налічує підклас *підбадьорення* (1,1% (17 МАК)) – у такий спосіб адресат мотивує мовця до подальших дій, наприклад, в «Еґмонті» Й. В. Ґете:

(63) «CLÄRCHEN O du dürftest die ganze Welt über dich richten lassen. – Der Sammet ist gar zu herrlich, um die Passement-Arbeit! Und das Gestickte. – Man weiß nicht wo man anfangen soll.

EGMONT Sieh dich nur satt» [247, с. 56].

Серед *позитивних невербальних реакцій* (4,1% (64 МАК)) виявлено: поклін, зворушення, обійми, усмішка, збентеження, радість, здивування, сльози, спантеличення, оплески, поцілунок, мовчання тощо. Зауважуємо, що аналіз невербальної реакції не завжди доступний, адже керуватися можемо виключно ремарками автора тексту. Наводимо приклад такої невербальної реакції з драми «Мінна фон Барнгельм» Г. Е. Лессінга:

(64) «V. TELLHEIM [...] Minna ist keine von den Eiteln, die in ihren Männern nichts als den Titel und die Ehrenstelle lieben. Sie wird mich um mich selbst lieben; und ich werde um sie die ganze Welt vergessen. [...] Was ist Ihnen, mein Fräulein? *die sich unruhig hin und herwendet, und ihre Rührung zu verbergen sucht* [264, с. 99].

Гібридна реакція (8,7% (136 МАК)) містить ознаки як прийняття, так і відхилення компліменту з метою уникнення самовихваляння. Найчастіше адресат через *інформативне пояснення* (4,8% (75 МАК)) намагається обґрунтувати джерело надходження об'єкта компліменту, або пояснює, чому

виникла ситуація, внаслідок якої мовець зробив адресатові комплімент. Наприклад, у нижче наведеному текстовому фрагменті матінка Кураж з однойменної драми Б. Брехта пояснює, звідки взялося її прізвисько:

(65) «DER FELDPREDIGER Wie Sie so Ihren Handel führn und immer durchkommen, das hab ich oft bewundert. Ich verstehs, daß man Sie Courage geheißen hat.

MUTTER COURAGE Die armen Leute brauchen Courage. Warum, sie sind verloren. Schon daß sie aufstehn in der Früh, dazu gehört was in ihrer Lag. Oder daß sie einen Acker umpflügen, und im Krieg! Schon daß sie Kinder in die Welt setzten, zeigt, daß sie Courage haben, denn sie haben keine Aussicht. Sie müssen einander den Henker machen und sich gegenseitig abschlachten, wenn sie einander da ins Gesicht schau'n wolln, das braucht wohl Courage. Daß sie einen Kaiser und einen Papst dulden, das beweist eine unheimliche Courage, denn die kosten ihnen das Leben [...]» [242, с. 451].

У 2,6% випадків (40 МАК) адресат *знецінює, послаблює чи обмежує компліментарну оцінку*, щоб у такий спосіб применшити свої заслуги і продемонструвати скромність, як, наприклад, у текстовому фрагменті з драми «Важкий характер» Г. ф. Гофмансталя:

(66) «HANS KARL Es wird alles sehr ähnlich gewesen sein, wie er sagt. Aber es gibt Leute, in deren Mund sich alle Nuancen verändern, unwillkürlich.

STANI Du bist von einer Toleranz!

HANS KARL Ich bin halt sehr alt, Stani» [257, с. 64].

Найменшу підгрупу цієї категорії складають реакції на комплімент, в яких адресат *переформулює комплімент власними словами* (0,1% (2 МАК)), які він вважає доцільнішими. Трохи більшою є група *зміщення акцентів* (1,2 % (19 МАК)) на іншу особу або інший об'єкт, наприклад, у драмі Г. Гауптманна «Перед заходом сонця»:

(67) «OBERBÜRGERMEISTER Sie sind ein Jüngling geblieben, Herr Geheimrat!

GEHEIMRAT CLAUSEN Dieses Kompliment gebe ich an meinen Freund Geiger weiter, Herr Oberbürgermeister! Er ist extra zu meinem Geburtstag aus Cambridge gekommen.

PROFESSOR GEIGER *jovial*: Tui tui tui – wir wollen auf Herz klopfen!» [254, с. 415].

Особливістю драматичних творів є **відсутність реакції** (20,3%). По-перше, для драм властиві численні полілоги, у межах яких адресат не може відразу відреагувати на комплімент і таким чином він залишається поза увагою, наприклад, у творі «Вільгельм Телль» Ф. Шиллера:

(68) «TELL *faßt ihn heftig*:

Ein Verräter, ich!

RÖSSELMANN Du irrst dich Freund, das ist

Der Tell, ein Ehrenmann und guter Bürger.

WALTHER *erblickt Walther Fürsten und eilt ihm entgegen*:

Großvater hilf, Gewalt geschieht dem Vater.

FRIESSHARDT

Ins Gefängnis, fort!» [274, с. 534].

По-друге, композиція драми складається з актів, сцен та виходів, які часто закінчуються саме компліментом, як, наприклад, драма «Мінна фон Барнгельм», а тому адресат не має змоги відреагувати на комплімент і ми знову ж таки не можемо визначити, яким чином адресат реагує на висловлювання:

(69) «WERNER Zöge Sie wohl auch mit nach Persien?

FRANCISKA Wohin Er will!

WERNER Gewiß? – Holla! Herr Major! nicht groß getan! Nun habe ich wenigstens ein eben so gutes Mädchen, und einen eben so redlichen Freund, als

Sie! – Geb Sie mir Ihre Hand, Frauenzimmerchen! Topp! – Über zehn Jahre ist Sie Frau Generalin, oder Witwe!

Ende der Minna von Barnhelm, oder des Soldatenglücks» [264, с. 109].

По-третє, типовою є зміна теми розмови самим мовцем, тому перш ніж адресат встигає відреагувати на щойно зроблений комплімент, мовець переводить розмову у зовсім інше русло, а реакція на комплімент знову відсутня. Це засвідчує драма «Натан Мудрий» Г. Е. Лессінга:

(70) «SALADIN Von nun

An darf ich hoffen, einen meiner Titel,
Verbesserer der Welt und des Gesetzes,
Mit Recht zu führen.

NATHAN Traun, ein schöner Titel!

Doch, Sultan, eh ich mich dir ganz vertraue,
Erlaubst du wohl, dir ein Geschichtchen zu
Erzählen?

SALADIN Warum das nicht? ich bin stets

Ein Freund gewesen von Geschichten, gut
Erzählt» [265, с. 269].

Таким чином, у результаті дослідження встановлено, що реакція на комплімент не обмежується тільки «зразковою відповіддю», а є набагато ширшим і багатограннішим поняттям. Виокремлюємо негативну, позитивну, гібридну, а також невербальні реакції. Характерною ознакою драматичних творів є відсутність реакції. Не підтвердилося припущення, що адресати реагують на комплімент здебільшого позитивно. Аналізований матеріал засвідчив переважання негативної реакції, що порушує максими мовленнєвого спілкування. Гібридну реакцію застосовують з метою уникнення самовихваляння.

2.5. Вплив позамовних чинників на висловлення компліментів

До позамовних чинників, що впливають на особливості реалізації МА компліменту, належать стать, статус, вік, професія тощо. У пропонованому дослідженні зосереджуємо увагу насамперед на перших двох, адже стать співрозмовника відома завжди, а статус відіграє важливу роль під час висловлення компліментів, особливо в драмах XVIII–XX ст., де ієрархічні відносини комунікантів часто невід’ємні від самого спілкування. Натомість вік співрозмовників у драматичному творі здебільшого не вказаний, не важливою є і їхня професія.

Роль **гендерного аспекту** цікавила дослідників компліменту як у мовленнєвоактовому, так і в генологічному підході. Відтак цікавою є думка К. Ф. Седова, що вважає комплімент жанром чоловічого мовлення [72, с. 194], інші російські вчені зараховують комплімент до т. зв. андрогінних жанрів, де сильний як маскулінний, так і фемінінний компонент [23, с. 128]. Науковці, що досліджували комплімент у ТМА, вивчали частотність вживання компліментів у різних гендерних парах [160, с. 449; 124, с. 247].

Щоб визначити вплив гендерного аспекту на висловлення компліментів у німецькомовному просторі, ми також поділили всі компліменти залежно від статі мовця та адресата на п’ять категорій: чоловік – жінка (Ч–Ж), чоловік – чоловік (Ч–Ч), жінка – чоловік (Ж–Ч), жінка – жінка (Ж–Ж) та інші (узагальнено всі випадки, коли комплімент висловлюють багатьом реципієнтам).

Більшість компліментів висловлюють у комунікаційній парі Ч–Ч (39,7% (618 МАК)), за нею йдуть компліменти в гендерній парі Ч–Ж (30,8% (479 МАК)), Ж–Ч (22,1% (343 МАК)), а найменш поширеними є компліменти серед жінок (6,9% (107 МАК)) та спрямовані на колективного адресата (0,5% (8 МАК)). Результат дослідження відображено на рис. 2.4:

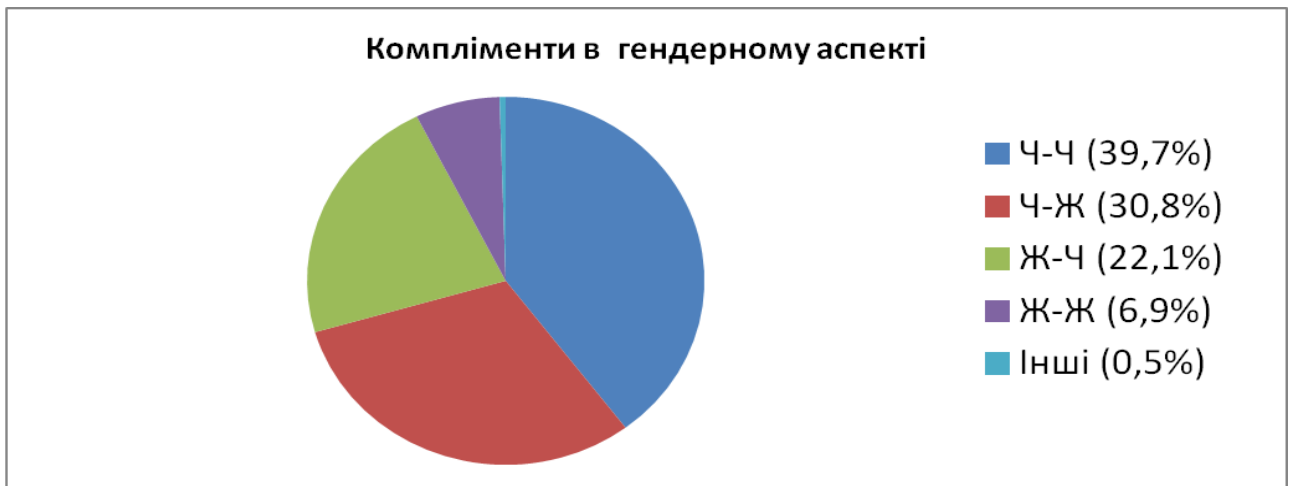

Рис. 2.4. Компліменти в гендерному аспекті

Якщо ж розглянути цю діаграму з позиції адресата, бачимо, що всупереч нашим очікуванням, більшість компліментів (61,8% (961 МАК)) роблять саме чоловікам, а не жінкам. Ці дані суперечать іншим висновкам про комплімент, наприклад, аналіз іспанських компліментів засвідчив, що найчастіше компліменти висловлюють у гендерній парі Ч–Ж [124, с. 247], а в новозеландському просторі найчастіше компліменти роблять та отримують саме жінки [160, с. 449]. Такий результат дослідження пояснюємо тим, що за основу аналізу взято драми останніх трьох століть, де дійовими особами є саме чоловіки, а жінкам відведена радше другорядна роль, як, наприклад, у «Натані Мудрому» Г. Е. Лессінга, «Розбійниках» чи «Валленштайні» Ф. Шиллера.

У дисертації аналізуємо вплив статі мовця на тематику компліменту. Встановлено, що у 15,8% випадків (247 МАК) мовець висловлює компліменти жінкам щодо їхньої зовнішності, проте не менш важливим для мовця є і внутрішній світ жінки (15,6% (243 МАК)). Натомість чоловікам у переважній кількості випадків комплімент роблять щодо їхнього внутрішнього світу (36,1% (562 МАК)) чи досягнень та вмінь (16,6% (258 МАК)). А зовнішність (4,5% (71 МАК)) та власність (3,2% (51 МАК)) відіграють під час висловлення компліментів чоловікам найменше значення.

Варто зауважити, що компліменти щодо зовнішності є досить рідкісним явищем серед співрозмовників однієї статі – 1,5% (24 МАК) у гендерній парі Ч–Ч та 2,3% (37 МАК) у гендерній парі Ж–Ж, як, наприклад, у текстовому фрагменті з драми Б. Штрауса «Великий і малий»:

(71) «LOTTE Sie sind nicht nur schön.

Sie haben auch noch Wunderschönes zum Anziehen.

FRAU Spaß beiseite.

LOTTE Ohne Spaß» [279, с. 659–660].

Так само поодинокими є випадки, коли чоловікам роблять компліменти щодо їхньої зовнішності жінки (3% (47 МАК)), адже суспільною нормою є оцінка саме жіночої зовнішності. Компліменти внутрішньому світові та досягненням та вмінням адресата часто висловлюють представникам обох статей. Наприклад, виявом симпатії королеви до принцеси Еболи в «Дон Карлосі» Ф. Шиллера є непрямий імпліцитний комплімент її внутрішньому світові:

(72) «KÖNIGIN [...] Man bittet mich bei Ihnen fürzusprechen.

Wie aber kann ich das? Der Mann, den ich

Mit meiner Eboli belohne, muß

Ein würd'ger Mann sein. [...]

EBOLI *steht stumm und verwirrt, die Augen zur Erde geschlagen, endlich fällt sie der Königin zu Füßen:*

Großmüt'ge Königin,

Erbarmen S i e Sich meiner. Lassen Sie –

Um Gottes willen, lassen Sie mich nicht –

Nicht aufgeopfert werden» [270, с. 286].

На базі емпіричного матеріалу встановлюємо залежність комунікативної інтенції мовця від його статі. Аналіз показав, що найважливішою метою як чоловіків (27,7% (431 МАК)), так і жінок (9,3% (145 МАК)) під час висловлення

компліментів є вираження емоцій. Для обох статей також важливо встановити солідарність зі співрозмовником – у 20,5% випадків (319 МАК) для чоловіків та у 9% випадків (141 МАК) для жінок. Натомість засобом підбадьорення та стимулу компліменти вживають насамперед стосовно чоловіків – у 7,5% випадків (117 МАК) на противагу 2,6% випадків (41 МАК) стосовно жінок. Суттєвою є також і різниця між двома статями щодо встановлення комунікативної рівноваги, адже аж для вдвічі більшої кількості чоловіків (15,3% (238 МАК)) у порівнянні з 6,8% (106 МАК) жінок ця комунікативна інтенція є домінантною.

Аналіз основних функцій компліменту засвідчив, що для гендерної пари Ч–Ж найважливішим є *вияв захоплення* (7,4% (116 МАК)), *вияв симпатії* (7,4% (115 МАК)), *флірт чи зваблення* (5,6% (87 МАК)). У гомогенній парі Ч–Ч переважають *вияв симпатії* (9,4% (147 МАК)), *вияв захоплення* (5,6% (87 МАК)), *вияв поваги* (5% (78 МАК)) та *пом'якшення критики* (5% (78 МАК)). Так само і для жінок стосовно чоловіків найголовніше *виявити симпатію* (5,7% (89 МАК)), *захоплення* (3% (47 МАК)) та *підбадьорити й стимулювати* співрозмовника (2,6% (41 МАК)). *Вияв симпатії* (2,4% (38 МАК)) посідає чільне місце і для гендерної пари Ж–Ж, за ним йдуть *вияв захоплення* (1,4% (22 МАК)) та *засіб підбадьорення та стимулу* (0,9% (15 МАК)).

Для визначення **статусу** важливі три соціологічні змінні: соціальна дистанція співрозмовників, їхня відносна влада та абсолютне місце співрозмовників у соціальній ієрархії, що апріорі визначене в певній культурі [117, с. 79]. Ці соціологічні змінні ми визначали шляхом контекстуальної інтерпретації твору та літературознавчої критики.

Статус співрозмовника впливає на вибір теми, щодо якої мовець висловлює комплімент, функції, особливості реалізації компліменту тощо, оскільки, як зазначає С. Мартен-Клеф, статус мовця повинен вповноважувати його на висловлювання компліменту. Це можливо тільки тоді, коли між ними

існує певна спільність інтересів, скажімо, пацієнт лікарні може висловити головному лікарю комплімент щодо його професійних навиків (оскільки як пацієнт він має з цього користь), але не щодо його таким чином здобутого багатства (бо це його не стосується) [172, с. 131].

Статус співрозмовників залежить від їхнього місця в соціальній ієрархії і може змінюватися. Наприклад, у «Розбійниках» Ф. Шиллера статус Карла Моора спершу є рівноправним з його друзями:

(73) «SPIEGELBERG *stutzig* Pfu, du wirst doch nicht gar den verlorenen Sohn spielen wollen? Ein Kerl wie du der mit dem Degen mehr auf die Gesichter gekritzelt hat, als drei Substituten in einem Schaltjahr ins Befehlbuch schreiben! Soll ich dir von der großen Hundsleiche vorerzählen? ha! ich muß nur dein eigenes Bild wieder vor dich rufen, das wird Feuer in deine Adern blasen, wenn dich sonst nichts mehr begeistert. Weißt du noch, wie die Herren vom Kollegio deiner Dogge das Bein hatten abschießen lassen, und du zur Revange liebest ein Fasten ausschreiben in der ganzen Stadt [...].

MOOR Schändliche Kerls!» [269, с. 29].

Проте його статус змінюється, коли він погоджується очолити розбійників і стає їхнім ватажком. Оскільки статус Карла Моора стає вищим за інших розбійників, вони ставляться до нього вже з належною повагою і висловлюють йому компліменти, що вже є виявом не підбадьорення та стимулу, як у вищенаведеному прикладі, а виявом визнання та поваги:

(74) «SCHWEIZER Großer Hauptmann! Heute hast du mich zum erstenmal stolz gemacht! – Gebeut, wo, wie, wann soll ich ihn schlagen?

MOOR Die Minuten sind geweiht, du mußt eilends gehn [...].» [269, с. 130].

Статус співрозмовників під час висловлення компліментів досліджували насамперед на матеріалі англійської мови [44; 160; 223]. Дослідники одностайні у висновках, що найчастіше компліменти вживають у симетричних ситуаціях, коли спілкуються рівні за статусом і віком співрозмовники [44, с. 20; 90, с. 76;

124, с. 259; 160, с. 456–457; 223, с. 91]. Висновки науковців підтвердило і наше дослідження, оскільки 60,5% (940 МАК) компліментів висловлено між рівними за статусом співрозмовниками. Таку частотність вживання компліментів між рівними за статусом співрозмовниками пояснюємо тим, що головними функціями компліменту є вияв симпатії та захоплення. Ці функції найкраще реалізуються між рівноправними мовцями, оскільки тільки тоді адресат може належно розпізнати та інтерпретувати комплімент, а не вважати його лестощами (коли типовим є вищий статус адресата), чи похвалою (коли типовим є нижчий статус адресата). Наприклад, Дон Карлос в однойменній драмі Ф. Шиллера може через пряму експліцитну реалізацію компліменту сповна висловити своє захоплення внутрішнім світом принцеси Еболі, оскільки вони перебувають в однакових статусних відношеннях:

(75) *«KARLOS der sie voll Zärtlichkeit in die Arme schließt:*

Süßes, seelenvolles Mädchen!

Anbetungswürdiges Geschöpf! – Ich stehe

Ganz Ohr – ganz Auge – ganz Entzücken – ganz

Bewunderung. – Wer hätte dich gesehn,

Wer unter diesem Himmel dich gesehn

Und rühmte sich – er habe nie geliebt? –

Doch hier an König Philipps Hof? Was hier?

Was, schöner Engel, willst du hier? bei Pfaffen

Und Pfaffenzucht? Das ist kein Himmelsstrich

Für solche Blumen. – Möchten sie sie brechen?

Sie möchten – o, ich glaub' es gern. – Doch nein!

So wahr ich Leben atme, nein! – Ich schlinge

Den Arm um dich, auch meinen Armen trag' ich

Durch eine teufelvolle Hölle dich!

Ja – laß mich deinen Engel sein. –

PRINZESSIN *mit dem vollen Blick der Liebe:* O Karlos!
 Wie wenig hab' ich Sie gekannt! Wie reich
 Und grenzenlos belohnt Ihr schönes Herz
 Die schwere Müh', es zu begreifen!

Sie nimmt seine Hand und will sie küssen» [270, с. 340].

Деякі вчені вважають, що в асиметричних ситуаціях частотнішим є висловлення компліменту адресатам з нижчим статусом [44, с. 20; 223, с.91], проте у висновках науковців спостерігаємо розбіжності. Приміром, українська дослідниця Л. О. Кокойло вважає, що їх зазвичай висловлює особа з вищим статусом у зверненні до нижчого за статусом і старший за віком, звертаючись до молодшого за віком, і навіть формулює постулат, якого варто дотримуватися під час спілкування: «Ніколи не висловлюйте прямо захоплення або схвалення особі з вищим соціальним статусом» [44, с. 20]. Менш категоричною є Дж. Холмс, зауважуючи, що на висловлення компліментів значною мірою впливає не тільки статус, але й стать: – жінки сприймають компліменти як позитивно забарвлені МА, тому мовці не зважають на їхній вищий чи нижчий соціальний статус і досить часто висловлюють компліменти також і жінкам з вищим соціальним статусом. А реципієнти-чоловіки з вищим соціальним статусом можуть сприйняти компліменти як *FTA*, тому мовці радше схильні уникати висловлення таких компліментів, щоб не виникла загроза образити співрозмовника [160, с. 457].

Результат аналізу показав, що в асиметричних ситуаціях мовець частіше висловлює комплімент адресатові з нижчим соціальним статусом (23,2% (361 МАК)), а компліменти адресатові з вищим соціальним статусом складають найменшу кількість випадків (16,3% (254 МАК)) (див. Рис. 2.5):

Рис. 2.5. Статус співрозмовників

У ході дослідження виявлено, що статус співрозмовників фактично не впливає на вибір теми компліменту. Відтак встановлено, що мовець робить комплімент рівноправному за статусом адресату насамперед стосовно його *внутрішнього світу* (28,2% (439 МАК)), *зовнішності* (14% (219 МАК)), *досягнень та вмінь* (13,7% (214 МАК)) і *власності* (3,7% (58 МАК)). Такими ж є тематичні співвідношення як для мовців зі статусом вищим, ніж в адресата: комплімент *внутрішнього світу* (14,7% (229 МАК)), *зовнішності* (3,9% (62 МАК)), *досягненням та вмінням* (3,9% (61 МАК)) та *власності* (0,3% (5 МАК)), так і для мовців з нижчим статусом: комплімент *внутрішньому світу* (9,3% (145 МАК)), *досягненням та вмінням* (3,5% (55 МАК)), *зовнішності* (2,4% (38 МАК)) та *власності* (0,6% (9 МАК)).

Також проаналізовано, як статус співрозмовника впливає на комунікативні інтенції мовця. Якщо мовець та адресат перебувають в однаковому соціальному статусі, то мовець здебільшого намагається *виразити свої емоції* (23,4% (364 МАК)), *встановити солідарність* (18,8% (293 МАК)), *комунікативну рівновагу* (12% (188 МАК)) чи *вплинути на адресата* (6% (93 МАК)). Якщо ж статус мовця є вищим, то під час висловлення компліменту для нього найважливішим стає *встановлення солідарності* (9,1% (142 МАК)) та *комунікативної рівноваги* (6,5% (101 МАК)), а *вираження емоцій* (5,2% (81 МАК)) за нашими даними посідає третє місце. Якщо ж мовець має нижчий

соціальний статус, то бажання мовця *виразити* свої *емоції* (8,4% (131 МАК)) знову стає провідним, за ним йде намагання *встановити комунікативну рівновагу* (3,6% (57 МАК)), далі – намір *вплинути на адресата* (1,9% (30 МАК)) й останнє – *встановити солідарність* (1,9% (30 МАК)).

Взаємозалежність статусу та статі співрозмовників під час висловлення компліменту відображено на рис. 2.6:

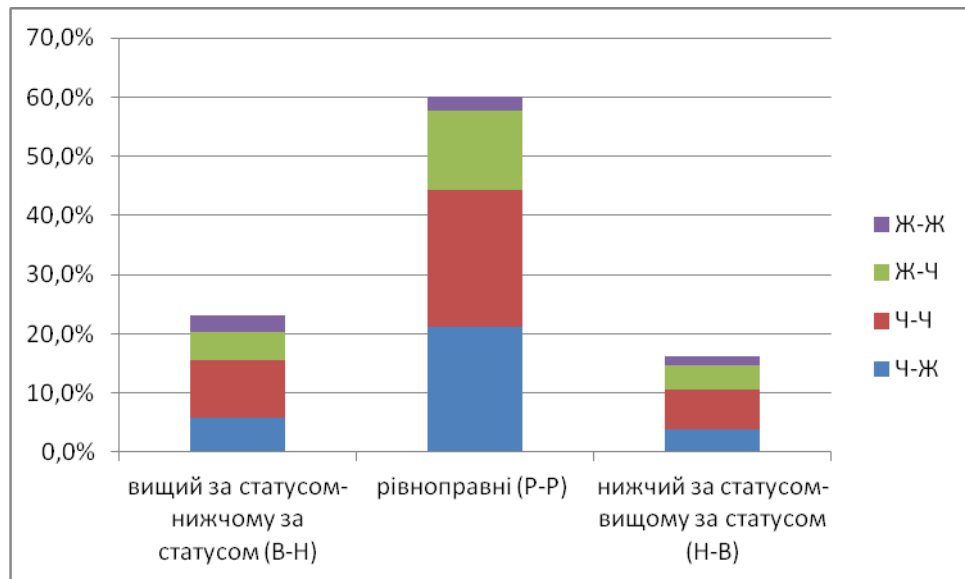

Рис. 2.6. Взаємозалежність статусу та статі співрозмовників

Відтак бачимо, що чоловіки здебільшого висловлюють компліменти рівноправним за статусом жінкам (21,1% (328 МАК)), або чоловікам (23,3% (362 МАК)). У гендерній парі Ж-Ч також найбільша кількість прикладів припадає на рівноправних співрозмовників (13,3% (206 МАК)), співвідношення компліментів в асиметричних ситуаціях фактично однакове – 4,7% (73 МАК) та 4,1% (64 МАК). Від загальної тенденції відрізняється співвідношення статусу та статі у гендерній парі Ж-Ж, оскільки тільки тоді кількість компліментів, спрямованих на нижчих за статусом жінок переважає (2,8% (44 МАК)).

Отже, аналіз фактичного матеріалу показав вплив позамовних чинників на вживання компліментів. Зокрема, виявлено, що більшість компліментів висловлюють саме чоловікам. Встановлено, що жінки отримують найбільше компліментів своїй зовнішності та внутрішньому світу, а чоловікам

здебільшого роблять комплімент щодо їхнього внутрішнього світу або досягнень та вмінь. Найважливішою метою як чоловіків, так і жінок є вираження емоцій та встановлення солідарності зі співрозмовником. Як засіб підбадьорення та стимулу та метод встановлення комунікативної рівноваги компліменти вживають насамперед стосовно чоловіків.

Статусна характеристика компліменту є несталою величиною і залежить від контексту та співрозмовника. Більшість компліментів висловлюють між рівними за статусом співрозмовниками. Натомість в асиметричних ситуаціях мовець частіше висловлює комплімент адресатові з нижчим соціальним статусом, ніж з вищим. Таку тенденцію пояснюємо тим, що вищим за статусом мовцям набагато легше висловлювати компліменти, оскільки адресат не сприймає такий комплімент як лестощі, тобто не розпізнає у позитивному висловлюванні намір використати себе в корисливих цілях, як це можна інтерпретувати у випадках висловлювання компліментів адресатам з вищим соціальним статусом.

Виявлено, що статус співрозмовників впливає на комунікативні інтенції мовця. Аналіз взаємозалежності статусу та статі показав, що чоловіки здебільшого висловлюють компліменти рівноправним за статусом жінкам, або чоловікам. А жінки схильні здебільшого робити компліменти, спрямовані на нижчих за статусом жінок.

2.6. Типи реалізації експліцитних та імпліцитних смислів під час висловлення прямих і непрямих компліментів

Поняття експліцитності та імпліцитності здебільшого застосовують або під час поділу МА на прямі та непрямі [34; 36; 44; 59; 64], або як паралельні категорії, коли прямі МА – це експліцитні, а непрямі – імпліцитні [103; 126; 168; 178]. В основу такого поділу лягли такі прагматичні концепції як ТМА, теорія непрямих МА та теорія імплікатур.

Поняття прямих та непрямих МА вперше вводить Дж. Серль, водночас визначаючи і теоретичний апарат для інтерпретації висловлювань як непрямих МА, – ТМА, загальні принципи мовленнєвого спілкування (принцип кооперації Г. П. Грайса), спільні фонові знання мовця і адресата та здатність адресата робити логічні висновки [201, с. 128]. На думку Дж. Серля, МА є непрямим, якщо йому, окрім максим кооперації Г. П. Грайса властивий ще й ідіоматичний характер [201, с. 143–144]. Таким чином учений закладає основи т. зв. *вузької гомогенної концепції непрямих МА* [детал. див. 11, с. 39–40; 46, с. 349–383], що базується на невідповідності локутивного та іллокутивного смислів.

На засадах вузької гомогенної концепції непрямих МА базуються і всі наявні визначення непрямих МА, наприклад, німецького вченого Й. Майбауера: «МА є непрямим, коли в не нейтральному контексті на основі комунікативного типу речення, можливих непрямих іллокутивних індикаторів та інформації про контекст можна зробити висновок про наявність іллокуції, що відрізняється від очікуваної іллокуції в нейтральному контексті» [176, с. 109]. У цій концепції відомим є також поділ усіх МА на *прямі* (їхня іллокуція відповідає їхньому дослівному значенню), *непрямі* (через одну іллокуцію виражається пряме дослівне значення, через іншу іллокуцію – непряме значення на підставі певних висновків) та *ідіоматичні* (виражена одна іллокуція, проте вона не збігається з дослівним значенням вислову, тобто все висловлювання є ідіоматичним вираженням іллокуції) [213, с. 68–72]. На думку Е. Вайганд, непрямі МА виражаються ввічливіше, ніж прямі чи ідіоматичні, оскільки мовець, висловлюючи МА непрямом, безпосередньо не втручається у простір комунікативного партнера [213, с. 82]. А для того, щоб визначити, чи МА є прямим, непрямим чи ідіоматичним, насамперед важливим є ситуативний контекст, в якому вживається певний МА [213, с. 84].

Окрім вузької гомогенної концепції існує ще й *широка гомогенна концепція непрямих МА*, прихильники якої розглядають не тільки іллокутивну

невідповідність, але й випадки з пропозиційним переосмисленням. Обидві концепції об'єднує відсутність класифікації різних підтипів непрямих МА, оскільки дослідники розглядають їх як гомогенне явище, що включає в себе усі непрямі МА, в т. ч. метафоричні, іронічні тощо [детал. див. 11, с. 39; 224, с. 298].

Представники третьої концепції непрямих МА – *модулярної* – класифікують їх за ознаками іллокутивного та пропозиціонального переосмислення на непрямі / індиректні (іллокутивне переосмислення), імпліцитні (іллокутивне й пропозиціональне переосмислення) та імплікативні (пропозиціональне образне переосмислення), проте, як слушно зазначає Л. Р. Безугла, критерії розмежування цих підвидів часто накладаються і перетинаються [11, с. 41–42].

Російські науковці Є. В. Зверєва [34], О. С. Іссерс [36] та ін. здебільшого застосовують гомогенний підхід до вивчення МА компліменту. Приміром, Є. В. Зверєва розглядає прямі й непрямі компліменти з гендерного аспекту, вважаючи, що в іспанській мові існують компліменти, які чоловік робить жінці, щоб у специфічний спосіб позалицятися до неї, їм характерна менша стандартизація й наявність «імпліцитно вираженого сексуального змісту» [34, с. 9].

Українські дослідники Л. О. Кокойло [44], В. Я. Міщенко [59], І. М. Осовська [64] дотримуються модулярної концепції, намагаючись виділити певні підтипи прямих та непрямих МА. Наприклад, Л. О. Кокойло поділяє усі компліментарні висловлювання на *прямі* (в яких оцінка є *експліцитною* та *предикативною* [44, с. 9]) та *непрямі* (*посередні* (або власне непрямі), що поєднують дві іллокутивні сили, з яких одна переважає іншу: *МА нижчого ступеню посередності* та *високого ступеню посередності*)) [44, с. 20–22]. І. М. Осовська застосовує модулярний підхід на базі МА відмови, виокремлюючи *прямі* МА відмови (з підвидами: *перформативна* та *пряма*) та

непрямі МА (з підвидами: *непряма експліцитна* та *імпліцитна* відмова) [64]. А В. Я. Міщенко виокремляє *прямі* (компліменти, «в яких оцінне судження, що складає пропозиційний зміст ІАК [іллокутивного акту компліменту] і є головним формальним індикатором іллокуції компліменту, виражене експліцитно за допомогою конвенційних лексико-синтаксичних моделей») [59, с. 8], *непрямі* (іллокутивні акти, в яких експліцитно виражена іллокутивна сила не відповідає реальній іллокуції, з підтипами – *суто непрямі* (при невідповідності форми речення типу іллокутивного акту зберігається відповідність пропозиції) та *імпліцитні* (пропозиційний зміст непрямого іллокутивного акту розпізнається шляхом прагматичного виводу з пропозиції прямого іллокутивного акту)) [59, с. 8–9].

Теорію непрямих МА згодом розглянув В. Зьокелянд, сформулювавши т. зв. «базові індикатори», що показують потенційну «базову іллокуцію» та «вторинні індикатори», що під час реалізації непрямих МА стають домінантними і вказують на справжню комунікативну інтенцію мовця. До «вторинних» належить контекст, просодичні засоби, частки, прислівники, пропозиційний зміст, а до «базових» – експліцитна перформативна формула, тип / зразок речення [207, с. 78, 157].

Для визначення типів смислів важливою є **теорія імплікатур**, в основу якої лягла теорія прагматичного значення, що поставила в центр прагматики проблему розуміння взагалі та специфіку порозуміння між учасниками діалогу. Г. П. Грайс вперше розмежовує експліцитно й імпліцитно виражену пропозицію та показує, як за допомогою останньої мовцеві вдається передати адресатові більший смисл, ніж пряме значення висловлювання [140]. Пізніше англійський логік вводить і нові поняття: «імплікатура» (імпліцитна пропозиція), «імплікувати» (конструювати імпліцитну пропозицію), та «імпліковане» (приховане), вважаючи, що існують такі мовленнєві процеси, під час яких мовець говорить одне, а імплікує інше (думає, натякає про інше).

Науковець зазначає, що повністю експліцитні висловлювання притаманні ідеальній мові, а мовленнєві імплікатури у певному конкретному висловлюванні можна розпізнати, базуючись на контекстуальних та загальних знаннях [142, с. 110–112, 126]. Подібне зазначає і німецький дослідник Д. Вундерліх: «Смисл висловлювання є експліцитним, якщо він однозначно розпізнається в нейтральному контексті, смисл висловлювання є імпліцитним, якщо для його інтерпретації потрібний ширший контекст» [224, с. 298].

Поняття імплікатур розвиває Й. Майбауер, надаючи їм таких характеристик як реконструйованість (імплікатури спілкування можна реконструювати з дослівного значення висловленого речення, принципу кооперації та його максим спілкування та з відповідного контексту через певні логічні умовиводи), залежність від контексту (імплікатури залежні від контексту, в якому вони реалізуються) та скасовуваність (імплікатури можна скасувати відразу після відповідного висловлювання і це не суперечитиме сказаному) [176, с. 31–32]. На думку вченого, поняття імплікатур спілкування настільки широке, що охоплює всі інші види значень [176, с. 103]. Таким чином його можна застосувати як в теорії непрямих МА, так і в максимах спілкування, оскільки основою імплікатур є максими спілкування, а їхнє порушення є підставою для виникнення імплікатури [193, с. 105]. Непрямі МА включають в себе імплікатури і є ядром недослівного вживання мови [193, с. 13].

Найповніша спроба класифікації імплікатур належить Е. Рольфу [193, с. 119–144], що спершу поділяє їх на конвенційні (відповідність слів і граматичних конструкцій загальноприйнятому смислу, що усвідомлюється інтуїтивно) [143, с. 86] та неконвенційні ((насамперед конвенційне) значення окремих висловів недостатнє для їхнього пояснення) [193, с. 127]. Неконвенційні імплікатури поділяються на дискурсивні (виводяться на основі принципу кооперації та дискурсивних максим) та недискурсивні (на основі інших максим естетичного, соціального або морального характеру) [193, с. 127–

128]. Дискурсивні ж поділяються (за Г. П. Грайсом) на часткові (інтендовані, залежні від контексту) та загальні (неінтендовані, незалежні від контексту, мовець розуміє їх самі по собі) [141, с. 32]. Далі загальні імплікатури діляться на скалярні (стосуються лінійної множини мовних одиниць, упорядкованих за ступенем інформативності або семантичної сили) та клаузальні (не пов'язані з лексико-граматичною шкалою, а виводяться з цілого висловлювання) [193, с. 137–144].

Е. Рольф визначає також імплікатури, що впливають з максимуму комунікації для кожного типу МА. Зокрема, для експресивних МА він виокремлює такі імплікатури мовця і, відповідно, імплікатури висловлювання: для максимуму кількості – імплікатури, що замало стабілізують (мовець залего похвалив адресата), або дестабілізують висловлювання (мовець занадто м'яко висловив критику адресатові); для максимуму якості – наявність експресивних дієслів, що висловлюють емоційний стан мовця; для максимуму доречності (релевантності) – невідповідність сказаного і реальності (мовець хвалить адресата за ще не виконаний вчинок) [193, с. 39–240, 245–247].

З метою класифікації МА компліменту відповідно до реалізації експліцитних та імпліцитних смислів у прямих та непрямих висловлюваннях застосовано ТМА, зокрема поділ перформативних висловлювань Дж. Остіна на *експліцитні* та *імпліцитні* [107, с. 10–11], *теорію непрямих МА* Дж. Серля [201, с. 128] та *теорію імплікатур* Г. П. Грайса [140–143]. У дисертаційному дослідженні дотримуємося модулярної концепції, визначаючи певні підтипи прямих та непрямих МА компліментів. Така класифікація відбувається на двох рівнях – насамперед поділяємо компліменти за способом вираження інтенції на прямі та непрямі, на другому рівні виокремлюємо різні підвиди компліментів за ступенем експлікації смислу на прямі перформативні, прямі експліцитні, непрямі експліцитні та непрямі імпліцитні (див.: Рис. 2.7):

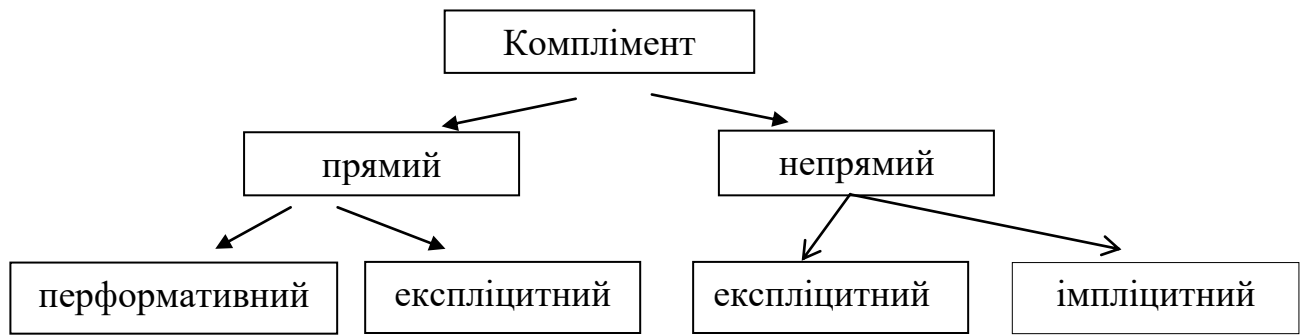

Рис. 2.7. Розподіл компліментів за способом вираження інтенції

Прямі компліменти. Комплімент є прямим, якщо його локуція містить оцінне судження, що відповідає іллокуції мовця [пор. 59, с. 8; 213, с. 68]. Погоджуємося з О. С. Іссерс, що прямі компліменти – це здебільшого ствердження про наявність у адресата яких-небудь позитивних ознак, або визнання мовця про позитивну оцінку такої ознаки [36, с. 69–74]. Прямі компліменти поділяємо на *прямі перформативні компліменти* та *прямі експліцитні компліменти*.

Прямі перформативні компліменти. «Базовим індикатором» прямого компліменту, що показує його потенційну «базову іллокуцію», є експліцитна перформативна формула [207, с. 78, 157], що в фактичному матеріалі реалізується через дієслово *komplimentieren* у застарілому значенні «ввічливо вітати» [237, с. 931] (див.: Приклад 76), або іменник *Kompliment* (див.: Приклад 77). Прямі перформативні компліменти нетипові для досліджених фрагментів тексту (0,84% (13 МАК)).

(76) «JUST Sie sind doch die fremde Herrschaft, die ihn diesen Morgen komplimentieren lassen?

DAS FRÄULEIN Ja» [264, с. 39].

(77) «DER BEDIENTE Was wir immer bringen, wenn wir nichts bringen; ein Kompliment» [264, с. 23].

Прямі експліцитні компліменти (45,4% (706 МАК)). Базовим іллокутивним індикатором [пор.: 11, с. 176] прямих експліцитних компліментів

є експресивна лексика з емоційно-оцінною семантикою. Переконаність у наявності позитивних рис співрозмовника передається за допомогою таких мовних засобів як:

а) прикметники на позначення внутрішнього світу *gut* (191), *edel* (63), *groß* (44), *würdig* (27), *treu* (23), *wacker* (19), *wert* (15), *stolz* (14), *rein* (13), *teuer* (13), *süß* (12), *stark* (12), *klug* (12), *kühn* (10) та зовнішності *schön* (156), *süß* (27), *jung* (26), *hübsch* (14), *lieb* (12), *hold* (10) адресата, що часто вживаються у вищому або найвищому ступенях порівняння. Наприклад, красу жінки оспівано через використання прикметника *schön* у найвищому ступені порівняння (див.: Приклад 78), а доброту співрозмовника найчастіше віддзеркалено через прикметник *gut* (див.: Приклад 79).

(78) «MORTIMER *mit glühenden Blicken sie betrachtend*:

Wie dich der edle königliche Zorn

Umglänzte, deine Reize mir verklärte!

Du bist das schönste Weib auf dieser Erde!

MARIA Ich bitt' euch, Sir! Stillt meine Ungeduld.

Was spricht Mylord? O sagt, was darf ich hoffen?» [272, с. 401].

(79) «MARINELLI Sie erschrecken mich, Gräfin.

ORSINA Gewiß? – Nun, Marinelli, argwohnet Ihr gutes Herz auch nichts?

MARINELLI Was? worüber?» [263, с. 170–171];

б) іменники, що підкреслюють певні позитивні риси, характер чи вчинки адресата: *Engel/Engerl* (34), *Retter/Erretter* (10), *Tugend* (10), *Schönheit* (10), *Güte* (9), *Ritter* (8), *die/der Gute* (8), *Unschuld* (7), *Held / Heldin* (6), *Mut* (6), *Weisheit* (6). Наприклад, у «Забавках» А. Шніцлера в символічному значенні вжито іменник *Engel*:

(80) «FRITZ [...] Was hast du den da?

CHRISTINE Ein paar Blumen hab' ich dir mitgebracht.

FRITZ *nimmt sie ihr ab und küßt ihr die Hand: Du bist ein Engerl. Wart, die wollen wir da in die Vase...» [275, с. 20];*

в) кількісно-означальні прислівники, що виражають ступінь інтенсивності дії або міру чи ступінь вияву якісної ознаки: *sehr* (10), *wohl* (4), *viel* (3), *wirklich* (3), *herzig* (3), *ausgezeichnet* (3), *außerordentlich* (2), *herzlich* (1), *unendlich* (1), *besonders* (1), *bedeutend* (1), *ausgesprochen* (1), наприклад:

(81) «FRITZ Also da – ? *Sieht sich im Zimmer um* Das also ist dein Zimmer? Sehr hübsch...

CHRISTINE Du siehst ja gar nichts. *Will den Schirm von der Lampe nehmen*» [275, с. 49].

г) прислівники при об'єктних дієсловах: *scharmant* (6), *herrlich* (3), *schön* (2), *trefflich* (1), *auserlesen* (1), *redlich* (1), *vollkommen* (1), *warm* (1), *selbstständig* (1), *glänzend* (1), *delizios* (1), *groß* (1), *exorbitant* (1), *schneidig* (1), *rühmlich* (1), *anerkannt* (1), *schlank* (1), *klasse* (1):

(82) «ROSALIE Gleichviel! Er traut den Augen nicht! Ich bin

So fröhlich, wie ein Eichhorn in den Fichten!

Laßt sein, daß ihm von fern ein Zweifel kam;

Daß ihr euch zeigtet, groß und schlank und herrlich,

Schlägt seinen Zweifel völlig wieder nieder.

Des Todes will ich sterben, wenn er nicht,

Den Handschuh jedem hinwirft, der da zweifelt,

Daß ihr die Königin der Frauen seid.

O seid nicht mutlos! Kommt und zieht euch an;

Der nächsten Sonne Strahl, was gilt's begrüßt euch,

Als Gräfin Kunigunde Wetterstrahl!

KUNIGUNDE Ich wollte, daß die Erde mich verschlänge!» [260, с. 195].

г) оцінні дієслова, в зміст яких закладене ставлення до адресата: *schätzen* (10), *verehren / ehren* (8), *bewundern* (5), *komplimentieren* (2), *adorieren* (1), чи

наголошено на його позитивних вчинках та вміннях: *etw. zu tun wissen* (5), *schmücken* (3), *glänzen* (3), *beglücken* (2), *retten / erretten* (2), *gelten* (1), *reizen* (1), *beschützen* (1), *leuchten* (1), *verklären* (1), *rühmen* (1), *verdienen* (1), *befreien* (1), *funkeln* (1), *übertreffen* (1), *duften* (1), *wohltun* (1), *wachsen* (1), *glimmen* (1), *glitzern* (1):

(83) «PYLADES Was ist des Menschen Klugheit, wenn sie nicht

Auf Jener Willen droben achtend lauscht?

Zu einer schweren Tat beruft ein Gott

Den edlen Mann, der viel verbrach, und legt

Ihm auf was uns unmöglich scheint zu enden.

Es siegt der Held, und büßend dienet er

Den Göttern und der Welt, die ihn verehrt» [249, с. 125].

д) сталі вирази: *Anteil nehmen* (3), *Aufsehen machen* (1), *Eindruck machen* (1) та *etw. ist j-m. geläufig* (1), наприклад:

(84) «DER FELDPREDIGER Ich bring Ihnen eine Botschaft von Ihrem Sohn, dem Elif, und der Koch ist gleich mitgekommen, auf den haben Sie Eindruck gemacht.

DER KOCH Ich bin nur mitgekommen, ein bisschen Luft schnappen.

MUTTER COURAGE Das können Sie immer hier, wenn Sie sich anständig aufführen, und auch sonst, ich wird fertig mit euch. Was will er denn, ich hab kein Geld übrig» [242, с. 420–421].

Вторинними індикаторами прямих компліментів є структурні типи речення [пор.: 207, с. 78, 157], тобто певні лексико-синтаксичні конструкції, в основу яких закладено конвенційні імплікатури: відповідність слів і граматичних конструкцій загальноприйнятому смислу, що усвідомлюється інтуїтивно [143, с. 86]. Виокремлюємо базові лексико-синтаксичні конструкції, типові для таких компліментів:

a) Pron. (Sie / du) / Subst. + V + Adj.:

(85) «DAS FRÄULEIN [...] Das will ich dir nie vergessen! – Ich bin nur verliebt, und du bist gut. – » [264, с. 39].

б) словосполучення Adj. + Subst. у різних синтаксичних конструкціях:

(86) «DER GRAF [...] Ich bin sonst den Officieren von dieser Farbe, auf Tellheims Uniform weisend eben nicht gut. Doch Sie sind ein ehrlicher Mann, Tellheim; und ein ehrlicher Mann mag stecken, in welchem Kleide er will, man muß ihn lieben» [264, с. 107];

в) окличні речення із вигуком *Ah* чи займенниками *was, wie, welch ein* для посилення експресивності висловлювання:

(87) «CLAUDIA [...] Ah, unser Beschützer, unser Retter! Bist du da, Odoardo? Bist du da? [...]

ODOARDO [...] Gut, gut. Sei nur ruhig, nur ruhig, – und antworte mir [...]» [263, с. 176–177];

г) неконвенційні компліменти-звертання у формі (PossPron.) + Adj. + Subst. Такий тип компліменту характеризується великою кількістю прикметників, вжитих у найвищому ступені порівняння, наприклад, (88) «*meine liebste Gespielin!*» [264, с. 38–39], (89) «*Bester Mann*» [263, с. 177], вживанням зменшено-пестливих суфіксів: (90) «*mein liebes Brüderchen*» [265, с. 226], поєднанням прикметників з позитивною оцінкою з іменами дійових осіб: (91) «*Liebster, bester Marinelli*» [263, с. 125].

Непрямі компліменти. Під непрямим компліментом розуміємо МА, в яких експліцитно виражена локуція не відповідає іллокуції. Услід за О. С. Іссерс вважаємо, що такі компліменти часто мають форму питання, спонукання, порівняння, їм притаманний дедуктивний характер [36, с. 69–74]. Погоджуємося з Е. Вайганд, що непрямі МА є ввічливішими, ніж прямі, оскільки мовець, висловлюючи МА непрямі безпосередньо не втручається у простір комунікативного партнера [213, с. 82]. Серед непрямих виокремлюємо *непрямі експліцитні* та *непрямі імпліцитні* компліменти.

Непрямі експліцитні компліменти налічують 25,4% (395 МАК). У таких компліментів оцінне судження виражене експліцитно, за допомогою експресивної лексики з емоційно-оцінною семантикою, проте самі компліменти висловлені:

а) узагальнено, у т.ч. й конкретному адресатові:

(92) «NATHAN Nur Tempelherren? s o l l t e n bloß? und bloß

Weil es die Ordensregeln so gebieten?

Ich weiß, wie gute Menschen denken; weiß,

Daß alle Länder gute Menschen tragen.

TEMPELHERR Mit Unterschied, doch hoffentlich?» [265, с. 244];

б) опосередковано – мовець не є автором компліменту, а передає слова іншої людини, або висловлює цей МА через іншого співрозмовника в присутності адресата:

(93) «SALADIN [...] *Auf Recha zugehend, um sie dem Tempelherrn zuzuführen:*

Komm, liebes Mädchen,

Komm! Nimms mit ihm nicht so genau, Denn wär'

Er anders; wär' er minder warm und stolz:

Er hätt' es bleiben lassen, dich zu retten.

Du mußt ihm eins fürs andre rechnen. – [...]» [265, с. 339].

в) експліцитно виражена позитивна оцінка поєднується з негативною чи позитивною оцінкою інших мовленнєвих дій, наприклад, звинувачення (див.: Приклад 94), докору (див.: Приклад 95), або побажання (див.: Приклад 96), подяки (див.: Приклад 97):

(94) «V. TELLHEIM [...] Lassen Sie mich, Fräulein! – Ihre Güte foltert mich!
– Lassen Sie mich.

DAS FRÄULEIN Was ist Ihnen? wo wollen Sie hin?» [264, с. 45];

(95) «DAJA Ihr seid so gut, und zugleich so schlimm!

Ich geh! – Doch hört! – doch seht! – Da kommt sie selbst» [265, c. 201];

(96) «PATRIARCH Ich wünsche wenigstens,
 Daß so ein frommer Ritter lange noch
 Der lieben Christenheit, der Sache Gottes
 Zu Ehr und Frommen blühn und grünen möge!
 Das wird denn auch nicht fehlen, wenn nur fein
Die junge Tapferkeit dem reifen Rate
 Des Alters folgen will! – Womit wär' sonst
 Dem Herrn zu dienen?

TEMPELHERR Mit dem nemlichen,
 Woran es meiner Jugend fehlt: mit Rat» [265, c. 290–291];

(97) «NATHAN Ich heiße Nathan; bin des Mädchens Vater,
 Das Eure Großmut aus dem Feu'r gerettet;
 Und komme ...

TEMPELHERR Wenn zu danken: – sparts! Ich hab'
 Um diese Kleinigkeit des Dankes schon
 Zu viel erdulden müssen. – [...]» [265, c. 241].

Синтаксично непрямі експліцитні компліменти виражаються у формі

- питального речення

(98) «DAJA Und schweig! – Wer zweifelt, Nathan, daß Ihr nicht
Die Ehrlichkeit, die Großmut selber seid?
 Und doch ...

NATHAN Doch bin ich nur ein Jude. – Gelt,
 Das willst du sagen?» [265, c. 197];

- підрядного (означального) речення:

(99) «DAS FRÄULEIN [...] Ich wünschte nur, ihm den Freund zugleich mit
 Namen nennen zu können, der so viel Anteil an seinem Glücke nimmt –
 RICCAUT Mein Namen wünscht Ihre Gnad? – [...]» [264, c. 72];

- у формі порівняння:

(100) «NATHAN Recha wär' es wert;
Und würd' an ihm nichts schöneres sehn, als er
An ihr.

RECHA lächelnd:

Wem schmeichelt Ihr, mein Vater? wem?
 Dem Engel, oder Euch?» [265, с. 202];

- є елементами окличного речення:

(101) «DER PRINZ Wie manchem andern wollte ich diese stolze
Bescheidenheit wünschen! [...]

ODOARDO Zu viel Gnade! [...]» [263, с. 183].

Для непрямих експліцитних компліментів характерно вживання функціонально-стилістичних засобів (127 МАК (8,2% від усього фактичного матеріалу), зокрема:

а) найчастіше вживається *метафора* (39 МАК), за допомогою якої розкривається сутність певних явищ та предметів за схожістю чи контрастністю:

(102) «O bleibe stark! Erhalte du uns aufrecht,
Denn du bist unser Licht und unsre Sonne» [273, с. 293];

б) через *порівняння* (33 МАК) мовець точніше характеризує співрозмовника, наприклад:

(103) «[...] Gnädiger Herr! Ihr kommt wie ein Engel des Himmels [...]» [247, с. 36];

(104) «Schaut, wie das Mädchen funkelt, wie es glänzet!
Dem Schwane gleich, der in die Brust geworfen,
Aus der Krystallsees blauen Fluten steigt!

– Hast du die jungen Glieder dir erfrischt?

KÄTCHEN Eleonore! Komm hinweg» [260, с. 180–181].

в) через *метонімію* (11 МАК) на основі просторових, часових чи логічних взаємозв'язків мовець підкреслює певні ознаки адресата, наприклад:

(105) «Ein ruhmgekröntes, kriegserfahrenes Haupt
Geschenkt in der Person des Herzogs Friedland» [273, с. 95];

(106) «Kluger Kopf» [278, с. 146].

Зауважмо, що інші стилістичні засоби під час висловлення компліментів використовуються значно рідше:

г) *антитеза* вживається з метою пом'якшення образи, наприклад:

(107) «Pfui, Herr Wirt, so guten Danziger zu haben, und so schlechte Mores!» [264, с. 13];

(108) «O! du bist blind mit deinen sehenden Augen!» [273, с. 194];

(109) «Eine so zarte Seele in so einem mächtigen Körper» [258, с. 78].

г) *оксюморон* ужито для поєднання протилежних понять:

(110) «O boshafter Engel! – mich so zu quälen!» [264, с. 106];

(111) «GRAF Ja, ich hab' auch schon daran gedacht. Oder gar nicht. Es ist ja wirklich kein Vergnügen, das Dinieren.

SCHAUSPIELERIN Was kennen Sie jugendlicher Greis eigentlich noch für ein Vergnügen?

GRAF Das frag' ich mich selber manchmal! Aber ein Greis bin ich nicht. Es muß einen anderen Grund haben» [277, с. 131].

д) *гіпербола* як засіб навмисного перебільшення для посилення виразності та підкреслення сказаної думки:

(112) «ILLO Nicht Eures Geld's bedarf's – ein Herz, wie Euers,
Wiegt Tonnen Goldes auf und Millionen.

BUTTLER Ich kam, ein schlechter Reitersbursch, aus Irland

Nach Prag mit einem Herrn, den ich begrub [...]» [273, с. 131].

Непрямі імпліцитні компліменти (28,36% (441 МАК)). Згідно з теорією імплікатур, комплімент є імпліцитним, якщо мовець висловлює одне, а імплікує

інше. Смысл компліменту визначаємо, базуючись на контекстуальних та загальних знаннях [142, с. 110–112, 126] через інтерпретацію ширшого контексту [224, с. 298] та через логічні умовиводи на основі певних мовних індикаторів, а саме:

а) заперечення негативної оцінки:

(113) «MARIANNE Ich bin nur froh, daß du nicht dumm bist – ich bin nämlich von lauter dummen Menschen umgeben. Auch Papa ist kein Kirchenlicht – und manchmal glaub ich sogar, er will sich durch mich an meinem armen Mutterl selig rächen. Die war nämlich sehr eigensinnig.

ALFRED Du denkst zuviel» [258, с. 40];

б) оцінка ситуації мовцем (крізь призму власних переживань):

(114) «WERNER [...] So dachte ich wieder: Nein, du wirst nicht betteln gehen; du wirst zum Major Tellheim gehen; der wird seinen letzten Pfennig mit dir teilen; der wird dich zu Tode füttern; bei dem wirst du als ein ehrlicher Kerl sterben können.

V. TELLHEIM *indem er Werners Hand ergreift*: Und, Kamerad, das denkst du nicht noch?» [264, с. 61–62];

в) фразеологічні одиниці:

(115) «EINIGE ANDRE Horch der verstehts! Der hat Pfiffe [...]» [247, с. 32];

г) аналіз комунікативної ситуації:

(116) «DAS FRÄULEIN Geh! Ich bitte dich. Er wird mich von nun an öfter so, als geputzt sehen.

FRANCISKA O, Sie kennen Sich, mein Fräulein.

DAS FRÄULEIN *nach einem kurzen Nachdenken*: Wahrhaftig, Mädchen, du hast es wiederum getroffen» [264, с. 41];

г) імпліцитно виражений комплімент, що є складовою інших МА, наприклад, обіцянки (див.: Приклад 117), докору (див.: Приклад 118):

(117) «V. TELLHEIM [...] Wenn ich dich nun auf meine Ehre versichere, daß ich noch Geld habe; wenn ich dir auf meine Ehre verspreche, daß ich dir es sagen will, wenn ich keines mehr habe; daß du der erste und einzige sein sollst, bei dem ich mir borgen will: – Bist du dann zufrieden?

WERNER Muß ich nicht? – Geben Sie mir die Hand darauf, Herr Major» [264, c. 62];

(118) «CLÄRCHEN Und ich habe nicht Arme, nicht Mark wie ihr, doch hab ich was euch allen eben fehlt Mut und Verachtung der Gefahr [...]

JETTER Schaff sie beiseite, sie dauert mich» [247, c. 81].

Стилістично непрямі імпліцитні компліменти виражаються через *символи* (17 МАК) (див.: Приклад 119) та *перифраз* (10) (див.: Приклад 120):

(119) «MARIE *ihn ansehend, mit Ausdruck*: Geh' einmal vor dich hin. – Über die Brust wie ein Stier und ein Bart wie ein Löw ... So ist keiner ... Ich bin stolz vor allen Weibern.

TAMBOURMAJOR Wenn ich am Sonntag erst den großen Federbusch hab' und die weißen Handschuh, Donnerwetter, Marie, der Prinz sagt immer: Mensch, Er ist ein Kerl» [244, c. 641];

(120) «LEICESTER Man kennt Cecils geheimnisreiche Miene,

Wenn er die Jagd auf Staatsverbrechen macht.

– Jetzt, Lord, ist eine gute Zeit für euch.

Ein ungeheurer Frevel ist ist geschehn,

Und noch umhüllt Geheimniß seine Täter.

Jetzt wird ein Inquisitionsgericht

Eröffnet. Wort *und Blicke werden abgewogen*,

Gedanken selber vor Gericht gestellt.

Da seid Ihr der allwichtigste Mann, der Atlas

Des Staats, ganz England liegt auf euren Schultern.

BURLEIGH In euch, Mylord, erkenn' ich meinen Meister,

Denn solchen Sieg, als eure Rednerkunst

Erfocht, hat meine nie davon getragen [272, с. 410–411].

Отже, на основі проаналізованого фактичного матеріалу виокремлюємо прямі та непрямі типи реалізації компліментів, що за ступенем експлікації смислу бувають прямі перформативні, прямі експліцитні, непрямі експліцитні та непрямі імпліцитні. Індикаторами прямих компліментів є експліцитна перформативна формула, експресивна лексика з емоційно-оцінною семантикою та лексико-синтаксичні конструкції. Під непрямыми компліментами розуміємо МА, в яких локутивне значення не відповідає буквальній іллокуції. Функціонально-стилістичні засоби характерні для непрямих експліцитних та імпліцитних компліментів.

Висновки до розділу 2

Комплімент визначаємо як поліфункціональний емотивно-оцінний фатичний МА, через який мовець виражає власні емоції, позитивно оцінює внутрішній світ, зовнішність, досягнення, вміння чи власність адресата, встановлює солідарність і комунікативну рівновагу та впливає на співрозмовника, який через позитивну, негативну чи гібридну реакції вербально або невербально реагує на комплімент.

Обов'язковими умовами реалізації компліменту вважаємо *попередні умови* (контекстуальні та фонові знання мовця та адресата); *умову пропозиційного змісту* (висловлювання у теперішньому часі дійсного способу); *умову комунікативної мети* спрямовану на вербальну або невербальну реакцію адресата; *умову щирості*; *умову прагматичної коректності* (наявність відповідної ситуації); *умову психічного підґрунтя* (відчуття симпатії до співрозмовника).

Виокремлено основні комунікативні інтенції мовця: *виразити емоції, встановити солідарність або комунікативну рівновагу, вплинути на адресата*

та виразити ввічливість. Визначено функції компліменту: *вияв солідарності чи симпатії, вияв захоплення, вияв поваги та визнання, підбадьорення та стимулу, пом'якшення критики, флірт чи залицяння, полегшення висловлення прохань, встановлення контакту / початок розмови, висловлення увічливості.*

У тематично-смісловому аспекті охарактеризовано такі головні теми компліментів: *внутрішній світ, досягнення та вміння, зовнішність та власність адресата.* На основі ілюстративного матеріалу визначено основні види реакцій на комплімент: *позитивну, негативну та гібридну,* а також випадки, де реакція на комплімент з об'єктивних причин *відсутня.*

У ході дослідження проаналізовано вплив *позамовних чинників,* зокрема *статі та статусу,* на висловлення компліментів. Виявлено, що більшість компліментів висловлюють чоловікам, а не жінкам, останні отримують найбільше компліментів своїй зовнішності та внутрішньому світу, а чоловікам комплімент здебільшого висловлюють щодо їхнього внутрішнього світу або досягнень та вмінь. Найважливішою комунікативною інтенцією мовців обох статей є вираження емоцій та встановлення солідарності зі співрозмовником. Аналіз *статусу* засвідчив, що більшість компліментів висловлюють між рівними за статусом співрозмовниками. В асиметричних ситуаціях мовець частіше висловлює комплімент адресатові з нижчим соціальним статусом, ніж з вищим.

За способом вираження інтенції компліменти класифікуємо на *прямі та непрямі,* а за ступенем експлікації смислу на *прямі перформативні, прямі експліцитні, непрямі експліцитні та непрямі імпліцитні.* Базовим індикатором експліцитних компліментів є експресивна лексика з емоційно-оцінною семантикою.

РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ КОМПЛІМЕНТУ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРАХ XVIII–XX ст.

3.1. Комплімент з погляду історичної прагмалінгвістики та діахронної лінгвокультурології

Лінгвопрагматичний підхід передбачає вивчення компліменту в межах однієї лінгвокультури [34; 44; 45; 52; 60; 85; 87; 88; 97; 103; 124; 150; 159; 160; 171; 179] або на рівні його міжкультурних особливостей [48; 59; 71; 125; 126; 138; 153; 158; 178; 182; 183; 188; 217]. Проблематику історичної динаміки розвитку компліменту окреслено в працях С. Стівс [209], М. Беетца [113] та К.-Г. Гьоттерта [139], зокрема коротко оглянуто особливості використання етикетних компліментів упродовж XVI–XX ст. [209, с. 9–25] та досліджено бароковий комплімент, розквіт якого припадає на 1650–1730 рр. [113; 139, с. 190]. Проте ці роботи не вичерпують всебічних напрямів дослідження компліменту в діахронному аспекті. Крім того, предметом аналізу цих учених є етикетний комплімент, що, на думку М. Беетца, з часу Просвітництва несправедливо занепадає, оскільки в суспільстві знецінюється значення ритуальності [113, с. 135]. Також і К.-Г. Гьоттерт вважає, що комплімент видозмінився в епоху Просвітництва, адже почав відходити від старих середньовічних традицій та став базою сучасного компліменту [139, с. 190–191]. Ще навіть у XVII ст. найвищим та «найпродаванішим» мистецтвом є удаваний комплімент, що непомітно повинен пронизувати кожне ввічливе спілкування, проте в епоху Просвітництва, на противагу штучності та теологічному догматизму, в смисл компліменту проникає вимога природності та свободи, що зберігається аж до нашого часу [139, с. 198–199]. Саме тому вважаємо за необхідне всебічно проаналізувати еволюцію компліменту впродовж XVIII–XX ст., що дотепер не став предметом окремого дослідження як в українському, так і в зарубіжному

мовознавстві. Методологічною базою обираємо діахронні ракурси мовознавчих дисциплін: історичну прагмалінгвістику та діхронну лінгвокультурологію.

Історичну прагмалінгвістику (*historische Sprachpragmatik*) почали вивчати німецькі лінгвісти Б. Шлібен-Лянге, Д. Херубім, Г. Зітта та ін. [120; 196; 205; 206], взявши за основу положення про те, що «не існує універсальних мовленнєвих дій, а тільки історично визначені різні конвенційні мовленнєві дії» [196, с. 114]. У європейській лінгвістиці цей мовознавчий напрям виникає в 70–80 рр. ХХ ст. та має яскраве продовження у працях українських дослідників, що аналізують історичні лінгвопрагматичні процеси в низці типів МА і дискурсів, а саме: еволюцію директивів, квеситивів, експресивів негативної емоційності, МА вибачення, фатичні метакомунікативи, англійське питальне речення, німецьку віршовану байку та інші проблеми [12; 14; 17; 56; 57; 66; 95 та ін.]

Дослідження МА в історико-прагматичному аспекті пов'язане також і з діахронною лінгвокультурологією, адже аналіз МА на різних історичних етапах розвитку культури є «комплексним процесом, що стосується мовленнєвого аспекту вербальної комунікації визначеного періоду та соціуму, її соціо- та психолінгвістичних аспектів, зокрема, конкретного етосу – стилю спілкування, прийнятого в соціокультурній спільноті в певний період, типу мислення / свідомості, відповідного рівня розвитку мовленнєвої особистості тощо» [95, с. 4–5]. Лінгвокультурологія та її діахронний напрям є новими галузями лінгвістики, що тільки формують свій базовий понятійно-термінологічний апарат. Фундаментальну основу цих досліджень заклав ще В. ф. Гумбольдт, висловивши ідею про те, що в мові віддзеркалюється не тільки навколишній світ людини, а й суспільна свідомість народу, ментальна система цінностей та стереотипів, тобто «дух народу» [24, с. 162]. Цю гіпотезу розвинув український мовознавець О. О. Потебня, вважаючи, що

параметри культури відбиваються в мові, яка зберігає результати матеріального і духовного життя народу та передає їх у концентрованому вигляді від покоління до покоління [68, с. 78]. Про національний характер мови та неможливість її існування поза культурою говорить і Е. Сепір [77, с. 134]. Послідовниками цих концепцій є багато сучасних лінгвістів, зокрема Н. Ф. Алєфіренко [1], В. В. Воробйов [20], В. А. Маслова [55], О. О. Селіванова [76], В. Н. Телія [86] та ін. Ці науковці досліджують комунікативні процеси насамперед у синхронному взаємозв'язку з етнічною ментальністю, що діє в певну культурну епоху. На нашу думку, діахронний підхід у лінгвокультурології дозволяє виявити зміну загальнолюдських (моральних чи етичних) цінностей, еволюцію комунікативних потреб суспільства та їхнє відображення в мовленнєвій комунікації, становлення поняття ввічливості та його реалізацію в компліменті.

У пропонованому дослідженні розглядаємо комплімент як МА, що відповідає одиниці аналізу в історичній прагмалінгвістиці [пор. 12; 14; 17; 56; 57; 66; 95 та ін.]. Аналіз здійснено на базі письмових текстів, адже це єдиний доступний матеріал для вивчення віддалених історичних періодів. Оскільки стан усної комунікації певної епохи найкраще відображено в діалогах та полілогах, матеріалом слугують німецькомовні драматичні твори XVIII–XX ст. Зауважмо, що об'єктом розгляду багатьох аналізованих драм є історична тематика («Егмонт», «Іфігенія в Тавриді» Й. В. Гете; «Дон Карлос», «Валленштайн», «Марія Стюарт», Вільгельм Телль» Ф. Шиллера; «Життя Галілея» Б. Брехта та ін.). Такі твори зараховуємо до певної епохи залежно від часу їхнього написання, а не відповідно до періоду, в якому розгортаються події драми. Як зазначає німецька дослідниця У. Вертгайм, не кожна драма з «історичним» (сучасним чи історично-минулим) сюжетом завжди є «історичною драмою» [216, с. 208–209], крім того, здебільшого в ній

переосмислено історичний сюжет та віддзеркалено настрої та ідеї, що відтворюють сучасну для письменника добу.

Узявши за основу поділ літературних періодів в «Історії німецької літератури. Від початків до сучасності» [115] та враховуючи інтерпретації літературознавців до кожної драми [104; 105; 111; 115; 116; 123; 133; 144–146; 148; 149; 154; 155; 157; 162; 163; 165; 169; 173–175; 177; 181; 184; 185; 189; 191; 192; 194; 195; 208; 211; 212; 214; 216; 220–222; 231], ми виокремили п'ять основних (Просвітництва, Ваймарської класики, Бідермаєру, Літературного модернізму, Післявоєнного періоду) та дві перехідні (Між класикою, романтикою та якобінізмом і Ваймарської республіки) епохи, в межах яких дослідили становлення ввічливості та її реалізацію в МА компліменті. Коротко огляньмо основні суспільно-історичні та культурно-естетичні тенденції цих періодів.

Епоха Просвітництва (1750–1789). Історики вважають, що саме тоді виникає сучасне суспільство, адже в тогочасному ієрархічно поділеному устрої зароджуються нові економічні сили, що втілюються в новому соціальному прошарку – багатій міській буржуазії. Бажаючи бути суверенними, буржуа керуються принципами Просвітництва: розум стає визначальним для особистих та суспільних дій, актуальними стають проблеми земного світу, важливим є позитивний образ особистості, рівність усіх людей та їхніх прав, критика релігії та віра в прогрес [115, с. 151–152]. Центральні категорії Просвітництва, розуму та гуманності втілюються у творах Г. Е. Лессінга та в драмах штюрмерського періоду Ф. Шиллера.

Зокрема, німецький тогочасний історичний період, культурний, історичний та політичний колорит суспільного життя тих років найкраще представлено в комедії Г. Е. Лессінга «Мінна фон Барнгельм» (1767) [144, с. 25]. Античну основу фабули, італійський контекст подій і досвід тогочасного німецького громадського життя [194, с. 102] поєднує в собі трагедія «Емілія

Галотті» (1772). У драмі «Натан Мудрий» (1779) також закладені просвітницькі ідеї – прагнення правди, перемога розуму, критика церкви, що закостеніла в своєму розвитку [221, с. 9–11, 15]. Дія драми «Розбійники» (1781) розгортається в тогочасній Німеччині, відтак Ф. Шиллер через ворогування двох братів показує притаманний епосі Просвітництва дуалізм, протиставлення раціонального та емоційного [154, с. 98–99]. У драмі «Підступність і кохання» (1784) відтворено характерний для буржуазного стану конфлікт особистості, що виникає через політичні інтереси та суспільну нерівність дійових осіб [208, с. 20]. А в «Дон Карлосі, інфанті Іспанському» (1787) Ф. Шиллер виводить у центр драми стосунки між людьми: дружбу, кохання, недовіру, боротьбу між ідеалом та владою, боротьбу за свободу [185, с. 43].

З розвитком буржуазного прошарку суспільства відбувається зміна моральних норм, поворот від визначених для кожного рангу формальностей до розмовних форм раціональної тактовної людини. Замість підлабузництва важливою стає сердечність, закостенілий етикет замінюється тактовною поведінкою. Форми ввічливості також зазнають суттєвих змін, адже звільняються від рабського використання конвенційних форм і характеризуються легкістю та природністю поведінки. Фальшивому блиску придворних церемоній протистоїть демократизація ввічливості, простота та відкритість. Важливими стають прагнення врахувати власні інтереси, самостійність, відповідальність та особисту свободу, автономність і рівноправність. У другій половині XVIII ст. формується також думка про моральну вищість буржуазії над дворянським світом [127, с. 41–43; 199, с. 48–49, 53, 62–63].

Епоха Ваймарської класики (1789–1810) припадає на період між двома революціями 1789 та 1830 року та характеризується початком індустріалізації, звільненням селян, поступовим наданням прав і свобод ремісникам, виникненням «вільних» підприємців та фабрикантів, пролетаризацією щоразу

ширших прошарків населення, а відтак формуванням модерного динамічного суспільства. Наполеонівські війни роздули першу велику хвилю національного обурення і разом з визвольними рухами сприяли виникненню національно спрямованої літератури [115, с. 185–186], що досягла свого апогею у творчості Й. В. Гете та Ф. Шиллера.

Відтак, у драмі «Егмонт» (1788) віддзеркалено ідеї Й. В. Гете про створення молоді громадянської держави, що бореться за національне визволення та єдність [216, с. 49]. Головною темою «Іфігенії в Тавриді» (1787) є теологічний аспект Орестового гріха та критичне ставлення Іфігенії до богів, що безпосередньо пов'язано з релігійною ситуацією доби Просвітництва та її церковним і моральним дискурсом [189, с. 11]. У драмі «Торквато Тассо» (1790) Й. В. Гете зображає конфлікт буржуазного митця свого часу на прикладі однойменного італійського ренесансного поета [115, с. 196]. У «Фауст. Частина 1» (1808) драматург удосконалює та ускладнює образ середньовічного вченого алхіміка XVI ст., наділивши його палким прагненням до всеосяжного пізнання світу [116, с. 14]. Упродовж Ваймарських років Ф. Шиллер працює над великими драматичними творами, пов'язаними з історичними подіями: у «Валленштайні» (1798/99) показано боротьбу й поразку великого індивідуаліста зі системою [185, с. 61]; у «Марії Стюарт» (1800) порушено питання свободи монарха [185, с. 70]; у драмі «Вільгельм Телль» (1804) звучить заклик до національного визволення та до боротьби проти тиранії, що актуально для тогочасної Німеччині.

З естетичного погляду продовжуються тенденції епохи Просвітництва, росте значення рівноправності, щирості та простоти, а також викристалізовується ідеал борця за національні й особисті права та свободи. Велике значення відіграє також ідеал краси, що в уявленнях Й. В. Гете та Ф. Шиллера є невід'ємною частиною кожної людини та полягає у внутрішній

цілісності чуттєвого і духовного, зовнішнього та внутрішнього, поєднанні душі із зовнішнім світом, єдності розуму та почуттів.

Між класикою, романтикою та якобінізмом (1810–1820). У цьому перехідному періоді аналізуємо драми Г. ф. Кляйста, у творчості якого літературознавці побачили тенденції, що випередили його час. Наприклад, розбитий глечик з однойменної драми автора є симптомом «крихкої побудови світу», ознакою глибокого розриву несвідомого та свідомого у внутрішньому світі людини тощо [191, с. 103]. Використовуючи тогочасні романтичні, казкові та тривіально-драматичні мотиви, а також власні, прогресивні погляди на життя, Г. ф. Кляйст створює «Кетхен з Гайльбронна, або Випробування вогнем» (1810) [173, с. 81–82, 116]. У драмі «Принц Фрідріх Гомбурзький» (1821) відтворено сумніви автора щодо дієздатності пруської держави, а форма драми (симетрично-дзеркальні рамки зі сну, ночі та казки, відсутність чіткої причинно-наслідкової послідовності розгортання дії) підтверджує славу Кляйста як прогресивного письменника [157, с. 21].

Таким чином в естетиці творів Г. ф. Кляйста віддзеркалено «безпомилковість несвідомого», хиткий характер сучасної людини, що на шляху до пізнання повинна «пройти через безмежність», щоб заново здобути втрачену природню грацію та самоідентифікацію [157, с. 21–22].

Епоха Бідермасру (1815–1848). У тогочасній Німеччині відбуваються глибокі політичні та соціальні зміни, виникають різноманітні партії, розвивається капіталізм, набуває щоразу більшого суспільного значення буржуазія, загострюються протиріччя між стрімкою промисловою революцією та буржуазно-політичною емансипацією, що досягають кульмінації у революціях 1848–1849 рр. [115, с. 241–243].

У німецькій літературі драматурги відображають тодішній стан суспільства та заперечують буржуазно-реалістичні волелюбні ідеали попередньої епохи, наприклад, у літературній сатири «Жарт, сатира, іронія та

дещо серйозніше» (1827) К. Д. Граббе спародійовано світ цінностей, відкинуто будь-які претензії на ідеалістичне сприйняття світу [220, с. 295]; у драмі Г. Бюхнера «Смерть Дантона» (1835) показано занепад людини, її залежність від обставин, нездатність індивідуума вплинути на історичний процес [208, с. 55–57]; «Войцек» (1836/37) Г. Бюхнера є зразком прогресивних тенденцій у мистецтві, відображенням радикального реалістичного бачення світу [175, с. 97]. Натомість Ф. Геббель в «Марії Магдалені» (1843) продовжує ідеалістичні принципи класиків [115, с. 291–292], відтворює ієрархію моральних цінностей на основі мотиву клятви, прагне показати, що навіть в обмеженому колі людей може відбутися пагубно-нищівна трагедія [192, с. 170–176].

Драми представників Віденського народного театру, що теж є предметом нашого розгляду, втілюють бажання австрійських міщан втекти від реальності епохи Меттерніха, в якій панують політичні репресії, заборона зібрань та тиск поліцейської держави на простих громадян [149, с. XII–XIII]. Відтак комедія «Король Альп та ворог людей» (1828) Ф. Раймунда показує втручання духів у людське життя, дуалізм світу духів та людей, присутня тут і соціальна критика [149, с. XXXIV–XXXV]. А «Талісман» (1843) Й. Нестроя – класичний приклад сатиричного фарсу [174, с. 23], що переслідує дві цілі: показує «душевні обмеження та самообмани» та роль конвенцій як маски самообману для окремої особи та цілого суспільства [174, с. 40].

В естетиці драм цього періоду зникають конфлікти через стану нерівність, розвивається буржуазна ввічливість, якій властиве відображення не тільки суспільних, але й сімейних цінностей. Норми ввічливості більше не зорієнтовані на придворний етикет та дворянство як вищий прошарок суспільства, а на буржуазію та її сімейні проблеми. Такій увічливості притаманний раціональний, обдуманий характер [127, с. 44].

Літературний модернізм (1890–1918). Після 1848 р. у Німеччині починається стрімкий промисловий ріст, багатшає та окультурюється буржуазія [115, с. 338]. О. ф. Бісмарк створює Німецьку імперію (1871), що зумовлює проникнення у майже всі культурні сфери чітко вираженого націоналізму [115, с. 306–307; 128, с. 82–85].

В Австрії на зламі століть (1890–1910 рр.) під впливом З. Фрейда та його «Тлумачення сну» (1900) виникає «Віденський модернізм» – літературна течія, що виражає відмову суспільства від колишніх духовних орієнтирів і традиційної соціально-культурної системи цінностей. [115, с. 358]. Психологія З. Фрейда впливає на творчість А. Шніцлера, який у «Хороводі» (1903) традиційний сюжет середньовічного танцю мертвих перетворює на неймовірно сучасну для тодішнього читача драму [148, с. 164–168]; у «Забавках» (1896) продовжує буржуазну трагедію часів Просвітництва [148, с. 134]; а в «Професорі Бернарді» (1912) висвітлює становище євреїв на початку ХХ ст. та проблему корупції серед тогочасних віденських політиків. Психологія З. Фрейда відіграє вагомий роль і для Г. ф. Гофманстала, який у драмі «Дурень і Смерть» (1893) показує глядачеві необхідність проживати життя, а не дистанціюватися від світу [148, с. 288–289]; в екзистенційній драмі «Важкий характер» через міжлюдські взаємини розкрито «таємницю світу», вказано на щось вище і невимовне [177, с. 266].

Антинатуралістична драма Ф. Ведекінда «Пробудження весни» (1891) через символіку весни знаменує вихід з напівсвідомого, демонструє акт усвідомлення, а конфлікт між підлітковими інстинктами та панівною мораллю отримує новий смисл – необхідність суспільного та мистецького оновлення [222, с. 11]. Сатира експресіоністичної буржуазної комедії «Сноб» (1914) К. Штернгайма спрямована на відображення комічності контрастів [169, с. 63]. У дусі натуралістичних традицій пише свої соціальні драми Г. Гауптманн, наприклад, у трагікомедії «Пацюки» (1911) показує становище найнижчих

класів, прагне викликати до них симпатію, затаврувати вчинену їм несправедливість й у такий спосіб висловити протест проти наявного соціально-економічного порядку [111, с. 49].

У культурно-естетичному аспекті важливою суспільною темою знову стає станова нерівність, у драматичні твори проникають холод, омана та сум [148, с. 166], невірність та нещирість, протиріччя між фальшивою видимістю та справжнім обличчям персонажів [169, с. 63]. Норми ввічливості знову набувають конвенційних, формальних рис. Етикет та ритуалізованість пронизують практично всі сфери тогочасного суспільного устрою [127, с. 45].

Епоха Ваймарської республіки (1918–1933) виникає внаслідок поразки Німеччини в Першій світовій війні, приходу до влади нових демократичних сил. За 15 років свого існування Ваймарська республіка переживає численні проблеми, інфляцію, світову економічну кризу, ріст безробіття тощо. Як наслідок, відбувається занепад демократії та прихід до влади націонал-соціалістів у 1933 р. [115, с. 391].

У літературному плані цей період характеризується швидкою зміною напрямків та моди – експресіонізм, дадаїзм, соціальний реалізм тощо [115, с. 392–393]. Наприклад, О. ф. Горват – реаліст, критик тогочасного суспільства та епохи [133, с. 11] – пише «народні» драми «Оповідки Віденського лісу» (1931) та «Казимир і Кароліна» (1932), в яких відображає захоплення австрійців народними великонімецькими ідеями [133, с. 53], змальовує буржуазію як вищий соціальний стан та показує представників пролетаріату, які прагнуть піднятися сходинками соціальної драбини [133, с. 133–134]. У п'єсі Г. Гауптманна «Перед заходом сонця» (1932) найгострішої критики зазнає німецька судово-правова система та лицемірне духовенство [111, с. 63, 137]. У «Тригрошовій опері» (1931) Б. Брехта віддзеркалено ідеологічні погляди автора – симпатію до догматичних позицій марксизму та

намір «краще презентувати героя як буржуа під маскою розбійника, ніж розбійника з буржуазними нахилами» [214, с. 280].

Цей перехідний період характеризується відмовою від традиційних цінностей і норм, зростанням значення формального, а не природного та щирого, гострою критикою тогочасного суспільного життя [127, с. 45]. У драмах цієї доби знову постає питання станової нерівності, драматурги тематизують також і проблему гендерної нерівності та соціального статусу жінки.

Післявоєнний період (1945–1981 рр.) характеризується хаосом та відсутністю орієнтирів, що виникають внаслідок краху фашистської Німеччини та її ідеологічної пропаганди [115, с. 483–484]. Так само й німецьку літературу роздирають протиріччя [115, с. 485–488], виникає епічний театр Б. Брехта, головним завданням якого є критика суспільства та зміна людської поведінки. У «Житті Галілея» (1955) ця проблематика отримує театральне висвітлення: через відкриття італійського астронома не тільки земля починає рухатися, але й усе суспільство охоплює неспокій, буржуазія черпає соціальну силу з його фізики, а держава готується до самозахисту [195, с. 125–126]. Центральною тематикою драми «Матінка Кураж і її діти» (1949) є Тридцятирічна війна та бажання людей нажитися її коштом [155, с. 163].

Дух критичного гуманізму та морального ригоризму притаманний у 50-х роках швейцарським драматургам М. Фрішу та Ф. Дюрренматту, що торкаються проблематики індивідуальної та колективної загрози [115, с. 610]. Відтак фабулу драми «Бідерман і палії» (1958) М. Фріша можна трактувати в контексті націонал-соціалістичної Німеччини, хоч їй притаманна необмежена часова актуальність [162, с. 72–73], а центральним мотивом драми Ф. Дюрренматта «Відвідини старої дами» (1955) є поняття справедливості [231, с. 7].

У 60-х роках німецькі драматурги намагаються у політичних драмах не тільки відобразити дійсність, але й змінити її [115, с. 615]. Наприклад, у драмі П. Вайса «Переслідування і вбивство Жана-Поля Марата, представлене акторською трупкою госпіталю в Шарантоне під керівництвом пана де Сада» (1964) закладено соціалістичні погляди автора та критику американської війни у В'єтнамі [115, с. 619].

70-ті роки проходять під гаслом деполітизації літератури, що свідчить про відмову від соціальних інституцій, недовіру до партій та соціальну ієрархію [115, с. 642]. Наприклад, у комедії Т. Бернгарда «Сила звички» (1974) персонажі, їхня мова, цирк, класична музика, тиранія Карібальді та бунт його безіменних підлеглих зображено як карикатуру на автентичні феномени, особистості та процеси [212, с. 145]. Між рядками п'єси П. Гакса «Розмова в домі подружжя Штайн про відсутнього пана фон Гете» (1976) постає образ виняткової людини, націленої на високі вчинки, що в конфлікті з реаліями політики та суспільства усвідомлює шлях до продуктивного самозречення [145, с. 227]. У постдраматичній драмі Б. Штрауса «Великий і малий» (1978) показано дух втомленого споживацького суспільства зі зруйнованими мріями та порожніми розмовами [163, с. 21]. Постдраматичною є також і революційно-історична драма Г. Мюллера «Доручення» (1979) [163].

У культурно-естетичному аспекті відбувається відхід від конвенційних норм увічливості та демократизація усіх царин тогочасного життя. Гострою є моральна й соціальна критика, у драмах відтворено важливі теми ХХ ст.: відчуження людини та її страждання [115, с. 666].

Суспільно-історичні події кожної епохи значною мірою впливають на формування ментальності, естетичних смаків, морально-духовних цінностей, етнокультурних норм спілкування в німецькомовному просторі. Як наслідок, упродовж ХVIII–ХХ ст. відбувається еволюція норм увічливості, що

відображається в компліментах. Ці зміни розглянуто на основі аналізу тематично-сміслових, функціональних особливостей компліменту та реакції на комплімент, впливу екстралінгвальних чинників на висловлення компліментів, типів реалізації прямих та непрямих компліментів.

3.2. Еволюція комунікативних інтенцій мовця та їхнє відображення у функціях компліментів

Комунікативні інтенції мовців зазнавали змін впродовж XVIII–XX ст.. Графічно динаміку цих змін відображено на рис. 3.1:

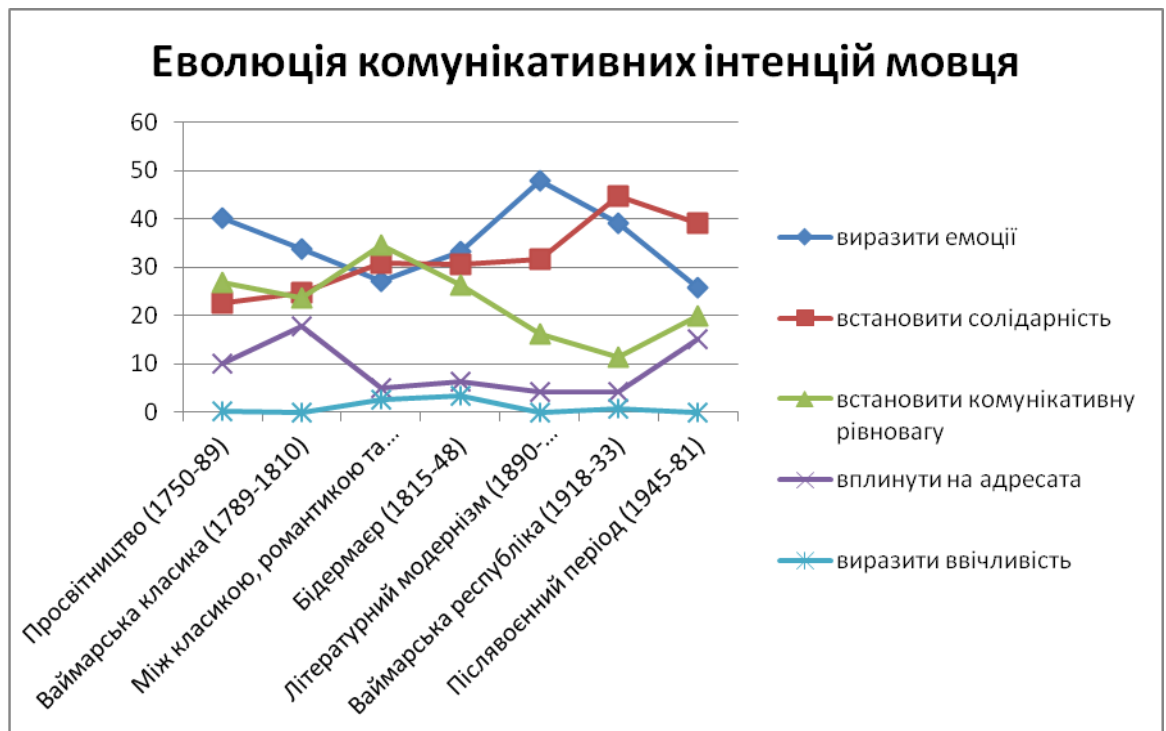

Рис. 3.1. Еволюція комунікативних інтенцій мовця

Вищеподана діаграма засвідчує, що розподіл головної комунікативної інтенції мовця – *виразити емоції* – є досить нерівномірним у діахронному розрізі. За кількісними показниками емоційність є найважливішою метою в епоху Просвітництва (40,3% (141 МАК)) та Літературного модернізму (47,9% (147 МАК)). У перехідну добу «Між класикою, романтикою та якобінізмом»

(27,2% (22 МАК)) та в Післявоєнний період (25,9% (53 МАК)) кількість таких компліментів значно зменшується.

У межах цієї найпоширенішої комунікативної інтенції комплімент виконує такі функції: *вияв захоплення, поваги та визнання, флірт чи зваблення та оспівчення в коханні*. Еволюцію цих функцій відображено на рис. 3.2.

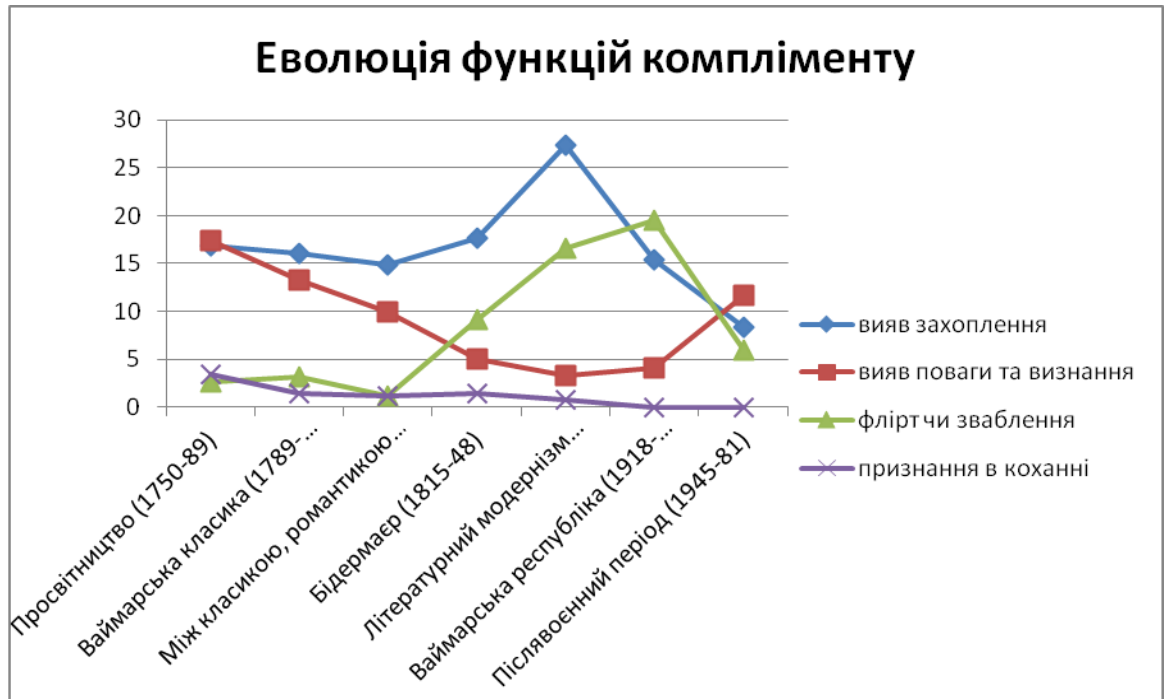

Рис. 3.2. Еволюція функцій компліменту

Кількість компліментів з функцією *поваги та визнання* протягом століть суттєво зменшується. Найважливішу роль такі компліменти відіграють в епоху Просвітництва ((17,4 %) (46 МАК)), проте їхня кількість різко падає аж до епохи Літературного модернізму, де виявлено 3,3% прикладів (10 МАК) і знову набирає ваги в Післявоєнний період (11,7% (24 МАК)). Таку важливу роль компліменту для вираження *поваги та визнання* пояснюємо суспільно-моральними нормами того часу, що відображають драми. Скажімо, у реалістичній драмі «Мінна фон Барнгельм» центральним є протиставлення внутрішньої моралі та поняття суспільної честі: якщо Мінна та Вернер діють згідно зі своїми внутрішніми моральними принципами, то Телльгайм переживає особистісний конфлікт [194, с. 73–74]. У фіналі драми

висвітлено просвітницьку ідею – щастя не в титулах і не в багатстві, а в особистій гідності людини. Поняття честі та моралі, а відтак і повага до людини (майора фон Тельгайма), що володіє цими чеснотами, втілено в компліментах:

(121) «DIE DAME Eben den würdigen Mann, mit welchem ich die Ehre habe zu sprechen. Sie kennen mich nicht mehr? Ich bin die Witwe Ihres ehemaligen Stabsrittmeisters –

V. TELLHEIM Um des Himmels willen, gnädige Frau! Welche Veränderung! →» [264, с. 18].

У Післявоєнному періоді вирішальну роль відіграє не так повага, як визнання щодо здобутків адресата компліменту. Наприклад, драма Б. Штрауса «Великий і малий» (1978), у якій показано капіталістичне суспільство та владу грошей [105, с. 77], містить сцену з туристичною групою, якій фотограф показує власні твори. Хоча цих людей і роздирають задрість, жадоба, користолюбство, бажання наживи, сліпий ентузіазм та кожен виступає проти всіх, проте вони все ж таки віддають належне здобуткам фотографа і раз за разом повторюють:

(122) «DICKE FRAU Gute Fotos. Lebendig.

12. Foto: Mann, der sich mit Öl das Gesicht wäscht» [279, с. 692].

Аналіз фактичного матеріалу показав, що кількість компліментів із функцією *освідчення в коханні* протягом XVIII–XX ст. зменшується. Якщо в епосі Просвітництва їх вживають у 3,4% випадків (12 МАК), то в останніх двох епохах не виявлено жодного такого компліменту. Приміром, у драмі Ф. Шиллера «Підступність і кохання» Фердинанд, що втілює просвітницькі ідеї у віру та силу народу, бачить у сім'ї Міллера моральну гармонію, відсутню в дворянському середовищі, обмеженому феодальними законами та умовами. Комплімент зі зазначеною функцією стосується Луїзи –

відважної, морально чистої дівчини, що усвідомлює неможливість подолання станового конфлікту:

(123) «FERDINAND Ich fürchte nichts – nichts – als die Grenzen deiner Liebe. Laß auch Hindernisse wie Gebirge zwischen uns treten, ich will sie für Treppen nehmen und drüber hin in Louisens Arme fliegen. Die Stürme des widrigen Schicksals sollen meine Empfindung emporblasen, Gefahren werden meine Luise nur reizender machen. – Also nichts mehr von Furcht, meine Liebe. Ich selbst – ich will über dir wachen, wie der Zauberdrach über unterirdischem Golde – Mir vertraue dich! Du brauchst keinen Engel mehr – Ich will mich zwischen dich und das Schicksal werfen – empfangen für dich jede Wunde – auffassen für dich jeden Tropfen aus dem Becher der Freude – dir ihn bringen in der Schale der Liebe. *sie zärtlich umfassend* An diesem Arm soll meine Louise durchs Leben hüpfen, schöner, als er dich von sich ließ, soll der Himmel dich wieder haben, und mit Verwunderung eingestehn, daß nur die Liebe die letzte Hand an die Seelen legte –

LOUISE *drückt ihn von sich, in großer Bewegung*: Nichts mehr! Ich bitte dich, schweig! – Wüßtest du – Laß mich – du weißt nicht, daß deine Hoffnungen mein Herz, wie Furien, anfallen. *will fort*» [271, с. 165–166].

Чисельне збільшення кількості компліментів виявлено в двох групах, а саме: *вияв захоплення* та *флірт чи зваблення*. Компліменти з функцією *вияв захоплення* найуживаніші в період Літературного модернізму (27,4% (84 МАК)), проте вже в наступні епохи їхня кількість різко падає – 15,4% (19 МАК) у період Ваймарської республіки та 8,3% (17 МАК) у Післявоєнний період. Найбільшу кількість аналізованих МА з цією функцією містить комедія Г. ф. Гофмансталя «Важкий характер», де головним персонажем є Ганс Карл – той, що з важким характером. У його постаті втілено проблематику людського буття: радикальна людська криза й негативне ставлення до всього суспільства [177, с. 248–249]. І хоча Ганс Карл є

фігурою, з якої мали б сміятися, проте на нього дивляться із захопленням, як на рідкісного представника людського буття [177, с. 251]:

(124) «STANI Das bewundere ich ja so an dir: du redest wenig, bist so zerstreut und wirkst so stark. Deswegen find ich auch ganz natürlich, worüber sich so viele Leut den Mund zerreißen: daß du im Herrenhaus seit anderthalb Jahren deinen Sitz eingenommen hast, aber nie das Wort ergreifst. Vollkommen in der Ordnung ist das für einen Herrn wie du bist! Ein solcher Herr spricht eben durch seine Person! Oh, ich studier dich. In ein paar Jahren hab ich das. Jetzt hab ich noch zuviel Passion in mir. Du gehst nie auf die Sache aus und hast so gar keine Suada, das ist gerade das Elegante an dir. Jeder andere wäre in dieser Situation ihr Liebhaber geworden.

HANS KARL *mit einem nur in den Augen merklichen Lächeln*: Glaubst du?» [257, с. 53].

Функція компліменту зі значенням *флірту чи зваблення* також має неабияке значення в період Літературного модернізму (16,6% (51 МАК)) і досягає свого кількісного піку в епоху Ваймарської республіки (19,5% (24 МАК)). Гіпотетично компліменти з цією функцією мали б становити найголовнішу та найвживанішу групу, проте матеріал показує цілком протилежну ситуацію в перших трьох епохах. Поодинокі випадки зазначених компліментів виражено не прямо експліцитно, а через непрямий імпліцитний тип реалізації. Наприклад, в «Іфігенії в Тавриді» Й. В. Гете цар Тоас намагається схилити Іфігенію до шлюбу, тому фліртує з нею:

(125) «THOAS Was auch der Rat der Götter mit dir sei,
 Und was sie deinem Haus'und dir gedenken;
So fehlt es doch, seitdem du bei uns wohnst
Und eines frommen Gastes Recht genießest,
An Segen nicht, der mir von oben kommt.
Ich möchte schwer zu überreden sein,

Daß ich an dir ein schuldvoll Haupt beschütze.

IPHIGENIE Dir bringt die Wohltat Segen, nicht der Gast» [249, с. 111].

В епоху Бідермаєру видозмінюється тональність компліментів з такою функцією, оскільки змінюється соціальний статус співрозмовників:

(126) «DANTON Fräulein Rosalie ist ein restaurierter Torso, woran nur die Hüften und Füße antik sind. Sie ist eine Magnetnadel, was der Pol Kopf abstößt, zieht der Pol Fuß an, die Mitte ist ein Äquator, wo jeder eine Sublimattaufe nötig hat, der zum Erstenmal die Linie passiert.

LACROIX Zwei barmherzige Schwestern, jede dient in einem Spital d.h. in ihrem eignen Körper.

ROSALIE Schämen Sie sich, unsere Ohren rot zu machen!

ADELAIDE Sie sollten mehr Lebensart haben» [243, с. 567].

Незначний відсоток компліментів з функцією флірту пояснюємо тим, що в драмах епохи Просвітництва та Ваймарської класики здебільшого оспівують ідеали та чесноти людини, поширені у вищих прошарках суспільства. Скажімо, Іфігенія з однойменної драми Й. В. Гете зображена як успішна впевнена доброзичлива жінка з високими моральними цінностями та прагненням до чистоти [189, с. 8], тобто драматург подав той ідеал гуманності, який утверджував як найвищу моральну основу життя. У творі показано самоствердження жінки на фоні вимог людей та богів, прагнення не допустити порушення її свободи, бажання автономії, тобто в її уста вкладено просвітницькі ідеали [189, с. 25–26]. Оскільки головна дійова особа відкидає звичне життя – шлюб, материнство, турботу про чоловіка, що не притаманне ні для давніх греків, ні для епохи Просвітництва, вона є радше волелюбним аутсайдером, аніж типовою жінкою [189, с. 93–94]. Отже, не дивно, що звабити таку особу через компліменти фактично неможливо.

Друга за частотністю комунікативна інтенція мовця – **встановити солідарність**. Сюди належать дві функції компліменту – *вияв солідарності*

чи симпатії та початок розмови / привітання / встановлення контакту. Як показує рис. 3.1, кількість компліментів з метою встановлення солідарності протягом XVIII–XX ст. поступово зростала, досягнувши найвищої точки в добу Ваймарської республіки (44,7% (55 МАК)). Наприклад, у п'єсі Г. Гауптманна «Перед заходом сонця» радник Ганефельдт встановлює через комплімент контакт між Інкен, її матір'ю та своєю донькою:

(127) «JUSTIZRAT HANEFELDT zu Paula Clothilde: Ich darf Ihnen diese Kleine vorstellen: Inken Peters, die ein ordentliches und fleißiges Mädchen ist! Greift alles mutig an, was ihr vor die Finger kommt. Und hier ihre ehrenwerte Frau Mutter.

PAULA CLOTHILDE Es heißt eben: Friß, Vogel, oder stirb! Wer heut wählerisch sein will, geht vor die Hunde» [254, с. 420].

Бажання мовця **встановити комунікативну рівновагу** найчастіше виражено в компліментах епохи «Між класикою, романтикою та яacobінізмом» (34,6% (28 МАК)), проте опісля роль компліментів з функціями пом'якшення критики, полегшення висловлення прохань, як виявів удачності, пом'якшення відмови, як елемент вибачення та пом'якшення образи суттєво зменшується аж до 11,4% (14 МАК) в період Ваймарської республіки. Драма Г.ф. Кляйста «Розбитий глечик» за жанром є комедією, у якій автор майстерно замасковує трагічне підгрунття, що не перешкоджає глядачам співпереживати разом з дійовими особами та сміятися над їхньою грою [191, с. 109–110]. Наслідком поєднання трагічного та комічного є нижченаведений комплімент як елемент вибачення, що спрямований на досягнення комунікативної рівноваги:

(128) «PUPRECHT Ei, Evchen!
 Wie hab' ich heute schändlich dich beleidigt!
 Ei Gott's Blitz, alle Wetter; und wie gestern!

Ein, du mein goldnes Mädchen, Herzens-Braut!

Wirst du dein Lebtag mir vergeben können?

EVE *wirft sich dem Gerichtsrat zu Füßen:*

Herr! Wenn ihr jetzt nicht helft, sind wir verloren!» [261, с. 84].

Намір мовця через комплімент **вплинути на адресата**, щоб підбадьорити його чи спонукати до певних дій найчастіше виявлено в компліментах доби Ваймарської класики (17,8% (62 МАК)) (див.: Рис. 3.1). Компліменти з цією функцією найуживаніші в драмах Ф. Шиллера «Валленштайн» та «Вільгельм Телль». До прикладу, основою для написання п'єси «Вільгельм Телль» є історична подія – об'єднання трьох кантонів у швейцарський союз у 1291 році для боротьби проти австрійського панування Габсбургів. В образі звичайного швейцарського лучника, що повстає проти насилля габсбурзьких намісників, втілена просвітницька ідея боротьби за волю, що стала особливо актуальною після Французької революції 1789 р. Через учинок однієї людини народ підіймає повстання за свободу Швейцарії. Саме тому в цьому творі виявлено 18 МАК, спрямованих на підбадьорення та спонукання адресата, наприклад:

(129) «STAUFFACHER [...] – Hast du auch wohl bedacht, was du mir rätst?

Die wilde Zwietracht und den Klang der Waffen

Rufst du in dieses friedgewohnte Tal –

Wir wagten es, ein schwaches Volk der Hirten,

In Kampf zu gehen mit dem Herrn der Welt? [...]

GERTRUD Ihr seid auch Männer, wissen eure Axt

Zu führen, und dem Mutigen hilft Gott!

STAUFFACHER O Weib! Ein furchtbar wütend Schrecknis ist

Der Krieg, die Herde schlägt er und den Hirten» [274, с. 480].

Аналіз комунікативних інтенцій мовця показав їхній нерівномірний розподіл у діахронному аспекті. Головна комунікативна інтенція мовця – *виразити емоції* – посідає чільне місце в епоху Просвітництва та в епоху Літературного модернізму, проте найменше виражається у Післявоєнний період. У межах цієї комунікативної інтенції досліджено діахронний розвиток найважливіших функцій компліменту, встановлено, що кількість компліментів з функціями *поваги та визнання та освідчення в коханні* протягом проаналізованого періоду суттєво зменшується, натомість частка компліментів із функціями *вияву захоплення та флірту чи зваблення* суттєво збільшується. Встановлено, що протягом 1750–1820 рр. компліменти з функцією *флірту чи зваблення* вживаються в поодиноких випадках, здебільшого через непрямий імпліцитний тип реалізації, адже ці твори оспівують вищі ідеали та чесноти людини, що не передбачає компліментів з метою флірту.

Протягом XVIII–XX ст. поступово збільшується кількість компліментів з метою *встановлення солідарності*. Бажання мовця *встановити комунікативну рівновагу* найпоширеніше в епоху «Між класикою, романтикою та яacobінізмом», а намагання *вплинути на адресата* найчастіше виражено в компліментах періоду Ваймарської класики.

3.3. Зміна тематично-сміслових особливостей компліментів упродовж століть

У тематичному аспекті виокремлюємо шість груп компліментів: внутрішньому світові, досягненням та вмінням, зовнішності, власності адресата, а також компліменти іншим особам та етикетні компліменти з відсутніми тематичними ознаками. На нижчеподаному графіку (див.: Рис. 3.3) показано зміну цих тематичних груп упродовж семи епох:

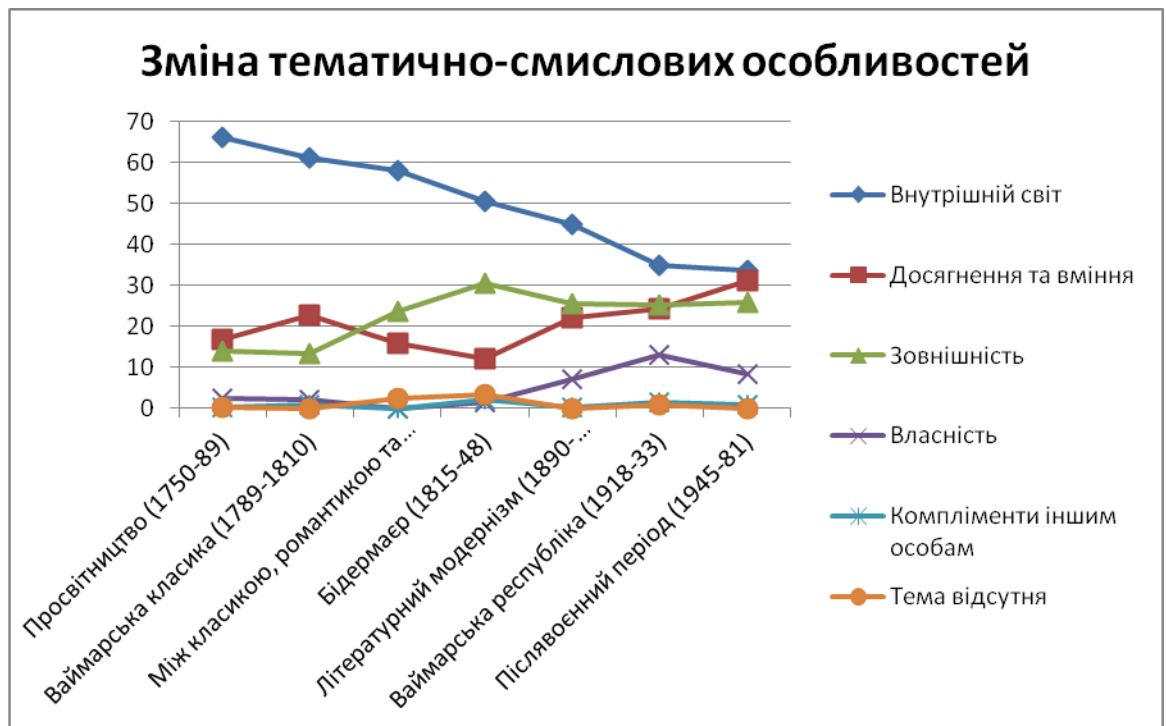

Рис. 3.3. Зміна тематично-сміслових особливостей

Протягом XVIII–XX ст. відбулися суттєві зміни в тематично-сміслових особливостях вживання компліментів. Найкраще ці зміни видно з найбільшої тематичної групи – **внутрішньому світу** адресата. Якщо в час Просвітництва (66,3% (232 МАК)) такі МА зі значним відривом випереджають усі інші семантичні групи, то в усі наступні епохи їхня кількість неухильно зменшується, досягнувши своєї найнижчої межі в Післявоєнний період (33,7% (69 МАК)).

Таке велике значення компліментів, висловлених внутрішньому світу в добу Просвітництва пояснюємо ідеалами цього періоду, що висвітлюють драматичні твори. Скажімо, в трагедії «Емілія Ґалотті» Г. Е. Лессінг не обмежується соціальним протестом, характерним для буржуазної трагедії, але й критикує абсолютизм, насильство держави над особистістю, засуджує соціальну сваволю [194, с. 102]. Хоча дія і відбувається в італійському князівстві, проте думки дійових осіб мають національне спрямування [216, с. 30]. Так само й в основу драми «Натан Мудрий» закладено думку про рівноправність релігій, оскільки фундаментом будь-якого теологічного вчення є

мораль, а догми історично змінювані [221, с. 60–62]. Твір демонструє, як стану та релігійну нерівність можна перебороти через духовні пута дружби, через усвідомлення братерства, що об'єднує людей [221, с. 86]. У «Розбійниках» присутні суспільно-політичні мотиви – незадоволеність молодого покоління міщан-інтелектуалів своїми життєвими умовами та панівною обмежувальною феодально-абсолютистською монархією. Повстання Карла пов'язано з об'єктивними тогочасними німецькими проблемами, що виникли як наслідок Тридцятирічної війни [154, с. 93]. У «Дон Карлосі» втілено велику ідею братерства народів, людської солідарності [216, с. 188] та просвітницьку прогресивну філософію [184, с. 20], що відображає постать маркіза де Поза. Саме тому цілком логічно, що компліменти цієї епохи спрямовані насамперед на возвеличення внутрішнього світу співрозмовника, а не на його зовнішність, власність чи досягнення.

Інші мотиви панують у творчості драматургів Післявоєнного періоду. Наприклад, у відомій драмі Б. Брехта «Матінка Кураж і її діти» не тільки показано негуманність війни та необхідність її раз і назавжди припинити, а продемонстровано її підґрунтя – бажання нажитися. Такий мотив цілком зрозумілий у тогочасних політично-історичних реаліях, позаяк іде тенденція до озброєння та розквіт торгівлі зброєю [155, с. 163]. У драмі «Бідерман і палії» висвітлено критику М. Фріша щодо буржуазного світу та його байдужості [162, с. 79], показано неймовірну несправедливість фабриканта, що звільняє вірного службовця та батька трьох дітей з хворою дружиною, а також відображено безпосередній взаємозв'язок між соціальною недієздатністю буржуазного суспільства та наявною небезпекою зруйнування планети атомною бомбою [162, с. 66–67]. А мотивом драми Ф. Дюрренматта «Відвідини старої дами» (1955) є продажність та корумпованість людини – купити можна все, бо кожен має свою ціну. У такий спосіб Ф. Дюрренматт показує тогочасні міжлюдські відносини, актуальні й до сьогодні [231, с. 30].

Отже, якщо порівнювати історико-культурні мотиви епохи Просвітництва та Післявоєнного періоду, то бачимо пряму взаємозалежність між тематикою компліментів та настроями тогочасного суспільства, що відображено в драматичних творах. Цілком зрозуміло й те, чому в Післявоєнний час настільки важливі **досягнення та вміння** адресата (31,2% (64 МАК)): якщо панівними ідеями є нажива, продажність, корумпованість, байдужість, несправедливість тощо, то найважливішим для такого способу життя є не внутрішній світ людини, а її здатність домагатися успіху чи набувати певних умінь, як, наприклад, у прямому експліцитному компліменті з п'єси Б. Штрауса «Великий і малий»:

(130) «LOTTE Schön. Sie spielen schön.

GITERRANSPIELER Wohnst du hier?» [279, с. 669].

Збільшення кількості компліментів спостерігаємо щодо **власності** адресата в останніх трьох епохах. Кількість аналізованих МА становить горішнє місце в епоху Ваймарської республіки (13% (16 МАК)), що спричинено ідеологічними настроями того часу. Наприклад, у п'єсі О. ф. Горвата «Казимир і Кароліна» центральною темою є взаємозв'язок між почуттями та матеріальними благами [133, с. 206], прагнення дрібних обивателів піднятися сходинками соціальної драбини, зневага до тих, хто перебуває на нижчому соціальному щаблі [133, с. 133–134]. Саме тому власність адресата раз за разом здобуває своє вираження в компліментах:

(131) «KASIMIR Das ist ein schönes Kabriolett dort. Akkurat so ein ähnliches bin ich auch einmal gefahren. Noch vorgestern.

RAUCH Darf man bitten, Gnädigste!» [259, с. 157].

Зовнішність найрідше тематизовано в компліментах Ваймарської класики (13,2% (46 МАК)), а найчастіше – в епоху Бідермаєру (30,5% (43 МАК)). Упродовж усього ХХ ст. кількість компліментів з цією тематикою приблизно однакова (~25%), що спричинено проблематикою драм періоду

Бідермаєру. Твори того часу втілюють бажання австрійських міщан утекти від політичних репресій («Король Альп та ворог людей» Ф. Раймунда та «Талісман» Й. Нестроя), сатирично змальовують тогочасні настрої (комедія «Жарт, сатира, іронія та дещо серйозніше» К. Д. Граббе), або ж у завуальованій формі відображають наявний суспільний стан (Г. Бюхнер «Смерть Дантона»). Наприклад, у Бюхнеровій драмі «Смерть Дантона» сюжетом обрано кризу Французької революції, коли великі цілі – свобода, рівність та братерство – не досягли своєї мети, натомість популярність здобуває Робесп'єрова програма деспотизму проти тиранії, гарантована гільйотиною [208, с. 39]. У цьому творі Дантон зображений не тільки як політик, а і як людина, що прагне особистої волі, сумнівається в цілях революції, згадує злочини, вчинені в її ім'я, розуміє безвладність людини в історичному процесі [208, с. 40–42] і намагається забути в обіймах жінок, яким робить численні компліменти:

(132) «DANTON Warum kann ich deine Schönheit nicht ganz in mich fassen, sie nicht ganz umschließen?

MARION Danton, deine Lippen haben Augen» [243, с. 566];

(133) «DANTON [...] Du hast dunkle Augen und lockiges Haar und einen feinen Teint und sagst immer zu mir: lieb Georg. Aber *er deutet ihr auf Stirn und Augen* da da, was liegt hinter dem? [...]

EINE DAME Was haben Sie nur mit Ihren Fingern vor?» [243, с. 551].

Дві останні тематичні групи – **компліменти іншим особам** та **етикетні компліменти** представлені низькою кількістю компліментів (0,8% (12 МАК) та 0,6% (9 МАК) відповідно), тому не досліджуємо їхній діахронний розвиток.

Аналіз фактичного матеріалу також засвідчив, що тематика твору зумовлює частотність вживання компліментів, адже якщо темою драми є війни, битви та конфлікти, то мовлення дійових осіб не багате на компліменти. А якщо лейтмотивом твору є любовна лінія, компліменти вживаються набагато частіше. У ході дослідження встановлено, що суспільно-історичні реалії

впливають на висловлення компліментів: в епоху Просвітництва панують ідеали честі, гідності, справедливості, благородності тощо, тому є багато компліментів щодо внутрішнього світу. У Післявоєнний період переважають настрої бездуховності, наживи, безкарності та аморальності, тому компліменти внутрішньому світові заступають компліменти зовнішності, досягненням, вмінням та власності адресата.

3.4. Реакція на комплімент у діахронному розрізі

Реакцію на комплімент розглядаємо як невід’ємний елемент комплексного аналізу компліментів, тому простежуємо його розвиток упродовж XVIII–XX ст.. Графічно ці зміни відображено на рис. 3.4:

Рис. 3.4. Реакція на комплімент у діахронії

На нашу думку, **відсутність реакції** є радше особливістю драматичних творів, а не вербальним чи позавербальним відображенням наслідків МА. Тому детально не розглядаємо цю групу, а аналізуємо три головні реакції на компліменти – позитивну, негативну та гібридну.

Рис. 3.4 показує, що впродовж усього проаналізованого періоду на компліменти реагують найчастіше **негативно**, що передусім засвідчує

ілюстративний матеріал епохи Просвітництва (63,7% (223 МАК)) та Літературного модернізму (62,2% (191 МАК)). Якщо в добу Просвітництва таку кількість негативних реакцій пояснюємо тогочасним пануванням високих морально-духовних ідеалів, серед яких чільне місце має скромність, що не дозволяє адресатові приймати компліменти, то в епоху Літературного модернізму, на зламі ХІХ–ХХ ст., ці ідеали вже не є визначальними в суспільстві. Адже типовим мотивом Віденського модерну, представленим у скандальній драмі А. Шніцлера «Хоровод» є розпад цінностей та відсутність життєвих орієнтирів [148, с. 168–169]. Історичним тлом для комедії «Сноб» К. Штернгайма є розвиток капіталістичного суспільства, в якому сильнішає економічна конкуренція і зростають суспільні конфлікти між соціальними станами.

Відтак можна було б припустити, що позитивна реакція повинна якщо не змістити переважну кількість негативних реакцій на комплімент, то суттєво знизити їхню кількість. Проте аналіз реакцій на аналізований МА в епоху Літературного модернізму показує, що внутрішньо-моральні цінності важливі як для вищих, аристократичних кіл, так і для міщан та пролетаріату. Скажімо, у драмі Ф. Ведекінда «Пробудження весни» мотив оживлення природи поєднаний з народженням інстинктів, розквітанням краси, пристрасним пошуком нових життєвих цілей [222, с. 8]. У Шніцлерових «Забавках» незначний життєвий епізод набуває по-справжньому трагічного кінця і перетворює буденну аферу на велику трагічну любовну історію [148, с. 129–130]. Компліменти Крістіні тематизують її багатий внутрішній світ, а реакція – цілковите ігнорування всього сказаного – засвідчує скромність дівчини:

(134) «KATHARINA Ich hab's gar nicht glauben wollen, wie mir's der Binder erzählt hat. Der hat Sie nämlich gesehen... Geh', hab' ich ihm gesagt, du wirst dich verschaut haben. Das Fräulein Christin', die ist keine Person, die mit eleganten jungen Herren am Abend spazierengeht, und wenn schon, so wird's doch so gescheit

sein und nicht grad in unserer Gassen! Na, sagt er, kannst sie ja selber fragen! Und, sagt er, ein Wunder ist's ja nicht – zu uns kommt sie gar nimmermehr; aber dafür läuft sie in einer Tour mit der Schlager Mizi herum, ist das eine Gesellschaft für ein anständiges junges Mädels? – Die Männer sind ja so ordinär, Fräul'n Christin'! – Und dem Franz hat er's natürlich auch gleich erzählen müssen, aber der ist schön böse worden – und für die Fräul'n Christin' legt er die Hand ins Feuer, und wer was über sie sagt, der hat's mit ihm zu tun. Und wie Sie so für's Häusliche sind, und wie lieb Sie alleweil mit der alten Fräul'n Tant' gewesen sind – Gott schenk' ihr die ewige Ruh' – und wie bescheiden und wie eingezogen als Sie leben und so weiter ... *Pause* Vielleicht kommen S' doch mit zur Musik?

CHRISTINE Nein ...» [275, с. 40–41].

Тяглість традицій попередніх епох та звернення до одухотворення краси та моральної досконалості зумовлюють бажання адресата виявляти свою скромність, а тому й відхиляти, а не приймати компліменти. Відповідно, кількість **позитивних реакцій** в епоху Літературного модернізму зменшується до 14% (43 МАК) та йде до низхідної позиції в Післявоєнному періоді, становлячи 11,7% (27 МАК). Проте відзначаємо, що в останній епосі активнішими та самовпевненішими стають жінки-адресати. Наприклад, у драмі Б. Штрауса «Великий і малий» головним персонажем є Лотта, що спершу перебуває у напівпритомному стані на межі своїх фантазій, проте врешті-решт віднаходить сили почати життя заново та усвідомлює смисл свого існування. Аналіз компліментарної поведінки цієї жінки показує її незалежність та впевненість у власних силах – вона ані не боїться сама висловлювати компліменти, ані приймати їх, наприклад:

(135) «ANLAGE Deine Zeichnungen sind aber schön.

LOTTE Ja» [279, с. 704];

(136) «ANLAGE In der Schule warst du die Nummer Eins im Werken.

LOTTE Ich bin geschickt in den Händen.

ANLAGE Ja. Sehr» [279, с. 704].

Така реакція на сказане зовсім нетипова для жінок у попередні епохи, наприклад, Емілія Галотті в однойменній драмі Г. Е. Лессінга навіть на непрямий імпліцитний комплімент свого нареченого не наважується відреагувати позитивно, а повністю заперечує його:

(137) «CLAUDIA Sie wollen sie doch nicht so, Herr Graf, – so wie sie da ist, zum Altare führen?

APPIANI. Wahrlich, das werd' ich nun erst gewahr. – Wer kann Sie sehen, Emilia, und auch auf Ihren Putz achten? – Und warum nicht so, so wie sie da ist?

EMILIA Nein, mein lieber Graf, nicht so; nicht ganz so. Aber auch nicht viel prächtiger; nicht viel. – Husch, husch, und ich bin fertig! – Nichts, gar nichts von dem Geschmeide, dem letzten Geschenke Ihrer verschwenderischen Großmut! Nichts, gar nichts, was sich nur zu solchem Geschmeide schickte! – Ich könnte ihm gram sein, diesem Geschmeide, wenn es nicht von Ihnen wäre. – Denn dreimal hat mir von ihm geträumet» [263, с. 139].

Фактичний матеріал підтвердив думку деяких науковців [41, с. 129], що особливо жінки мають проблеми з прийняттям компліменту. Відтак лише розгляд цього МА в історичному аспекті дозволяє з'ясувати, чи жінки не вміють правильно реагувати на комплімент, чи їхній суспільний статус заперечує саму можливість вербальної позитивної реакції.

Ще одним варіантом реакції на комплімент є гібридна реакція. Як показує графік (див.: Рис. 3.4), така реакція є типовою для чоловіків та жінок у всіх епох і коливається між 2,5% (2 МАК) в добу «Між класикою, романтикою та яacobінізмом» та 13,8% (17 МАК) в роки Ваймарської республіки. Наприклад, у драмі Г. Гауптманна «Перед заходом сонця» радник Клаузен відхиляє непрямий імпліцитний комплімент свого друга, зміщуючи акцент на інших видатних діячів:

(138) «PROFESSOR GEIGER Der Bürgermeister hat wirklich recht, man würde auf einen Gelehrten schießen, wenn man nicht wüßte, daß hier der Gründer und Leiter eines großen Geschäftsbetriebs zu Hause ist.

GEHEIMRAT CLAUSEN Es hat Männer gegeben, die beides vereinigt haben. Schliemann und Grote waren zugleich große Kaufleute. – Ich habe leider nichts aufzuweisen» [254, с. 424].

Підсумовуючи, відзначаємо, що хоча оптимальним вирішенням проблеми сприйняття компліментів було б погодження з ними, проте матеріал дисертаційної роботи показав, що протягом XVIII–XX ст. реакція на аналізований МА залишається насамперед негативною. Гібридну реакцію адресати застосовують у всіх епохах, адже таким чином можна в непрямий спосіб прийняти комплімент і, водночас, показати власну скромність – рису, важливу для співрозмовників протягом усіх століть.

3.5. Динаміка впливу екстралінгвальних чинників на висловлення компліментів

Належність співрозмовників до певної соціальної верстви відіграє велику роль у драматичних творах XVIII–XX ст. Наприклад, у драмі «Підступність і кохання» Ф. Шиллера зображена трагедія двох закоханих, що виникає як наслідок станової нерівності між людьми. У драмі «Кетхен з Гайльбронна, або Випробування вогнем» Г. ф. Кляйста граф фон Штраль не бачить Кетхен в ролі своєї дружини, поки вони не стають рівноправними [173, с. 117]. Так само і в експресіоністичній буржуазній комедії «Сноб» (1914) К. Штернгейма чітко виписано належність дійових осіб до певних прошарків суспільства і таким чином показано класове зростання цілеспрямованого кар'єриста Крістіана Маске – спершу він стає генеральним директором, тоді за допомогою грошей позбувається коханої, своїх батьків і врешті одружується з донькою графа [169, с. 59–60].

Саме тому важливо дослідити, як змінювався статус співрозмовників під час висловлення компліментів упродовж століть. Результат аналізу фактичного матеріалу відображено на рис. 3.5:

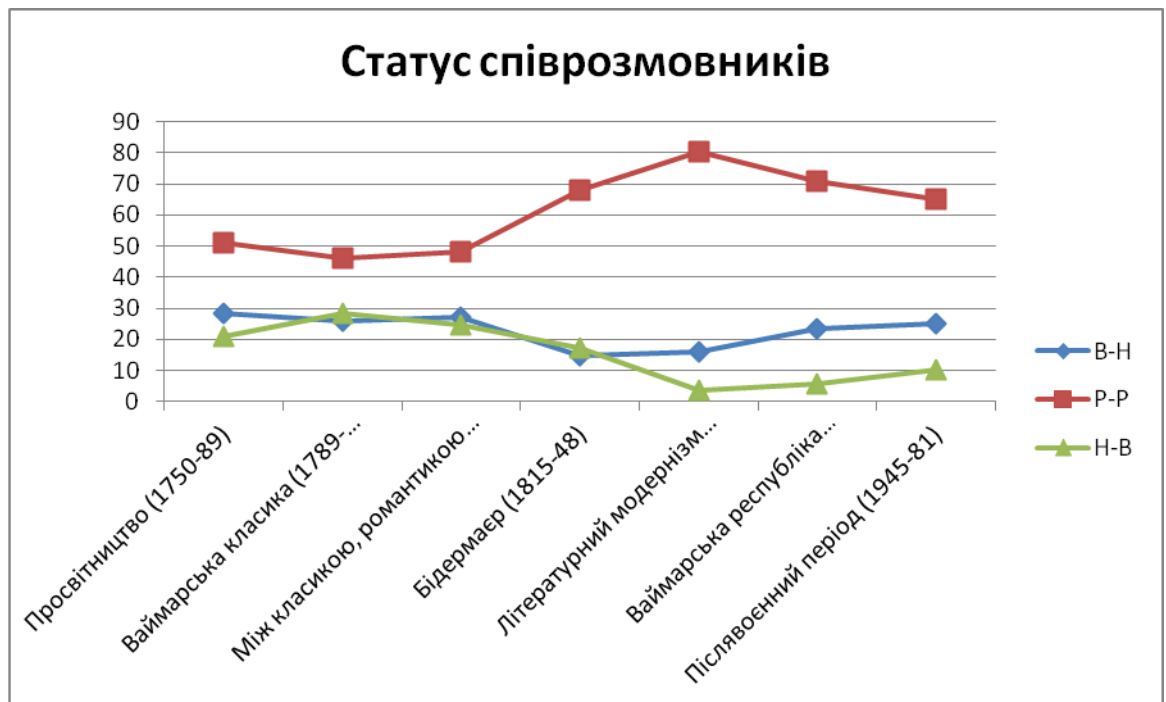

Рис. 3.5. Статус співрозмовників

У перші три епохи (1750–1820 рр.) приблизно половину компліментів висловлюють нерівноправним за статусом адресатам. Потім ситуація різко змінюється і кількість компліментів між рівними за статусом співрозмовниками стрімко зростає, досягнувши свого апогею в епоху Літературного модернізму (80,5% (247 МАК)). Наприклад, 49 з 66 прикладів у драмі «Хоровод» А. Шніцлера засвідчують такий тип компліменту:

(139) «DER JUNGE HERR *steht vor ihr, schüttelt den Kopf.*

DIE JUNGE FRAU Was haben Sie?

DER JUNGE HERR So schön waren Sie noch nie.

DIE JUNGE FRAU Wieso?

DER JUNGE HERR Allein... allein mit Ihnen – Emma – *Er läßt sich neben ihrem Fauteuil nieder, auf ein Knie, nimmt ihre beiden Hände und bedeckt sie mit Küssen*» [277, с. 84].

У ХХ ст. кількість компліментів між рівними за статусом співрозмовниками знову зменшується до 64,9% (133 МАК) у Післявоєнному періоді, адже серед драм цієї епохи переважають твори з чіткими статусними ролями персонажів, наприклад, «Сила звички» Т. Бернгарда. Протагоністи цієї комедії йдуть за низхідними позиціями: на чолі стоїть Карібальді, за ним – жонглер, приборкувач звірів, жартівник, а покірно-слухняна внучка стоїть на найнижчому щаблі ієрархічної драбини [212, с. 117]. Рангова нерівність стає очевидною вже навіть зі самого називання персонажів – тільки Карібальді має ім'я, інші чоловіки названі відповідно до їхніх професій, а внучка як найнижчий член суспільної системи має вже тільки значення як носій родинних зв'язків [212, с. 118], наприклад:

(140) «CARIBALDI [...] Und die Zähne

Zeig her

Enkelin macht den Mund auf und zeigt die Zähne

Gute Zähne

das wichtigste [...]» [239, с. 586].

У дисертаційному дослідженні визначено динаміку впливу статусу мовця на його комунікативну інтенцію (див.: Додатки Б–Д). Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що, починаючи з епохи Бідермаєру, мовці здебільшого *виражають емоції та встановлюють солідарність* стосовно рівних за статусом адресатів, проте в часи Ваймарської класики переважає (у 50% випадків (59 МАК)) вираження емоцій саме щодо вищих за статусом співрозмовників, а в період «Між класикою, романтикою та яacobінізмом» домінує бажання мовця солідаризуватися з нижчим за статусом адресатом (у 48% випадків (12 МАК)) (детал. див.: Додатки Б–В).

Прагнення мовця *встановити комунікативну рівновагу та вплинути на адресата* стосовно рівних за статусом співрозмовників пронизує всі аналізовані періоди. Лише в час Ваймарської республіки мовець досягає

комунікативної рівноваги здебільшого щодо нижчого за статусом адресата (50% (7 МАК)) (див.: Додатки Г–Д). Виявлені в драмах компліменти представлені найменшою кількістю прикладів (див.: Додаток В), коли йдеться про намір мовця *встановити солідарність* з вищим за статусом співрозмовником. Епоха Бідермаєру практично не дає ілюстративного матеріалу, коли розглядаємо *вплив на вищого за статусом адресата* (див.: Додаток Д).

Ще одним позамовним чинником, що впливає на висловлення компліментів є **стать співрозмовників**. Результат аналізу відображено на рис. 3.6:

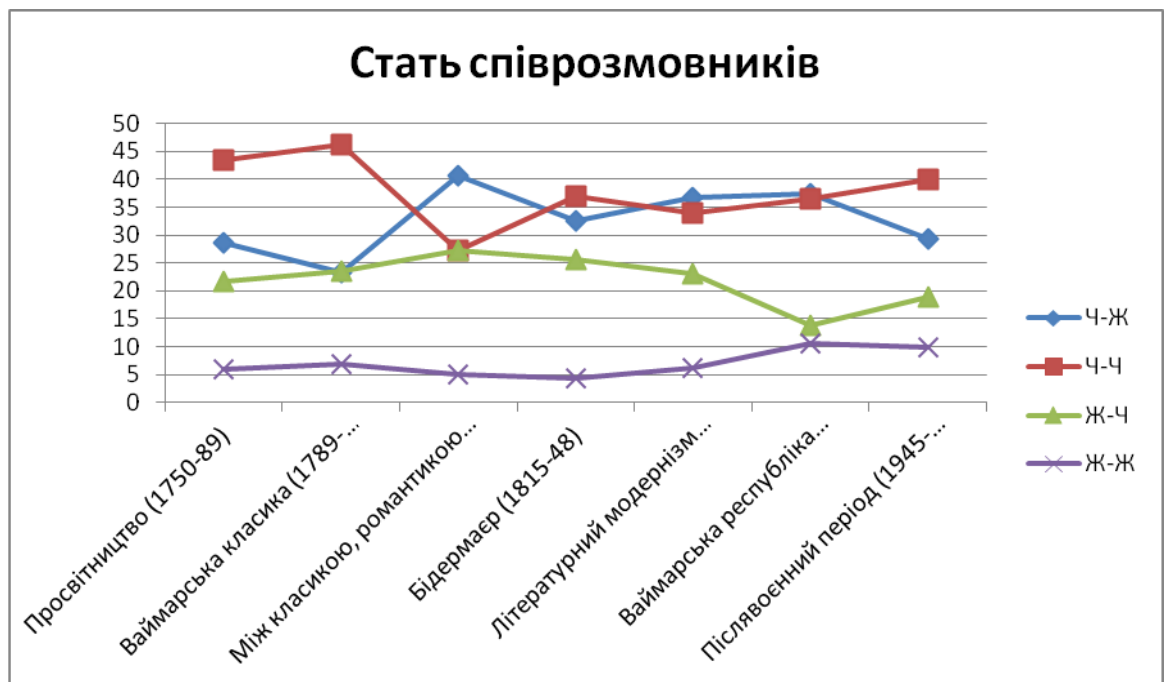

Рис. 3.6. Стать співрозмовників

Дисертаційний матеріал засвідчує, що компліменти в гендерній парі Ч–Ч (46,3% (161 МАК)) передусім характерні для епохи Ваймарської класики. Найчастіше – це компліменти внутрішньому світові (62,7% (101 МАК)) та досягненням чи вмінням (31% (50 МАК)), у яких домінують такі функції: *вияв поваги* (23% (37 МАК)), *підбадьорення та стимул* (19,9% (32 МАК)) та *вияв симпатії* (18% (29 МАК)). Щодо гендерного аспекту, то компліменти жінкам представлені у цьому періоді найменшою кількістю прикладів (30,2%

(105 МАК)), адже проаналізовано твори насамперед з сильними чоловічими персонажами – «Еґмонт» та «Торквато Тассо» Й. В. Гете, «Валленштайн» і «Вільгельм Телль» Ф. Шиллера. Натомість у драмі Ф. Шиллера «Марії Стюарт» в однойменному персонажі втілено ідеал тогочасної жінки, що своїм коханням та красою має ошчасливити чоловіка, її зацікавлення повинні обмежуватися домашніми справами. Також і Єлизавета показана як людина, що не здатна правити монархією: вона заперечує свою жіночу природу та не може й кроку зробити без радників-чоловіків [211, с. 10–12]. Краса Марії пов'язана і з її пасивною роллю: впродовж усієї дії драми головна дійова особа перебуває в полоні чоловіка і безперестанно від нього залежить. Звільнитися вона може тільки через смерть [211, с. 104], у якій втілений ідеал свободи – вона повинна вмерти, але як вільна людина, свідомо та з гідністю [185, с. 74–75].

У наступну добу – «Між класикою, романтикою та яacobінізмом» – кількість компліментів жінкам суттєво збільшується (45,6% (37 МАК)), адже на сцену виходить відважна й активна особистість – Кетхен з Гайльбронна з однойменної драми Г. ф. Кляйста. Саме тому жінкам у цьому періоді мовці висловлюють фактично однакову кількість компліментів як щодо їхньої *зовнішності* (46 % (17 МАК)), так і щодо їхнього *внутрішнього світу* (43,2% (16 МАК)), а компліменти виражають *симпатію* (24,3% (9 МАК)) або *захоплення* (19% (7 МАК)). Аналогічно й в епоху Літературного модернізму кількість компліментів, які мовці висловлюють жінкам (43% (132 МАК)) є досить великою, адже жінки часто виступають рушійною, активною силою, як, наприклад, Гелена в комедії «Важкий характер» Г. ф. Гофманстала. Вона втілює величну, безкомпромісну людську постать [177, с. 254], є душевно вищою за Ганса Карла, якого схиляє до одруження [177, с. 264]. Ганс також захоплюється як її зовнішністю, так і рисами характеру, що теж типово для компліментів цього періоду, адже більшість з них виражають *захоплення*

(35,6% (47 МАК)) або *симпатію* (25% (33 МАК)), стосуються *зовнішності* (46,2% (61 МАК)) та *внутрішнього світу* (37,9% (50 МАК)) жінки:

(141) «HANS KARL Alles an Ihnen ist besonders und schön. Ihnen kann ja gar nichts geschehen. Heiraten Sie wen immer, heiraten Sie den Neuhoff, nein den Neuhoff, wenn sich's vermeiden laßt, lieber nicht, aber den ersten besten frischen Menschen, einen Menschen wie meinen Neffen Stani, ja, wirklich Helene, heiraten Sie den Stani, er möchte so gern, und Ihnen kann ja gar nichts passieren. Sie sind ja unzerstörbar, das steht ja deutlich in Ihrem Gesicht geschrieben. Ich bin immer fasziniert von einem wirklich schönen Gesicht – aber das Ihre –

HELENE Ich möchte nicht, daß Sie so mit mir reden, Graf Bühl» [257, с. 105–106].

Драми Післявоєнного періоду знову насичені компліментами, які висловлюють чоловікам (59,3% (121 МАК)) на противагу 39,1% (80 МАК)) жінкам. Така тенденція спричинена великою кількістю сильних чоловічих персонажів у текстах цієї епохи. До прикладу, у «Житті Галілея» Б. Брехта цілком другорядну роль відіграє донька Галілея, безмовним є єдиний жіночий персонаж драми П. Вайса «Переслідування і вбивство Жана-Поля Марата», безіменною є внучка Карібальді в драмі Т. Бернгарда «Сила звички», а Шарлотті фон Штайн у п'єсі «Розмова в домі подружжя Штайн про відсутнього пана фон Гете» П. Гакса відведена роль жертви, що мусить захищатися від зазіхань мужчин: свого чоловіка, придворних та й самого Й. В. Гете [145, с. 220–221].

У Післявоєнному періоді жінкам висловлюють компліменти насамперед щоб *виявити симпатію* (40% (32 МАК)), *пофліртувати* (15% (12 МАК)) та *підбадьорити* (13,7% (11 МАК)). Стосовно чоловіків (60% (121 МАК)) мовець через комплімент насамперед *виявляє симпатію* (23,1% (28 МАК)) та *пом'якшує критику* (23,1% (28 МАК)), для мовця також важливо засвідчити свою *повагу та визнання* (18,2% (22 МАК)), *підбадьорити й*

стимулювати адресата до дій (16,5% (20 МАК)). Тогочасні компліменти до жінок у тематично-смісловому аспекті стосуються *зовнішності* (53,7% (43 МАК)) та *досягнень чи вмінь* (21,3% (17 МАК)). До чоловіків адресовано позитивну оцінку щодо їхнього *внутрішнього світу* (41,3% (50 МАК)) та *досягнень чи вмінь* (39% (47 МАК)).

Відзначаємо також поступову тенденцію до збільшення кількості компліментів, які жінки роблять жінкам (див.: Рис. 3.6). Епоха Ваймарської республіки є лідером з компліментів у цій гендерній парі. Кількісно це 10,6% (13 МАК), з яких 38,5% (5 МАК) мовець висловлює *внутрішньому світові* та 30,8% (4 МАК) *зовнішності* адресата з метою *встановлення солідарності* 61,5% (8 МАК).

Таким чином, аналіз позамовних чинників показав, що статус та стать співрозмовників впливають на висловлення компліментів, їхні тематично-сміслові характеристики та функціонування. Виявлено, що половина компліментів періоду 1750–1820 рр. – це взаємини між рівноправними за статусом адресатами, у середині XIX ст. ці МА за кількістю стрімко зростають, проте знову зменшуються у XX ст. Починаючи з доби Бідермаєру, мовці здебільшого *виражають емоції* та *встановлюють солідарність* стосовно рівних за статусом адресатів. Для усіх епох не притаманно бажання мовця встановити солідарність з вищим за статусом співрозмовником (матеріал показує незначну кількість прикладів), а прагнення *вплинути на* вищого за статусом *адресата*, починаючи з часу Бідермаєру, фактично відсутнє в аналізованих драмах.

Епоха Ваймарської класики (за гендерним аспектом) є показовою щодо кількості компліментів *внутрішньому світові*, *досягненням чи вмінням* чоловіків, що в проаналізованих драмах слугують для *вияву поваги, симпатії* та *підбадьорення*. Наступні періоди – «Між класикою, романтикою та яacobінізмом» та Літературний модернізм – засвідчують, що кількість

компліментів жінкам суттєво збільшується, оскільки вони часто виступають рушійною, активною силою. У період Просвітництва та Ваймарської класики понад усе цінується *внутрішній світ* жінки, в усіх інших епохах – *зовнішність*. Такі компліменти здебільшого виконують функції *симпатії* та *захоплення* і лише в ХХ ст. переважають компліменти з функцією *флірту чи зваблення*. Спостерігаємо повільну тенденцію до збільшення чисельності компліментів у гендерній парі Ж–Ж. Упродовж усіх епох компліменти стосуються насамперед *внутрішнього світу, досягнень та вмінь* чоловіків. Функція *підбадьорення та стимулу* щодо чоловіків важлива в ХVІІІ ст. Кількість МА з функцією *вияву симпатії* стабільно велика протягом усіх століть.

3.6. Реалізація прямих та непрямих компліментів у діахронії

Упродовж досліджуваних семи епох частотність уживання прямих та непрямих компліментів та типи реалізації їхніх експліцитних та імпліцитних смислів зазнає суттєвих змін. Графічно це відображено на рис. 3.7.

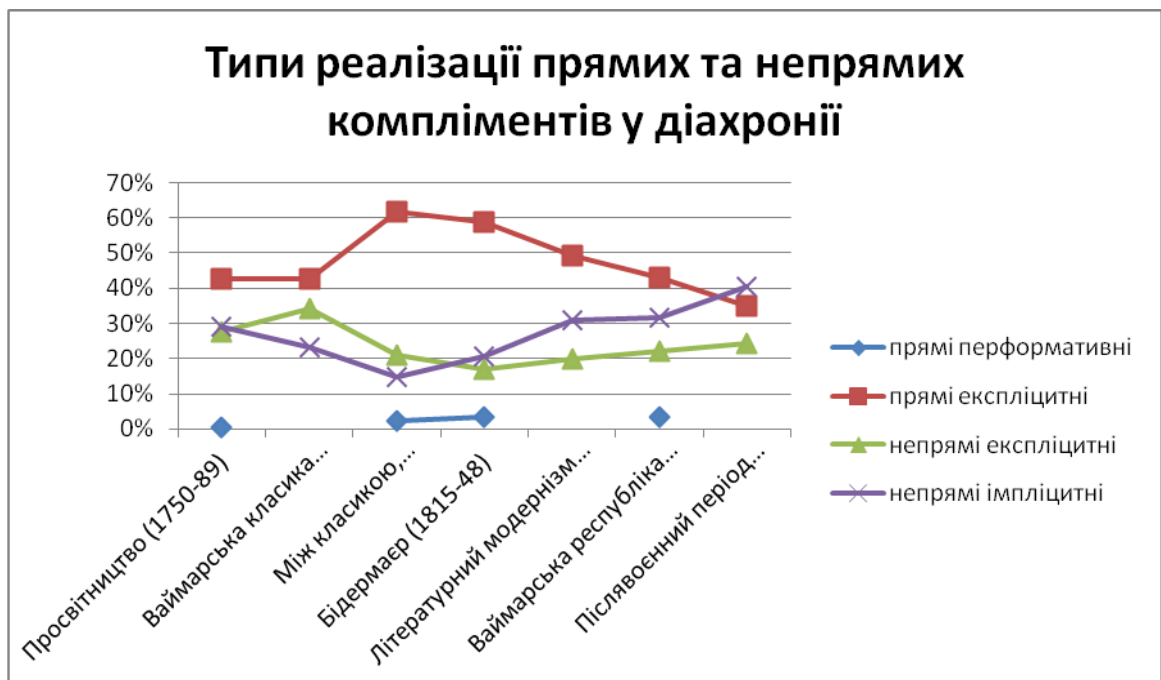

Рис. 3.7. Типи реалізації прямих та непрямих компліментів у діахронії

Прямі перформативні компліменти трапляються в поодиноких випадках тільки в чотирьох епохах: Просвітництва (0,57%) (2 МАК), «Між класикою, романтикою та яacobінізмом» (2,47%) (2 МАК), Бідермаєру (3,55%) (5 МАК) та Ваймарської республіки (3,25%) (4 МАК). Головною та незмінною функцією аналізованих МА є *вияв увічливості* (69,2%) (9 МАК). Найчастіше прямі перформативні компліменти висловлюють чоловіки у спілкуванні одні з одними (77%) (10 МАК), як, наприклад, у міщанській трагедії Ф. Шиллера «Підступність і кохання». В основу цієї драми покладений конфлікт класового суспільства та соціальна і політична нерівність, що добре відображено в нижченаведеному фрагменті тексту:

(142) «MILLER *kommt ihm näher, herzhafter: Teutsch und verständlich. Halten zu Gnaden. Ewr Exzellenz schalten und walten im Land. Das ist meine Stube. Mein devotestes Kompliment, wenn ich dermaleins ein pro memoria bringe, aber den ungehobelten Gast werf ich zur Tür hinaus – Halten zu Gnaden.*

PRÄSIDENT *vor Wut blaß: Was? – Was ist das? tritt ihm näher*» [271, с. 198].

Періоди Просвітництва та Ваймарської класики фактично чисельно однакові щодо виявлення *прямих експліцитних* компліментів – 43% (149 і 148 МАК відповідно). У відсотковому співвідношенні найбільшу кількість прикладів містить перехідна епоха «Між класикою, романтикою та яacobінізмом» (62% (50 МАК)). Такі компліменти поширені також в часи Бідермаєру – 59% (83 МАК). Наприклад, у комедії «Король Альп та ворог людей» Ф. Раймунда бачимо такий тип компліменту в розмові двох закоханих:

(143) «MALCHEN *Ach, Falten habe ich, lieber August, viele tausend Falten. Ich muß entsetzlich aussehen. Sieh mich nur nicht an!*

AUGUST *Was fällt dir ein! Du bist so schön, als du es immer warst.*

MALCHEN *Schön wär ich? Gewiß? Und hätte keine Falte, keine einzige?*

AUGUST *Gewiß nicht*» [268, с. 311].

У наступних трьох періодах кількість *прямих експліцитних* компліментів зменшується аж до 35% (72 МАК) у Післявоєнний період. Протилежною є ситуація з *непрямими імпліцитними* компліментами, що в епоху «Між класикою, романтикою та якобінізмом» представлені найменшою кількістю прикладів (15% (12 МАК)), а в Післявоєнний період – найбільшою (40% (83 МАК)). *Непрямі експліцитні* компліменти найуживаніші в епоху Ваймарської класики – 34% (119 МАК), наприклад, «Еґмонт» Й. В. Гете містить компліментарний фрагмент, в якому мовець висловлює комплімент у формі підрядного означального речення, що є типовою лексико-синтаксичною конструкцією для таких аналізованих МА:

(144) «CLÄRCHEN [...] *Sie umarmt ihn und sieht ihn an: Sag mir! Sage! ich begreife nicht! Bist du Egmont? Der Graf Egmont? Der große Egmont, der so viel Aufsehn macht, von dem in den Zeitungen steht, an dem die Provinzen hängen.*

EGMONT Nein Clärchen das bin ich nicht» [247, с. 57–58].

На висловлення прямих та непрямих компліментів впливають гендерні характеристики співрозмовників, наприклад, у гетерогенній парі Ж–Ч спостерігаємо тенденцію до зниження кількості непрямих експліцитних компліментів, що коливається від 8,6% (30 МАК) в епоху Ваймарської класики до 1,6% (2 МАК) в часи Ваймарської республіки. Кількість непрямих імпліцитних компліментів є доволі сталою і складає приблизно 4% прикладів у більшості періодів та досягає свого піку в час Літературного модернізму (9,4% (29 МАК)). Зауважмо, що лише для цього хронологічного відтинку характерна однакова кількість як прямих експліцитних, так і непрямих імпліцитних прикладів. Епоха «Між класикою, романтикою та якобінізмом» представлена найбільшою відсотковою кількістю прямих експліцитних компліментів (19% (15 МАК)) (див.: Рис. 3.8):

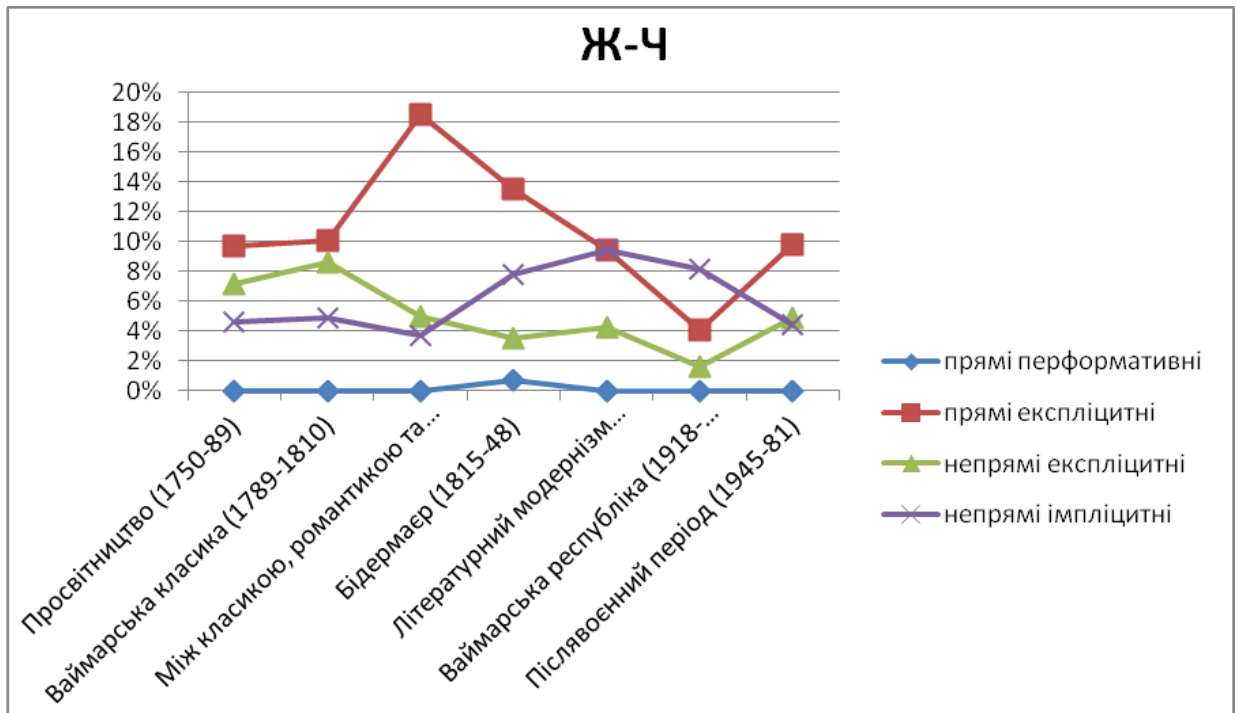

Рис. 3.8. Висловлення компліментів у гетерогенній парі Ж–Ч

Тенденцію щодо висловлення прямих експліцитних компліментів у гендерній парі Ж–Ч порушує період «Між класикою, романтикою та якобінізмом», де Кетхен з Гайльбронна з однойменної драми Г. ф. Кляйста діє активно, винахідливо, відважно і суверенно та не боїться кинути виклик суспільству. У драмі піддано сумніву пригноблений статус жінки, висвітлено переваги сильної особистості, що переймає чоловічі риси [173, с. 105–106]. Інший персонаж драми – граф – показаний з м'якої сентиментальної сторони: почувши про напад, він не готується до оборони, не захищає Кетхен, а дозволяє їй кинутися в охопленій полум'ям замок (зрештою, він не здатний переступити і через станові обмеження) [173, с. 106–107]. Водночас Кетхен притаманні риси, типові для ідеалу жінки на межі XVIII–XIX ст.: вірність, самовідданість, поступливість, шанобливість [173, с. 118], що виявляється у звертанні до графа:

(145) «GRAF VOM STRAHL Was! Nicht? Du hätt'st die Augen auf?
KÄTHCHEN Groß auf, so weit ich kann, mein bester Herr;

Ich sehe dich ja, wie du zu Pferde sitztest.

GRAF VOM STRAHL So! – Auf dem Fuchs – nicht?» [260, с. 172].

Для гендерної пари жінка – жінці (Ж–Ж) (Додаток Е) кількість непрямих імпліцитних компліментів є відносно сталою і коливається між 0,7% (1 МАК) в епосі Бідермаєру та 2,9% (6 МАК) у Післявоєнному періоді. Непрямі експліцитні компліменти повністю відсутні в часи «Між класикою, романтикою та якобінізмом» та становлять 2,6% (4 МАК) в добу Просвітництва. Найпродуктивнішою під час висловлення прямих експліцитних компліментів є епоха Ваймарської республіки (8,1% (10 МАК)), адже центральними персонажами цього періоду стають жінки. Приміром, у драмі «Оповідки Віденського лісу» О. ф. Горвата зображено Маріанну – суцільну жертву, яку руйнує власний самообман, авторитарна поведінка чоловіків у приватній сфері, що виникає через їхній консерватизм, егоїзм та дурість (характерні ознаки ментальності середнього класу). Батько виховував дівчину для шлюбу, інакше кажучи, нічого не навчив. Уже цей факт стає для неї фатальним, адже її єдиним джерелом прибутку є тіло [133, с. 179]. Таким чином, у драмі відображено, як у 30-х роках ХХ ст. у контексті соціально-економічних змін вперше посправжньому задумалися над суперечностями, що виникають унаслідок традиційних уявлень про міщанське подружжя та створення сім'ї [133, с. 205]. Прикладом є прямий експліцитний комплімент з розмови Маріанни, її тітки та епатажної Валері:

(146) «ZWEITE TANTE *hilft Marianne beim Aufstehen: Ein so zartes Frauerl.* – Haben wir denn doch ein Pfand?

VALERIE Leider! Schluß. Aus!» [258, с. 34].

Неоднорідним є розподіл непрямих компліментів для гендерної пари Ч–Ч (див.: Рис. 3.9):

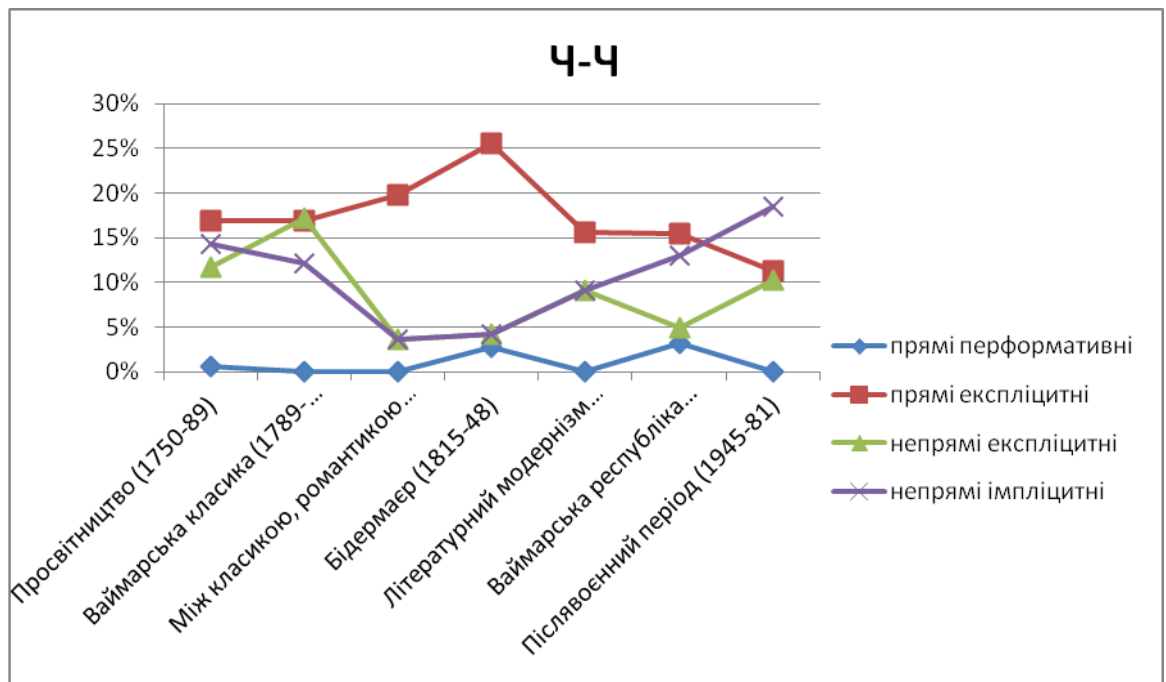

Рис. 3.9. Висловлення компліментів у гомогенній парі Ч-Ч

Упродовж кількох епох непрямі експліцитні та імпліцитні компліменти відображені однаковим відсотковим і кількісним співвідношенням прикладів: «Між класикою, романтикою та якобінізмом» (3,7% (по 3 МАК)); Бідермаєр (4,3% (по 6 МАК)); Літературний модернізм (9,1% (по 28 МАК)). В епосі Ваймарської республіки різниця між непрямими імпліцитними та непрямими експліцитними вже суттєвіша – 13% (16 МАК) та 4,9% (6 МАК) відповідно. Прямі експліцитні компліменти найпродуктивніші в епоху Бідермаєру (25,5% (36 МАК)), оскільки з розвитком капіталізму в суспільстві стає вагомою частка дрібної буржуазії, центральними персонажами драматичних творів стають чоловіки. Скажімо, соціально-історичним мотивом у драмі Г. Бюхнера «Войцек» є страждання бідних людей через нестерпну прогнилість панівного соціального порядку. Таке тло не сприяє «царству справедливості», тому смерть Войцека є всього лише фатумом, якого неможливо уникнути. Трагедія персонажа є наслідком його умов життя, панівної моралі, результатом думок тогочасної ідеології [175, с. 91–92]. Проте сам Войцек є маленькою людиною з великим серцем: саме через бідність показано багатство його великого і чистого

почуття. Його девізом є «все або нічого» [175, с. 94], а доброту Войцека підкреслено у прямих експліцитних компліментах інших персонажів:

(147) «HAUPTMANN Gut Woyzeck. Du bist ein guter Mensch, ein guter Mensch. Aber du denkst zu viel, das zehrt, du siehst immer so verhetzt aus. Der Diskurs hat mich ganz angegriffen. Geh' jetzt und renn nicht so; langsam, hübsch langsam die Straße hinunter» [244, с. 640].

У гендерній парі Ч–Ж (див.: Додаток Ж) найбільше прямих експліцитних компліментів є в епохи «Між класикою, романтикою та якобінізмом» (19,8% (16 МАК)), Бідермаєру (18,4% (26 МАК)) та Літературного модернізму (19,9% (61 МАК)). Однією з причин зниження кількості таких МА в часи Ваймарської республіки (15,4% (19 МАК)) та Післявоєнний період (7,3% (15 МАК)) є зміна самої драматичної форми: наприклад, політична драма П. Вайса «Переслідування і вбивство Жана-Поля Марата, представлене акторською трупкою госпіталю в Шарантоне під керівництвом пана де Сада» (1964) руйнує межі традиційної театральної сцени та буржуазного навчально-освітнього театру. Поряд з революційною тематикою відбувається також і еволюційний переворот драматичних форм, інсценізації та сценічної постановки [115, с. 619]. Скажімо, про красу єдиного жіночого персонажа драми Корде жодного разу не зроблено прямого експліцитного компліменту, зате виявлено 8 непрямих експліцитних МАК її зовнішності:

(148) «AUSRUFER [...] *zeigt auf Corday, die ihr Kleid zurechtstreicht und ihr Brusttuch befestigt*

Sie stammt aus Caen und ist von ländlichem Adel

Sie ist hübsch gekleidet und trägt modische Schuh

zeigt auf die Schuhe

und bindet sich gerade das Brusttuch zu

zeigt darauf

Sie ist nach unserer und der Geschichtsschreiber Meinung

eine in die Augen fallende Erscheinung

sie richtet sich auf [...]» [281, с. 271–272].

Непрямі експліцитні компліменти у гендерній парі Ч–Ж є об'єктом висловлювань в епохи «Між класикою, романтикою та якобінізмом» (12,3% (10 МАК)) та Ваймарської республіки (13% (16 МАК)). Непрямі імпліцитні МА домінують в добу Літературного модернізму (11,1% (34 МАК)) та в Післявоєнний період (14,1% (29 МАК)), що пояснюємо бажанням авторів вкласти в уста своїх персонажів додаткові імпліцитні смисли, якими пронизані не тільки компліменти, але й самі тексти. Приміром, драма Ф. Дюрренматта «Відвідини старої дами» написана в епоху економічного дива, але водночас і в той час, коли ще відчутні наслідки війни, а народ шукає винних у злочинах проти людства [231, с. 38]. Твір пронизують імпліцитні смисли, адже в образі гюлленських селян як співдіячів убивства Іля, Ф. Дюрренматт втілює жителів Німеччини як співучасників Гітлерового злочину [231, с. 40]. У нижче наведеному непрямому імпліцитному компліменті теж закладено імпліцитні смисли: Клер Цахасьян – не просто «дика кішечка», а людина, що не мириться з суспільними порядками та домагається справедливості, не лише «чарівна відьмочка», а владна особистість, що здатна підкорити своїй волі ціле містечко:

(149) «CLAIRE ZACHANASSIAN Nenne mich, wie du mich immer genannt hast.

ILL Mein Wildkätzchen.

CLAIRE ZACHANASSIAN *schnurrt wie eine alte Katze: Wie noch?*

ILL Mein Zauberhexchen.

CLAIRE ZACHANASSIAN Ich nannte dich: mein schwarzer Panther

Ill Der bin ich noch» [245, с. 380].

У тематичному аспекті *зовнішність* (див. Додаток II) стає предметом прямих експліцитних компліментів найчастіше в епоху Бідермаєру (17,7% (25 МАК)). Так само значною є частка прямих експліцитних компліментів у періоди «Між класикою, романтикою та якобінізмом» (16% (13 МАК)) та Літературного модернізму (14,7% (45 МАК)). Натомість у Післявоєнний час кількість прямих

експліцитних компліментів різко зменшується до 7,3% (15 МАК) і посідає аж третю позицію за типом реалізації компліментів після непрямих імпліцитних (10,7% (22 МАК)) та непрямих експліцитних (7,8% (16 МАК)).

Дані фактичного матеріалу відтворюють також зниження кількості прямих експліцитних компліментів *внутрішньому світові* (див.: Рис. 3.10).

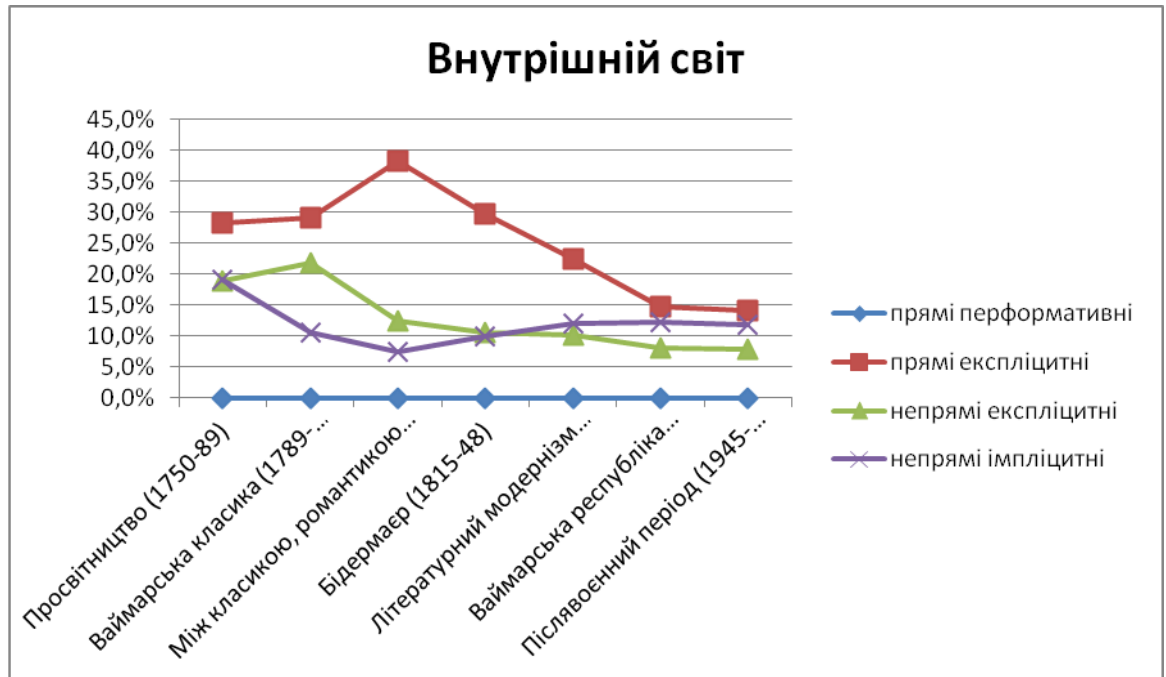

Рис. 3.10. Типи реалізації компліментів внутрішньому світові

Внутрішній світ співрозмовника є стрижневим для висловлення прямих експліцитних компліментів у перші чотири епохи: Просвітництво (28,3% (99 МАК)), Ваймарська класика (29% (101 МАК)), «Між класикою, романтикою та яacobінізмом» (38,3% (31 МАК)) та Бідермаєр (29,8% (42 МАК)). Від періоду Літературного модернізму (22,5% (69 МАК)) ця тематика різко втрачає вагу і досягає свого довшнього значення в Післявоєнний період (14,1% (29 МАК)). Таку ж тенденцію спостерігаємо і з непрямыми експліцитними компліментами, що є найбільш уживаними в часи Ваймарської класики (21,8% (76 МАК)) але зменшуються до 7,8% (16 МАК) у Післявоєнний період. Кількість непрямих імпліцитних компліментів в останні три епохи є стабільно вищою за кількість непрямих експліцитних компліментів: 12,1% (37 МАК) притаманний для Літературного модернізму, 12,2% (15 МАК) – для Ваймарської республіки та

11,7% (24 МАК) – для Післявоєнного періоду. Прикладом прямого експліцитного компліменту, яким Франц Моор виявляє своє захоплення внутрішньо-моральними цінностями коханої свого брата, виявлено в просвітницькій драмі Ф. Шиллера «Розбійники»:

(150) FRANZ Allerliebste Träumerin! wie sehr bewundere ich dein sanftes liebevolles Herz, ihr auf die Brust klopfend. Hier hier herrschte Karl wie ein Gott in seinem Tempel, Karl stand vor dir im Wachen, Karl regierte in deinen Träumen, die ganze Schöpfung schien dir nur in den einzigen zu zerfließen, den einzigen widerzustrahlen, den einzigen dir entgegen zu tönen.

AMALIA bewegt: Ja wahrhaftig, ich gesteh es. Euch Barbaren zum Trutz will ichs vor aller Welt gestehen – ich lieb ihn! [269, с. 43].

Цікавою є ситуація з МА щодо **досягнень та вмінь** адресата. Нижчеподаний графік (див.: Рис. 3.11) – єдиний, де непрямі імпліцитні компліменти у більшості епох за відсотковим співвідношенням переважають прямі експліцитні компліменти. Досягнувши свого найнижчого значення в часи Бідермаєру (2,8% (4 МАК)), їхня кількість з перемінним успіхом зростає до 17,1% (35 МАК) у Післявоєнний період.

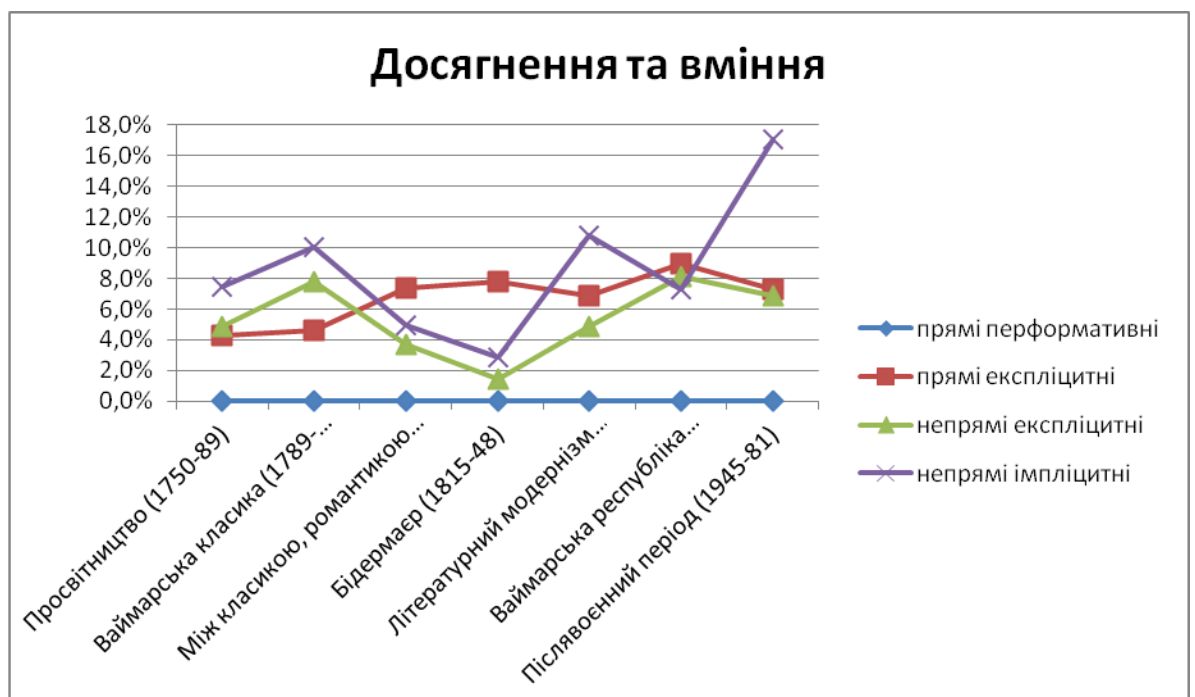

Рис. 3.11. Типи реалізації компліментів досягненням та вмінням

Таким чином встановлено, що компліменти досягненням та вмінням адресата здебільшого вербалізують у непрямій імпліцитній формі. Така тенденція досягає свого піку в Післявоєнний період, де, наприклад, у драмі Б. Брехта «Життя Галілея» є 11 непрямих імпліцитних МАК досягненням та вмінням адресата. Цей твір містить численні імпліцитні підтексти, адже поєднує прогресивний характер фізики Галілея з її впливом на розвиток філософської та суспільної думки та деструктивізм ядерної фізики за життя Б. Брехта з її військовим характером [195, с. 149]. Імпліцитним є також комплімент, через який Галілей виражає повагу щодо досягнень свого колишнього учня, а тепер колеги й однодумця Андреа:

(151) «GALILEI Andrea, Fulganzio, holt den Messingspiegel und den Schirm! Darauf werfen wir das Sonnenbild, unsrer Augen wegen; das ist deine Methode, Andrea.

Andrea und der kleine Mönch holen Spiegel und Schirm» [241, с. 360].

У драмах доби Ваймарської республіки виявлено прямі експліцитні (7,3% (9 МАК)) та непрямі імпліцитні компліменти (4,1% (5 МАК)) щодо *власності* адресата (див.: Додаток К): Важливість матеріальних цінностей у тогочасних реаліях Б. Брехт закладає навіть у назву драми: «Сьогодні ви побачите оперу для жебраків. Оскільки опера така розкішна, як тільки її можуть уявити жебраки, і тому що вона повинна бути такою дешевою, щоб жебраки могли за неї заплатити, вона називається «Тригрошовою оперою» [214, с. 283]. Наводимо приклад прямого експліцитного компліменту майновій власності (білизні) адресата:

(152) «MAC Hübsche Wäsche haben Sie da.

HURE Von der Wiege bis zur Bahre, zuerst die Wäsche» [240, с. 241].

У функціональному аспекті висловлення прямих експліцитних компліментів для *вияву симпатії* (див.: Додаток Л) переважає над іншими типами реалізації компліментів у всіх епохах і досягає своєї найвищої позначки

– 17% (24 МАК) в епоху Бідермаєру. Найбільшу кількість прямих експліцитних компліментів для *вираження захоплення* (див.: Додаток М) висловлюють в період Літературного модернізму (13,4%) (41 МАК), а під час існування Ваймарської республіки їхня кількість різко знижується. Відсотково це 4,1%, що однаково для прямих та непрямих експліцитних компліментів (по 5 МАК), а на перше місце стають непрямі імпліцитні (5,7% (7 МАК)). До прикладу, прямий експліцитний комплімент з драми Ф. Шиллера «Валленштайн» з періоду Ваймарської класики хоч відсотково і не переважає інші періоди (8,3%), проте за кількістю (29 МАК) посідає одне з чільних місць. У драмі змальовано народ на 16-ий рік спустошливої війни – становище армії, політичні дії князівського двору, жалюгідні умови життя міщан та селян [185, с. 48–49], а найважливішою рисою людського характеру стає мужність, якою і захоплюється автор компліменту:

(153) «BUTTLER *mit Bedeutung*:

Weil er auch mich gesucht zurück zu halten.

ILLO *warm*: Und Ihr seid fest geblieben?

drückt ihm die Hand

Wackrer Buttler!

BUTTLER Nach der Verbindlichkeit, die mir der Fürst

Noch kürzlich aufgelegt – » [273, с. 60]

Важливою функцією компліментів є також *підбадьорення та стимул* співрозмовника (див.: Додаток Н), що в добу Ваймарської класики насамперед здійснювалося через непрямі експліцитні компліменти (8%) (28 МАК). Взірцем такого МА є початок текстового фрагменту з драми «Натан Мудрий» Г. Е. Лессінга, в якому у вигляді притчі втілено культурно-просвітницькі, соціальні та філософські мотиви автора [221, с. 15, 20–21, 29–30]:

(154) NATHAN Ja, g u t erzählen, das ist nun

Wohl eben meine Sache nicht.

SALADIN

Schon wiederSo stolz bescheiden? – Mach! erzähl', erzähle!

NATHAN Vor grauen Jahren lebt' ein Mann in Osten,
 Der einen Ring von unschätzbarem Wert'
 Aus lieber Hand besaß [...] [265, с. 269].

Кількість непрямих експліцитних компліментів для висловлення *підбадьорення та стимулу* зменшується кількісно в наступні епохи. Зате від часу «Між класикою, романтикою та яacobінізмом» неухильно зростає чисельність непрямих імпліцитних компліментів і досягає свого найвищого значення у Післявоєнний період (9,3%) (19 МАК). Таким чином бачимо перехід вираження підбадьорення та стимулу від непрямих експліцитних компліментів на межі XVIII та XIX ст. до непрямих імпліцитних у другій половині XX ст.

Упродовж століть збільшується кількість непрямих імпліцитних компліментів і для *пом'якшення критики* (див.: Додаток П) і становить 4,9% (10 МАК) у Післявоєнний період. Поширеними в цей час є і прямі експліцитні (6,8%) (14 МАК) та непрямі експліцитні (4,4%) (9 МАК) компліменти, хоч останні і досягають свого піку в епоху Ваймарської класики (5,5%) (19 МАК).

Значними є зміни у висловленні прямих та непрямих МА для *засвідчення поваги* (див.: Додаток Р). Якщо до середини XIX ст. адресат через прямі експліцитні (7,4% (26 МАК) – це Просвітництво, 3,2% (11 МАК) – Ваймарська класика, 8,6% (7 МАК) чи 4,3% (6 МАК) – Бідермаєр), через непрямі експліцитні (2,9% (10 МАК) – Просвітництво та 4,9% (17 МАК) – Ваймарська класика) або через непрямі імпліцитні (4,9% (17 МАК) – Просвітництво та 4,9% (17 МАК) – Ваймарська класика) ще висловлює в компліментах свою повагу співрозмовникові, то з кінця XIX ст. бачимо тільки поодинокі випадки виявів поваги у спілкуванні.

Протилежною є ситуація з компліментами, які мовець висловлює з метою *флірту* (див.: Додаток С). Найчастіше прямі експліцитні компліменти з цією

функцією вживаються в часи Літературного модернізму (10,4% (32 МАК)), а непрямі імпліцитні – в епоху Ваймарської республіки (10,6% (13 МАК)). Пік компліментів з метою зваблення співрозмовника виявлено в драмі А. Шніцлера «Хоровод», наприклад, у нижче наведеному фрагменті молодий пан зваблює покоївку:

(155) «DAS STUBENMÄDCHEN *kommt zu ihm*: Was ist mit meiner Blusen? G'fällt sie dem jungen Herrn nicht?

DER JUNGE HERR *faßt die Bluse an, wobei er das Stubenmädchen zu sich herabzieht*: Blau? Das ist ganz ein schönes Blau. Einfach: Sie sind sehr nett angezogen, Marie.

DAS STUBENMÄDCHEN Aber junger Herr ...» [277, с. 80].

У творах доби Ваймарської республіки, зокрема у творчості О. ф. Горвата, відображено одне з найважливіших соціальних та культурних явищ того часу – криза буржуазного інституту сім'ї, що виникає через економічне скрутне становище та перелом в ідеологічних уявленнях про роль та значення подружжя [133, с. 206–207]. Ці ідеї втілено і в непрямих імпліцитних МА у драмі «Оповідки Віденського лісу», де виявлено 8 МАК з метою зваблення співрозмовника. Це, наприклад, засвідчує нижченаведений текстовий фрагмент, де головна жіноча постать – Маріанне – фліртує з чоловіком, робить комплімент його розумовим здібностям і розповідає про свою життєву ситуацію. Проте адресат абсолютно не сприймає її думок і через репліку «Ти забагато думаєш» показує роль жінки в тогочасному суспільстві:

(156) «MARIANNE Ich bin nur froh, daß du nicht dumm bist – ich bin nämlich von lauter dummen Menschen umgeben. Auch Papa ist kein Kirchenlicht – und manchmal glaub ich sogar, er will sich durch mich an meinem armen Mutterl selig rächen. Die war nämlich sehr eigensinnig.

ALFRED Du denkst zuviel» [258, с. 40].

Проаналізований матеріал засвідчив зміни в частотності вживання прямих та непрямих компліментів та типів реалізації їхніх експліцитних та імпліцитних смислів упродовж століть. Відтак, поодинокими є випадки вживання прямих перформативних компліментів. Прямі експліцитні компліменти найчастіше, а непрямі імпліцитні – найрідше висловлюють у перехідну епоху «Між класикою, романтикою та якобінізмом», найменше прямих експліцитних у Післявоєнний період, де переважають непрямі імпліцитні компліменти. Непрямі експліцитні компліменти найпоширеніші в епоху Ваймарської класики.

У гендерній парі Ж–Ч спостерігаємо тенденцію до зниження кількості непрямих експліцитних компліментів. Прямі експліцитні компліменти найчастіше вживаються в епоху «Між класикою, романтикою та якобінізмом». Кількість непрямих імпліцитних компліментів є сталою. Для гендерної пари Ж–Ж кількість непрямих імпліцитних та експліцитних компліментів є відносно сталою. Найпродуктивнішою щодо висловлення прямих експліцитних компліментів є доба Ваймарської республіки, оскільки центральними персонажами цього періоду, як і епохи «Між класикою, романтикою та якобінізмом», є жінки. Для гендерної пари Ч–Ч протягом 1820–1920 рр. кількість непрямих імпліцитних та експліцитних компліментів є однаковою. Висловлювання прямих експліцитних компліментів найпродуктивніше в епоху Бідермаєру. У гендерній парі Ч–Ж прямі експліцитні компліменти найпродуктивніші протягом 1820–1920 рр. Однією з причин низької частки прямих експліцитних компліментів в кінці ХХ ст. є зміни в самій драматичній формі, що не завжди передбачає висловлювання думок у прямий спосіб. Непрямі експліцитні компліменти найчастіше висловлюють в часи «Між класикою, романтикою та якобінізмом», а непрямі імпліцитні – в епоху Літературного модернізму та в Післявоєнний період, що пояснюємо бажанням авторів вкласти в уста своїх персонажів додаткові імпліцитні смисли.

Прямі експліцитні компліменти зовнішності найуживаніші протягом 1810–1918 рр., а внутрішньому світу – в 1750–1848 рр. У Післявоєнний період кількість прямих та непрямих експліцитних компліментів як зовнішності, так і внутрішньому світові адресата, різко зменшується, а кількість непрямих імпліцитних компліментів зростає. Непрямі імпліцитні компліменти досягненням та вмінням адресата здебільшого переважають прямі експліцитні компліменти, а відносно значну чисельність непрямих імпліцитних компліментів у Післявоєнний час пояснюємо значенням економічного росту та науково-технічними досягненнями людей у другій половині ХХ ст. Власність адресата найбільше цінують в добу Ваймарської республіки, коли матеріальні цінності набувають особливої ваги.

У функціональному аспекті висловлення прямих експліцитних компліментів для вияву симпатії переважає над іншими типами реалізації компліментів у всіх епохах. Пікової вершини прямі експліцитні компліменти для вираження захоплення сягають років Літературного модернізму, а під час існування Ваймарської республіки їхня кількість різко знижується. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив перехід вираження підбадьорення та стимулу від непрямих експліцитних компліментів на межі ХVІІІ та ХІХ ст. до непрямих імпліцитних у другій половині ХХ ст. Збільшується кількість непрямих імпліцитних компліментів для пом'якшення критики. Знижується чисельність прямих та непрямих компліментів для засвідчення поваги. Прямі експліцитні компліменти з функцією флірту найтипівіші для Літературного модернізму, а непрямі імпліцитні – для часу Ваймарської республіки.

Висновки до розділу 3

Еволюцію розвитку компліменту протягом ХVІІІ–ХХ ст. досліджено з аспекту історичної прагмалінгвістики та діахронної лінгвокультурології. Для аналізу становлення ввічливості та її реалізації в компліменті виокремлено

п'ять основних та дві перехідні епохи, коротко окреслено основні суспільно-історичні та культурно-естетичні тенденції цих періодів.

Аналіз комунікативних інтенцій засвідчив низхідну тенденцію у *вираженні емоцій* мовця та висхідну – з метою *встановлення солідарності*. У дисертаційній роботі також досліджено діахронний розвиток найважливіших функцій компліменту. На прикладі компліментів з функцією *поваги та визнання* показано занепад цінностей честі та внутрішньої моралі, що в ХХ ст. майже повністю заміщуються компліментами з функціями *вияву захоплення та флірту чи зваблення*.

Тематично-смілова характеристика компліментів показала зниження кількості компліментів *внутрішньому світові* та зростання числа компліментів *досягненням, вмінням та власності* адресата. Відтак спостерігаємо тенденцію до вивищення матеріальних ознак над духовними, заміну ідеалів честі, гідності, справедливості, благородності в епоху Просвітництва на мотиви бездуховності, наживи, безкарності та аморальності в Післявоєнний період.

Фактичний матеріал засвідчив, що протягом ХVІІІ–ХХ ст. реакція на комплімент залишається насамперед негативною та підтвердив думку дослідників, що приймати компліменти особливо проблематично для жінок. Проте відзначаємо і деякі зрушення в цьому аспекті після 1945 р., що пояснюємо зміцненням суспільних позицій жінок у Післявоєнний період.

Діахронний аналіз статусу співрозмовників виявив, що зміни в ієрархічних відносинах упродовж ХVІІІ–ХХ ст. впливали на висловлення компліментів, зокрема збільшується кількість висловлювань між рівноправними за статусом мовцями. Аналіз гендерного аспекту показав, що у ХVІІІ ст. адресатами компліментів є переважно чоловіки, оскільки жінки відіграють як у тогочасному суспільстві, так і в драматичних творах радше другорядну роль. Починаючи від ХІХ ст. кількість компліментів жінкам суттєво

збільшується. У кінці XVIII ст найбільше цінується внутрішній світ жінки, а в XIX–XX ст. її зовнішність.

Проаналізований матеріал показав зміни частотності вживання прямих та непрямих компліментів та типів реалізації їхніх експліцитних та імпліцитних смислів упродовж визначених хронологічних меж. Кількість прямих експліцитних компліментів у кінці XX ст. знижується, а непрямих імпліцитних збільшується, відтак комплімент стає замаскованою формою ввічливого спілкування.

ВИСНОВКИ

Пропонована дисертація є комплексним лінгвопрагматичним дослідженням МА компліменту та його еволюції в німецькомовних драматичних творах XVIII–XX ст., що базується на основних засадах ТМА, історичної прагмалінгвістики та діахронної лінгвокультурології. Комплімент трактуємо як поліфункціональний емотивно-оцінний фатичний МА, через який мовець виражає власні емоції, позитивно оцінює внутрішній світ, зовнішність, досягнення, вміння чи власність адресата з метою викликати в нього симпатію чи прихильність, встановити солідарність і комунікативну рівновагу та вплинути на адресата, який через позитивну, негативну чи гібридну реакції вербально або невербально реагує на комплімент. Обов'язковими умовами реалізації компліменту є контекстуальні та фонові знання мовця та адресата, психологічні, ситуативні та логічні пресупозиції, комунікативна мета, щирість, прагматична коректність та відчуття симпатії до адресата.

У результаті дослідження встановлено, що структура компліменту не обмежується його секвенційним характером (інтенція – реакція), а передбачає психолінгвальні пресупозиції та ґрунтується на психоемоційних потребах у вираженні любові, поваги, симпатії до адресата. Разом з тим ця структура обумовлена стратегією ввічливості та соціальними і культурно-етичними нормами епохи. З позиції породження висловлювання комплімент розглядаємо як ситуативно обумовлену комунікативну подію, що включає психоемоційний стан мовця, потреби та мотиви, комунікативні інтенції та їхнє мовне вираження у формі пропозицій з метою реалізації прагматичної функції та реакцію мовця на іллокуцію. Розбіжності між іллокуцією та локуцією приводять до породження різних смислів, а розбіжності між іллокуцією та перлокуцією призводять до комунікативних невдач.

Емоції та почуття мовця втілюються в його *комунікативні наміри: виразити емоції (37%), встановити солідарність (29,9%), комунікативну*

рівновагу (22,3%), *вплинути на адресата* (10,2%), *виразити конвенційну ввічливість* (0,84%). Діахронний аналіз комунікативної інтенції мовця – *виразити емоції* – засвідчує її нерівномірний розподіл (між 47,9% в епоху Літературного модернізму та 25,9% у Післявоєнний період). Частка компліментів з інтенцією *встановлення солідарності* протягом XVIII–XX ст. поступово зростає. Бажання мовця *встановити комунікативну рівновагу* найчастіше виражено в компліментах епохи «Між класикою, романтикою та якобінізмом» (34,6%). Намагання мовця *вплинути на адресата* притаманно для епохи Ваймарської класики (17,8%).

Комунікативні інтенції реалізуються у прагматичних **функціях** (смыслах) компліменту: а) *вияв солідарності чи симпатії* (25,1%); б) *вияв захоплення* (17,5%); в) *вияв поваги та визнання* (10,4%); г) *засіб підбадьорення та стимулу* (10,2%); д) *пом'якшення критики* (9,2%); е) *флірт чи зваблення* (7,8%); є) *завуалювання прохань* (5,2%); ж) *початок розмови / привітання / встановлення контакту* (4,8%); з) *вияв вдячності* (4,2%); и) *пом'якшення відмови* (1,9%); і) *освідчення в коханні* (1,4%); ї) *елемент вибачення* (0,9%); й) *пом'якшення образи* (0,84%); ђ) *вияв конвенційної ввічливості* (0,84%).

У тематично-смысловому аспекті встановлено компліменти щодо *внутрішнього світу* (52,3%); *досягнень та вмінь* (21,2%); *зовнішності* (20,5%) та *власності* (4,6%) адресата. Дослідження еволюції тематично-смыслових особливостей компліментів засвідчило суттєве зниження кількості компліментів внутрішньому світові та зростання кількості компліментів досягненням, вмінням та власності адресата.

Виокремлено три види реакції на комплімент: *позитивну, негативну та гібридну*. Найпоширенішою є **негативна** реакція (54,1%): компліменти *ігнорують* (29,8%), *абсолютно відхиляють* (8,3%), *перепитують* мовця (6,1%), *змінюють тему розмови* (2,8%), *перебивають* співрозмовника (1,7%), *висловлюють сумнів* (1,7%) та *сарказм або іронію* (1,0%). **Позитивна** реакція

(16,8%) відбувається через: 1) *прийняття компліменту (підтвердження (3,3%), радість (1,0%), подяка (0,6%), самовихваляння (0,4%))* чи *зустрічні позитивні висловлювання (7,4%) (комплімент у відповідь (5,2%), підбадьорення (1,1%), похвала (0,5%), лестощі (0,4%), пропозиція (0,2%))*. Характерною особливістю драматичних текстів є *позитивна (4,1%)* (поклін, зворушення, обійми, усмішка, збентеження, радість, поцілунок тощо) та *негативна (2,7%)* (байдужість, страждання, лють, страх, роздратування, розпач, іронічний сміх тощо) *невербальна* реакція. Позитивні й негативні невербальні реакції визначено з ремарок драматургів. **Гібридна** реакція (8,7%) об'єднує як прийняття, так і відхилення компліменту з метою уникнення самовихваляння. Адресант *коментує* об'єкт позитивної оцінки (4,8%), *знецінює, послаблює чи обмежує компліментарну оцінку* (2,6%), *зміщує акцент* (1,2%) на інших комунікантів, або *перезформує комплімент власними словами* (0,1%). Особливістю драматичних творів є *відсутність (20,3%)* реакції, адже в полілогах адресат часто не відразу сприймає комплімент, акт чи сцена закінчується компліментом, або ж мовець переводить розмову в інше русло, перш ніж адресат реагує на комплімент. Діахронний аналіз засвідчив переважно негативну реакцію на комплімент з порушенням максимум мовленнєвого спілкування (згоди, тактовності, великодушності) протягом XVIII–XX ст.; виявив тенденцію до зниження кількості позитивних реакцій до 11,7% у Післявоєнний період. Гібридна реакція спостерігається у всіх літературних епохах і коливається між 2,5% в епоху «Між класикою, романтикою та якобінізмом» та 13,8% в епоху Ваймарської республіки.

Гендерний аналіз виявив, що 61,8% компліментів роблять чоловікам, 37,7% жінкам, 0,5% – колективному адресату. У XVIII ст. адресатами компліментів є переважно чоловіки, оскільки жінки відіграють як у тогочасному суспільстві, так і в драматичних творах радше другорядну роль. Відзначаємо поступову тенденцію до збільшення кількості компліментів у

гомогенній парі Ж–Ж. Найбільше таких компліментів висловлюють внутрішньому світові та зовнішності адресата з метою встановлення солідарності.

Компліменти зазвичай вживаються між рівноправними за *статусом* комунікантами (60,5%). В асиметричних ситуаціях мовець частіше висловлює комплімент адресатові з нижчим соціальним статусом (23,2%). Діахронний аналіз виявив, що протягом 1750–1820 рр. приблизно половину компліментів висловлюють нерівноправним за статусом адресатам, оскільки в проблематиці драм цього періоду часто закладені конфлікти, що виникають через соціальну нерівність. З середини ХІХ ст. кількість компліментів рівноправним співрозмовникам суттєво зростає, адже відбувається відхід від конвенційних норм увічливості, демократизація усіх сфер суспільного життя.

За способом вираження комунікативної інтенції компліменти в драматичних творах поділяємо на *прямі* (46,24%) та *непрямі* (53,76%), за ступенем експлікації смислу на *прямі перформативні* (0,84%), *прямі експліцитні* (45,4%), *непрямі експліцитні* (25,4%) та *непрямі імпліцитні* (28,36%). У діахронному аспекті встановлено зниження кількості прямих експліцитних компліментів наприкінці ХХ ст. та тенденцію до збільшення кількості непрямих імпліцитних компліментів в ХІХ–ХХ ст. через бажання авторів вкласти в уста персонажів додаткові імпліцитні смисли, що передовсім обумовлено виникненням модерністської драми, для якої характерно переважання імпліцитних смислів. Оскільки комплімент передає інтенцію мовця в завуальованій формі, він не має сталих експліцитних форм вираження. Його супроводжують мовні маркери, які опосередковано сигналізують про інтенцію мовця: насамперед це прикметники та іменники з оцінною семантикою, зокрема у формі елятиву.

Еволюція компліменту в драматичних текстах свідчить про тенденцію розвитку смислової структури компліменту від емоційного до раціонального,

що обумовлено зміною соціально-економічних відносин, морально-етичних та культурно-естетичних цінностей німецькомовного етносу.

Подальшою перспективою роботи вважаємо дослідження компліменту в його вертикальному розгортанні, тобто з позиції генології та дискурсології. Методологію дослідження компліменту в межах історичної прагмалінгвістики можна застосувати для діахронного аналізу інших МА або типологічних досліджень на матеріалі інших мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

І. Список теоретичної літератури

1. Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка / Н. Ф. Алефиренко. – М. : Флинта, 2010. – 288 с.
2. Багдасарян Т. О. Тональность как компонент модели речевого жанра (на материале речевого жанра «угроза») / Т. О. Багдасарян // Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. Е. Гольдин]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 2002. – Вып. 3. – С. 240–244.
3. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров / М. М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1979. – С. 237–280.
4. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров / М. М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1986. – 431 с.
5. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров / М. М. Бахтин // Собрание сочинений : в 7 т. Работы 1940 – начала 1960-х годов. – М. : Русские словари, 1996. – Т. 5. – 732 с.
6. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2005. – 264 с.
7. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 281 с.
8. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної девіатології / Ф. С. Бацевич. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 236 с.
9. Бацевич Ф. С. Речевой жанр и коммуникативный смысл / Ф. С. Бацевич // Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. В. Дементьев]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 2005. – Вып. 4 (Жанр и концепт). – С. 112–122.
10. Бацевич Ф. С. Текст, дискурс, речевой жанр: соотношение понятий / Ф. С. Бацевич // Вісн. Харк. нац. ун-ту. Сер. філол. – 2001. – Вип. 33. – С. 67–79.
11. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія / Л. Р. Безугла. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
12. Безугла Л. Р. Історична динаміка мовленнєвого акту квеситива в німецькій та англійській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. Р. Безугла. – Х., 1998. – 22 с.
13. Белова А. Жанрові і комунікативні параметри флірту / А. Белова, І. Дьяконова // Мова і концептуальні картини світу. – 2003. – № 9. – С. 14–17.

14. Биценко Т. О. Исторична динаміка експресивів негативної емоційності в англійському дискурсі XVI–XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. О. Биценко. – Х., 2004. – 20 с.
15. Богданов В. В. Классификация речевых актов / В. В. Богданов // Личностные аспекты языкового общения. – Калинин : Калинин. гос. ун-т, 1989. – С. 25–37.
16. Борисова И. Н. Русский разговорный диалог: структура и динамика / И. Н. Борисова. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2001. – 408 с.
17. Буренко Т. М. Когнітивно-прагматичні характеристики мовленнєвого акту вибачення в англійському дискурсі XVI–XXI ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. М. Буренко. – Х., 2008. – 20 с.
18. Вежбицка А. Речевые жанры / А. Вежбицка // Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. Е. Гольдин]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 1997. – С. 99–111.
19. Власян Г. Р. Коммуникативная категория вежливости: проблема интерпретации / Г. Р. Власян // Вестник Челябинского государственного университета // Филология. Искусствоведение. – Вып. 60. – № 33 (248). – 2011. – С. 36–38.
20. Воробьев В. В. Лингвокультурология (теория и методы) : монография / В. В. Воробьев. – Москва : Изд-во Рос. ун-та дружбы народов, 1997. – 331 с.
21. Галлямова Н. П. Речевой жанр «объяснение, признание в любви» (семантико-прагматический аспект) / Н. П. Галлямова // Русистика сегодня. – 1999. – № 1–2. – С. 90–109.
22. Гольдин В. Е. Имена речевых событий, поступков и жанры русской речи / В. Е. Гольдин // Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. Е. Гольдин]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 1997. – С. 23–34.
23. Горошко Е. И. Гендер и жанр (попытка рефлексии) / Е. И. Горошко, А. Н. Саенко // Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. В. Дементьев]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 2005. – Вып. 4 (Жанр и концепт). – С. 123–136.
24. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / В. Гумбольдт. – М., 1984. – С. 162–183.

25. Дементьев В. В. Изучение речевых жанров: обзор работ в современной русистике / В. В. Дементьев // *Вопр. языкознания*. – 1997. – № 1. – С. 109–121.
26. Дементьев В. В. Коммуникативная генеристика: речевые жанры как средство формализации социального взаимодействия / В. В. Дементьев // *Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. Е. Гольдин]*. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 2002. – Вып. 3. – С. 18–39.
27. Дементьев В. В. Фатические и информативные коммуникативные замыслы и коммуникативные интенции: проблемы коммуникативной компетенции и типология речевых жанров / В. В. Дементьев // *Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. Е. Гольдин]*. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 1997. – С. 34–43.
28. Дённингхауз С. Теория речевых жанров М. М. Бахтина в тени прагмалингвистики / С. Дённингхауз // *Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. Е. Гольдин]*. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 2002. – Вып. 3. – С. 104–117.
29. Довганюк І. Д. Мовні стратегії і тактики реалізації виправдання в німецькому політичному дискурсі (на матеріалі політичного інтерв'ю) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. Д. Довганюк. – Львів, 2013. – 16 с.
30. Дьячкова И. Г. Высказывания-похвалы и высказывания-порицания как речевые жанры в современном русском языке : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / И. Г. Дьячкова. – Саратов, 2001. – 21 с.
31. Дяків Х. Ю. Застереження у сучасній німецькій мові: жанротвірні ознаки / Х. Ю. Дяків // *Наукові записки*. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – Вип. 81(2). – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – С. 304–307.
32. Земская Е. А. Городская устная речь и задачи её изучения / Е. А. Земская // *Разновидности городской устной речи*. – М. : Наука, 1988. – С. 5–44.
33. Земская Е. А. Язык как деятельность: Морфема. Слово. Речь / Е. А. Земская. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 688 с.
34. Зверева Е. В. Коммуникативно-речевая ситуация «Комплимент» (на материале испанского языка) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук / Е. В. Зверева. – М., 1995. – 15 с.

35. Зотеева Т. С. Диалогическое единство в жанре просьбы и его эволюция в английской драме XVI–XX вв. : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Т. С. Зотеева. – Саратов, 2001. – 22 с.
36. Иссерс О. С. Коммуникативная тактика комплимента в русской разговорной речи / О. С. Иссерс // Городская разговорная речь и проблемы ее изучения : межвуз. сб. науч. трудов. – Омск : Омский гос. ун-т, 1997. – Вып. 2. – 96 с.
37. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 288 с.
38. Казачкова Ю. В. Речевой жанр «соболезнование» в личностном и официальном общении / Ю. В. Казачкова // Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. В. Дементьев]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 2005. – Вып. 4 (Жанр и концепт). – С. 408–417.
39. Карасик В. И. Ритуальный дискурс / В. И. Карасик // Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. Е. Гольдин]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 2002. – Вып. 3. – С. 157–171.
40. Китайгородская М. В. Речь москвичей: коммуникативно-культурологический аспект / М. В. Китайгородская, Н. Н. Розанова. – М. : Русские словари, 1999. – 396 с.
41. Китайгородская М. В. Русский речевой портрет / М. В. Китайгородская, Н. Н. Розанова // Фонохрестоматия. – М., 1995. – 129 с.
42. Клочко Л. І. Висловлювання похвали в комунікативно-діяльнісній парадигмі спілкування (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. І. Клочко. – Х., 2003. – 20 с.
43. Кожина М. Н. Речевой жанр и речевой акт (некоторые аспекты проблемы) / М. Н. Кожина // Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. Е. Гольдин]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 1999. – Вып. 2. – С. 55–65.
44. Кокойло Л. О. Компліментарні висловлювання в сучасній англійській мові (структура, семантика, вживання) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. О. Кокойло. – К., 1996. – 24 с.

45. Колегаева А. В. Специфика интерактивного единства «Комплимент – реакция» в английском языке (на материале художественных произведений и кинофильмов) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / А. В. Колегаева. – Иркутск, 2004. – 16 с.
46. Конрад Р. Вопросительные предложения как косвенные речевые акты / Р. Конрад // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 349–383.
47. Краснопірська Н. О. Мовні засоби вираження реакції на похвалу в українській мові / Н. О. Краснопірська // Мова і культура. – Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2009. – Вып. 11. – Т. VIII (120). – С. 36–43.
48. Кузенна Н. Мовний акт «комплімент» в сучасній комунікації / Н. Кузенна // Наукові записки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вып. 89(2). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 5 ч. – С. 21–26.
49. Лагутин В. И. Проблемы анализа художественного диалога (К прагмалингвистической теории драмы) / В. И. Лагутин. – Кишинев : Штиинца, 1991. – 97 с.
50. Ларина Т. В. Категория вежливости и стиль коммуникации: сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций / Т. В. Ларина. – М. : Рукописные памятники Древней Руси, 2009. – Серия: Язык. Семиотика. Культура. – 512 с.
51. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции / А. Н. Леонтьев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 40 с.
52. Леонтьев В. В. Комплименты как компоненты формул приветствия и благодарности (на материале английского языка) / В. В. Леонтьев // Межкультурная коммуникация. – 2006. – С. 132–137.
53. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 280 с.
54. Маличевский В. Переговоры : психология, стратегия, аргументы / В. Маличевский. – Х. : Центр «Консульт», 2007. – 128 с.
55. Маслова В. А. Введение в лингвокультурологию: учебное пособие / В. А. Маслова. – М. : Наследие, 1997. – 208 с.
56. Матюхіна Ю. В. Розвиток системи фатичної метакомунікації в англійському дискурсі XVI–XX століть) : автореф. дис. на здобуття наук.

- ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ю. В. Матюхіна. – Х., 2004.
57. Михайлова Л. В. Еволюція директивних мовленнєвих актів в англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. В. Михайлова. – Х., 2002. – 20 с.
58. Михальская А. К. Основы риторики / А. К. Михальская // Мысль и слово // учебное пособие. – М. : Просвещение, 1996. – 416 с.
59. Міщенко В. Я. Комплімент в мовленнєвій поведінці представників англійських (британської та американської) культур : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / В. Я. Міщенко. – Х., 1999. – 18 с.
60. Мурашкина Э. В. Комплимент как регулятивный речевой акт (на материале английского языка) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Э. В. Мурашкина. – Тверь, 2004. – 21 с.
61. Никандров В. В. Психология : учебник / В. В. Никандров. – М. : Волтерс Клувер, 2009. – 1008 с.
62. Одарчук Н. А. Відмова: семантичний та прагматичний аспекти : монографія / Н. А. Одарчук. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім Лесі Українки, 2009. – 206 с.
63. Орлова Н. В. Жанры разговорной речи и их «стилистическая обработка» : к вопросу о соотношении стиля и жанра / Н. В. Орлова // Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. Е. Гольдин]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 1997. – С. 51–55.
64. Осовська І. М. Висловлювання-відмова: структурно-семантичний та комунікативно-прагматичний аспекти (на матеріалі сучасної німецької мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. М. Осовська. – Київ, 2003. – 20 с.
65. Паламар Н. І. Стратегія і тактика реалізації похвали в німецькій та українській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Н. І. Паламар. – Львів, 2013. – 23 с.
66. Піхтовнікова Л. С. Еволюція німецької віршованої байки (XIII–XX ст.) : жанрово-стилістичні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт.

- філ. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови»; 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Л. С. Піхтовнікова. – К., 2000. – 40 с.
67. Плотникова С. Н. Концептуальний стандарт жанра фентези / С. Н. Плотникова // Жанры речи: сб. науч. ст. / [отв. ред. В. В. Дементьев]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 2005. – Вып. 4 (Жанр и концепт). – С. 262–272.
68. Потебня О. О. Актуальні питання мови та культури : зб. наук. праць / О. О. Потебня / [ред. кол.: Б. М. Ажнюк, В. М. Бріцин та ін.]. – К., 2004. – 368 с.
69. Прокоф'єв Г. Умови успішної реалізації іронічного мовленнєвого акту питання / Г. Прокоф'єв // Наукові записки. – Кіровоград : Вид. Лисенко В. Ф., 2015. – Вип. 138. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – С. 128–133.
70. Психология личности : хрестоматия в 2-х т. / [ред.-сост. Д. Я. Райгородский ; предисл. Г. В. Акопова]. – Самара : Изд. дом «БАХРАХ-М», 1999. – Т. 1 : Зарубежная психология. – Серия: Отечественная психология. – 447 с.
71. Сальникова И. В. Комплимент в британской и американской лингвокультурах: коммуникативные, лингвопрагматические и лингвокультурологические аспекты : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / И. В. Сальникова. – Воронеж, 2006. – 19 с.
72. Седов К. Ф. Внутрижанровые стратегии речевого поведения: «ссора», «комплимент», «колкость» / К. Ф. Седов // Жанры речи: сб. науч. ст. / [отв. ред. В. Е. Гольдин]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 1997. – С. 189–196.
73. Седов К. Ф. Дискурс и личность: эволюция коммуникативной компетенции / К. Ф. Седов. – М. : Лабиринт, 2004. – 320 с., ил.
74. Седов К. Ф. О жанровой природе дискурсивного мышления языковой личности / К. Ф. Седов // Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. Е. Гольдин]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 1999. – Вып. 2. – С. 14–27.
75. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації : підручник / О. О. Селіванова. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2011. – 350 с.

76. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми : підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
77. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии : перевод с англ. [под ред. А. Е. Кубряка] / Э. Сепир. – М., 1993. – 614 с.
78. Серль Дж. Классификация иллокутивных актов / Дж. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1986. – Вып. 17: Теория речевых актов. – С. 170–194.
79. Сиротинина О. Б. Некоторые размышления по поводу терминов «речевой жанр» и «риторический жанр» / О. Б. Сиротинина // Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. Е. Гольдин]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 1999. – Вып. 2. – С. 28–33.
80. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию / Ф. де Соссюр. – М. : Прогресс, 1977. – 695 с.
81. Сулова Е. А. К вопросу о критериях типологизации высказываний в комплиментном дискурсе [Электронный ресурс] / Е. А. Сулова. – Режим доступа : http://tverlingua.ru/archive/010/7_10.htm
82. Сулова Е. А. Полоролевая характеристика комплиментной интеракции : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Е. А. Сулова. – Ульяновск, 2007. – 24 с.
83. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / И. П. Сусов. – Вінниця : Нова кн., 2009. – 272 с.
84. Сухих С. А. Личность в коммуникативном процессе / С. А. Сухих. – Краснодар : Изд-во ин-та менеджмента, 2004. – 155 с.
85. Сынбулатова А. Ю. Комплимент как неотъемлемый компонент речевого этикета в башкирском языке / А. Ю. Сынбулатова // Вестник Башкирского университета. – Уфа : Башкирский гос. унив., 2010. – Т. 15. – № 3(1). – С. 1047–1049.
86. Телия В. Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспект / В. Н. Телия. – М., 1991. – 288 с.
87. Трофимова Н. А. Речевой акт комплимента: прагматический анализ / Н. А. Трофимова // Неэкономический Post Scriptum, 2008. – С. 80–88.
88. Трофимова Н. А. „Mein Kompliment ...“ (Языковое воплощение речевого акта комплимент) / Н. А. Трофимова // Известия РГПУ им. А. И. Герцена.

- Гуманитарные и общественные науки. – № 11 (72). – СПб. : РГПУ, 2008. – С. 112–124.
89. Труфанова И. В. О разграничении понятий речевой акт, речевой жанр, речевая стратегия, речевая тактика / И. В. Труфанова // Филологические науки. – 2001. – № 3. – С. 56–65.
90. Федосюк М. Ю. Исследование средств речевого воздействия и теория жанров речи / М. Ю. Федосюк // Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. Е. Гольдин]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 1997. – С. 66–87.
91. Федосюк М. Ю. Комплексные жанры разговорной речи: «утешение», «убеждение» и «уговоры» / М. Ю. Федосюк // Русская разговорная речь как явление русской культуры / [под ред. Т. В. Матвеевой]. – Екатеринбург : Арго, 1996. – С. 73–94.
92. Федосюк М. Ю. Нерешенные вопросы теории речевых жанров / М. Ю. Федосюк // Вопр. языкознания. – 1997. – № 5. – С. 102–120.
93. Федосюк М. Ю. Семантика существительных речевой деятельности и теория жанров речи / М. Ю. Федосюк // Русское слово в языке, тексте и культурной среде // [под. ред. И. Т. Вепревой]. – Екатеринбург : Арго, 1997. – С. 60–73.
94. Фролова И. Т. Анализ некоторых прагматических условий успешности интимизации общения / И. Т. Фролова // Вісн. Харків. держ. ун-ту. – Х., 1998. – № 424. – С. 189–191.
95. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение 16–20 вв. : монография [Электронный ресурс] / И. С. Шевченко. – Х. : Константа, 1998. – 168 с. – Режим доступа: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8714>
96. Шейнов В. П. Риторика / В. П. Шейнов. – Мн. : Амалфея, 2000. – 592 с.
97. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивна стратегія позитиву в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : 10.02.01 / І. Ю. Шкіцька; Нац. акад. наук України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К., 2013. – 35 с.
98. Шмелева Т. В. Модель речевого жанра / Т. В. Шмелева // Жанры речи : сб. науч. ст. / [отв. ред. В. Е. Гольдин]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 1997. – С. 88–98.

99. Шмелева Т. В. Речевой жанр: опыт общелингвистического осмысления / Т. В. Шмелева // Collegium. – 1995. – № 1–2. – С. 57–65.
100. Шум'яцька О. М. Мовленнєвий жанр вибачення у сучасній німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. М. Шум'яцька. – Львів, 2016. – 20 с.
101. Яхонтова Т. В. Лінгвістична генологія наукової комунікації : монографія / Т. В. Яхонтова. – Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 420 с.
102. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. В. Яшенкова. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.
103. Adachi C. Compliments and Compliment Responses among Young Japanese / C. Adachi. – Saarbrücken : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2012. – 366 p.
104. Adler H. Georg Büchner: Dantons Tod / H. Adler // Deutsche Dramen: Interpretationen zu Werken von der Aufklärung bis zur Gegenwart / [Hgg. v. Müller-Michaels H.]. – Athenäum, 1981. – Band 1, 2. – S.145–169.
105. Assheuer T. Tragik der Freiheit. Von Remscheid nach Ithaka. Radikalisierte Sprachkritik bei Botho Strauß / T. Assheuer. – Bielefeld : transcript Verlag, 2014. – 271 S.
106. Augst G. Sprachnorm und Sprachwandel. Vier Projekte zur diachroner Sprachbetrachtung / G. Augst // Studienbücher zur Linguistik und Literaturwissenschaft / [Hgg. v. H. Glinz, H. Sitta, K. Brinker, J. Klein] // Wiesbaden : Athenaion, 1977. – Band 7. – 228 S.
107. Austin J. L. Zur Theorie der Sprechakte (How to Do Things with Words) / J. L. Austin. – Stuttgart : Philipp Reclam Jun., 1972. – 210 S.
108. Bach K. Linguistic Communication and Speech Acts / K. Bach, R. M. Harnish. – Cambridge, Massachusetts and London, England : The MIT Press, 1979. – 327 p.
109. Bak Y.-I. Illokutionshierarchie im argumentativen Dialog / Y.-I. Bak, C.-Y. Kang, U. H. Waßner // Sprechakttheorie / [Hg. von P.-P. König, H. Wieggers]. – Hamburg : Lit Verlag Münster, 1992. – MLL 2. – S. 71–85.
110. Ballmer T. T. Probleme der Klassifikation von Sprechakten / T. T. Ballmer // Sprechakttheorie und Semantik. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1979. – S. 247–274.
111. Barnstorff H. Die soziale, politische und wirtschaftliche Zeitkritik im Werke Gerhard Hauptmanns / H. Barnstorff // Jenaer germanistische Forschungen – Jena

- : Verlag der Frommannschen Buchhandlung Walter Biedermann, 1938. – Band 34. – 155 S.
112. Bartsch R. Die Rolle von pragmatischen Korrektheitsbedingungen bei der Interpretation von Äußerungen / R. Bartsch // Sprechakttheorie und Semantik. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1979. – S. 217–243.
113. Beetz M. Komplimentierverhalten im Barock. Aspekte linguistischer Pragmatik an einem literarhistorischen Gegenstandsbereich / M. Beetz // Pragmatik. Theorie und Praxis: Amsterdamer Beiträge zur neueren Germanistik 13. – Amsterdam : Rodopi, 1981. – S. 135–181.
114. Besch W. Duzen, Siezen, Titulieren. Zur Anrede im Deutschen heute und gestern / W. Besch // Kleine Vandenhoeck-Reihe; 1578. – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1996. – 141 S.
115. Beutin W. Deutsche Literaturgeschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart / W. Beutin, M. Beilein u.a. // Achte, aktualisierte und erweiterte Auflage. – Stuttgart, Weimar : Verlag J. B. Metzler, 2013. – 781 S.
116. Bischoff E. Erläuterungen zu Goethe's «Faust». 1. Teil / E. Bischoff // Erläuterungen zu den Klassikern. – Leipzig : Beyer., 1899. – 21. Bändchen. – 91 S.
117. Brown P. Politeness. Some universals in language usage / P. Brown, St. C. Levinson // Studies in Interactional Sociolinguistics 4. – New York : Cambridge University Press, 1987. – 345 p.
118. Brown P. Universals in language usage: Politeness phenomena / P. Brown, St. C. Levinson / [Ed. by Esther N. Goody] // Questions and politeness. – Cambridge : Cambridge University Press, 1978. – P. 56–289.
119. Cherubim D. Auf schwanker Leiter der Gefühle. Zur soziokulturellen Kontrolle und sprachlichen Verarbeitung von Gefühlen / D. Cherubim // Der Deutschunterricht. – Frankfurt am Main : Erhard Friedrich Verlag GmbH, 2015. – S. 2–16.
120. Cherubim D. Zum Programm einer historischen Sprachpragmatik / D. Cherubim / [Hg. von H. Sitta] // Ansätze zu einer pragmatischen Sprachgeschichte. – Tübingen : Niemeyer, 1980. – S. 3–21.
121. Cohen L. J. Sprechakte / L. J. Cohen // Sprechakttheorie. Ein Reader / [Hg. von P. Kußmaul] // Schwerpunkte: Linguistik und Kommunikationswissenschaft. – Wiesbaden : Athenaion, 1980. – Bd. 17. – S. 9–52.

122. Colbert B. Zur Frage der Synchronie und Diachronie im Fremdsprachenunterricht / B. Colbert // Sprache – Gegenwart und Geschichte. Probleme der Synchronie und Diachronie. Jahrbuch 1968 // Schriften des Instituts für deutsche Sprache. – Düsseldorf : Pädagogischer Verlag Schwann, 1969. – S. 238–245.
123. Düntzer H. Goethes Egmont / H. Düntzer. – Leipzig : Wartig, 1882. – 156 S.
124. Duttlinger C. Komplimente im Spanischen / C. Duttlinger. – Freiburg (Breisgau) : Hochsch.-Verl., 1999. – Hochschulsammlung Philosophie: Sprachwissenschaft. – Bd. 12. – 405 S.
125. Farenkia B. M. Beziehungskommunikation mit Komplimenten. Ethnographische und gesprächsanalytische Untersuchungen im deutschen und kamerunischen Sprach- und Kulturraum / B. M. Farenkia. – Frankfurt am Main : Peter Lang. Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2006. – 253 S.
126. Farenkia B. M. Kontrastive Pragmatik der Komplimente und Komplimenterwiderungen. Kamerunisch-Deutsch / B. M. Farenkia. – Aachen : Shaker Verlag, 2004. – 138 S.
127. Fidancheva I. Die verletzende Macht der Höflichkeit / I. Fidancheva // [Hgg. v. R. Koerrenz]. – Paderborn, München, Wien, Zürich : Ferdinand Schöningh, 2013. – Kultur und Bildung. – Band 2. – 256 S.
128. Fisch J. Europa zwischen Wachstum und Gleichheit 1850–1914 / J. Fisch // Handbuch der Geschichte Europas. – Stuttgart : Verlag Eugen Ulmer, 2002. – Band 8. – 504 S.
129. Frank B. Aufforderung im Französischen. Ein Beitrag zur Geschichte sprachlicher Höflichkeit / B. Frank // Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie. – Berlin : de Gruyter, 2011. – Bd. 358. – 551 S.
130. Fraser B. Hedged Performatives / B. Fraser // Syntax and Semantics / [ed. by P. Cole, J. L. Morgan]. – New York : Academic Press, 1975. – Vol. 3: Speech Acts. – P. 181–210.
131. Fraser B. Verdeckte Performative Äußerungen / B. Fraser // Sprechakttheorie. Ein Reader / [Hg. von P. Kußmaul] // Schwerpunkte: Linguistik und Kommunikationswissenschaft. – Wiesbaden : Athenaion, 1980. – Bd. 17. – S. 151–172.
132. Fraser B. The form and function of politeness in conversation / B. Fraser // Text- und Gesprächslinguistik: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer

- Forschung / [Hg. von Brinker, K., Antos, G., Heinemann, W., Sagen, S. F.] // Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 16.2. – Berlin : de Gruyter, 2001. – Bd. 2. – P. 1406–1425.
133. Fritz A. Ödön von Horváth als Kritiker seiner Zeit. Studien zum Werk in seinem Verhältnis zum politischen, sozialen und kulturellen Zeitgeschehen / A. Fritz // List Taschenbücher der Wissenschaft. – München : List Verlag, 1973. – Literaturwissenschaft. – Bd. 1446. – 291 S.
134. Gajda S. Gatunki wypowiedzi potocznych / S. Gajda // Język potoczny jako przedmiot badań językoznawczych. Materiały konferencji z 18-20-ch 1990 r. w Opolu. – Opole, 1991. – S. 67–91.
135. Glinz H. Synchronie – Diachronie – Sprachgeschichte / H. Glinz // Sprache – Gegenwart und Geschichte. Probleme der Synchronie und Diachronie. Jahrbuch 1968 // Schriften des Instituts für deutsche Sprache. – Düsseldorf : Pädagogischer Verlag Schwann, 1969. – S. 78–91.
136. Goffman E. Interaktion im öffentlichen Raum / E. Goffman. – Frankfurt, New York : Campus Verlag, 2009. – 252 S.
137. Goffman E. Interaktionsrituale. Über Verhalten in direkter Kommunikation / E. Goffman. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1986. – 292 S.
138. Golato A. Compliments and Compliment Responses: Grammatical structure and sequential organization / A. Golato. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2005. – Studies in Discourse and Grammar. – Vol. 15. – 248 p.
139. Göttert K.-H. Legitimation für das Kompliment. Zu den Aufgaben einer historischen Kommunikationsbetrachtung / K.-H. Göttert // Deutsche Vierteljahresschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte / [Hg. v. R. Brinkmann, W. Haug]. – 1987. – Bd. 61. – S. 189–205.
140. Grice H. P. Bedeuten, Meinen, Intendieren / H. P. Grice // Übersetzt von G. Dürselen, G. Falkenberg, F. Liedtke, F. Peters, M. Reprich (Universität Düsseldorf) aus dem «Grice H. P. Meaning. The Philosophical Review 66, 1957. – S. 377-88» // Series A, Paper No. 44. – Trier : L.A.U.T. (Linguistic Agency University of Trier), 1957/1977. – 10 S.
141. Grice H. P. Logic and Conversation / H. P. Grice // Studies in the Way of Words// Cambridge (Mass.). – L. : Harvard Univ. Press, 1991. – P. 22–40.

142. Grice H. P. Logik und Gesprächsanalyse / H. P. Grice // Sprechakttheorie. Ein Reader / [Hg. von P. Kußmaul] // Schwerpunkte: Linguistik und Kommunikationswissenschaft: Bd. 17. – Wiesbaden : Athenaion, 1980. – S. 109–126.
143. Grice H. P. Sprecher-Bedeutung, Satz-Bedeutung und Wort-Bedeutung / H. P. Grice // Handlung, Kommunikation, Bedeutung // [Hg. v. G. Meggle]. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1993. – S. 85–111.
144. Griebel R.-E. Historische Studien zu Gotthold Ephraim Lessings «Minna von Barnhelm oder das Soldatenglück». Das Lustspiel – ein kritisches Zeitbild des friderizianischen Preußen / R.-E. Griebel // Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde des Philosophischen Fachbereichs II der Julius-Maximilian-Universität zu Würzburg. – Ansbach, 1978. – 388 S.
145. Grubner B. Analogiespiele. Klassik und Romantik in den Dramen von Peter Hacks / B. Grubner. – Bielefeld : Aisthesis Verlag, 2016. – 425 S.
146. Hamm H. Goethes «Faust»: Werkgeschichte und Textanalyse / H. Hamm / 6., völlig neu bearb. Aufl. – Berlin : Volk-und-Wissen-Verl., 1997. – 248 S.
147. Havryliv O. Verbale Aggression. Formen und Funktionen am Beispiel des Wienerischen / O. Havryliv // Schriften zur deutschen Sprache in Österreich. Band 39 / [Hg. v. P. Wiesinger]. – Frankfurt am Main : Peter Lang. Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2009. – 220 S.
148. Heer C. Gattungsdesign in der Wiener Moderne. Traditionsverhalten in Dramen Arthur Schnitzlers und Hugo von Hofmannsthals. Mit Vergleichsanalysen zu Hermann Bahr, Felix Salten und Richard Beer-Hofmann / C. Heer. – München : Herbert Utz Verlag GmbH, 2015. – 448 S.
149. Helbig G. Das Wiener Volkstheater in seinen schönsten Stücken / G. Helbig. – Bremen : Carl Schünemann Verlag, 1960. – 599 S.
150. Henderson A. Compliments, Compliment Responses, and Politeness in an African-American Community / A. Henderson // Sociolinguistic Variation. Date, Theory, and Analysis. Selected Papers from NWAV 23 at Stanford / [Ed. by J. Arnold, R. Blake, B. Davidson, S. Schwenter & J. Solomon]. – CSLI Publications, 1994. – P. 195–208.
151. Herbert R. K. Sex-based differences in compliment behavior / R. K. Herbert // Language in Society. – 1990. – Vol. 19. – P. 201–224.

152. Herbert R. K. The ethnography of English compliments and compliment responses: a contrastive sketch / R. K. Herbert // *Contrastive Pragmatics* // [Ed. by W. Oleksy]. – Amsterdam : John Benjamins, 1989. – P. 3–35.
153. Herbert R. K. Compliment-rejection versus Compliment-avoidance: Listener-based versus Speaker-based Pragmatic Strategies // R. K. Herbert, H. S. Straight // *Language & Communication*. – Pergamon Press, 1989. – Vol. 9. – No. 1. – P. 35–47.
154. Herforth M.-F. Königs Erläuterungen: Textanalyse und Interpretation zu Schiller. Die Räuber / M.-F. Herforth. – Hollfeld : C. Bange Verlag, 2011. – 128 S.
155. Hinck W. «Mutter Courage und ihre Kinder»: Ein kritisches Volksstück / W. Hinck // *Brechts Dramen: neue Interpretationen* / [Hgg. v. W. Hinderer]. – Stuttgart : Reclam, 1984. – S. 162–177.
156. Hindelang G. Einführung in die Sprechakttheorie / G. Hindelang. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2004. – 119 S.
157. Hinderer W. «Das seltsamste Zeichen der Zeit»: Einführende Bemerkungen zu Heinrich von Kleist / W. Hinderer // *Kleist Dramen: neue Interpretation* / [Hgg. v. W. Hinderer]. – Stuttgart : Reclam, 1981. – S. 9–23.
158. Hochrainer C. Compliments in English and German. A pragmatic approach / C. Hochrainer. – Saarbrücken : VDM Verlag Dr. Müller, 2009. – 190 p.
159. Holmes J. Compliment and Compliment Responses in New Zealand English / J. Holmes // *Anthropological Linguistics* 28, 1987. – S. 485–508.
160. Holmes J. Paying Compliments: A sex-preferential Politeness Strategy // J. Holmes // *Journal of Pragmatics* 12. – North-Holland : Elsevier Science Publishers B. V., 1988. – P. 445–465.
161. Huth T. Negotiating structure and culture: L2 learners' realization of L2 compliment-response sequences in talk-in-interaction / T. Huth // *Journal of Pragmatics* 38. – North-Holland : Elsevier Science Publishers B.V., 2006. – P. 2025–2050.
162. Jurgensen M. Max Frisch. Die Dramen / M. Jurgensen. – Bern : Lukianos-Verlag Hans Erpf, 1968. – 133 S.
163. Klessinger H. Postdramatik. Transformationen des epischen Theaters bei Peter Handke, Heiner Müller, Elfriede Jelinek, und Rainald Goetz / H. Klessinger //

- Studien zur deutschen Literatur / [Hgg. v. W. Barner, G. Braungart, M. Wagner-Egelhaaf].– Berlin ; Boston : De Gruyter, 2015. – Band 209. – 284 S.
164. Kohl M. Untermuster globaler Typen illokutionärer Akte. Zur Untergliederung von Sprechaktklassen und ihrer Beschreibung / M. Kohl, B. Kranz // Sprechakttheorie / [Hg. von P.-P. König, H. Wieggers]. – Hamburg : Lit Verlag Münster, 1992. – MLL 2. – S. 1–44.
165. Kreft J. Gotthold Ephraim Lessing. Emilia Galotti und Nathan der Weise. Interpretierende Kommentare / J. Kreft. – Baltmannsweiler : Schneider Verlag Hohengehren, 2013. – 171 S.
166. Lakoff R. The logic of politeness, or, minding your p's and q's / R. Lakoff // Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistics Society. – Chicago, 1973. – P. 292–305.
167. Leech G. N. Principles of Pragmatics / G. N. Leech. – New York; London : Longman, 1983. – 264 p.
168. Lewandowska-Tomaszczyk B. Praising and complimenting / B. Lewandowska-Tomaszczyk // Contrastive Pragmatics / [Ed. by W. Oleksy]. – Amsterdam : John Benjamins, 1989. – P. 73–100.
169. Liu L. Carl Sternheim und die Komödie des Expressionismus / L. Liu // Zur Erlangung des akademischen Grades eines DOKTORS DER PHILOSOPHIE (Dr. phil.) von der Fakultät für Geistes- und Sozialwissenschaften des Karlsruher Instituts für Technologie (KIT) genehmigte Dissertation. – Karlsruhe : KIT Scientific Publishing, 2013. – 201 S.
170. Manes J. Compliments: A Mirror of Cultural Values / J. Manes // Sociolinguistics and language acquisition. (Issues in second language research) // [Ed. by N. Wolfson, E. Judd.]. – Rowley, London, Tokyo : Newbury House Publishers, 1983. – P. 96–102.
171. Manes J. The Compliment Formula / J. Manes, N. Wolfson // Conversational Routine / [Ed. by F. Coulmas]. – The Hague, 1981. – P. 115–132.
172. Marten-Cleef S. Gefühle ausdrücken. Die expressiven Sprechakte / S. Marten-Cleef. – Göppingen : Kümmerle Verlag, 1991. – 373 S.
173. Maurer R. Die Liebe – «eine ganz normale Unwahrscheinlichkeit». Zur Liebesproblematik in Heinrich von Kleists Dramen Die Familie Schroffenstein, Penthesilea und Das Käthchen von Heilbronn / R. Maurer // Magisterarbeit im Studiengang «Magister Artium» der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-

- Nürnberg in der Philosophischen Fakultät II (Sprach- und Literaturwissenschaften). – Erlangen, 2007. – 128 S.
174. Mautner F. H. Nestroy. Der Talisman / F. H. Mautner // Das deutsche Drama. Vom Barock bis zur Gegenwart. Interpretationen. Band II / [Hgg. v. B. v. Wiese]. – Düsseldorf : August Bagel Verlag, 1980. – S. 23–42.
175. May K. Büchner. Woyzeck / K. May // Das deutsche Drama. Vom Barock bis zur Gegenwart. Interpretationen. Band II / [Hgg. v. B. v. Wiese]. – Düsseldorf : August Bagel Verlag, 1980. – S. 89–100.
176. Meibauer J. Pragmatik: eine Einführung / J. Meibauer. – [2., verb. Aufl.]. – Tübingen : Stauffenburg-Verl., 2001. – 208 S.
177. Mennemeier F. N. Hofmannsthal. Der Schwierige / F. N. Mennemeier // Das deutsche Drama. Vom Barock bis zur Gegenwart. Interpretationen. Band II / [Hgg. v. B. v. Wiese]. – Düsseldorf : August Bagel Verlag, 1980. – S. 246–266.
178. Mironovschi L. Komplimente und Komplimenterwiderungen im Russischen und im Deutschen. Ein interkultureller Vergleich / L. Mironovschi. – Frankfurt am Main : Peter Lang GmbH. Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2009. – 172 S.
179. Mustapha A. Gender in Language Use. A Study of Nigerian English Compliments / A. Mustapha. – Saarbrücken : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010. – 365 p.
180. Nelson G. L. Arabic and English compliment responses: Potential for pragmatic failure / G. L. Nelson, M. Al-Batal, E. Echols // Applied Linguistics 17(4), 1996. – P. 411–432.
181. Neumann G. Konfiguration. Studien zu Goethes «Torquato Tasso» / G. Neumann // Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Albert-Ludwigs-Universität zu Freiburg i. Br. – München : Fink, 1965. – 206 S.
182. Nicolaysen S. Das Kompliment als Höflichkeitsstrategie. Ein Vergleich am Beispiel des Schwedischen und des amerikanischen Englischen / S. Nicolaysen. – Saarbrücken : VDM Verlag Dr. Müller, 2007. – 119 S.
183. Nixdorf N. Höflichkeit im Englischen, Deutschen, Russischen. Ein interkultureller Vergleich am Beispiel von Ablehnungen und Komplimenterwiderungen / N. Nixdorf. – Marburg : Tectum Verlag, 2002. – 236 S.

184. Oellers N. Bürger von Frankreich – Schiller und die Französische Revolution / N. Oellers // Friedrich Schiller und Europa: Ästhetik, Politik, Geschichte // [Hgg. v. A. Stašková]. – Heidelberg : Universitätsverlag Winter, 2007. – S. 13–35.
185. Otte B. Das Geschichtsbild und dessen Veränderung in Friedrich Schillers Dramen Don Carlos, Wallenstein und Maria Stuart / B. Otte // Magisterarbeit in der Philosophischen Fakultät II (Sprach- und Literaturwissenschaften) der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg. – [Maschinenschr.], 2003. – 87 S.
186. Pelz H. Linguistik: eine Einführung / H. Pelz. – Hamburg : Hoffmann und Campe, 1996. – 1. Aufl. – 352 S.
187. Pomerantz A. Compliment Response. Notes on the Cooperation of Multiple Constraints / A. Pomerantz // Studies in the Organization of Conversational Interaction / [Hg. v. J. Schenkein]. – New York, 1978. – P. 79–112.
188. Probst J. Ein Kompliment in Ehren... Aspekte eines „höflichen“ Sprechaktes in mehreren Sprachen / J. Probst // Übersetzen, Interkulturelle Kommunikation, Spracherwerb und Sprachvermittlung – das Leben mit mehreren Sprachen, Zeitschrift für interkulturellen Fremdsprachenunterricht [Online], 8 (2–3), 2003. – S. 210–225.
189. Rasch W. Goethes «Iphigenie auf Tauris» als Drama der Autonomie / W. Rasch. – München : Beck, 1979. – 205 S.
190. Rathmayr R. Höflichkeit als kulturspezifisches Konzept: Russisch im Vergleich / R. Rathmayr // Wechselbeziehungen zwischen slawischen Sprachen, Literaturen und Kulturen in Vergangenheit und Gegenwart / [Hg. von Ohnheiser I.]. – Innsbruck, 1996. – S. 174–185.
191. Reh A. M. Der komische Konflikt in dem Lustspiel «Der zerbrochne Krug» / A. M. Reh // Kleist Dramen: neue Interpretation / [Hgg. v. W. Hinderer]. – Stuttgart : Reclam, 1981. – S. 93–113.
192. Reinhardt H. Friedrich Hebbel: Maria Magdalena / H. Reinhardt // Deutsche Dramen: Interpretationen zu Werken von der Aufklärung bis zur Gegenwart // [Hgg. v. H. Müller-Michaels]. – Königstein / Ts.: Athenäum, 1981. – Band 1 und 2. – S. 170–199.
193. Rolf E. Sagen und Meinen. Paul Grices Theorie der Konversations-Implikaturen / E. Rolf. – Opladen : Westdeutscher Verl., 1994. – 269 S.

194. Rüska W. Dramaturgie ohne Publikum: Lessings Dramentheorie und die zeitgenössische Rezeption von «Minna von Barnhelm» und «Emilia Galotti». Ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Theaters und seines Publikums / W. Rüska // Kölner germanistische Studien. – Köln ; Wien : Böhlau, 1984. – Band 18. – 489 S.
195. Sautermeister G. Zweifelskunst, abgebrochene Dialektik, blinde Stellen: «Leben des Galilei» (3. Fassung, 1955) / G. Sautermeister // Brechts Dramen: neue Interpretationen // [Hgg. v. W. Hinderer]. – Stuttgart : Reclam, 1984. – S. 125–161.
196. Schlieben-Lange B. Für eine historische Analyse von Sprechakten / B. Schlieben-Lange // [Hgg. v. H. Weber, H. Weydt] // Sprachtheorie und Pragmatik. – Tübingen : Niemeyer, 1976. – P.113–119.
197. Schlieben-Lange B. Linguistische Pragmatik / B. Schlieben-Lange // Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz : Verlag W. Kohlhammer, 1975. – Kohlhammer Urban-Taschenbücher. – Bd. 198. – 148 S.
198. Schmachtenberg R. Sprecharttheorie und dramatischer Dialog. Ein Methodenansatz zur Drameninterpretation / R. Schmachtenberg // Linguistische Arbeiten; 120 / [Hg. v. H. E. Brekle, H. J. Heringer, C. Rohrer, H. Vater, O. Werner]. – Tübingen : Niemeyer, 1982. – 194 S.
199. Schneider M. Der Betrug der guten Sitten / M. Schneider // Höflichkeit. Tugend oder schöner Schein / [Hgg. v. R. Stäblein]. – Elster Verlag, 1993. – S. 44–65.
200. Searle J. R. Eine Klassifikation der Illokutionsakte / J. R. Searle // Sprechakttheorie. Ein Reader / [Hg. von P. Kußmaul] // Schwerpunkte: Linguistik und Kommunikationswissenschaft. – Wiesbaden : Athenaion, 1980. – Bd. 17. – S. 82–108.
201. Searle J. R. Indirekte Sprechakte / J. R. Searle // Sprechakttheorie. Ein Reader / [Hg. von P. Kußmaul] // Schwerpunkte: Linguistik und Kommunikationswissenschaft. – Wiesbaden : Athenaion, 1980. – Bd. 17. – S. 127–150.
202. Searle J. R. Intentionalität. Eine Abhandlung zur Philosophie des Geistes // J. R. Searle. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1991. – 353 S.
203. Searle J. R. Sprechakte. Ein sprachphilosophischer Essay / J. R. Searle. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1983. – 306 S.

204. Searle J. R. Foundations of illocutionary logic / J. R. Searle, D. Vanderveken. – Cambridge University Press, 1985. – 227 p.
205. Sitta H. Aufgaben einer pragmatikorientierten Sprachgeschichte / H. Sitta // Ansätze zu einer pragmatischen Sprachgeschichte / [Hgg. v. H. Sitta]. – Tübingen : Niemeyer, 1980. – S. 129–130.
206. Sitta H. Pragmatisches Sprachverstehen und pragmatikorientierte Sprachgeschichte / H. Sitta // Ansätze zu einer pragmatischen Sprachgeschichte / [Hgg. v. H. Sitta]. – Tübingen : Niemeyer, 1980. – S. 23–33.
207. Sökeland W. Indirektheit von Sprechhandlungen: eine linguistische Untersuchung / W. Sökeland // Tübingen : Niemeyer, 1980. – Reihe germanistische Linguistik; 26. – 168 S.
208. Steckel M. Die unterschiedlichen Geschichtsauffassungen Büchners und Schillers, untersucht an den beiden historischen Dramen «Dantons Tod» und «Wallenstein» / M. Steckel // Magisterarbeit in der Philosophischen Fakultät II (Sprach- und Literaturwissenschaften) der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg. – Erlangen, 1990. – 88 S.
209. Steves S. «So jung, so schön!» Ein Beitrag zur Geschichte und Funktion der Komplimente / S. Steves. – Wetzlar : Kletsmeier, 1995. – 55 S.
210. Ulkan M. Zur Klassifikation von Sprechakten. Eine grundlagentheoretische Fallstudie / M. Ulkan. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1992. – 295 S.
211. Wächter G. Maria Stuart, Judith, Rose Bernd und Lulu – Frauengestalten im Drama des 19. Jahrhunderts / G. Wächter / Magisterarbeit im Studiengang «Magister Artium» der FAU Erlangen-Nürnberg in der Philosophischen Fakultät II (Sprach- und Literaturwissenschaften). – Erlangen, 2005. – 119 S.
212. Walitsch H. Thomas Bernhard und das Komische. Versuch über den Komikbegriff Thomas Bernhards anhand der Texte Alte Meister und Die Macht der Gewohnheit / H. Walitsch // Eröanger Studien, Band 96 / [Hgg. v. D. Leistner-Opfermann, D. Peschel-Rentsch]. – Erlangen : Verlag Palm & Enke, 1992. – 166 S.
213. Weigand E. Lassen sich Sprechakte grammatisch definieren? / E. Weigand // Pragmatik in der Grammatik / [Hg. von G. Stickel]. – Düsseldorf : Pädagogischer Verlag Schwann-Bagel, 1984. – S. 65–91.

214. Weisstein U. Von reitenden Boten und singenden Holzfällern: Bertolt Brecht und die Oper / U. Weisstein // Brechts Dramen: neue Interpretationen / [Hgg. v. W. Hinderer]. – Stuttgart : Reclam, 1984. – S. 266–299.
215. Werlen I. Konversationsrituale / I. Werlen // Arbeiten zur Konversationsanalyse / [Hg. v. J. Dittmann]. – Tübingen : Niemeyer, 1979. – S. 144–175.
216. Wertheim U. Schillers «Fiesko» und «Don Carlos». Zu Problemen des historischen Stoffes / U. Wertheim. – Weimar : Arion Verlag, 1958. – 220 S.
217. Werthwein D. C. Already got a compliment today? Wie Australier und Deutsche verbal auf Komplimente reagieren / D. C. Werthwein. – Asgard-Verlag St. Augustin, 2009. – 256 S.
218. Wierzbicka A. Cross-cultural Pragmatics: the Semantics of Human Interaction / A. Wierzbicka. – Berlin u. a. : de Gruyter, 1991. – 502 p.
219. Wierzbicka A. Genry mowy / A. Wierzbicka/ Text i zdanie: Zbiór studiów. – Wrocław : Ossolineum, 1983. – S. 139–160.
220. Wiese v. B. Von Lessing bis Grabbe. Studien zur deutschen Klassik und Romantik / B. von Wiese. – Düsseldorf : August Bagel Verlag, 1968. – 365 S.
221. Will T. Lessings dramatisches Gedicht Nathan der Weise und die Philosophie der Aufklärungszeit / T. Will // Modellanalysen: Literatur; 29 / [Hgg. v. K. Lindemann]. – Paderborn; München; Wien; Zürich : Schöningh, 1999. – 117 S.
222. Windt F. Frühlings Erwachen in der Kunst um 1900 / F. Windt. – Hessisches Landesmuseum Darmstadt, 1997. – 115 S.
223. Wolfson N. An empirically based Analysis of Complimenting in American English / N. Wolfson // Sociolinguistics and language acquisition. (Issues in second language research) / [Ed. by N. Wolfson, E. Judd.] / Rowley, London, Tokyo : Newbury House Publishers, 1983. – P. 82–95.
224. Wunderlich D. Methodological remarks on speech act theory / D. Wunderlich // Speech act theory and pragmatics // [Ed. by J. R. Searle, F. Kiefer, M. Bierwisch]. – Dordrecht : Reidel, 1980. – S. 291–312.
225. Wunderlich D. Pragmatik, Sprechsituation, Deixis / D. Wunderlich // Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik 1 / 2 // [Hg. v. H. Kreuzer]. – Frankfurt am Main : Athenäum-Verlag, 1971. – S. 153–190.
226. Wunderlich D. Studien zur Sprechakttheorie / D. Wunderlich. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1976. – 417 S.

227. Wunderlich D. Was ist das für ein Sprechakt? / D. Wunderlich // Sprechakttheorie und Semantik // [Hg. von G. Grewendorf]. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1979. – S. 275–324.
228. Wunderlich D. Zur Konventionalität von Sprechhandlungen / D. Wunderlich // Linguistische Pragmatik. – Frankfurt am Main : Athenäum, 1972. – S. 11–58.
229. Yu M.-C. On the universality of face: Evidence from Chinese compliment response behaviour / M.-C. Yu // Journal of Pragmatics 35. – 2003. – P. 1679–1710.
230. Zillig W. Bewerten. Sprechakttypen der bewertenden Rede / W. Zillig / Tübingen : Niemeyer, 1982. – 317 S.
231. Zwicknagl A. Gerechtigkeit und Mut in Friedrich Dürrenmatts tragischer Komödie «Der Besuch der alten Dame» / A. Zwicknagl // Magisterarbeit in der Philosophischen Fakultät II (Sprach- und Literaturwissenschaften) der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg. – Schwabach : [Maschinenschr.], 2011. – 68 S.
232. Zwirner E. Zur Herkunft und Funktion des Begriffspaars Synchronie – Diachronie / E. Zwirner // Sprache – Gegenwart und Geschichte. Probleme der Synchronie und Diachronie. Jahrbuch 1968 // Schriften des Instituts für deutsche Sprache. – Düsseldorf : Pädagogischer Verlag Schwann, 1969. – S. 30–51.

II. Список довідникових джерел

233. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 683 с.
234. Арутюнова Н. Д. Речевой акт / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 683 с.
235. Бацевич Ф. С. Українсько-російський словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич, Г. Ю. Богданович. – Саки : ПП «Підприємство «Фенікс», 2011. – 284 с.
236. Селіванова О. О. Мовленнєвий акт / О. О. Селіванова // Лінгвістична енциклопедія. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
237. Kompliment // Duden. Deutsches Universalwörterbuch // 5., überarbeitete Auflage. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag. – S. 931.

238. Schmeicheln // Duden. Deutsches Universalwörterbuch // 5., überarbeitete Auflage. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag. – S. 1389.

III. Список джерел ілюстративного матеріалу

239. Bernhard T. Die Macht der Gewohnheit / T. Bernhard // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 8. – S. 533–640.
240. Brecht B. Die Dreigroschenoper / B. Brecht // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 7. – S. 195–281.
241. Brecht B. Leben des Galilei / B. Brecht // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 7. – S. 283–396.
242. Brecht B. Mutter Courage und ihre Kinder / B. Brecht // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 7. – S. 397–483.
243. Büchner G. Danton's Tod / G. Büchner // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 5. – S. 549–627.
244. Büchner G. Woyzeck / G. Büchner // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 5. – S. 629–658.
245. Dürrenmatt F. Der Besuch der alten Dame / F. Dürrenmatt // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 8. – S. 367–458.
246. Frisch M. Biedermann und die Brandstifter / M. Frisch // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 8. – S. 169–264.
247. Goethe J. W. Egmont / J. W. Goethe // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 2. – S. 9–100.
248. Goethe J. W. Faust. / J. W. Goethe / Der Tragödie erster Teil // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 2. – S. 283–459.

249. Goethe J. W. Iphigenie auf Tauris / J. W. Goethe // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 2. – S. 101–171.
250. Goethe J. W. Torquato Tasso / J. W. Goethe // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 2. – S. 173–281.
251. Grabbe C. D. Scherz, Satire, Ironie und tiefere Bedeutung / C. D. Grabbe // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 5. – S. 389–456.
252. Hacks P. Ein Gespräch im Hause Stein über den abwesenden Herrn von Goethe / P. Hacks // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 8. – S. 459–504.
253. Hauptmann G. Die Ratten / G. Hauptmann // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 6. – S. 293–403.
254. Hauptmann G. Vor Sonnenuntergang / G. Hauptmann // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen // [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 6. – S. 405–516.
255. Hebbel F. Maria Magdalene / F. Hebbel // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 5. – S. 659–721.
256. Hofmannsthal H. v. Der Tor und der Tod / H. v. Hofmannsthal // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 7. – S. 9–29.
257. Hofmannsthal H. v. Der Schwierige / H. v. Hofmannsthal // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 7. – S. 31–140.
258. Horváth Ö. v. Geschichten aus dem Wiener Wald / Ö. v. Horváth // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 8. – S. 9–101.
259. Horváth Ö. v. Kasimir und Karoline / Ö. v. Horváth // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 8. – S. 103–168.

260. Kleist H. v. Das Käthchen von Heilbronn / H. v. Kleist // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 5. – S. 87–204.
261. Kleist H. v. Der zerbrochne Krug / H. v. Kleist // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 5. – S. 9–86.
262. Kleist H. v. Prinz Friedrich von Homburg / H. v. Kleist // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 5. – S. 205–298.
263. Lessing G. E. Emilia Galotti / G. E. Lessing // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 1. – S. 111–192.
264. Lessing G. E. Minna von Barnhelm oder das Soldatenglück / G. E. Lessing // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 1. – S. 9–109.
265. Lessing G. E. Nathan der Weise / G. E. Lessing // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 1. – S. 193–345.
266. Müller H. Der Auftrag / H. Müller // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 8. – S. 505–532.
267. Nestroy J. Der Talisman / J. Nestroy // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 5. – S. 457–547.
268. Raimund F. Der Alpenkönig und der Menschenfeind / F. Raimund // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 5. – S. 299–388.
269. Schiller F. Die Räuber / F. Schiller // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 3. – S. 9–152.
270. Schiller F. Don Karlos, Infant von Spanien / F. Schiller // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 3. – S. 269–496.

271. Schiller F. Kabale und Liebe / F. Schiller // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 3. – S. 153–267.
272. Schiller F. Maria Stuart / F. Schiller // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 4. – S. 315–463.
273. Schiller F. Wallenstein / F. Schiller // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 4. – S. 9–313.
274. Schiller F. Wilhelm Tell / F. Schiller // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 4. – S. 465–591.
275. Schnitzler A. Liebelei / A. Schnitzler // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 6. – S. 9–67.
276. Schnitzler A. Professor Bernhardi / A. Schnitzler // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 6. – S. 145–291.
277. Schnitzler A. Reigen / A. Schnitzler // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 6. – S. 69–144.
278. Sternheim C. Der Snob / C. Sternheim // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 7. – S. 141–193.
279. Strauß B. Groß und klein / B. Strauß // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 8. – S. 641–750.
280. Wedekind F. Frühlings Erwachen / F. Wedekind // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 6. – S. 517–589.
281. Weiss P. Die Verfolgung und Ermordung Jean Paul Marats / P. Weiss // Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen / [Hg. von M. Reich-Ranicki]. – Frankfurt am Main, Leipzig : Insel Verlag, 2004. – Bd. 8. – S. 265–366.

ДОДАТКИ

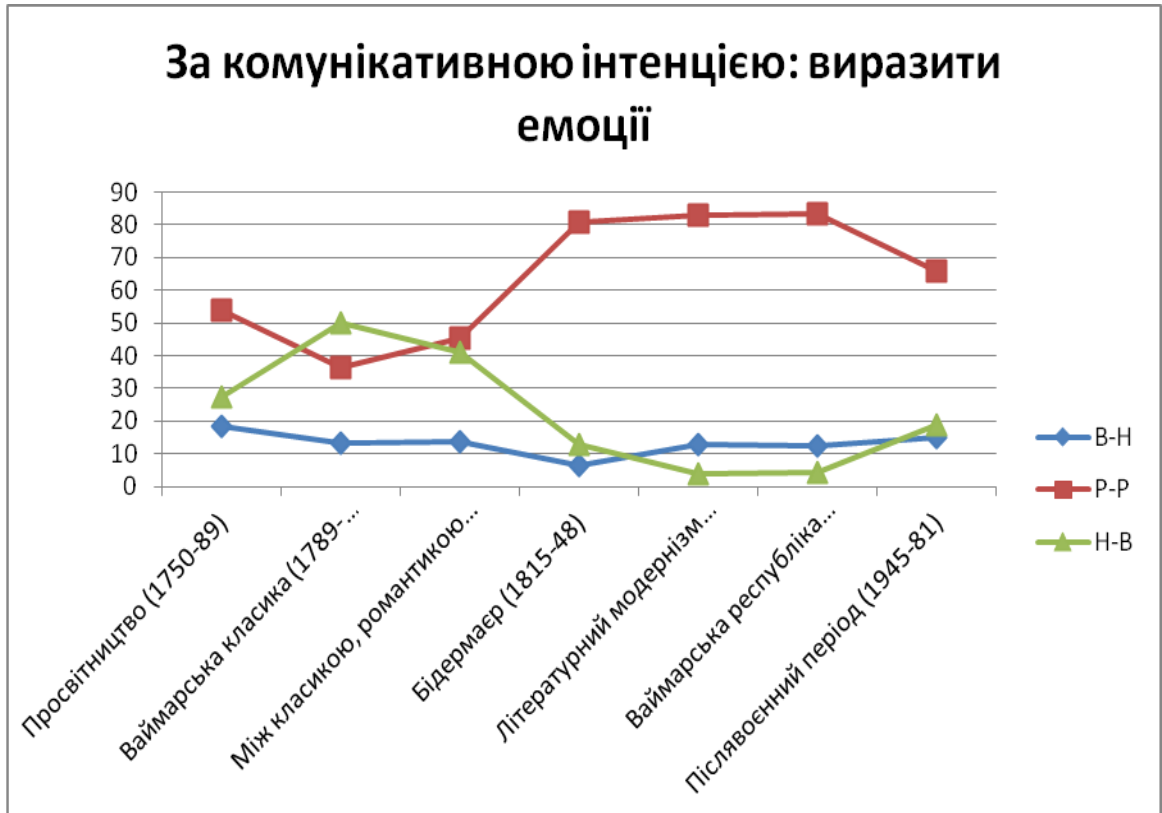
Додаток А

Тематично-сміслові різновиди компліментів

Тематично-сміслові різновиди компліментів	Кількість	%
1. Внутрішній світ	813	52,3%
1.1. Узагальнено	287	18,5%
1.2. Морально-духовні цінності	457	29,4%
1.3. Професійно-інтелектуальні здібності	69	4,4%
2. Досягнення та вміння	330	21,2%
2.1. Досягнення в особистому житті	19	1,2%
2.2. Досягнення в професійній сфері	80	5,1%
2.3. Вроджені таланти	7	0,5%
2.4. Набуті вміння	112	7,2%
2.5. Поведінка / дії	112	7,2%
3. Зовнішність	319	20,5%
3.1. Узагальнено	189	12,2%
3.2. Окремі елементи зовнішності	96	6,2%
3.3. Одяг адресата	18	1,2%
3.4. Вік адресата	16	1,0%
4. Власність	72	4,6%
4.1. Майнова власність	56	3,6%
4.2. Немайнова власність	16	1,0%
5. Компліменти інших особам	12	0,8%
6. Тема відсутня	9	0,6%
Разом	1555	100,0%

Додаток Б

Вплив статусу мовця на комунікативну інтенцію: виразити емоції

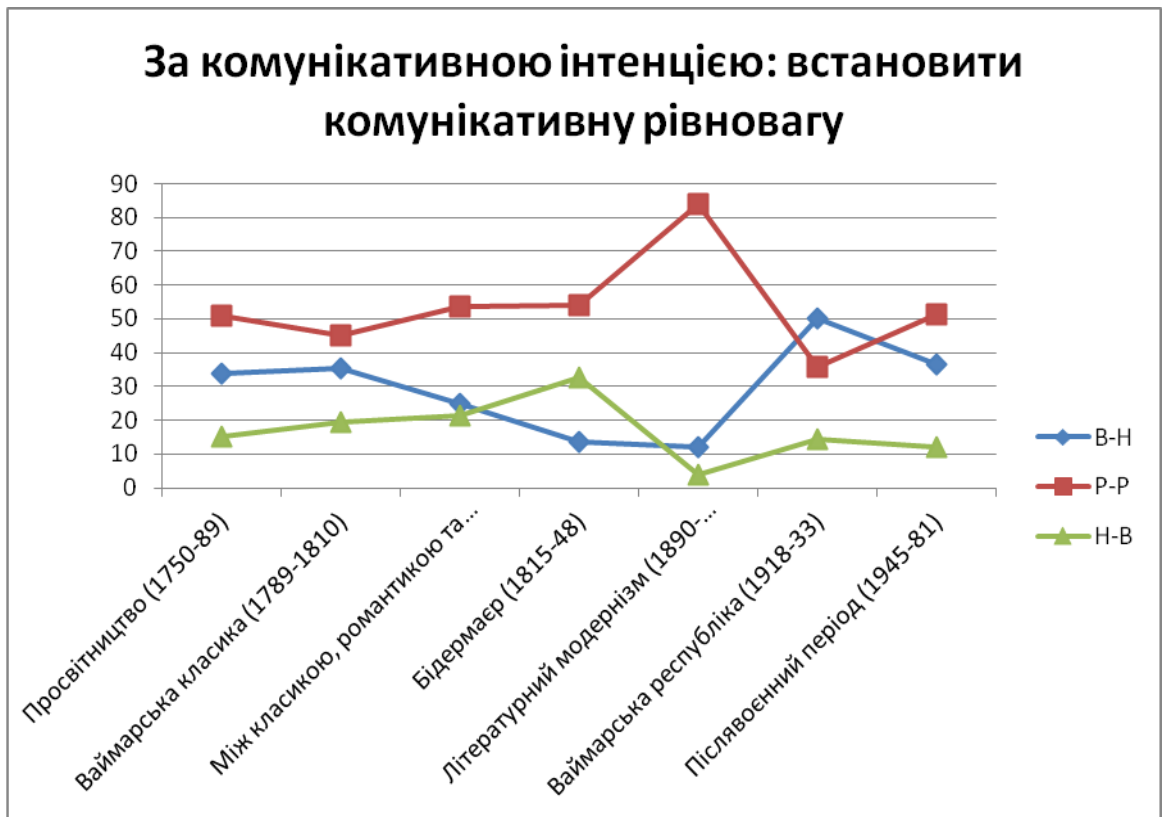

Вплив статусу мовця на комунікативну інтенцію: встановити солідарність

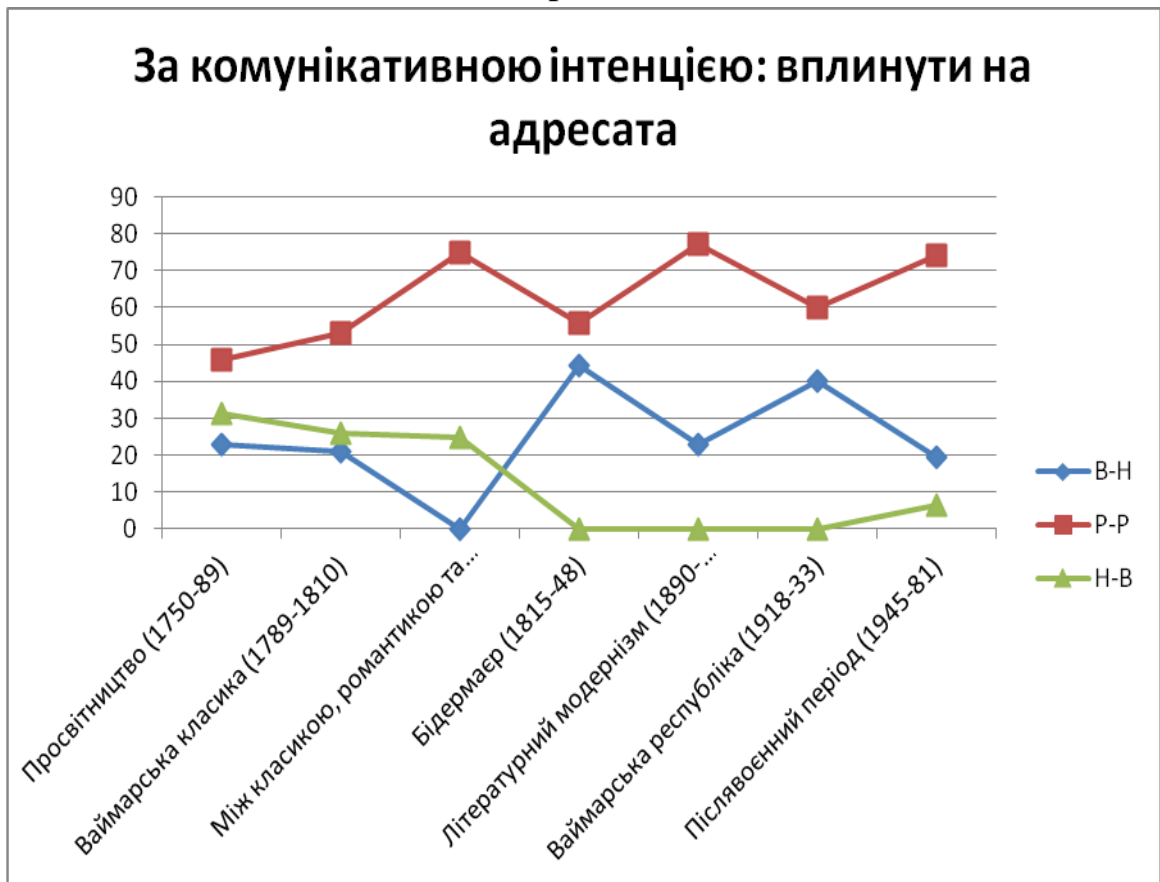

Додаток Г

**Вплив статусу мовця на комунікативну інтенцію: встановити
комунікативну рівновагу**

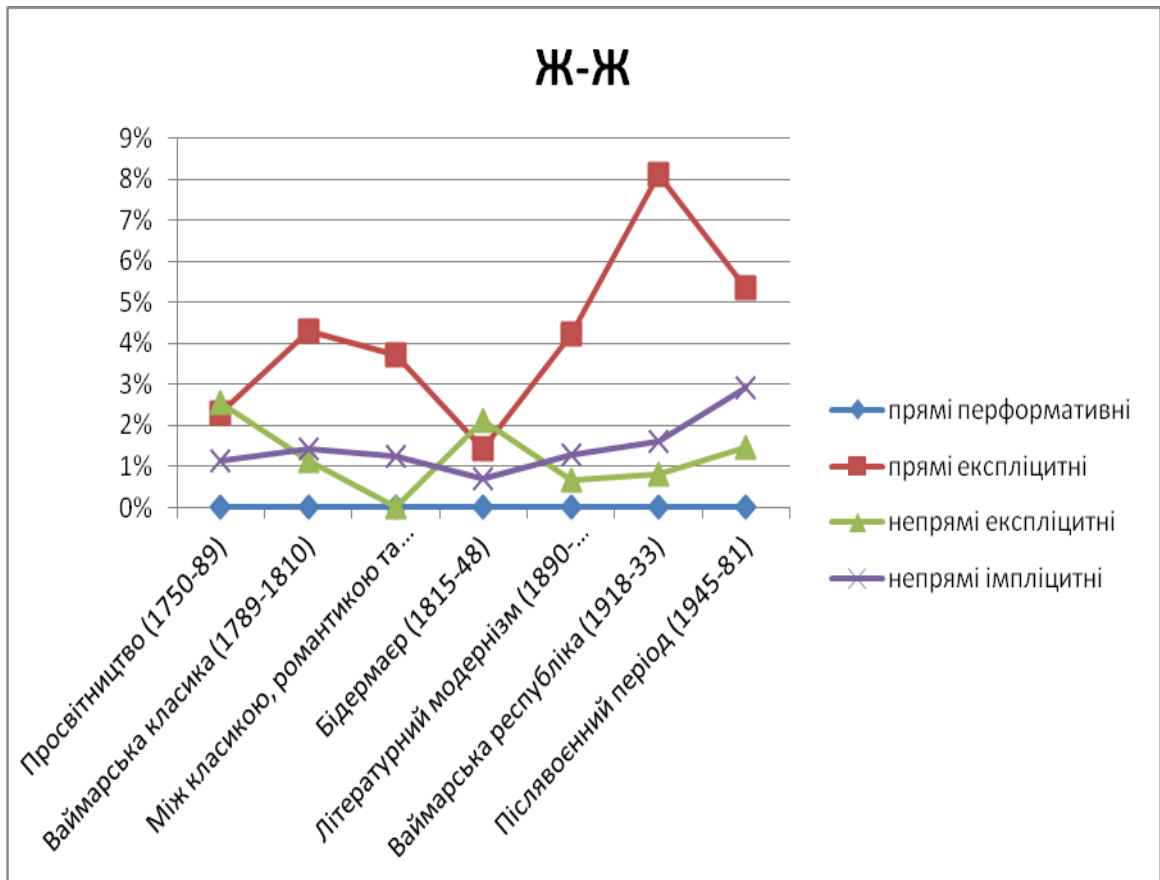

Вплив статусу мовця на комунікативну інтенцію: вплинути на адресата

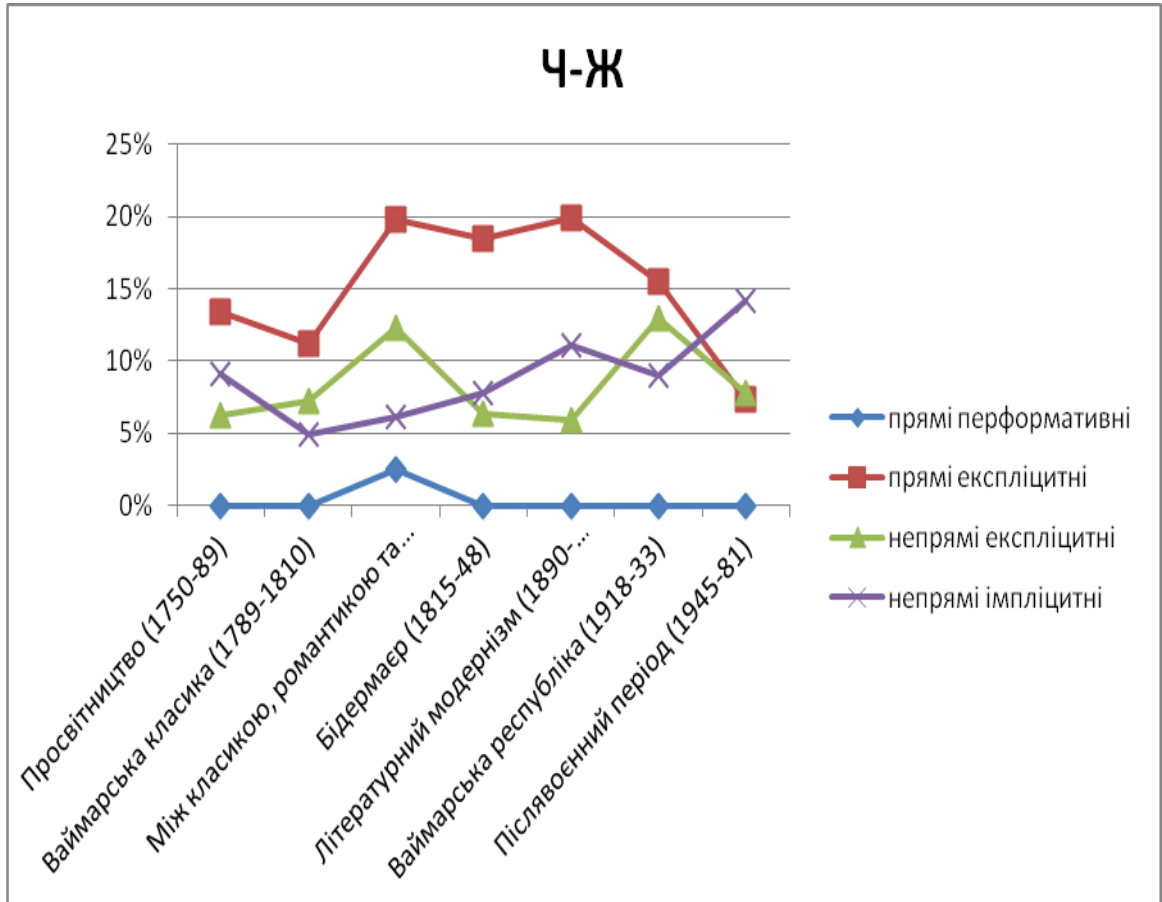

Додаток Е

Висловлення компліментів у гомогенній парі Ж–Ж

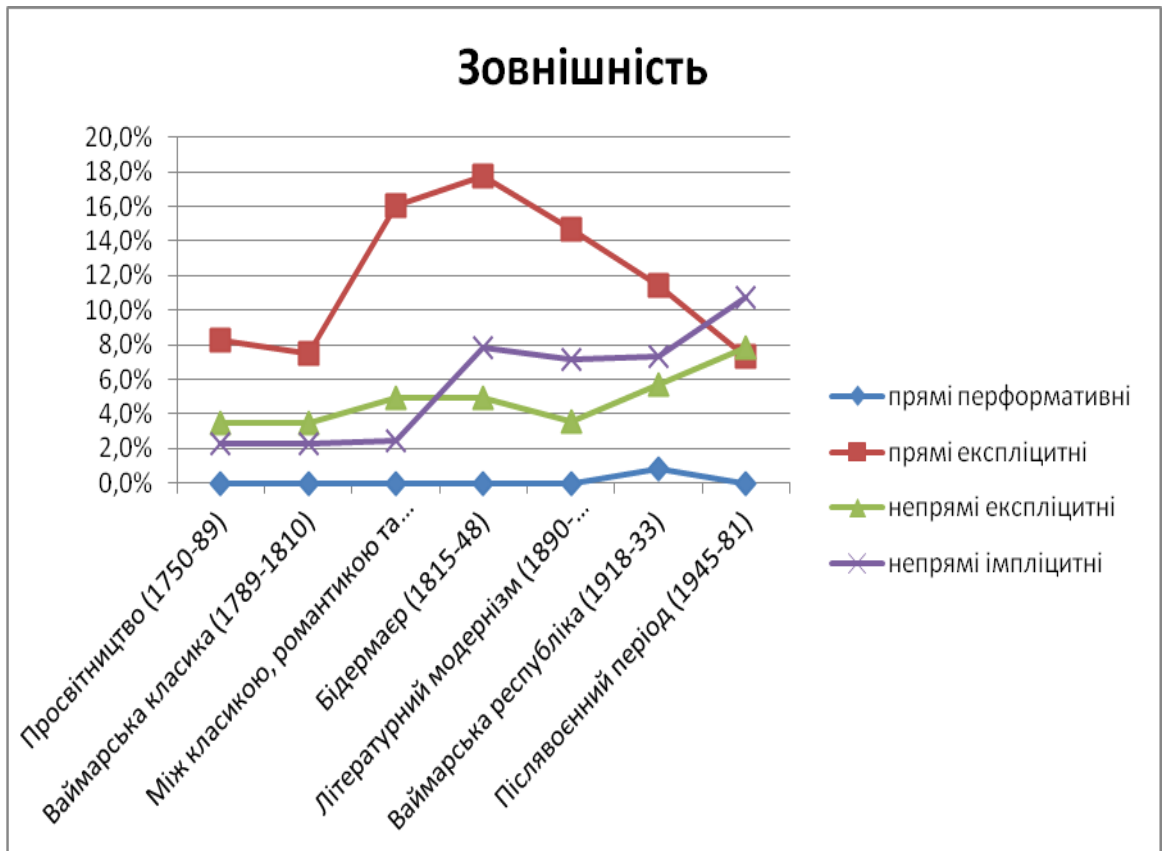

Висловлення компліментів у гетерогенній парі Ч–Ж

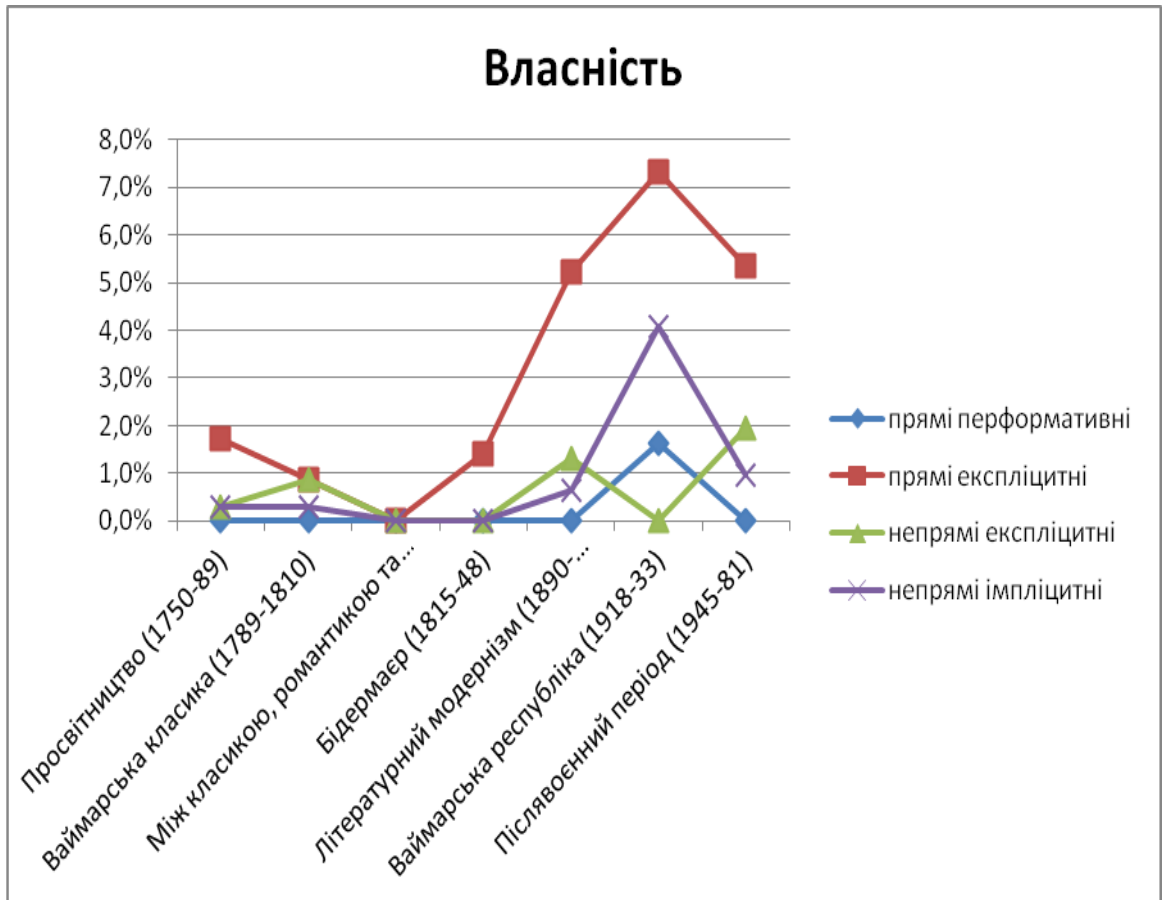

Додаток И

Типи реалізації компліментів зовнішності адресата

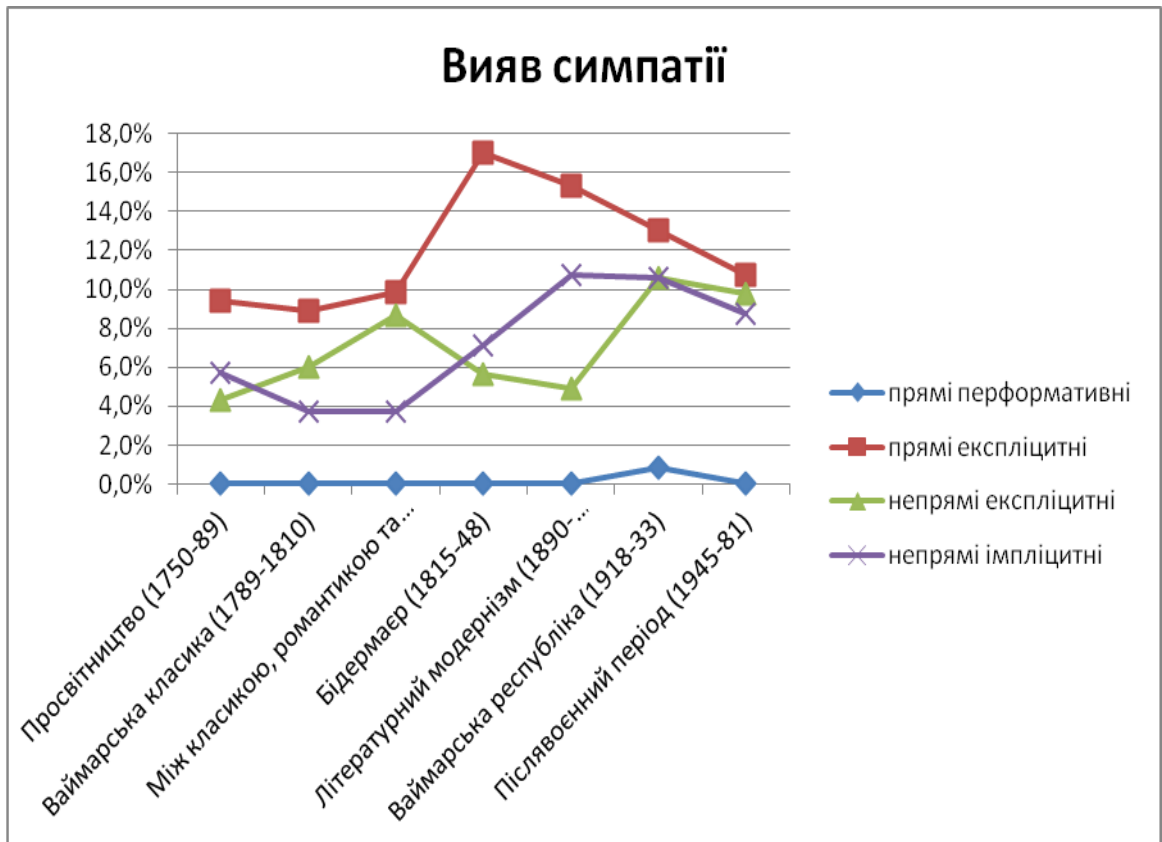

Типи реалізації компліментів власності адресата

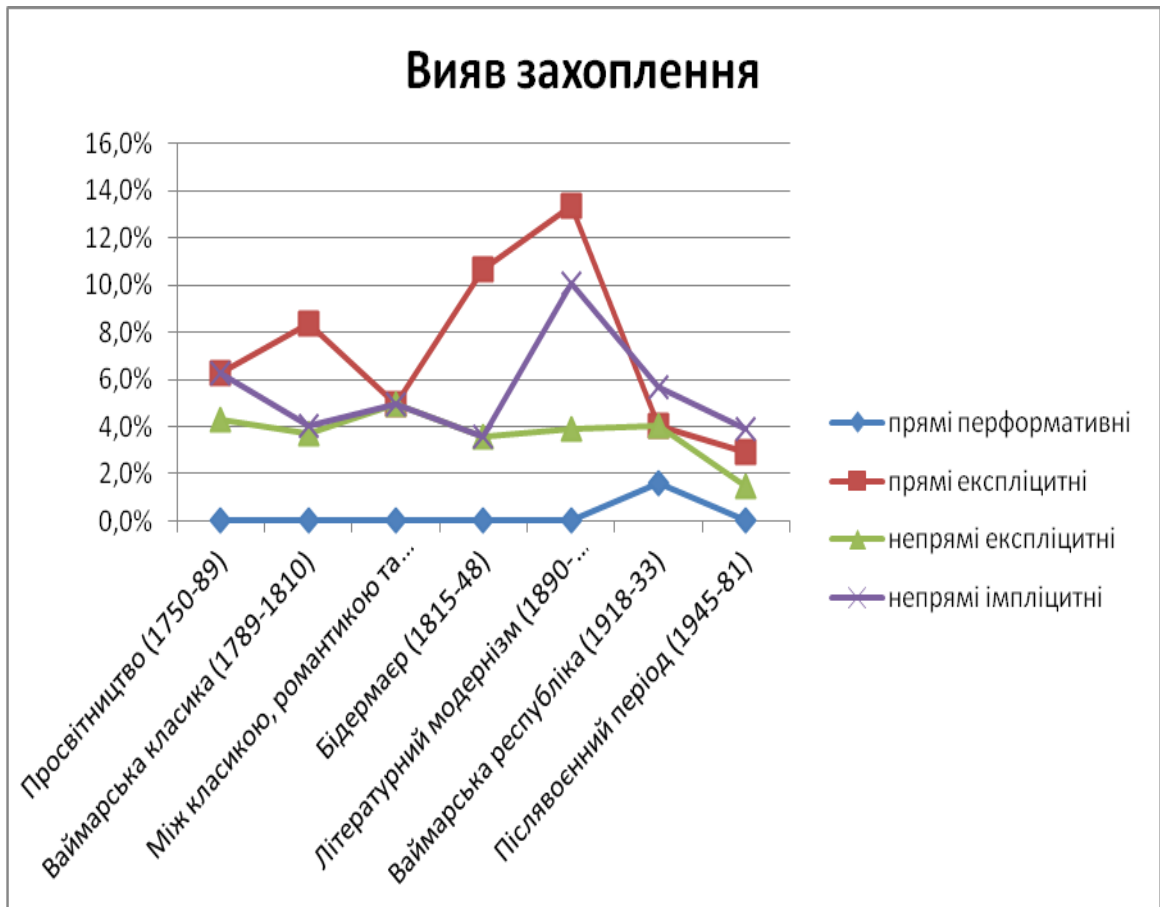

Додаток Л

Типи реалізації компліментів із функцією вияву симпатії

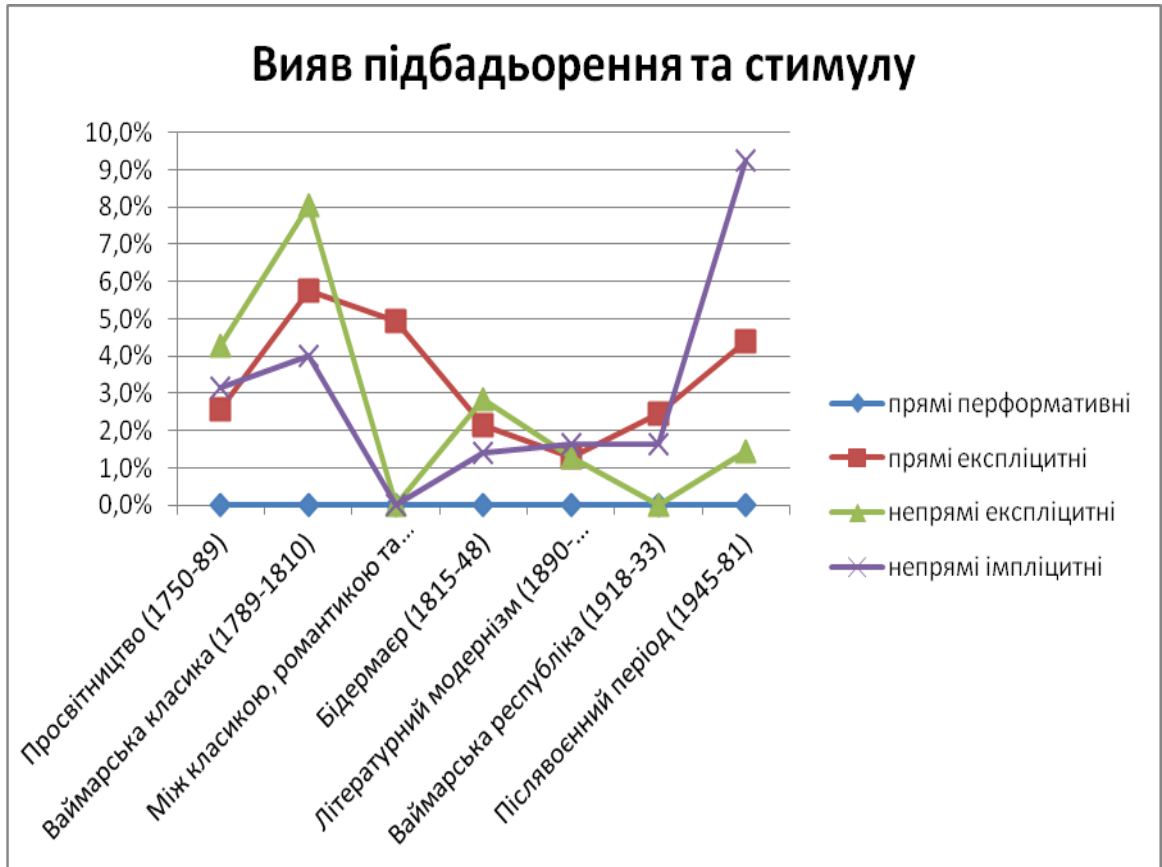

Типи реалізації компліментів із функцією вияву захоплення

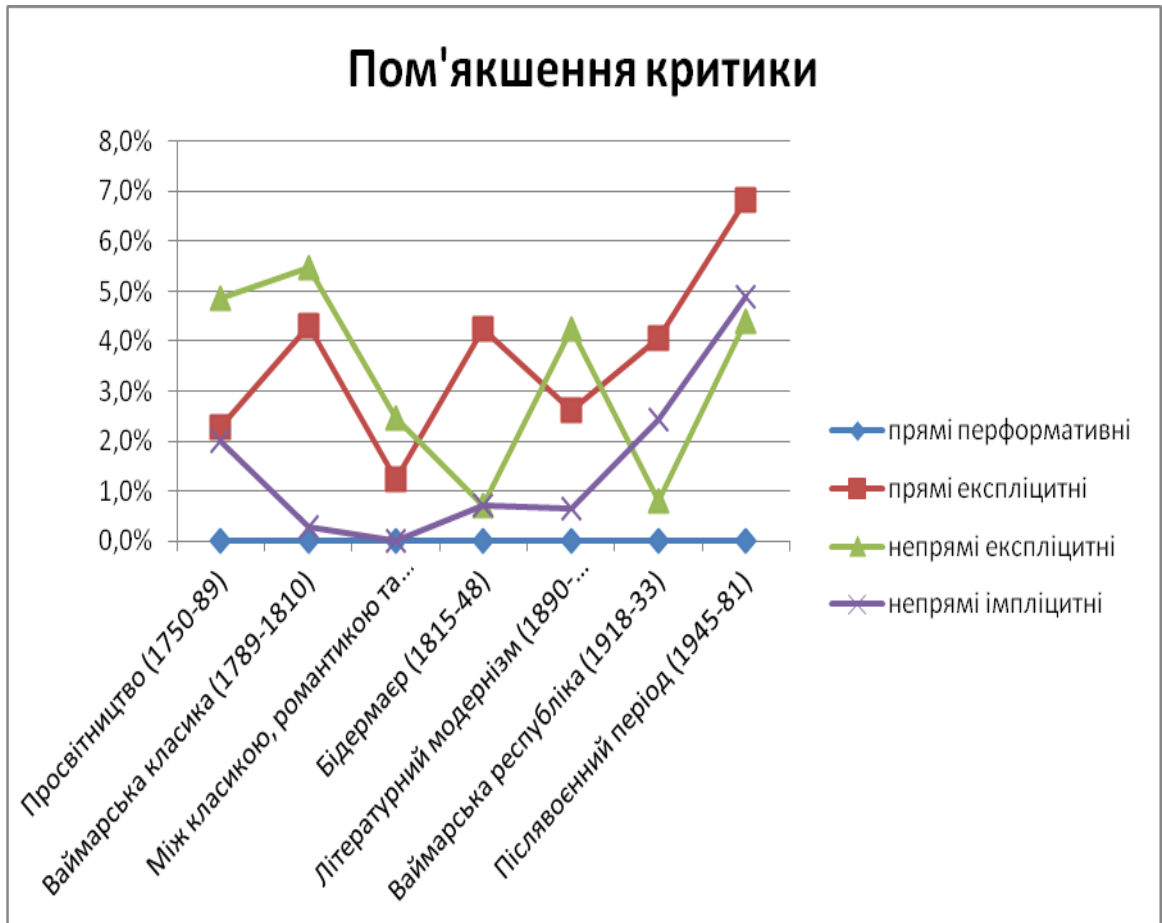

Додаток Н

Типи реалізації компліментів із функцією вияву підбадьорення та стимулу

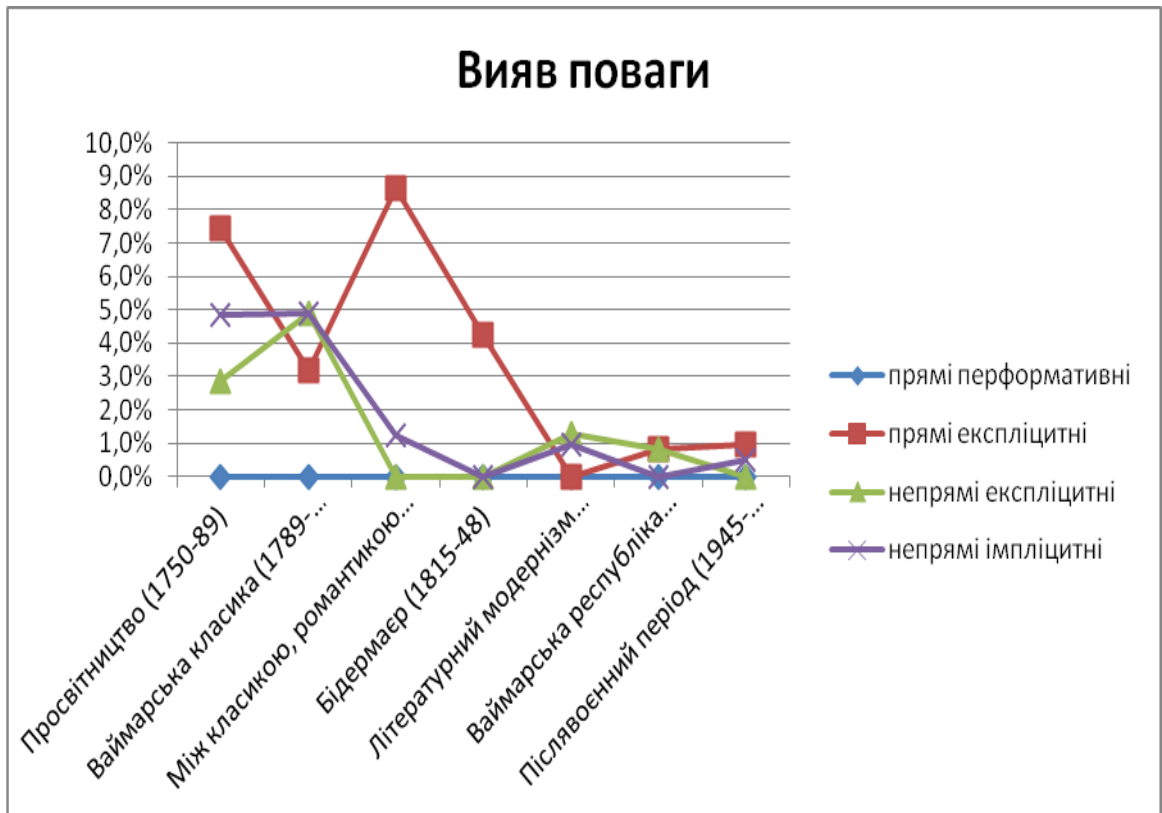

Типи реалізації компліментів із функцією пом'якшення критики

Додаток Р

Типи реалізації компліментів із функцією вияву поваги

Типи реалізації компліментів із функцією флірту чи зваблення

